

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

La democràcia radical.

Pluralisme participatiu i xarxes d'acció col·lectiva a Catalunya i Euskadi

Pedro Ibarra, Maria José Monteserin, Asier Blas, Robert Gonzàlez, Salvador Martí, Michael Donaldson, Ares Montardit, Lluc Pelàez, Maria Truñó, Ricard Gomà. Equip d'Anàlisi Política, Universitat Autònoma de Barcelona

JULIOL 2001

P29

LA DEMOCRÀCIA RADICAL

Pluralisme participatiu i xarxes d'acció col·lectiva a Catalunya i Euskadi

(autors) **Pedro Ibarra, Maria José Monteserin, Asier Blas (Universitat del País Basc)**
Robert González, Salvador Martí, Michael Donaldson, Ares Montardit, Lluc Pelàez, Maria Truño, Ricard Gomà
→ autor **Equip d'Anàlisi Política (Universitat Autònoma de Barcelona)**

Informe Final a la Fundació Jaume Bofill. Juliol de l'any 2001

Aquest text correspon a l'Informe Final del procés de recerca sobre ***Democràcia Radical*** iniciat el mes d'octubre de 2000 en el marc del Conveni entre la Fundació Jaume Bofill i l'Equip d'Anàlisi Política de la UAB.

El passat mes de febrer, segons l'estructura i el calendari de recerca acordat, vam lliurar l'Informe Parcial amb l'anàlisi de les dues primeres xarxes d'acció col·lectiva estudiades: solidaritat i antimilitarisme. Amb els casos empírics corresponents a Catalunya.

Aquest Informe Final presenta ja l'estructura completa de la investigació. En primer lloc s'hi despleguen els elements del marc teòric. En segon lloc, l'anàlisi de les xarxes crítiques es completa amb les dues restants: l'antirracisme i l'okupació. Finalment, val a destacar que el ventall de casos empírics s'expandeix substancialment. S'hi presenten un total de 21 casos, dels quals 12 corresponen a Catalunya i els 9 restants a Euskadi.

Creiem que amb aquest Informe acomplim un doble objectiu inicial. Caracteritzar i reflexionar sobre les noves configuracions que prenen els moviments socials emergents. I aportar evidències empíriques sobre el nivell i la naturalesa dels seus impactes sobre les polítiques públiques. Hem mantingut l'esforç comparatiu entre Catalunya i Euskadi. Això no obstant, som conscients de certes assimetries: el major volum d'informació i la proximitat dels casos fa que la part catalana estigui més desenvolupada, per bé que la realitat basca ha funcionat com a referent permanent per al treball comparat.

Volem agrair a la Fundació Bofill el suport i l'ànim proveït en tot moment per a que aquesta recerca hagi pogut desenvolupar-se. Tenim ara la sensació d'haver assolit no un punt d'arribada, sinó més aviat un punt de partença que ens ha de permetre aprofundir la línia de recerca oberta: ampliant la contrastació dels elements teòrics i expandint el radi dels coneixements empírics. Esperem i desitgem que pugui ser possible en el marc de la col·laboració iniciada entre la Fundació Bofill i l'Equip d'Anàlisi Política de la UAB.

ÍNDEX GENERAL

Primera Part: Marc teòric

I. EL MARC TEÓRIC I CONCEPTUAL	1
1. OBJECTIUS, OPCIONS, REPTES	
2. PUNT DE PARTIDA NORMATIU	
3. EINES ANALÍTQUES	
II MOVIMENTS SOCIALS: UNA APROXIMACIÓ	7
1. MOVIMENTS SOCIALS AVUI	
2. ESTRATÈGIES D'ANÀLISI DELS MOVIMENTS SOCIALS	
III. XARXES D'ACCIÓ COLLECTIVA CRÍTICA I POLÍTQUES PÚBLIQUES. CAP A UNA OBERTURA DEMOCRÀTICA DE LA GOVERNANCE?	30
1. INTRODUCCIÓ. LES XARXES D'ACCIÓ COLLECTIVA CRÍTICA EN UN ESCENARI DE GOVERNANCE RADICALMENT DEMOCRÀTICA.	
2. ANÀLISI DE CARACTERÍSTIQUES DE LES XARXES DE POLÍTQUES PÚBLIQUES.	
3. LES EOP EN EL CONTEXT DE LA GOVERNANCE.	
4. ANÀLISI DE MARCS I COALICIONS PROMOTORES	
5. QUATRE HIPÒTESIS PER ALS NOSTRES CASOS D'ESTUDI.	
6. A TALL DE CONCLUSIÓ	
IV. XARXES D'ACCIÓ COLLECTIVA CRÍTICA I IMPACTE POLÍTIC. CAP UN MARC CONCEPTUAL I TEÒRIC.....	50
1. CRISI DELS MODELS TRADICIONALS DE GOVERN I TRANSICIÓ CAP A NOUS ESCENARIS DE GOVERNANCE.	
2. LA GOVERNANCE COM A ESPAI DE VALORS EN CONFLICTE. CAP UN ESCENARI D'APROFUNDIMENT DEMOCRÀTIC DE LES POLÍTQUES.	
3. EN EL CONTEXT DE LA GOVERNANCE I LES XARXES DE POLÍTQUES PÚBLIQUES: QUÈ ENS INTERESSA I COM HO VOLEM TRACTAR.	
4. ELEMENTS DE REFLEXIÓ CAP UN MARC CONCEPTUAL I TEÒRIC RENOVAT..	
5. XARXES DE SOLIDARITAT I ANTIMILITARISTES A CATALUNYA: SÍNTESI INTERPRETATIVA.	
V. UNA PROPOSTA PER EMMARCAR ELS RESULTATS DEL TREBALL EMPÍRIC	66

Segona Part: Treball empíric, les xarxes d'acció col·lectiva crítica i les polítiques públiques.

I. ACCIO COLLECTIVA I MOVMENT SOCIAL DE SOLIDARITAT INTERNACIONAL I COOPERACIÓ.....	72
A) Introducció	
B) Las fases del moviment	
C) Conclusions	
ANÀLISI DE CASOS:	89
1. ELS AGERMANAMENTS ENTRE MUNICIPIS CATALANS I NICARAGÜENCs	
2. L'AJUNTAMENT DE BARCELONA I LA XARXA DE SOLIDARITAT INTERNACIONAL	
3. LA XARXA CIUTADANA PER L'ABOLICIÓ DEL DEUTE EXTERN	
4. EUSKAL FONDOA : DE TEIXIT SOCIAL A ENS MUNICIPALISTA	
5. L'AJUNTAMENT DE VITÒRIA-GASTEIZ	
II. ACCIÓ COLLECTIVA I MOVIMENT SOCIAL ANTIMILITARISTA	117
A) Una advertència prèvia	
B) Introducció	
C) Las etapes	
D) Conclusions	
ANÀLISI DE CASOS	133
1. LA UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA I EL MOVIMENT ANTIMILITARISTA.	
2. L'ÀMBIT JUDICIAL I EL MOVIMENT ANTIMILITARISTA A CATALUNYA.	
3. LA INSUBMISSIÓ I EL PARLAMENT DE CATALUNYA	
4. L'AJUNTAMENT DE BILBAO I EL MOVIMENT ANTIMILITARISTA.	
5. L'AJUNTAMENT D'HERNANI I L'AJUNTAMENT ANTIMILITARISTA.	
6. LA INSUBMISSIÓ I EL PARLAMENT BASC	
III. LA XARXA CRÍTICA DE SUPORT A L'OKUPACIÓ.....	172
A) INTRODUCCIÓ	
B) LES ETAPES	
ANÀLISI DE CASOS.....	188
1. GRÀCIA: L'OKUPACIÓ EN LES SEVES DIVERSES VESSANTS.	
2. SANTS: UN PROJECTE DE SOCIETAT ALTERNATIU	
3. TRES PROCESSOS DE NEGOCIACIÓ ENTRE LES ADMINISTRACIONS I LES CASES OKUPADES.	

4. EL GAZTETXE DE VITÒRIA-GASTEIZ: 13 ANYS D'HISTÒRIA D'UN MODEL D'OKUPACIÓ.
5. EL GAZTETXE DE BILBAO. CAMINS DIFERENTS I LLUITES COMUNES.

IV: L'ACCIÓ COLLECTIVA CRÍTICA ANTIRACISTA.....230

- A) INTRODUCCIÓ
- B) ANTECEDENTS
- C) LES ETAPES

ANÀLISI DE CASOS.....244

1. EL PROCÈS D'ELABORACIÓ DE LA LLEI D'ESTRANGERIA.
2. POLÍTIQUES D'IMMIGRACIÓ A L'OSONA NORD. EL PROGRAMA ICÀRIA.
3. EL CONFLICTE RACISTA AL BARRI DE CA N'ANGLDA (TERRASSA)
4. HARRESSIAK APURTUZ: LA COORDINACIÓ ANTIRACISTA A EUSKADI.
5. EL BARRI DE SAN FRANCISCO A BILBAO.

Bibliografia277

PRIMERA PART. MARC TEÒRIC I CONCEPTUAL

I. EL MARC TEÒRIC I CONCEPTUAL

1. OBJECTIUS, OPCIONS, REPTES

a) Les nostres pretensions

El treball pretén analitzar l'impacte de l'acció col·lectiva (moviments socials i d'altres actors rellevants) sobre el procés d'elaboració i els rendiments de les polítiques públiques. Amb aquesta finalitat, partim d'un cert marc normatiu i conceptual, així com de l'ús de certes eines analítiques proposades des de les teories de *policy networks* i moviments socials. Ara bé, el treball pretén tenir una base eminentment empírica. Així, vam seleccionar dos camps d'activitat pública / governamental, amb presència sistemàtica de moviments socials i altres actors col·lectius amb agents articuladors de discursos, demandes i propostes d'acció pública.

Així doncs, el treball empíric consistirà a analitzar les interaccions concretes entre acció col·lectiva i institucions polítiques en aquests dos camps, durant un període de temps relativament ampli, prenent com a unitats territorials de comparació les comunitats autònomes de Catalunya i el País Basc, i com a moviments, els següents:

- A) Moviment antimilitarista (insubmissió i objecció), en relació amb les polítiques de defensa i, sobretot, amb la regulació del servei militar
- B) Moviment de solidaritat internacional, en relació amb les polítiques públiques de cooperació per al desenvolupament

Inevitablement, es produiran alguns desbordaments territorials en el treball empíric.

- (A) Pel que fa a l'activitat governamental, sobretot en el cas de l'antimilitarisme / defensa, la política es d'àmbit estatal. En el cas de la solidaritat / cooperació, es fa aconsellable centrar el treball empíric en les respectives polítiques autonòmiques i locals. En qualsevol cas, s'haurà de treballar amb un cert esquema analític d'elaboració de polítiques a diversos nivells.
- (B) Pel que fa als actors / moviments socials, serà més fàcil acotar-los als seus marcs territorials respectius (basc i català), tot i que potser en algun moment sigui rellevant tenir en compte les estratègies d'articulació supra-autonòmica.

b) Les nostres dificultats

L'estudi dels moviments socials, com el de qualsevol altre fenomen d'acció col·lectiva, presenta dues grans dimensions, dues grans mirades. A la primera, la mirada se situa dins el moviment i observa tant el mateix moviment, com el món exterior des del moviment o, més precisament, el món exterior com conformador del moviment. És una mirada que s'interroga sobre per què neix el moviment, de qui es nodreix, a qui convenç, què diu (i per què ho diu), què fa, (i per què ho fa), com busca amics (i es crea enemics), i com els contextos exteriors - el cultural, el polític - influeixen, modifiquen o determinen, la seva conducta.

A la segona, la mirada se situa fora del moviment. S'observa des de les seves conseqüències, des dels seus resultats. Es tracta de veure com aquest context cultural o polític ha estat influït, modificat, o està determinat pel moviment. Així, a l'àrea política, el punt de vista analític se situaria al sistema polític, en les seves estructures, en les seves institucions, en els seus procediments decisoris, en la seva cultura política, en els seus partits polítics. Llavors es provaria de respondre en quina mesura aquest sistema, o algunes de les parts d'aquest sistema, han estat transformades o reformades o han romàs inalterades per l'acció dels moviments.

Sens dubte les anàlisis internes són les predominants. En conseqüència, es pot afirmar també que avui la segona perspectiva - la de les conseqüències o resultats - es descuida bastant. Això constitueix, al menys a primera vista, una sorprenent paradoxa. Perquè resulta que els moviments socials són conjunts de persones que neixen i s'organitzen per aconseguir coses, per aconseguir que canviïn patrons culturals i molt especialment per tal que diversos poders i elits prenguin decisions al seu favor, facin cas a les seves reclamacions.¹ Els estudis sobre moviments socials no ens diuen res - o quasi res -² sobre si els moviments aconseguixen (o no) i per què (o per què no) aquestes reivindicacions o d'altres de semblants.

2. PUNT DE PARTIDA NORMATIU

Adoptem una posició a favor de la democràcia concebuda com a conjunció de **representació electoral més pluralisme radical** al disseny de polítiques. Afirmem que (a) l'apertura de les actuacions públiques a un ampli nombre de grups, (b) la participació activa d'aquests en condicions d'igualtat i (c) la rellevància d'aquesta participació en termes d'incidència real / efectiva a les polítiques, operen com a factors de millora i aprofundiment de la qualitat democràtica.

Creiem que el model de democràcia participativa radical³ supera la concepció de la democràcia estrictament representativa - electoral, ja que es fa difícil pensar en l'existència d'algun tipus d'interès general (com una cosa objectiva i harmònica). Més encara, ubicar en el monopoli interpretatiu d'aquest interès els polítics electes. A més a més, el model de pluralisme democràtic radical opera amb garantia davant l'erosió (o buidat) democràtic que suposa, en ocasions, la

¹ Aquesta afirmació no invalida la dimensió identitària col·lectiva dels moviments. Els moviments socials es distingeixen dels grups d'interès en què els seus membres comparteixen una cultura específica, construeixen una visió del món determinada. Però els moviments socials no neixen per construir una identitat; neixen perquè volen aconseguir uns objectius determinats, obtenir certs interessos col·lectius. A la lluita, en el procés per aconseguir-los, construeixen aquesta identitat. Per tant, podríem dir que l'existència tant d'interessos en pugna, com la presència d'altres actors als quals es reclamen aquests interessos, són condicions necessàries (tot i que no suficients) per afirmar que existeix un moviment social.

² Sens dubte alguns treballs excel·lents sí que s'han produït en aquesta àrea; però són majoritàriament propostes analítiques, és a dir, tracten sobre el fet de què és el que hauríem de tenir en compte a l'hora de considerar els resultats, més que no pas quins han estat els resultats concrets obtinguts. Vegeu Gamson 1990; Kriesi 1992; Kriesi, Koopmans, Duyvendak *et al* 1995; Rucht 1992; Sztompka 1995; Giugni, Mc Adam i Tilly 1999.

³ El nostre enfocament beu de les perspectives de la democràcia "fort" (Barber 1984) on els ciutadans deliberen, decideixen. Dins d'aquesta concepció participativa, proposem el protagonisme dels ciutadans associats (Cohen & Rogers 1998), de les associacions, per què decideixin comunament de manera plural i igualitària amb les institucions elegides.

captura de les institucions públiques per part d'un sol grup (o d'un nucli molt reduït), amb interessos dominants però no majoritaris, i amb forts recursos de poder per imposar els seus propis interessos als continguts de les decisions públiques resultants.

Podem caracteritzar el pluralisme participatiu radical a partir de 3 elements:

1) **Pluralisme**. Xarxes àmplies i accessibles (del tipus *issue network*), permeables a un elevat nombre d'actors i interessos en joc, sense mecanismes d'exclusió ni obstacles formals o reals per participar a l'entrellat d'interaccions.

2) **Radicalitat participativa**.

A) **Igualtat**. Interaccions que tendeixen a ser simètriques entre els actors. Distribució igualitària de capacitats d'incidència sobre la formació de les agendes, la formulació i la implementació de les polítiques. .

B) **Efectivitat**. Rellevància de la participació. L'activitat dels moviments socials, i en especial la seva inserció a l'elaboració de polítiques, ha de ser, finalment, un factor explicatiu clau dels seus rendiments en les diferents fases. Agendes, polítiques i models de gestió han de reflectir els valors i interessos expressats al procés participatiu tan àmpliament com sigui possible.

3. EINES ANALÍTIQUES

A. Les tres dimensions de les polítiques públiques

- La dimensió simbòlica o conceptual

Es correspon amb el procés de construcció de problemes, explicitació de demandes, elaboració de discursos recolzats en determinats valors, marcs cognitius i sistemes de creences i, finalment, en la conformació d'agendes públiques d'actuació.

- La dimensió substantiva

Es correspon amb el procés de formulació de polítiques i presa de decisions, és a dir, amb la fase on es negocien continguts i opcions de fons i es formalitzen mitjançant decisions jurídicament recolzades.

- La dimensió operativa

Es correspon amb el procés d'implementació. En aquest es posen en marxa mecanismes de producció de serveis, programes i projectes. Lluny de concebre-la tècnicament, en aquesta dimensió es poden obrir nous espais participatius, lligats tant a la gestió de recursos com a l'avaluació de certs aspectes i al consegüent redisseny de les polítiques.

En resum, les interaccions entre els nostres moviments socials i els actors institucionals, en els nostres dos camps d'acció pública, s'hauran desenvolupat

– i, per tant, es podran analitzar - en cadascuna d'aquestes tres dimensions. Si bé és possible que els processos participatius hagin estat més rellevants en una dimensió que en les restants. Igualment, es podrà establir una certa estructura cronològica - participativa a cada política.

B. Tres perspectives per l'anàlisi de les dinàmiques participatives al policymaking

Per tal d'analitzar les dinàmiques participatives –particularment l'acció col·lectiva dels moviments socials - i els seus impactes sobre els mitjans d'elaboració i els resultats de les polítiques, és possible combinar un mínim de tres perspectives analítiques, amb els seus corresponents arsenals conceptuals i instrumentals.

- La primera, l'Estructura d'Oportunitats Polítiques (EOP), s'origina i es desenvolupa al camp analític dels moviments socials.
- La segona, les Xarxes d'Actors (*policy networks*), té el seu origen al terreny de les polítiques públiques.
- A la tercera, la Mobilització de Recursos de Poder, conflueixen aportacions teòriques tant dels moviments socials com de les polítiques públiques.

a. La perspectiva de l'Estructura d'Oportunitats Polítiques (EOP)

Des de principis dels anys noranta, s'estén un ampli acord entre la majoria d'autors⁴: l'estudi de les activitats, ritmes i cicles dels moviments socials ha de realitzar-se, sobretot, a partir de l'anàlisi de les pautes d'inserció d'aquests al procés polític.

Neix així el concepte d'Estructura d'Oportunitats Polítiques, entès com el conjunt de dimensions o factors del entrellat polític, que proporcionen incentius o condicions facilitadores per tal que es desenvolupi una acció col·lectiva de contestació, orientada a incidir sobre els processos i els resultats de les polítiques públiques.

Sense ànim de ser exhaustius, recollim algunes de les dimensions analítiques de la EOP destacades més habitualment: **(a)** els nivells relatius d'apertura o tancament del sistema polític (punts d'accés formal a les institucions, al sistema de partits etc.), **(b)** els nivells d'estabilitat o canvi en les posicions compartides per les elits político - institucionals davant d'una contestació en forma d'acció col·lectiva, **(c)** l'estructura de les aliances i les configuracions de poder en relació amb un determinat moviment opositor, **(d)** la capacitat de l'Estat de dur a terme les seves polítiques de manera efectiva, sense considerar resistències externes col·lectives, **(e)** la propensió de les institucions cap a la imposició /

⁴ Pel que fa a l'enfocament del procés i l'estructura d'oportunitat política, vegeu Tilly (1978), Tarrow (1991), Kitschelt (1986) i Mac Adam (1998). Aquesta tendència es desenvolupa especialment a Europa (Kriesi, 1992; Della Porta, D. i Rucht, D. 1995; Rootes 1997).

repressió, (f) la localització temporal del moviment o acció col·lectiva al cicle de protesta etc.

b) La perspectiva de les Xarxes d'Actors de Polítiques (*policy networks*)

Un dels temes prioritaris dins la teoria de polítiques públiques des dels seus inicis ha estat l'estudi dels mitjans específics en què es produeix l'elaboració de polítiques, atenent a la configuració de diversos entrellats concrets d'actors, amb determinades estratègies i patrons d'interacció, més o menys estables o canviants. Tot això entès com un dels factors explicatius clau dels continguts i resultats de les polítiques.

Les primeres aportacions prengueren el concepte de *policy style* i proposaven l'anàlisi de les xarxes d'actors a partir de dos paràmetres molt simples: els eixos anticipació / reacció i acord / imposició. A partir de llavors, s'han anat incorporant noves dimensions per l'estudi dels processos de disseny participatiu i pluralista de polítiques⁵. Resumint, podem distingir dos tipus de pautes analítiques, complementàries del *policy style*:

- La caracterització de les xarxes: actors i escenaris
Recull els elements més descriptius de l'entrellat participatiu: (a) nombre i tipus d'actors, (b) dinàmiques d'estabilitat i canvi en les xarxes (accessos i sortides), (c) escenaris: escenaris de desenvolupament dels processos participatius, etc.
- L'estructura i la dinàmica de la interacció
Recull elements més qualitatius relacionats amb els patrons d'interrelació entre actors. Cal destacar: (a) la intensitat i el format de les interaccions. Una xarxa pot presentar una densitat relacional alta o baixa i aquesta pot estructurar-se de forma radial, policèntrica, complexa, etc. (b) l'estructura de fons de la interacció - conflicte i contradicció (*issue network*) o comunitat d'interessos (*policy community*) -, (c) les actituds i estratègies predominants (des de la imposició a la negociació i la voluntat d'acord).

c) La perspectiva de la Mobilització de Recursos

Aquesta perspectiva parteix d'una doble concepció: la realitat sòcio - política es troba encreuada per múltiples contradiccions (de valors, interessos...) i les relacions de poder que s'hi estableixen són de naturalesa relacional. Així doncs, a l'estudi de l'entrellat d'elaboració de polítiques és necessari analitzar les correlacions de força l'interior de les xarxes: la distribució canviant de relacions de poder a partir de la capacitat de producció i mobilització, per part dels actors, de tot tipus de recursos.⁶

Ja les teories clàssiques de polítiques públiques (l'elitisme o el pluralisme asimètric de Lindblom), van assenyalar la desigual distribució de recursos jurídics i econòmics entre actors, amb factors de conformació de oportunitats molt desiguals d'incidència en les polítiques públiques.

⁵ Sobre "estils i xarxes polítiques", vegeu Richardson (1982), Marsh (1998).

⁶ Per mobilització de recursos en general, vegeu Mc Carthy i Zald (1987) i McAdam, Mc Carthy i Zald (1999).

Recentment, l'extensió de l'acció pública cap a terrenys emergents (d'arrel postmaterialista), amb falta de paradigmes d'intervenció culturalment legítims, o l'existència d'amplis desacords sobre objectius i instruments, han reorientat l'anàlisi de moviments socials i xarxes d'actors cap a la producció i la praxis simbòlica i cognitiva. És llavors quan es construeix el nou espai de confluència. Des d'el terreny dels Moviments Socials es proposa l'aplicació de la Teoria de Marcs Interpretatius (el *frame analysis*)⁷. Des de les Polítiques Públiques, s'elaboren dos enfocaments addicionals: les Coalicions Promotores (*advocacy coalitions*) i les Comunitats Epistèmiques⁸. Les dues primeres propostes – Marcs i Coalicions Promotores - ressalten la importància del joc entre universos simbòlics, quadres de referència, sistemes de creences i models culturals en el procés de definició de problemes, de configuració d'agendes i de disseny de polítiques. El model de les Comunitats Epistèmiques emfasitza el joc entre mapes cognitius, entre paradigmes de coneixement existents i emergents. En definitiva, es caracteritzen les relacions de poder a l'interior de les xarxes participatives a partir de recursos d'arrel cultural i cognitiva, que proporcionen noves estructures de oportunitat política a moviments socials i a possibles actors de recolzament (analistes acadèmics, *think tanks* etc.)

⁷ Per *frame analysis*, vegeu Goffman (1974) com a precursor i, especialment, el grup de Snow: Snow i Benford (1992) Hunt, Benford i Snow, (1994). Vegeu també Eder (1996).

⁸ Per "coalicions promotores", vegeu Sabatier, Jenkins-Smith (1993). Per "comunitats epistèmiques", vegeu Richardson (1996) i Radaelli (1997).

II. MOVIMENTS SOCIALS: UNA APROXIMACIÓ

1. MOVIMENTS SOCIALS AVUI

1.1. UNA DEFINICIÓ MÍNIMA

Els moviments socials, malgrat l'extrema varietat que mostren entre si, s'inclouen dins la categoria dels actors polítics col·lectius, ja que hi comparteixen trets com els que assenyalarem a continuació:

- a) La participació voluntària dels membres que en formen part;
- b) la relativa estabilitat de l'activitat que duen a terme, ja que no es tracta de fenòmens estrictament circumstancials;
- c) la comunitat d'objectius (ja siguin latents o explícits), que atorga una certa homogeneïtat entre els individus que el componen;
- d) una línia d'acció coordinada i organitzada;
- e) la intervenció –més o menys freqüent– en l'àmbit polític, incidint en la gestió d'un conflicte social.

Amb tot, cal diferenciar els diversos tipus d'actors polítics col·lectius sobre la base d'alguns criteris, entre els quals destacarem els següents:

- a) La intensitat de la seva estructuració. Aquesta pot ser forta i estable, com és el cas dels grups d'interès o els partits o, al contrari, pot estar subjecta a variacions i oscil·lacions, com succeeix amb molts moviments socials.
- b) El discurs que desenvolupen. Les propostes que promouen els actors polítics col·lectius poden tenir un abast global, això és, pretendre intervenir en tots els camps temàtics, com és el cas dels partits, o bé concentrar-se en un sol camp temàtic de caràcter específic –econòmic, cultural, religiós, etc. Finalment, també poden situar-se en una sola dimensió "transversal" que afecti a una diversitat de camps temàtics. Així succeeix, per exemple, amb els moviments feministes, que adopten la discriminació de gènere com a terreny d'intervenció en tots els camps: familiar, laboral, polític, cultural, etc.
- c) L'àmbit preferent d'intervenció. En alguns casos, l'actor col·lectiu concentra la intervenció principal en l'àmbit institucional –el parlament, el govern, les diverses administracions, etc. Així succeeix amb els partits. Però també es pot concentrar en l'àmbit extrainstitucional, i preferir formes d'activitat no convencionals: així es dona en molts moviments socials.
- d) La orientació respecte al poder. Els actors poden optar per diferents estratègies envers el poder. En el cas dels partits, l'estratègia és obtenir-lo (i posteriorment gestionar-lo) a través de la competició electoral i la dels grups de pressió esbiaixar-lo secretament per dirigir-lo cap als seus interessos. Respecte als moviments socials, la seva intenció no és ocupar ni exercir el poder, sinó exercir una oposició visible amb la finalitat de pressionar les autoritats perquè canviïn o deixin d'utilitzar una determinada política o actuar per introduir nous temes a l'agenda pública.

- e) L'estratègia de cadascun dels actors és diferent. Els partits tenen el seu espai de confrontació en la obtenció del sufragi, mentre que la intenció dels grups de pressió és l'accés a les autoritats competents. L'estratègia dels moviments sol ser l'acció col·lectiva i la mobilització social.
- f) La naturalesa dels recursos dels actors polítics col·lectius és diversa. Si bé els grups de pressió solen tenir com a recursos exclusius els diners, els partits polítics necessiten (a més d'aquests) una base social que els representi en el territori i un discurs atractiu. En el cas dels moviments, la naturalesa dels recursos no acostuma a ser de caràcter material, sinó que solen ser recursos simbòlics –com la cohesió emocional, la disciplina i el compromís dels seus membres.

Quadre n. 1- Una tipologia ideal d'actors col·lectius.-

	Partits	Grups d'Interès	Moviments socials
Estructuració	Formalitzada, estable, jeràrquica	Formalitzada, forta	Horitzontal, variable, informal, xarxes
Discurs	Global	Sectorial	Transversal
Àmbit d'intervenció	Institucional, convencional	Institucional (variable)	Social, no convencional
Orientació respecte al poder	Exercici	Pressió	Canvi/enfrontament
Estratègia	Competència	Accés a autoritats	Conflicte
Recursos	Càrrecs, vots	Experiència, recursos, accés	Membres compromesos

1.2. L'ACTUALITAT (I URGÈNCIA) DE LA TEMÀTICA

1.2.1. Moviments socials i partits polítics: vells actors i noves funcions?

Quan es pregunta a la majoria de joves sobre el seu interès per la política, la resposta sol ser més aviat depriment: el seu interès és gairebé nul i la opinió que tenen sobre aquesta activitat és negativa. El cas és el mateix si se'ls pregunta quina percepció tenen dels partits polítics.

Davant d'aquest fet, cal preguntar-se si a és que a les noves generacions no els interessa la política o si el que no els interessa és la política convencional i institucionalitzada que avui ofereixen els partits polítics electorals –o, en els termes de Kirchheimer (1966), catch all.

Per aprofundir una mica més sobre aquest fenomen caldrà fer una anàlisi més àmplia del rol que prenen els partits polítics en l'actualitat i dels espais en què els avui molts ciutadans desenvolupen la seva "activitat pública".

Si fem un breu repàs a l'evolució dels actors col·lectius podrem detectar fàcilment que els partits polítics, des de la seva aparició fins als anys setanta, van respondre, entre altres qüestions, a la necessitat d'oferir als seus afiliats una identitat que es vinculava a un espai de solidaritat, unes actituds, uns codis i uns símbols determinats. En aquest sentit, durant una bona part de la seva història, els partits van absorbir i satel·litzar altres formes de participació —com diverses pràctiques associatives que, en certa manera, es legitimaven pel fet d'estar vinculades a una organització partidària. Així, amb l'objectiu d'integrar els partits (que es caracteritzaven per tenir els trets propis dels anomenats "partits de masses") a les masses, desenvolupaven xarxes i associacions que cobrien els aspectes més diversos de la vida quotidiana dels ciutadans.

Aquests partits de masses —de naturalesa "integrativa"— no només demanaven el vot o exigien el pagament de l'afiliació, sinó que també desenvolupaven una notable influència en totes les esferes de la vida quotidiana, elaborant identitats col·lectives i focalitzant aquells temes que "havien de ser" a l'agenda política. Sobre la base de d'aquest fet, els partits seleccionaven, reelaboraven, transformaven o ometien els temes d'interès i, per tant, ordenaven l'agenda política des de les pròpies bases (Pizzomo, 1996:984).

Per tant, els partits oferien recursos d'identitat tant a les seves elits com —i sobre tot— a les seves bases. Tal com exposa Cagiagli (1991), aquests partits de masses "generaven un món roig o blanc, on no només es definien les qüestions polítiques, de solidaritat o suport mutu, sinó que també elaboraven la identitat dels 'camarades', en la qual aquests es reconeixien, i així eren percebuts per la resta de la societat".

En aquesta època, participar en la política partidària suposava un procés de socialització i internalització de certs procediments —més o menys democràtics— que canalitzaven demandes i conflictes acotant i manejant el debat —ahora que moltes vegades aquests mateixos partits disposaven de mitjans propis (ràdios, periòdics, editorials, etc.) que utilitzaven com a eines per reforçar les identitats i interpretar el món.

Si comparem el què hem descrit amb la realitat partidària d'avui, és fàcil observar com els partits s'han anat "separant" de la societat i han anat concentrant l'atenció en aquells aspectes que diversos teòrics (Panebianco, 1982, Katz & Mair, 1995) qualifiquen com a "tasques eficients" de la política representativa.

En les democràcies avançades —que més d'un autor qualifica de "democràcies d'audiència"— les tasques més rellevants dels partits són les de reclutar elits, formular polítiques públiques i organitzar eleccions periòdiques. Així, és possible afirmar que els partits han anat abandonant cada vegada més la seva anterior faceta "integrativa" per bolcar-se a les qüestions institucionals.

Aquest és, possiblement, el motiu pel qual avui la participació política quotidiana, la formulació de temes d'agenda, la generació d'identitats i la mobilització dels ciutadans són tasques que s'han desplaçat cap a un altre tipus d'actors polítics col·lectius amb vocació socialitzadora, l'activitat dels quals gravita en aquelles qüestions "no eficients" de la democràcia representativa. És en aquest aspecte on cal observar el nou rol que prenen els moviments socials.

1.2.2. La pèrdua de control partidari de l'agenda política

Com a conseqüència del què hem exposat més amunt, els canals de formació d'opinió pública han anat cobrant en l'actualitat un notable grau de llibertat respecte als partits polítics. Amb la decadència de la premsa partisana, els ciutadans s'han vist "alliberats" del control dels partits sobre la opinió i, amb això, han emergit els nous debats i s'han desenvolupat amb certa autonomia respecte a la dinàmica partidària. Així, les fractures i els conflictes s'han anat redefinint a través de preferències individuals sobre temes específics que, probablement, no coincideixen amb els *cleavages* presents en el sistema de partits ni en el debat electoral (dellaPorta, 2000:7).

Al mateix temps, els actuals mitjans de comunicació tampoc responen necessàriament a una lògica d'interessos partidaris sinó que, amb el temps, s'ha anat imposant una lògica de l'audiència i del benefici. Així, els propis mitjans no només s'han anat autonomitzant de la lògica partidària, sinó que també han anat cobrant importància fins al punt d'arribar a marcar el debat, retallar la pluralitat d'opinions i silenciar determinats sectors –per això hi ha qui exposa que la democràcia actual comença a semblar-se a una "videocràcia" (Sartori, 1999). Aquest fet ha comportat l' "espectacularització" de la política, una adaptació d'aquesta activitat als cànons i requisits dels mitjans: la capacitat d'interessar a l'audiència (Mazzoleni, 1998) i de generar lucre.

Com a producte dels dos fenòmens assenyalats (la incapacitat dels partits de controlar l'agenda i el poder progressiu que han adquirit els mitjans de comunicació de masses), s'ha anat fragmentant el discurs polític, s'ha personalitzat la dinàmica política i s'ha posat èmfasi en tot allò que resulta escandalós. I aquesta dinàmica també ha ajudat a incrementar la distància, apatia i cinisme dels ciutadans davant l'activitat partidària, cosa que s'ha traduït en una pèrdua de la lògica basista, entusiasta i quotidiana de la militància partidària "d'ahir".

Davant d'aquest fet cal preguntar-se: quins actors polítics canalitzen avui les inquietuds i les pulsions polítiques i socials dels ciutadans? Significa aquesta realitat que els ciutadans han perdut interès en "allò polític" o –per dir-ho més correctament- en "allò públic?". Pot ser que la qüestió sigui una altra i radiqui en la pregunta: quin actor col·lectiu canalitza avui aquestes tasques? amb quin discurs ho fa? I de quina manera?

Una possible hipòtesi que es pot desenvolupar és la que argumenta que aquest buit que han deixat els partits polítics ha estat ocupat per un arxipèlag d'organitzacions socials que anomenarem, per convenció, moviments socials.

Uns moviments que, en oposició als que van emergir als anys seixanta i setanta (que mantenien, en gran mesura, sòlids vincles amb l'àmbit partidari i que, tal com exposen Tarrow (1989) o della Porta (1995), no trencaven la lògica integrativa i identitària de la militància dels partits polítics) gaudeixen d'una creixent autonomia quant a l'adopció de referents organitzatius, actitudinals i simbòlics i que, segons diversos autors (Ibarra i Tijerina, 1999; Ibarra, 2000) han desenvolupat una gran capacitat de generar identitats col·lectives, pressionar les institucions i formular demandes a l'administració.

2. ESTRATÈGIES D'ANÀLISI DELS MOVIMENTS SOCIALS

2.1. MOVIMENTS SOCIALS: UNA DEFINICIÓ OPERATIVA

Els moviments socials són actors col·lectius reconeguts (amb major o menor entusiasme) en els escenaris polítics de les poliarquies, juntament amb d'altres actors més formalitzats –com els partits polítics, els grups de pressió i interès–, amb els quals mantenen diferències quant a l'àmbit d'incidència política, la forma de participació, el discurs, l'organització interna, les estratègies i la orientació.

Degut a la ràpida mutació que els moviments socials experimenten i la varietat de situacions en què aquests emergeixen, existeixen moltes definicions possibles d'aquest tipus d'actor. Amb tot, Raschke (1985) elabora una definició operativa que exposa que un moviment social és un actor polític col·lectiu de caràcter mobilitzador (i, per tant, un espai de participació) que persegueix objectius de canvi a través d'accions (generalment no convencionals), i que per aconseguir-ho actua amb certa continuïtat, té un alt nivell d'integració simbòlica i un baix nivell d'especificació de rols, alhora que es nodreix de formes d'acció i organització variables. Per tant, un moviment social és un agent d'influència i persuasió que desafia les interpretacions dominants sobre diversos aspectes de la realitat.

Així, doncs, els moviments socials són actors que incideixen en tots els àmbits de la política:

- a) En l'àmbit simbòlic, perquè és un sistema de narracions, alhora que suposa un sistema de registres culturals, explicacions i prescripcions sobre com s'expressen socialment determinats conflictes i sobre com ha de ser redissenyat l'ordre correcte de la modernitat, aplaça i frustrat una vegada i una altra.
- b) En l'àmbit interactiu, perquè és un tipus específic d'actor col·lectiu que està constituït per un conjunt de normes preestablertes (provinents de la sedimentació d'una memòria i una pràctica històrica) que constitueixen una guia per a l'acció, ja sigui de manera formal o informal.
- c) En l'àmbit institucional, perquè incideix i produeix un impacte (ja sigui transformant-los o posant-los en tensió) en els espais que regulen i canalitzen les conductes dels actors a través d'accions no convencionals –i generalment disruptives–; i

d) En l'àmbit substantiu, perquè (tal com s'ha observat al llarg de la seva execució) és un instrument de canvi de la realitat.

Amb tot, cal assenyalar que els moviments socials encara han de recórrer un llarg camí i superar molts reptes abans de convertir-se en motors del canvi social. Tal com exposa McAdam (1999:477), un moviment social ha de superar sis tasques de gran importància perquè els seus propòsits tinguin impacte a la societat. Són les següents:

- a) aconseguir nous membres;
- b) mantenir la moral i el nivell de compromís dels membres amb els quals ja compta;
- c) aconseguir la cobertura dels mitjans de comunicació, i idealment (tot i que no necessàriament) que aquests siguin favorables als seus punts de vista;
- d) mobilitzar el suport de grups externs;
- e) limitar les opcions de control social que poguessin ser exercides pels seus opositors;
- f) i, en última instància, influir en el terreny polític i aconseguir que l'estat (l'administració) actuï.

Així les coses, les preguntes són: és possible que els moviments socials superin aquestes sis proves? Com ho han de fer? Per què alguns tenen èxit i d'altres fracassen? Com desapareix i emergeix aquesta singular forma d'actor col·lectiu? Efectivament, aquestes són les qüestions que es fan la majoria d'analistes i, amb la intenció de respondre-les, s'ha anat elaborant l'aparell analític que mostrem a continuació.

2.2. ESTRATÈGIES D'ANÀLISI

Normalment, l'estudi dels moviments socials s'ha orientat cap a dues direccions:

- a) A nivell intern, amb la pretensió d'analitzar els moviments socials com un tipus específic d'acció col·lectiva, amb un repertori propi, amb una forma singular d'organització i una simbologia específica. En aquesta direcció es poden sintetitzar els angles d'anàlisi a través de les preguntes: què fan els moviments socials? Com ho fan? i per què ho fan?
- b) A nivell extern, amb la pretensió d'observar com els moviments socials realitzen la tasca de captar i vehicular les demandes dels ciutadans, contribueixen al fet que aquests participin i produeixen impacte a les institucions. Per aconseguir-ho és important situar els moviments socials en un àmbit sistèmic i observar quina posició tenen respecte a la resta d'actors i institucions, i veure quin és el seu ventall de possibilitats. Així les coses, des d'aquesta estratègia d'estudi –bàsicament posicional– la pregunta seria: quan s'activen els moviments socials?

A aquestes dues direccions cal afegir-hi una nova dimensió d'estudi:

- c) L'estudi dels rendiments generats per l'impacte produït per l'acció del moviment. I és que mentre als moviments socials se'ls atribueix l'autoria d'una ingent quantitat de canvis, els estudis que n'intenten avaluar la naturalesa, forma i profunditat són encara a les beceroles. Precisament per aquest motiu és necessari posar l'accent en l'anàlisi dels resultats i preguntar-nos: quins són els fruits de la mobilització? O bé, tant d'enrenou... per què?

Quadre N. 2. Formes d'aproximació a l'estudi dels moviments socials

	Nivell intern	Nivell sistèmic
Quan apareixen?		<u>Objecte d'estudi:</u> L'estructura d'oportunitats polítiques <u>Autors:</u> McAdam, Tarrow, Kriesi, Tilly, Kitschelt.
Què fan?	<u>Objecte d'estudi:</u> El repertori d'acció col.lectiva <u>Autors:</u> Tilly, Wicheam-Crowley	
Com ho fan?	<u>Objecte d'estudi:</u> Les estructures de mobilització <u>Autors:</u> Zald, McCarthy, Smelser	
Amb qui i contra què?	<u>Objecte d'estudi:</u> Els marcs cognitius i la identitat <u>Autors:</u> Touraine, Melucci, Ibarra, Snow-Benford, Gamson	
Amb quins resultats?		<u>Objecte d'estudi:</u> Impacte a la <i>governance</i> <u>Autors:</u> Ajanguiz, Gomà i Subirats

Passem ara a desenvolupar amb una mica més de profunditat les diverses estratègies d'anàlisi, tenint en compte que les perspectives teòriques funcionen en gran part com a metàfores; no només il·luminen sinó que també oculten. Les metàfores, com que centren l'atenció en uns fenòmens determinats, poden ocultar-ne o encobrir-ne d'altres igualment rellevants. Així, de la mateixa manera en què és útil i clarificador acostar-se a les coses mitjançant una àmplia gamma de metàfores, també és convenient explicar-les des de diferents perspectives teòriques (Snow, 1983:9).

2.2.1. L'estructura d'oportunitats polítiques (EOP): quan?

·L' oportunitat com a conjuntura

Tarrow (1997) exposa en un dels seus treballs que el quan explica en gran mesura el perquè i el com. I aquest quan es refereix a la conjuntura que facilita l'aparició dels moviments. És a aquesta conjuntura a qui els teòrics qualifiquen d'estructura d'oportunitats polítiques (a partir d'ara EOP).

Així, l'EOP representa les dimensions consistents –tot i que no necessàriament formals, permanents ni nacionals– de l'entorn polític que fomenten o desincentiven l'acció col·lectiva entre les gents. D'aquesta manera, el concepte d'EOP posa èmfasi en els recursos "exters" al grup que redueixen els costos de l'acció col·lectiva, descobreixen aliats potencials i mostren en quins aspectes són vulnerables les autoritats.

I aquests recursos solen aparèixer quan es produeixen conjuntures de canvi externes als propis moviments, que generen oportunitats per a l'acció col·lectiva. Entre aquests recursos destaquen:

- a) L'accés a les elits polítiques. La possibilitat d'accedir a les elits sol donar-se quan hi ha canvis d'alineaments governamentals o divisions entre les mateixes elits, ja que la necessitat de crear noves coalicions sempre genera incertesa i anima els polítics desafectes a intentar exercir un poder marginal buscant nous recursos, com ara el suport de certs moviments socials.
- b) La disponibilitat d'aliats influents. És més fàcil animar-se a l'acció col·lectiva si existeixen aliats que puguin actuar com a amics als tribunals, com garants contra la repressió o com a negociadors acceptables... Els aliats són un recurs extern del qual es poden servir, en algunes ocasions, actors socials mancats de recursos.
- c) La connexió amb el "temps mundial" (o, en termes anglosaxons, el *world time*), és a dir, la coincidència amb una conjuntura internacional favorable. Quan és així, poden aparèixer dinàmiques de contagi com l'anomenat "efecte dòmino" o "bola de neu", que exemplifiquen processos de mobilització en cadena.

Aquests canvis en l'EOP suposen sempre la generació d'oportunitats. Són les EOP les que ofereixen els incentius per a l'acció col·lectiva que proposen els moviments socials. En aquesta direcció, diversos treballs de David Snyder i Charles Tilly van descobrir que els pics de mobilització que es van donar a la França del 1830 estaven més relacionats amb les oportunitats electorals i els canvis de règim que amb les privacions i les dificultats (Snyder i Tilly, 1972).

Així, l'acció col·lectiva prolifera quan la gent té accés a espais necessaris per escapar de la seva passivitat habitual i troben oportunitat d'utilitzar-los... Tal com va exposar Tocqueville, "el moment més perillós per un mal govern és quan intenta corregir la seva actuació i, amb això, genera buits de poder que són susceptibles de ser emplenats per moviments socials".

I és que la formació de moviments socials és producte de l'explotació i la creació d'oportunitats (Tarrow,148). Per descomptat, cal contemplar les variables oportunitats juntament amb elements més estables —com la força o debilitat de l'estat o la naturalesa del sistema de partits— els quals també condicionen l'acció col·lectiva.

Així, el concepte d'EOP ens ajuda a comprendre perquè en determinades ocasions els moviments socials adquireixen una sorprenent, tot i que de vegades transitòria, capacitat de pressió contra les elits o autoritats i després la perden ràpidament malgrat tots els seus esforços. També ens ajuda a comprendre com s'estén la mobilització a partir de persones amb greuges profunds i poderosos recursos a d'altres que viuen en circumstàncies molt diferents. Els promotors (o matiners), plantejant desafiaments a les elits i a les autoritats) posen al descobert la vulnerabilitat dels que ostenten el poder. Pel mateix motiu, aquests promotors poden desaparèixer quan els manquen els recursos necessaris per mantenir l'acció col·lectiva així que se'ls tanquen les oportunitats.

Però si bé aquests aspectes de les EOP s'especifiquen com a "canvis" en les oportunitats, també existeixen aspectes estables de l'estructura de les OP que condicionen la formació i l'estratègia dels moviments socials. D'entre aquests aspectes estables cal destacar:

- a) La força de l'Estat: la forma en què s'exerceix l'autoritat. Sobre aquesta dimensió hi ha qui diferencia entre estats forts i estats dèbils.
- b) La organització i distribució territorial del poder, on cal distingir entre estats centralitzats o unitaris i descentralitzats o composts.
- c) La disposició a utilitzar la violència i la repressió. Respecte a aquesta variable cal distingir entre sistemes tolerants o tous (Itàlia, anys 90) i repressius o durs (Xina, 1989). D'entre aquests últims també cal diferenciar aquells règims que exerceixen una repressió selectiva (Alemanya, anys 60 i 70) o difosa (Itàlia, anys 70, Estats del sud EUA, anys 60) i els que la realitzen en el marc de la legalitat (Alemanya) o recorrent a estratègies brutes (El Salvador, 1930-80; Espanya-GAL).

·L' oportunitat com a percepció

Amb tot, cal apuntar una contrahipòtesi a l'afirmació conjuntural de Tarrow, ja que és important anotar que la "oportunitat" té un fort component cultural i que perdem quelcom important si limitem la nostra atenció al canvi en les institucions polítiques i les relacions entre actors polítics (McAdam, 1998:91).

En aquesta direcció, cal tenir en compte la cita de Gamson i Meyer (1996) que ens recorda que "les oportunitats polítiques obren el camí per a l'acció política, però els moviments socials també creen les oportunitats per dur a terme aquesta acció". I és que mentre els investigadors han dedicat gran atenció a l'impacte de les EOP sobre el ritme, la forma i les conseqüències dels moviments socials, han dedicat comparativament poc temps i energia a l'estudi sistemàtic del paper que els moviments socials han representat a l'hora de

refer l'estructura institucional i els alineaments d'un determinat ordre polític. I ja que la majoria dels estudiosos dels moviments socials els atorguen una poderosa força per dur a terme el canvi de la societat, és incomprensible i lamentable el continuat fracàs de realitzar una avaluació seriosa de l'efecte que provoquen els moviments sobre les dimensions de les oportunitats polítiques.

És possible que calgui concebre la relació entre EOP i moviments socials d'una manera molt més fluïda, imprevisible i crucial. Si bé les EOP restringeixen i faciliten simultàniament l'acció col·lectiva en un ampli ventall de grups d'oposició, aquests actuen i aprofiten les EOP per incidir en institucions (canviant, per exemple, marcs legislatius, administratius, policials, etc.) que serveixen per reestructurar les bases institucionals o relacionals del sistema polític. Per tant, un cop transformada, l'EOP actua de nou sobre els grups contrincants amb noves restriccions i possibilitats per la AC (McAdam, 1998:104-105).

2.2.2. L'acció col·lectiva: què fer?

·L'acció col·lectiva com a instrument

Els moviments socials sorgeixen com a resposta a oportunitats per a l'acció col·lectiva que el medi ofereix, però el seu desenvolupament es veu fermament determinat per les pròpies accions que realitza. Unes accions que s'inscriuen i es transmeten culturalment (David Kertzer).

Les convencions apreses de l'acció col·lectiva formen part de la cultura pública d'una societat. Cada grup té una història –i una memòria– pròpia de l'acció col·lectiva. La gent no pot utilitzar rutines d'acció col·lectiva que desconeix, cada societat té una reserva de formes d'acció familiars, conegudes tant pels activistes com pels seus opositors i que són, en el fons, productes culturals que, tot i que evolucionen en la història, tendeixen a ser fortament restrictius als canvis.

Les convencions generals de l'acció col·lectiva es poden considerar –tal com ho fa Charles Tilly (1978)– el “repertori de confrontació”. En el passat, la major part de formes d'acció col·lectiva estaven vinculades a grups i a determinades situacions conflictives, però amb la creixent difusió de la informació es va produir un canvi radical: es van començar a difondre i a estendre determinades rutines d'acció col·lectiva –que Tarrow anomena “repertori modular”– i aquestes es van començar a aplicar a una gran varietat de situacions, aportant convencions que van ajudar els moviments socials a aglutinar grups amplis i diversificats.

Com que els moviments socials raras vegades tenen incentius selectius o constrenyiments sobre els seus seguidors, l'acció col·lectiva sol ser l'instrument en base al qual es pugui exercir una funció de lideratge amb l'objectiu d'estimular la mobilització i el suport de gent que fàcilment podria quedar-se a casa. Albert Hirschman (1982) així ho va exposar quan va dir que no era certa l'afirmació d'Olson (1965) que afirmava que l'acció col·lectiva s'havia de considerar exclusivament com un cost, ja que moltes persones la veuen com

una cosa atractiva. I és que hi ha persones a les quals l'acció col·lectiva els resulta excitant, arriscada i potencialment beneficiosa.

Així, l'acció col·lectiva s'utilitza per:

- a) Comunicar i transmetre les exigències dels moviments socials, ja que suposa una exteriorització de demandes que, d'altra manera, quedarien silenciades;
- b) Generar solidaritat i identitat entre els membres i vincular els líders amb els seus seguidors. A través de l'acció col·lectiva es pot convèncer els participants que són més forts del què són i generar cert simbolisme, del qual emani una identitat determinada.
- c) Desafiar els seus opositors a partir de la creació d'incertesa. La incertesa és el resultat no només del fet que es desconeixi el temps que pot durar una protesta, sinó també del fet que tingui un cost indeterminat. És per això que els organitzadors intenten maximitzar el desafiament de les accions que organitzen, explotar la solidaritat dels participants i suggerir que representin solidaritats encara més àmplies.

Quant a les estratègies i el repertori dels moviments socials, poden anar des de l'acció col·lectiva violenta fins a la utilització d'accions convencionals —com vagues, cartes a mitjans de comunicació o manifestacions. Entre aquests dos extrems hi ha un ventall de propostes indefinides i canviants que utilitzen la "disrupció".

En aquest sentit, la història de l'acció col·lectiva és la història de com s'incorporen al repertori noves formes d'acció col·lectiva un cop apreses, experimentades, viscudes i assimilades pels opositors i les elits. Per aquest motiu, a llarg termini el repertori evoluciona i incorpora les innovacions que funcionen, mentre que rebutja les que no funcionen. Alhora, moltes de les formes originalment disruptives es tornen convencionals amb el pas del temps.

Partint de la suposició que l'acció col·lectiva és el principal recurs que utilitzen els organitzadors per mobilitzar els seus seguidors, l'acció col·lectiva suposa alhora un cost i un benefici. Per compensar-los, els promotors del desafiament plantegen exigències i beneficis amb la finalitat d'atraure l'atenció d'aliats, i la millor manera de cridar l'atenció i aconseguir simpatitzants és la disrupció, en base a la qual es pot aconseguir l'obertura d'espais per negociar amb les institucions.

·L'acció i la influència dels mass media

Si bé la protesta i l'acció col·lectiva són les principals armes amb què compten els moviments socials per obtenir visibilitat social, solidaritat i força, és important assenyalar que, en l'actualitat, aconseguir-ho depèn en gran mesura de la capacitat d'aquestes accions per provocar l'atenció dels mitjans de comunicació de masses, malgrat que de vegades aquests només es preocupen

per l'acció concreta que realitza un moviment i no pas per les raons que el motiven i arriben, fins i tot, a distorsionar les demandes.

Per aquest motiu, els moviments socials, a l'hora d'aconseguir donar visibilitat a les seves protestes, s'enfronten a determinats desafiaments, com ara haver de dissenyar accions de protesta eficaces que atreguin l'atenció dels mitjans, intentar que aquests no ocultin o distorsionin els seus objectius i involucrar el major nombre possible de persones en aquestes accions.

Com a conseqüència d'aquesta dinàmica, actualment els moviments han experimentat els efectes de la lògica dels mitjans de comunicació en els seus repertoris d'acció col·lectiva. I si clàssicament la protesta ha estat el mètode d'intervenció en els processos polítics de decisió pública, avui, perquè aquesta tingui efecte, a més de portar-la a terme cal aconseguir que tingui cobertura als mitjans d'informació de masses i, per això, moltes vegades és necessari que els moviments tinguin relacions cordials amb els mitjans per desenvolupar dinàmiques simbiòtiques: als moviments els interessa estar presents en els mitjans i aquests necessiten espectacle, novetat i "correcció política". Un cop convençuts que l'èxit o el fracàs de la protesta està condicionat per l'interès que hi mostrin els mitjans, no hi ha dubte que la organització, el repertori, el discurs i la simbologia dels moviments s'ha adaptat a la nova realitat mediàtica (Gitlin, 1980; McCarthy, McPhail, Smith, 1992).

2.2.3. Estructures de mobilització: com fer-ho?

·L'estudi de l'estructura organitzativa

Les escoles de pensament que han treballat l'agregació d'interessos i el maneig de recursos als quals va associada la mobilització han estat les vinculades amb la tradició anglosaxona –d'entre aquestes destaquen els individualistes nord-americans. Aquestes escoles han posat l'accent en la capacitat dels moviments per obtenir i gestionar recursos amb l'objectiu d'observar com aquests incideixen en l'acció col·lectiva, quina estructura organitzativa tenen i quin és el seu potencial de mobilització.

Aquesta perspectiva parteix de la premissa que la organització formal d'un actor és la que determina el curs, el contingut i els resultats de la seva acció. D'aquí s'infereix que les decisions que els activistes prenen respecte la forma que adopta la organització té importants conseqüències en relació a la seva capacitat d'obtenir recursos i mobilitzar els fidels, així com en el grau de legitimitat que adquireix als ulls de la societat. Al mateix temps, la forma, a més de donar estructura i cos a la identitat i a l'acció de les organitzacions, també ajuda (o dificulta) l'articulació de relacions amb altres organitzacions i amb les institucions.

L'objectiu de l'anàlisi és l'estudi de les estructures de mobilització, definides com "els canals col·lectius, tant formals com informals, a través dels quals la gent pot mobilitzar-se i implicar-se en l'acció col·lectiva" (McAdam, McCarthy i Zald, 1999:24). Els teòrics s'han aproximat a les estructures de mobilització a

través de la teoria de la mobilització de recursos (McCarthy i Zald, 1973, 1977; Gould, 1991; Kriesi, 1988, McAdam, 1986), teoria que ha posat l'interès en:

- a) Anàlisi comparada de les infraestructures organitzatives dels actors, amb l'objectiu de comprendre millor els patrons històrics de mobilització i predir quines faciliten l'emergència, eficàcia i consolidació dels moviments.
- b) L'estudi de les relacions existents entre la forma d'organització i el caràcter dels moviments.
- c) El rastreig de la influència que exerceixen les estructures estatals i la "cultura organitzativa" sobre els moviments en un país determinat.
- d) L'estudi del canvi organitzatiu en els cicles vitals dels moviments i si en aquests s'hi observen rutines, tant quant a la seva institucionalització com quant a la seva mutació cap a un altre tipus d'actors o cap a la seva dissolució.
- e) L'anàlisi de les estratègies i formes d'enllaç entre moviments i, des de fa poc, de les xarxes de moviments.

Els membres de què es nodreixen els moviments

Més enllà de l'entorn organitzatiu, qui decideix participar o no en una acció col·lectiva són els individus, i per això és important aturar-se a observar com es realitza el seu reclutament i "afiliació". Si seguíssim les hipòtesis d'Olson – basades en el fet que l'acció col·lectiva a l'encaix de béns públics mai està recolzada per grans agregats d'individus– hauríem de concloure que la capacitat de reclutament dels moviments socials és gairebé nul·la o, en tot cas, està destinada al fracàs. Contràriament, hi ha qui exposa que el procés de mobilització social no es realitza a través de càlculs racionals d'individus aïllats, sinó que es desenvolupa a través de la implicació de certes "comunitats sensibles", que confeccionen un arxipèlag que en determinades circumstàncies activa a individus a actuar en pro de demandes vinculades a béns públics i incentius col·lectius (Tarrow, 1997:54). Però per veure això és important detenir-nos en l'anàlisi dels dos espais concèntrics que vertebrun un moviment: el nucli dur i l'entorn.

Quan observem la morfologia dels moviments socials queda clar que aquests només són grans en un sentit merament nominal (Tarrow, 1997:56), ja que en realitat s'assemblen molt més a una espècie d'embull entrelaçat de petits grups, xarxes socials i connexions entre tots ells.

En aquest sentit, l'enfocament del neoinstitucionalisme (March i Olsen, 1989) sosté que, perquè una acció col·lectiva d'un moviment flueixi, el què és important és la presència d'un "nucli dur" que exerceixi una funció de lideratge, que doti les propostes de coherència i que interaccioni amb la resta de l'entorn organitzacional. Sobre aquest fet, el què distingeix els moviments socials d'altres institucions és, segons els autors, que els primers són construccions col·lectives que pivoten a l'entorn de grups de persones disposades a adoptar

riscos i que s'articulen, bàsicament, a través d'incentius col·lectius (Ibarra i Tejerina, 1998:18)

Un cop es constata la presència del "nucli dur" és necessària la presència d'un entorn social mobilitzat que doni suport a les exigències i se sumi a l'acció col·lectiva que el primer professa. Davant d'aquest fet cal preguntar-se d'on s'obté aquest entorn que dona cos al moviment.

Segons McAdam (1986,1988) les persones que configuren aquest entorn flueixen de la xarxa formada pels grups de contacte directe. Així, és la xarxa associativa "amiga" qui exerceix la funció d'"epidermis social", de la qual els moviments obtenen els militants de què es nodreix. En base a aquest fet podem exposar que són els processos grupals –més que la ideologia o les consignes– els que transformen el potencial per a l'acció col·lectiva en participació (McAdam, 1986,1988).

I és que, si bé són els individus els qui componen els moviments socials, aquests no es mobilitzen a través de càlculs racionals ni a partir de decisions aïllades, sinó a través de les associacions primàries que aporten contactes "cara a cara" entre aquells que es professen confiança. És aquesta confiança la que activa l'acció col·lectiva.

És, doncs, en aquests nuclis socials de micro-mobilització (també anomenats *comunitats d'acció col·lectiva crítica*, CACC) on s'estableixen els vincles de què es nodreixen els moviments socials. Aquests nuclis són els "alvèols socials" on la gent es compromet, genera llaços –tant formals com informals– i decideix emprendre un determinat tipus de mobilitzacions. En aquest sentit, la major o menor presència de CACC en un espai determinat és un dels elements a partir dels quals es pot predir la capacitat de mobilització. Així, en funció de la seva quantitat es podria parlar del grau de "densitat" de les xarxes o, en paraules de Tilly (1978), de *netness*.

·L'activitat de crear coalicions

Un cop localitzades les CACC és necessari estudiar els elements que fan possible l'aparició de coalicions socials folgades que posen en marxa amplis cicles de moviment. En aquesta direcció, aconseguir aliats i reclutar activistes a través de (o entre) organitzacions amigues (que McAdam anomena penetració en els "camps multiorganitzatius") és vital, ja que si bé avui és inusual observar una gran densitat en la matriu organitzativa d'un sol moviment social, sí que existeixen entorns organitzatius "disponibles", que poden observar-se com a espais de reserva per al reclutament, que un cop activats necessitaran mantenir vincles per coordinar-se i interaccionar.

Els elements que fan factible aquesta "connexió" entre les CACC són les "estructures connectives de mobilització" (Tarrow,1997: 236), que vinculen el nucli dur amb l'entorn, amb l'objectiu de coordinar el moviment i mantenir-ne la pervivència per crear una xarxa d'acció col·lectiva crítica (XACC). Òbviament, en aquesta tasca un dels problemes que apareixen és la capacitat de crear

organitzacions que siguin prou fermes per resistir als seus oponents, però prou flexibles per canviar d'acord amb les circumstàncies i nodrir-se de l'energia de les seves bases en un context en el qual generalment no existeix un quadre permanent d'activistes de base.

Respecte a aquesta tasca de connexió, s'ha discutit molt sobre els avantatges que ofereixen les noves tecnologies a l'entorn organitzatiu (Castells, 1998). No és cap secret exposar que avui la major part de moviments socials del món, de totes les tendències, utilitzen Internet com una forma privilegiada d'acció i d'organització. I si bé sabem que Internet és simplement un instrument, també cal afegir que el què la xarxa confereix als moviments socials és un instrument de comunicació que permet la flexibilitat i la temporalitat de l'acció mantenint al mateix temps un caràcter de coordinació i una capacitat d'enfocament d'aquesta mobilització; la difusió extensiva dels codis culturals i de valors (com el medi ambient, l'ecologisme, les dones o els drets humans) a través de la transmissió instantània d'idees en un marc que permet la coalició i l'agregació; i la possibilitat de proposar trinxeres de resistència i d'alternativa en societats locals; fent rellevants les experiències íntimes amb el món quotidià i permetent que aquestes siguin articulades amb moltes altres mitjançant protestes globals que acaben aterrant en algun indret del món –per exemple, a Seattle, Washington, Praga o Niça. Així, Internet és alhora la connexió global i local.

Però amb això no es pot afirmar que les comunitats siguin producte d'Internet. Internet és només un instrument que desenvolupa els comportaments, però no els canvia; tan sols els amplifica i els potencia a partir del què són. I és que una de les constatacions descobertes quan es va intentar mesurar quina influència tenia Internet sobre les altres sociabilitats, es va trobar alguna cosa que contradiu els mites sobre Internet. És el què Castells anomena "com més, més", és a dir, com més xarxa social física es té, més s'utilitza Internet; com més s'utilitza Internet, més es reforça la xarxa física que es té. És a dir, hi ha persones i grups de forta sociabilitat en els quals la sociabilitat real i la virtual són correlatives. En aquest sentit, si bé és important tenir en compte la xarxa virtual per comprendre els moviments socials, és necessari observar prèviament l'existència d'un "nucli dur" i d'uns "valors" dels quals aquests parteixin (Castells, 2000).

2.2.4. Els marcs cognitius: amb qui i contra què?

Els moviments socials com a generadors de discurs

Fins ara hem parlat d'estructures d'oportunitat, d'estratègies organitzatives i d'acció col·lectiva... però és necessari que hi hagi elements mediadors entre la oportunitat, la organització i l'acció, i aquests són els significats compartits i els conceptes mitjançant quals la gent tendeix a definir la seva situació. Perquè existeixi algun tipus de mobilització és imprescindible que la gent se senti agreujada i cregui que l'acció col·lectiva pugui contribuir a solucionar la situació.

Però malgrat el reconeixement del fet que els moviments socials desenvolupen una important tasca en la producció simbòlica existeixen força deficiències en

l'anàlisi sistemàtica d'aquesta dimensió. I això és important perquè la coordinació no depèn només de trets estructurals de la societat (com les xarxes o la permeabilitat de les institucions) sinó també de les "cosmovisions" compartides o, tal com les defineixen diversos teòrics (Snow i altres, 1986; Snow i Benford, 1988; Eyerman i Jamison, 1991) dels "marcs d'acció col·lectiva".

Segons aquests autors, els "marcs" són com lents a través de les quals es perceben les oportunitats. Són metàfores específiques, representacions simbòliques i indicacions cognitives utilitzades per representar conductes i esdeveniments de manera avaluativa i per suggerir formes d'acció alternatives. Els marcs cognitius poden definir-se com els discursos culturals per descriure significats compartits que impulsen les persones a l'acció col·lectiva.

Així, de la mateixa manera que els moviments socials es recolzen en xarxes socials existents, l'aparició de marcs cognitius depèn també de la recuperació i transformació d'elements arrelats a la societat i, és clar, de la capacitat d'impactar (i sintonitzar?) amb els mitjans de comunicació de masses. Amb tot, l'"emmarcament" no parteix de zero, sinó que és el resultat agregat de l'experiència personal, la memòria col·lectiva i les pràctiques objectivadores que habitualment associem al concepte de cultura.

Per això, si bé és cert que els recursos econòmics i organitzatius o les característiques del context polític influeixen en l'evolució dels moviments socials, també és necessari considerar els aspectes simbòlics. I és que els greuges i injustícies socials, més o menys objectius, no són suficients per sí mateixos perquè s'iniciï la mobilització o acció política. Ha d'existir una consciència d'aquestes situacions i un discurs social o una interpretació que els relacioni amb determinades polítiques exercides des del poder (Sabucedo, 1990:374). I, paral·lelament, és necessari un discurs que justifiqui, dignifiqui i animi a l'acció col·lectiva. En aquesta direcció, la ideologia dignifica el descontentament, identifica un blanc pels greuges, forma un paraigua sobre les reivindicacions concretes i troba símbols capaços de mobilitzar la gent.

És per això que generalment s'han definit els moviments socials com actors polítics col·lectius creadors de significat amb l'objectiu de desafiar els discursos socials dominants i exposar una manera alternativa de definir i interpretar la realitat (Touraine, 1981; Melucci, 1985, 1988, 1990; Snow i Benford, 1988; Brand, 1985, 1982; Inglehart, 1979, 1977).

La tasca de l' "emmarcament"

La política de masses consisteix, en gran mesura, en una sèrie d'actuacions simbòliques l'eficàcia de les quals resideix en la capacitat que mostren per trobar eco en públics específics. Així, els moviments socials pretenen emmarcar la seva acció col·lectiva a l'entorn de símbols escollits selectivament en un bagul d'eines culturals que els promotors polítics converteixen creativament en marcs per a l'acció col·lectiva (Laitin, 1988; Swidler, 1986).

Una de les aportacions teòriques més suggeridores fetes en aquest àmbit és la que s'ha anomenat *frame analysis* (o anàlisi de marcs interpretatius). Va ser el

sociòleg David Snow qui va adoptar el concepte d'"enmarcament" d'Ervin Goffman (1974) i va sostenir que existeix una categoria especial de sobreentesos cognitius (definitos com a marcs per a l'acció col·lectiva) que estan relacionats amb els missatges a partir dels quals els moviments socials construeixen els seus significats. En paraules de Snow i Benford (1992:137) un marc cognitiu és "un esquema interpretatiu que simplifica i condensa el món d'allà fora puntuant i codificant selectivament els objectius, situacions, esdeveniments, experiències i seqüències d'accions dins l'entorn present o passat de cadascun".

En aquesta línia es va encunyar el concepte de *frame alignment* (Snow, 1986), que es refereix a la capacitat d'enllaçar (o alinear) el conjunt d'interessos, valors i creences individuals amb les activitats, objectius i ideologia dels moviments socials. Aquest concepte serveix (de la mateixa manera que el del *consensus mobilization* de Klandermans) per analitzar i avaluar la comunicació persuasiva dels moviments, així com els esforços estratègics conscients realitzats per grups de persones per tal de forjar formes compartides de considerar el món i a sí mateixes que legitimin i moguin a l'acció col·lectiva. Aquest "emmarcament", segons els autors, és un procés interactiu que implica (Snow et al, 1986):

- a) La connexió de marcs interpretatius (*bridging*) dels individus amb les organitzacions;
- b) l'explicació i desenvolupament del marc en qüestió (*amplification*),
- c) la seva extensió en l'àmbit organitzatiu (*extension*) i
- d) la seva capacitat d'incidència i transformació de les pautes i conductes dels individus (*frame transformation*).

Quan aquest procés es duu a terme completament, transforma els marcs interpretatius globals, que alhora arriben a funcionar com una espècie de marc mestre que interpreta esdeveniments i experiències sota una determinada clau. Se'ls anomena "marcs interpretatius legals" - *master frames* (Snow i Benford, 1992) en anglès - que funcionen com la gramàtica per a un codi lingüístic, permetent entendre i parlar "amb sentit" d'allò que s'esdevé al món (Tejerina, 1998:135). Les funcions dels "marcs interpretatius generals" són (Snow i Benford, 1992:138-141):

- a) Explicar la realitat mitjançant uns determinats valors.
- b) Elaborar diagnòstics que impliquen tant la identificació d'un problema com l'atribució de culpabilitat o causalitat.
- c) Mobilitzar amb la finalitat d'assenyalar la rellevància que té l'acció col·lectiva per al món i la vida dels simpatitzants.

Es tracta, en definitiva, d'impactar i de redefinir les creences socials compartides que configuren el "sentit comú" dels individus ja que -tal i com exposa Gramsci - "el sentit comú no és rígid i inamovible, sinó que està transformant-se contínuament, enriquint-se amb les idees científiques i amb les opinions filosòfiques que han entrat a la vida ordinària". Així, l'èxit dels moviments socials estarà relacionat amb la capacitat d'introduir determinats temes i percepcions en les creences ja existents a la població.

Els marcs cognitius tenen un impacte sobre l'acció col·lectiva com a dispositius que donen "sentit" i que accentuen o que subratllen i decoren la gravetat i la injustícia d'una societat, o que redefeixen com a injust i immoral allò que prèviament es considerava desafortunat. I és que una de les tasques fonamentals dels moviments socials és convèncer de que les indignitats de la vida quotidiana no es troben escrites als estels, sinó que es poden atribuir a algun agent, i de que es poden canviar mitjançant l'acció col·lectiva. Per això, l'activitat clau dels moviments socials consisteix a inscriure en marcs globals que identifiquen la injustícia, atribuir les responsabilitats i proposar solucions a partir d'un tipus de discurs que inciti a l'acció.

·El discurs mobilitzador

Segons Gamón (1992) el discurs dels moviments socials ha d'incidir sobre tres aspectes que són essencials per a l'acció col·lectiva: la injustícia, la identitat i l'eficàcia. El primer permet definir certes condicions socials com a problemàtiques; el segon persegueix construir una identitat, un sentit de pertinença entre els membres del moviment, un "nosaltres" i un "ells" sobre els quals recau la responsabilitat per les condicions adverses que es pretenen modificar; i, finalment, també és precis que els integrants i simpatitzants assumeixin que les seves accions poden ser eficaces per aconseguir els objectius proposats.

Els moviments socials pretenen, doncs, dotar els individus amb les creences necessàries per tal de que es qüestionin determinades situacions i perquè es mobilitzin. Però l'elaboració d'aquest discurs no és espontània, sinó que és necessari elaborar el que Gamson i Meyer (1994) han qualificat com a "retòrica del canvi" en contrast amb la "retòrica reactiva" que Hirschman va analitzar a la seva obra (1991).

Segons Hirschman, la retòrica reactiva recorre a tres temes fonamentals: el risc, la futilitat i els efectes perversos. Parlar del risc que suposa exposar que cada cop que provem de canviar alguna cosa es corre el risc de perdre allò que ja es té i que, per tant, la inactivitat és la postura més prudent ja que el risc de perdre l'acumulat és molt més previsible que els guanys possibles. La futilitat expressa que no existeix l'anomenada oportunitat de canvi, i des d'aquesta òptica qualsevol tipus d'acció no és més que una pèrdua de temps i de recursos. I els efectes perversos estan relacionats amb la idea de que qualsevol mena d'actuació pensada per al canvi no farà més que empitjorar les coses.

Per tal de compensar aquesta retòrica "reactiva", els activistes dels moviments socials recorren a una retòrica optimista del canvi. La seva tasca consisteix a convèncer a persones susceptibles de no estar conformes amb el fet que l'acció que condueix al canvi no solament és possible sinó també desitjable. En influir sobre les percepcions que tenen els activistes potencials sobre l'oportunitat. Els organitzadors poden alterar les bases d'oportunitat. Contra els arguments reaccionaris existeixen uns contraarguments que insten al contrari. Aquests són la urgència, l'activitat i la possibilitat.

Se senyala que la inactivitat comporta una sèrie de perills. Es procura crear una sensació d'urgència a través de frases com: "si no actuem ara cada vegada serà més difícil aconseguir canvis". Es tracta d'exposar que l'acció té els seus riscos, però que romandre inactius és molt més arriscat encara.

Cal enfrontar-se a l'argument de la futilitat apel·lant a la necessitat d'aprofitar la situació i l'esperança que aquesta suposa. En aquesta direcció, en principi, les campanyes dels moviments recorren a objectius modestos que es poden aconseguir per demostrar que l'acció té un impacte. Aquesta idea pot reforçar-se utilitzant arguments sobre el progrés i el fet que la història és inevitable. A la vegada, tal com assenyala Hirschman (1991:158), "la gent gaudeix i se sent poderosa quan tenen la sensació, per molt minsa que sigui, que té *la història de part seva*" i que està *subjecte a ella*". A més a més, l'acció pot generar reaccions que poden tenir conseqüències favorables no intencionades.

Evidentment, aquests solen generar una tendència a sobreestimar l'existència d'oportunitats polítiques. És a dir, que generen prejudicis sistemàticament optimistes, com la percepció que una ampolla que conté la meitat del líquid que pot emmagatzemar sempre està mig plena.

Però alhora que cal que els individus es convencin que tindran èxit, també cal assenyalar que l'única manera de transformar alguna cosa parteix de la base que s'ho han de creure. De fet, solament percepcions poc realistes d'allò que és possible poden alterar allò que és possible.

Es tracta d'enarborar la frase tantes vegades usada de "ho aconseguim perquè no sabíem que era impossible!". Si bé això pot sonar bastant "melós", en el fons, es tracta del mateix principi que esmenta Weber a l'últim paràgraf del seu assaig *La política com a vocació* dient que "la política consisteix lluitar durament i perllongada per obrir-se pas a través de resistències tenaces (...). És completament cert, i així ho prova la història, que en aquest món no s'aconsegueix mai el que és possible si no s'intenta l'impossible una vegada i una altra...".

El missatge i l'accés a les agendes

Tal com hem exposat a l'apartat que tracta el repertori de l'acció col·lectiva, els activistes han de lluitar sovint per un espai dins els mitjans de comunicació de masses amb l'objectiu d'ampliar el seu missatge. Amb tot i això, l'objectiu final no és el d'arribar a entrar als mitjans, sinó el d'aconseguir introduir la seva demanda a l'agenda governamental (Margolis i Mauser, 1989). Així, és necessari que els mitjans arribin a les diverses agendes - cadascuna d'aquestes amb les seves pròpies estructures d'incentius, processos i *guardians* (Gamson i Meyer, 1999: 416) - de les quals es compona l'espai de la comunicació. Es tracta de:

- a) L'agenda pública, de caire més descentralitzat i accessible, on la capacitat d'impactar depèn de la penetració a les CACC i de captar als líders d'opinió (sobre això, cal dir que aquesta agenda i la dels mitjans poden es poden correspondre, tot i que no necessàriament).

- b) L'agenda dels mitjans de comunicació, la presència del qual depèn del fet que el missatge sigui interessant o tingui un reconeixement públic, així com de l'audiència potencial i del cicles d'atenció (Vietnam, Watergate, OTAN, nuclears...). En aquest sentit, moltes vegades s'observa que certs problemes quotidians, com la pobresa o el medi ambient, queden marginats.
- c) L'agenda electoral, que depèn de l'estructura general del sistema electoral i legislatiu, de la competitivitat i, sobretot, d'allò que succeeix en els mitjans de comunicació.
- d) L'agenda governamental, més blindada i amb un caire molt més tècnica i professional.

Les diferents agendas aquí exposades s'interrelacionen. Amb tot i això, cadascuna té la seva pròpia lògica. La qüestió es recolza en el fet que la tasca de retransmetre aquest missatge consisteix en el fet que aquesta s'inclogui a l'agenda pública i, després, a l'agenda electoral i governamental, amb l'objectiu que l'element de diagnòstic estigui present al mateix missatge. És a dir, cal que el missatge contingui la definició del problema, de les seves causes i del pronòstic, o sigui, la definició d'una estratègia apropiada per solucionar-lo (Snow i Benford, 1988).

2.2.5. Els resultats: tant d'enrenou per a què?

Fins ara hem vist com l'estructura d'oportunitats crea incentius per què es formin certs moviments socials basats en xarxes socials preexistents, que utilitzen un repertori definit d'accions col·lectives i uns marcs culturals al voltant dels quals es mobilitzen els seus seguidors... però tot això, quins fruits produeix?

Cal preguntar-se quins són els rendiments del moviments socials, ja que se'ls atribueixen moltes transformacions. No obstant, no és tan fàcil d'identificar els resultats polítics concrets que es deriven de l'acció col·lectiva d'un moviment, ja que a la formulació finals dels "productes" s'hi entrecreu la voluntat i l'activitat de molts altres actors polítics. És molt important incidir en això perquè un dels grans reptes dels estudis sobre moviments socials és avaluar si aquests aconseguixen les reivindicacions per a les es mobilitzen.

Aquest tema és crucial per què, tal com afirmen Burstein, Einwohner i Hollander (1995: 276), sabem molt poc sobre l'impacte dels moviments en el canvi social. Això es deu en part al fet que és molt difícil de demostrar la quantitat i la qualitat del canvi que produeix un moviment social i, per tant, també és difícil relacionar-lo amb les característiques particulars del moviment. En part també es deu al fet que, tot i els grans avenços teòrics en aquesta àrea, encara no hem construït una teoria sobre l'èxit dels moviments. No obstant això, tenim exemples relativament bons, com el moviment de defensa dels Drets Civil als estats del sud d'Amèrica del nord, les campanyes antinuclears com la *Campaign of Nuclear Disarmament*, les mobilitzacions contra la guerra del Vietnam o el moviment per a la supressió del servei militar obligatori a Espanya.

Tanmateix, tot i que no en sabem gaire, als moviments socials se'ls atribueix productes als quatre àmbits en què es pot seccionar l'activitat política:

- a) El simbòlic, amb canvis als sistemes de valors, opinions, actituds i conductes socials i individuals i la formació de noves identitats col·lectives.
- b) L'interactiu, amb la capacitat de fer sorgir nous actors polítics o de generar canvis a l'estructura de representació política i als sistemes de aliances.
- c) L'institucional, amb l'habilitació de nous procediments administratius i la creació de nous espais i mecanismes estables de negociació amb les autoritats.
- d) El substantiu, impulsant el canvi de certes polítiques governamentals en marxa, obtenint drets individuals, civils i socials i, en definitiva, creant noves oportunitats per a la mobilització.

Per tal d'observar l'impacte dels moviments socials a l'escenari polític, social i econòmic, és precís adoptar alguna estratègia analítica. Adoptem les que procedeixen de l'anàlisi de polítiques públiques, entenent-les com un procés. Així, el primer que fem és disseccionar l'impacte dels moviments a cadascuna de les etapes de què es compona (Schumaker, 1975) i que s'observa al quadre següent:

Quadre N.3. Tipus d'impacte dels moviments socials al procés de polítiques públiques

Fase	Procés	Impacte
Aparició	La mobilització fa visible una demanda	Inaugural
Accés	Els membres del moviments són rebuts formalment per les autoritats	Procedimental
Agenda	S'admet una proposta	Procedimental
Formulació	S'aprova la norma legislativa	Procedimental
Execució	S'executa i implementa	Substancial
Impacte	Conseqüències de les mesures	Substancial
Estructural	El sistema canvia i milloren les possibilitats d'influència dels moviments socials	Sistèmic

No obstant, aquest plantejament suposa un enfocament pluralista obert, on els moviments socials tenen un espai. Aquest enfocament se substitueix posteriorment per un capaç de reconstruir l'anàlisi dels productes de l'acció estatal i relacionar-los amb el món d'accions i interaccions entre els actors socials i les institucions públiques (Subirats, 1989: 39), món cada vegada més complex. Aquest nou enfocament és el que es coneix amb el nom de "xarxes polítiques".

S'entén per xarxes horitzontals de govern l'establiment de dinàmiques de negociació entre l'esfera pública, associativa, mercantil i familiar i les xarxes de govern de múltiples nivells en un mateix sector d'acció pública. D'aquesta forma, els moviments s'inseririen en aquesta anàlisi, donat el seu paper d'actors provinents de l'esfera associativa amb voluntat d'incidir (en alguna

etapa o en totes) en el procés de polítiques públiques. Alhora, si bé els moviments socials poden fer referència a temes clàssics, cal afirmar que generalment aporten temes nous. Així, de les polítiques públiques se'n deriven nous escenaris amb nous continguts, en els quals els moviments socials hi juguen un paper rellevant (Subirats i Gomà, 2000).

Evidentment, aquest tipus d'anàlisi suposa una altra manera d'entendre els processos de govern, fent molt més flexible la divisió entre l'àmbit privat i el públic i, dins d'aquest darrer, la rígida jerarquia de l'àmbit territorial amb l'estat com a pivot. Així, la capacitat de governar ja no sembla una activitat unidireccional i monopolitzada, sinó un activitat lògica relacional més complexa: el *gornance*. D'aquesta manera, les xarxes d'actors interdependents múltiples amb relacions més o menys conflictives o consensuals i amb una distribució més o menys asimètrica de recursos (i amb recursos de caire molt diferent) apareixen com els nous espais de regulació social.

En aquest marc, els moviments socials tindran una presència més o menys important segons la capacitat que tinguin de convertir-se en líders en determinats temes i, així, impulsar i conduir una xarxa específica que impacti als escenaris públiques, electorals i governamental.

Així, tal com afirmen Subirats i Gomà (2000), les xarxes d'actors no són solament metàfores descriptives dels processos de govern, sinó que són variables independents, factors amb capacitat explicativa sobre els continguts i els rendiments de les polítiques públiques. Tot això, s'ha d'emmarcar, evidentment, al costat d'altres variables explicatives de caràcter més estructural, ja definides a la EOP.

Per aquesta raó, és necessari definir:

- a) Els elements clau d'una xarxa,
 - 1) La inexistència d'un centre jeràrquic amb capacitat, no per determinar el procés de govern de forma unidireccional, sinó una estructura multinodal que determina els processos de govern i els resultats de forma relacional.
 - 2) La interdependència.
 - 3) Certa capacitat d'institucionalització.
- b) Les dimensions analítiques d'una xarxa partir de:
 - 1) La seva densitat (el número d'actors presentats). El seu caràcter més o menys heterogeni. La intensitat de relacions i la distribució de papers (promotors, antagonistes, mediadors, habilitadors...).
 - 2) Pel que fa a la seva estructura: els eixos d'acord/conflicte. Anticipació/reacció i els nivells d'impacte a l'opinió pública.
 - 3) Les actituds dels actors presents i les regles de joc de la xarxa (permeabilitat, pragmatisme, consens, asimetries internes i tipus de recursos).
- c) Els mecanismes de gestió i lideratge d'una xarxa des d'una perspectiva pública. En aquest sentit, cal recórrer a les teories de les coalicions promotores, que incideixen en:

- La gestió de les interaccions internes de la xarxa per intensificar interaccions, o bé per generar intermediacions per aconseguir certs objectius.
- La gestió de l'estructura de la xarxa i la seva configuració, la distribució del poder i la producció de valors i percepcions.

L'estudi basat en l'anàlisi de xarxes pretén avaluar l'impacte dels moviments socials en cadascuna de les fases de què es compona una política pública, tenint en compte que:

- Els rendiments poden impactar de forma diferent en cadascun dels àmbits de la política.
- Els rendiments poden ser els esperats o d'altres no intencionats.
- L'acció generada pel moviment impacta en el "món exterior" i transforma el mateix moviment.

Quadre N.4. Impactes possibles dels moviments socials

		Esperats	No esperats
Efectes externs	Àmbits		
	Simbòlic		
	Interactiu		
	Institucional		
	Substantiu		
Efectes interns	Àmbits		
	Discurs		
	Organització		
	A la xarxa		
	Als recursos		

III. XARXES D'ACCIÓ COL·LECTIVA CRÍTICA I POLÍTIQUES PÚBLIQUES. CAP A UNA OBERTURA DEMOCRÀTICA DE LA GOVERNANCE?

1. Introducció. Les xarxes d'acció col·lectiva crítica en un escenari de governance radicalment democràtica.

El següent capítol, pretén posar sobre la taula, tota una sèrie d'eines que s'han produït des de la perspectiva de les xarxes de polítiques públiques, que ens puguin ser útils per tal d'explicar la incidència d'allò que anomenarem xarxes d'acció col·lectiva crítica, en les polítiques públiques.

Per tal de fer aquesta aproximació, partirem d'una perspectiva de "**governance**", és a dir, de les polítiques enteses com a processos de gestió de xarxes complexes, a l'interior de les quals s'estableixen dinàmiques de negociació i pacte entre les esferes pública, social, mercantil i familiar.

Dins de l'esfera social trobaríem, entre d'altres actors, les xarxes d'acció col·lectiva crítica (XACC), on es presentarien formes associatives com les ONGs, però també formes, valors i ideologies més pròpiament movimentistes, que entrarien per diverses vies en el joc de la "**governance**".

Afinant una mica més, la nostra hipòtesi, consisteix en que existeix una xarxa latent d'acció col·lectiva crítica, formada per multiplicitat de nòduls, que anomenarem comunitats d'acció col·lectiva crítica (CACC), que en funció de les Estructures d'Oportunitat Política (EOP), s'interrelacionen en forma de xarxa i interactuen en la Xarxa de Polítiques Públiques (XPP), en una determinada àrea temàtica de polítiques públiques. Aquesta XACC pot formar o no part de la xarxa de polítiques públiques, i per tant de la **governance**, fins i tot, pot ser que una part de la XACC hi formi part i un altra no.

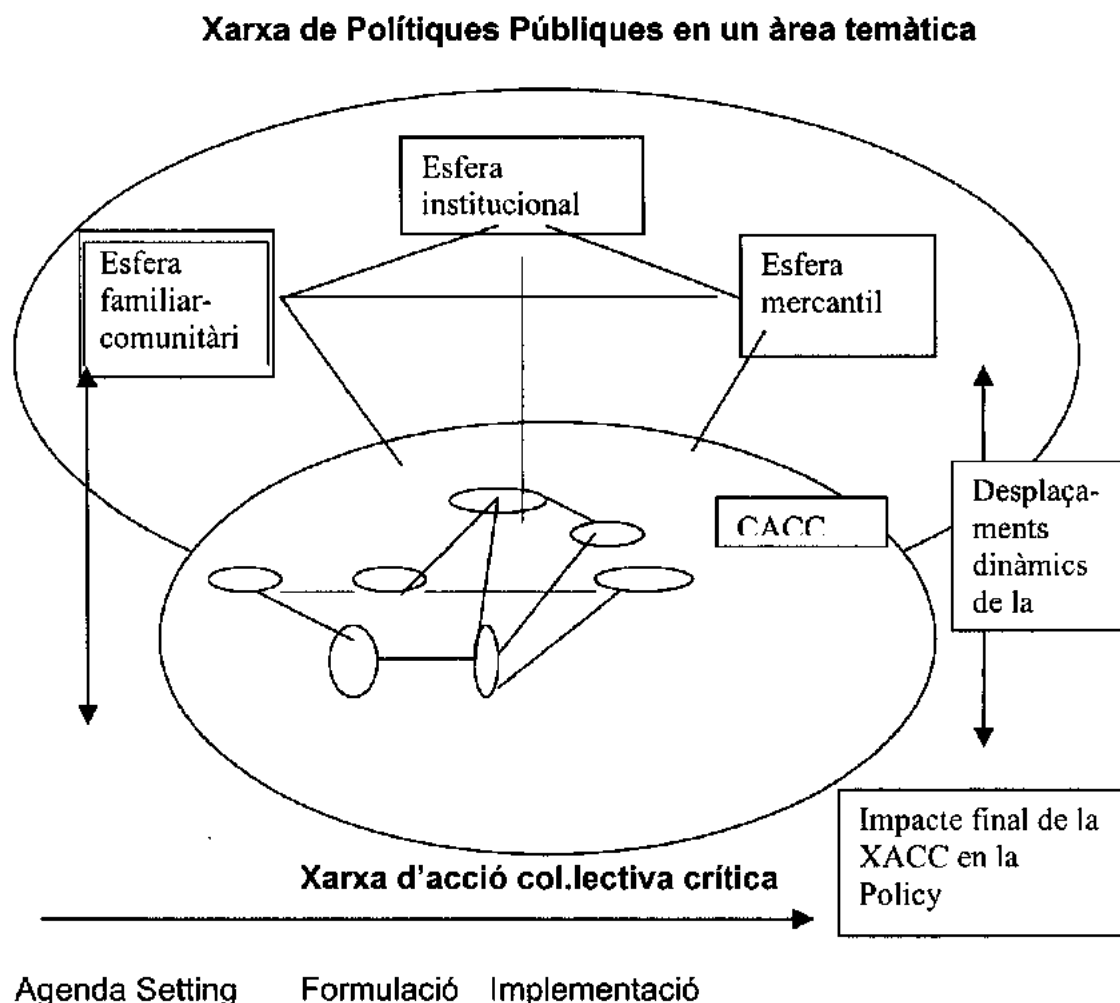
Les XACC no es desenvolupen en qualsevol circumstància, per això parlem de l'existència prèvia d'un teixit heterogeni d'associacions, moviments i individus, que donades unes EOP determinades, s'articulen en forma de xarxa crítica.

Les CACC són els nodes de la XACC, és a dir, aquelles conglomeracions d'actors que presenten una major coherència i homogeneïtat, en contrast amb l'alta heterogeneïtat i contradiccions internes que poden conviure en el si d'una XACC.

En tot cas, qualsevol xarxa de polítiques públiques, teixida al voltant d'una àrea temàtica de polítiques, acabarà elaborant una determinada política, i la nostra tasca serà la d'investigar si s'ha conformat una XACC al voltant d'aquesta xarxa temàtica i quin és el grau d'impacte d'aquesta XACC sobre el resultat final de la policy, si s'ha limitat a incidir en el procés de generació d'agendes (Agenda Setting), o si l'impacte ha anat més enllà en el procés d'elaboració de polítiques públiques, i ha arribat a la formulació o, fins i tot, a la implementació.

Per tal d'aclarir aquests conceptes i les seves possibles interaccions, els em intentat simplificar a través d'aquest esquema:

Esquema 1. Interaccions entre la XACC i la Xarxa de polítiques públiques. Impacte de les XACC en les polítiques de la Governance. EAP 2000, Elaboració pròpia.

Amb l'objectiu de desenvolupar algunes eines teòriques que ens permetin operativitzar aquest model analític, en aquest capítol aprofundirem en la literatura on la teoria de **les policy networks** ha creat instruments que ens poden ser útils per a l'estudi de la incidència de les xarxes crítiques en les polítiques, completant aquestes aportacions amb altres més provinents de la teoria de moviments socials, com l'anàlisi de marcs i les Estructures d'Oportunitat Política. D'aquesta manera presentarem tot un arsenal teòric, que des de l'anàlisi de polítiques públiques ens permeti una aproximació a la incidència de les xarxes crítiques en les polítiques.

Tots aquests elements, ens servirán per analitzar l'impacte de l'acció col·lectiva crítica en el nou escenari de la *Governance*. Que volem dir amb el nou

escenari?. En aquest estudi partim de la teoria que ens estem desplaçant d'un escenari de Govern tradicional a un escenari de governació en xarxa, que, amb l'entrada, no sempre reeixida, de les xarxes crítiques, apunta necessàriament vers 'una radicalització democràtica de la *governance*.

En l'escenari anterior, el del Govern tradicional, els moviments socials, en funció d'unes EOP determinades, intentaven incidir en les institucions i aparells de l'Estat, sempre des de fóra, i amb estratègies més aviat de confrontació, lliurant la seva lluita, sovint en el terreny simbòlic-cognitiu. En l'escenari de la *Governance*, cap al qual ens dirigim, tenim una xarxa de polítiques públiques, que és configura com a EOP concreta, per a una determinada xarxa d'acció col·lectiva crítica, la qual, mitjançant sobretot, però no només, la utilització dels seus recursos simbòlics i cognitius, entra en relacions diverses d'interdependència, tant en quan a la seva natura com intensitat, amb la xarxa de polítiques, generant, fins i tot, en alguns casos, coalicions promotores crítiques que defensen els seus interessos dins la xarxa de polítiques.

En síntesi, estariem parlant d'un model que intenta recollir les concepcions clàssiques d'incidència de l'acció col·lectiva en el model de govern tradicional, on els moviments socials es relacionaven de manera conflictiva i "des de fora" amb el govern, i les concepcions pluralistes clàssiques, que no incloïen en el seu anàlisi de la xarxa de polítiques a elements amb "idees de polítiques" crítiques o radicals, i profunditzaven més en l'estudi dels lobbies o grups de pressió. Sense voler descartar que ens trobem, en certes situacions més a prop d'un model o de l'altre, i entenent els tres models com un continuum de situacions diverses per a cada temàtica, conjuntura o tipus d'acció col·lectiva, creiem que aquest tercer model, pluralista però que incorpora a les XACC com a actor rellevant en el procés de polítiques públiques, és el més apropiat per al nostre estudi des d'una concepció de la *governance* radicalment democràtica. En el següent quadre pretenem simplificar la nostra aposta teòrica:

Quadre 1. Elements analítics per als diferents Escenaris de Govern. EAP 2000, Elaboració pròpia.

Elements d'anàlisi	Escenaris de Govern o de Governació.		
	ESCENARI DE GOVERN "TRADICIONAL"	ESCENARI PLURALISTA "CLÀSSIC"	NOU ESCENARI DE GOVERNANCE AMB XACC
Nucli de govern	Institucions i Aparells de l'Estat	Xarxa de polítiques públiques	Xarxa de polítiques públiques + ampliació agenda temàtica
Àmbits d'acció col·lectiva amb influència	MMSS	Grups de pressió, lobbies, etc	XACC
Variables independents fonamentals	EOP	Actors, rols, estratègies, resolució temes en joc, etc.	Configuració de la XPP com a dimensió micro de les EOP
Anàlisi d'incidència que prioritza el camp simbòlico-cognitiu	Teoria de marcs	Coalicions promotores, comunitats epistèmiques	Teoria de marcs i coalicions promotores crítiques.

L'estructura del text constarà de quatre apartats, on anirem desgranant tot aquest entramat teòric, que ens servirà d'eina per fer els nostres estudis empírics:

1. **Elements de les policy networks** (elements de context i d'estructura, per dir-ho d'alguna manera) que poden facilitar o dificultar, l'accés de les XACC a la *governance*. Les policy networks podran actuar doncs, tant com a variable dependent com independent en relació a la incidència de les xarxes crítiques. Tractarem, principalment, les dimensions analítiques de la xarxa: estructura, interdependència, grandària, distribució asimètrica del poder, etc.
2. **Estructures d'Oportunitat Política (EOP)**. En aquest apartat reflexionarem sobre la utilitat d'aquest concepte en l'estudi de la incidència de les XACC en les polítiques públiques des d'una perspectiva de governació en xarxes horitzontals. És a dir, en quins contextos sociopolítics, en quins tipus de xarxes d'acció col·lectiva crítica, en quines àrees de les polítiques, ens pot servir més el concepte de les EOP per explicar, per una banda la incidència de les XACC i dels MMSS en processos com la

generació d'agendes o altres propis del procés de polítiques públiques, i per l'altra, les estratègies de les pròpies XACC per tal d'incidir en les polítiques. Tractarem aquí la pròpia xarxa de polítiques com una dimensió micro de les EOP amb les que es troba una determinada xarxa crítica.

3. **Anàlisi de marcs i coalicions promotores crítiques**, on tractarem, fonamentalment, l'aproximació de les Coalicions Promotores, que han desenvolupat autors com Jenkins o Sabatier, entre d'altres. Adoptarem aquest concepte, transformant-lo i adequant-lo a l'entrada d'aquest nou actor col·lectiu, les XACC, en el model de governació, per la qual cosa utilitzarem la teoria de l'anàlisi de marcs, més pròpia del camp dels moviments socials, i desenvoluparem un nou concepte, el de coalicions promotores crítiques.
4. Finalment, presentarem, quatre hipòtesis sobre les quatre XACC que estudiem en aquest projecte, antimilitarisme, solidaritat i cooperació, "okupació" i antirracisme, a la llum de la teoria aquí desenvolupada.

2. Anàlisi de característiques de les xarxes de polítiques públiques.

En aquest apartat, aprofundirem en la importància que tenen per la influència de les xarxes d'acció col·lectiva crítica en els valors centrals de la xarxa de polítiques públiques, dos grups de factors, que podem dividir entre factors interns o constitutius de la pròpia xarxa, i factors externs o contextuais .

D'altra banda, entendrem una xarxa com a una **estructura multi-nodal**, on no existeix un centre jeràrquic amb capacitat de determinar processos de govern de forma monopolista. És un concepte descentralitzat de l'organització social i el policy making, del Poder en definitiva. L'administració (government) no és l'agent dominant, ni té interessos unívocs. Aquesta estructura multi-nodal de la xarxa comporta una **determinació relacional de processos i resultats**.

La interdependència serà la segona característica fonamental de les "xarxes de la *governance*". Estem partint d'una concepció relacional del poder, així com de la caracterització de les xarxes per la **interacció estratègica** i el predomini de les relacions de cooperació i conflicte. Aquest fet implicarà necessàriament una governació en xarxa i un increment de la complexitat en la presa de decisions.

Finalment, una xarxa requereix una **certa institucionalització**, en el sentit d'estabilitat, de rutinització de les relacions internes.

2.1. Factors interns⁹.

Entendrem com a factors interns, aquelles dimensions analítiques d'una xarxa que responen a certs paràmetres, a configuracions, estructures relacionals i de poder i a regles de comportament dins la xarxa. En el següent apartat plantejarem alguns d'aquests elements i com poden afectar a la incidència de les xarxes d'acció col·lectiva crítica en les polítiques públiques.

A) La configuració bàsica de la xarxa.

a.1. **Densitat: nombre d'actors presents.** L'accessibilitat a una xarxa de polítiques públiques acostuma a ésser restringida, amb la qual cosa el nombre d'actors serà necessàriament limitat (que no vol dir petit). És evident que si la XACC en qüestió no és reconeguda com a actor amb capacitat d'interlocució pròpia, la seva incidència en la xarxa de polítiques corresponent serà menor.

a.2. **Complexitat: caràcter més o menys heterogeni d'aquests actors.** La inclusió dels moviments socials directament a la xarxa de polítiques, afegeix una complexitat extrema, degut a la radicalment diferent idiosincràsia del moviment respecte els actors "convencionals" (administració, grups de pressió, agència, etc). En tot cas, si partim del concepte de xarxes d'acció col·lectiva crítica, on moviments socials de tall clàssic poden establir aliances estables amb actors més convencionals, la complexitat és redueix, o com a mínim no impossibilita el diàleg.

a.3. **Intensitat: relacions més o menys sistemàtiques o puntuals.** Caldrà avaluar en cada cas, quin grau d'intensitat beneficia l'accés de la xarxa d'acció col·lectiva crítica a la xarxa de polítiques públiques. A priori, sembla que una major intensitat de les relacions pot incrementar la incidència de la xarxa d'acció col·lectiva crítica, encara que aquest fet s'haurà de contrastar amb la naturalesa de les relacions (cooperació, conflicte) i la instrumentalització o no de les mateixes per part dels actors amb més recursos de poder polític (possibilitat de manipulació, efecte de "cremar" l'activisme dels moviments amb càrregues de treball "institucional", possibilitat de cooptació de les elits dels moviments, etc.)

a.4. **Distribució de rols:** promotors, antagonistes, mediadors, habilitadors...No sempre la xarxa d'acció col·lectiva crítica jugarà el mateix rol en cada cas, i al mateix temps els rols dels diversos actors d'aquesta xarxa podran ésser diferents entre si, i fins i tot contradictoris.

B) Estructura i relacions amb l'entorn.

b.1. **Eix acord/ conflicte:** predomini de valors o interessos compartits o d'elements de contradicció. Molt sovint, la mateixa estructura de l'àrea de polítiques en concret generarà diversos graus d'acord o conflicte. Així

⁹ Els elements aquí utilitzats són una síntesi, ampliada amb hipòtesis pròpies, de les aportacions d'autors com Gomà, Subirats, Saro, Rhodes, Marsh, Sabatier o Jenkins, els quals podeu trobar citats a la bibliografia.

determinades àrees com les polítiques de defensa o de seguretat, provocaran una tendència a les relacions de conflicte entre la xarxa d'acció col·lectiva crítica i els actors centrals de la xarxa de polítiques (en aquest cas, el Govern, les indústries armamentístiques). El tarannà descentralitzat i els valors centrals d'altres tipus d'àrea com la de les polítiques de cooperació al desenvolupament o, fins i tot, les d'assistència social, facilitaran les possibilitats d'acords, encara que no necessàriament. En tot cas, malgrat les característiques de les xarxes d'acció col·lectiva crítica difereixen de les dels moviments socials (nous o clàssics), la seva relació amb el poder polític serà en un principi de conflicte, ja que els valors acostumaran a ésser radicalment oposats en iniciar-se el procés de mobilització. Les evolucions cap a situacions d'acord es donaran després d'etapes originàries de clara confrontació.

b.2. Eix reacció/anticipació: diferent tipus de problemes generadors de polítiques. Una estratègia anticipativa vers les problemàtiques socials per part dels poders públics, minvarà en principi la influència de les xarxes d'acció col·lectiva crítica, que acostumen a mobilitzar-se davant mancances de l'acció dels poders públics o davant polítiques regressives o contràries als valors de justícia, solidaritat, igualtat i democràcia.

b.3. Nivells de presència i d'impacte social sobre l'opinió pública i el debat social. Un major impacte o presència de determinada xarxa de polítiques públiques en l'opinió pública, facilitarà l'accés de la xarxa d'acció col·lectiva a la mateixa, en incrementar el valor dels recursos cognitius, d'informació, etc. Això no garantirà necessàriament una major capacitat d'influència de les xarxes crítiques en les polítiques públiques, encara que en traslladar-se la pugna política a l'arena pública, els moviments socials tindran també el seu espai on contraposar les seves alternatives a les dels poders públics. En aquest factor, però, caldrà estar atent al tractament que els mitjans de comunicació poden donar als diferents actors de la xarxa, i als possibles alineaments de "l'opinió publicada" amb qualsevol de les coalicions promotores en conflicte.

C) Distribució asimètrica del poder.

c.1. Grau d'asimetria en la distribució dels recursos de poder. En funció d'aquestes asimetries podem parlar de diferents tipus d'actors i de posicions relatives de poder, que en cada conjuntura i camp de joc presentaran a uns com a privilegiats i altres com a febles.

c.2. Tipus de recursos a través dels quals es dirimeixen els jocs de poder: xarxes normatives, econòmiques, cognitives, simbòliques...

Aquests dos, són uns dels factors fonamentals a l'hora de mesurar el grau d'influència de qualsevol actor en les decisions de polítiques públiques. El control dels recursos, més una situació de legitimitat i centralitat a l'esquema d'interdependències, genera situacions estratègiques de privilegi per a determinats actors, que poden imposar les seves "idees" de polítiques públiques (o els seus programes). En el cas de les xarxes d'acció col·lectiva crítica, és bastant probable que només puguin competir pels recursos cognitius i simbòlics, el reconeixement de legitimitat i la coalició amb actors més centrals

de la xarxa, de cara a obtenir una situació de privilegi que permeti legitimar les seves alternatives com a possibles o realitzables.

D) Actituds dels actors i regles del joc de la xarxa

d.1. Nivells de permeabilitat. Obertura/tancament de la xarxa, en relació a l'accés a la mateixa. Un major grau de permeabilitat d'una determinada xarxa de polítiques, facilitarà la incidència en les polítiques de les xarxes d'acció col·lectiva crítica.

d.2. Estratègies internes: imposició, pragmatisme, negociació permanent, acords puntuals, confiança.. Aquelles estratègies més negociadores i de recerca del consens i la confiança mútua, poden generar solucions més properes a les demandes de les xarxes d'acció col·lectiva crítica, però existeix el clar perill de la cooptació i l'arribada d'acords molt mínims. En canvi, quan predominen la confrontació, i la imposició, serà molt complicat arribar a acords dins la mateixa xarxa de polítiques, i les solucions seran molt influïdes per la correlació de forces i per aspectes externs a la xarxa, com l'opinió pública o el context internacional.

2.2. Aspectes externs o contextuals

Aquests aspectes entren més en el terreny de les Estructures d'Oportunitat Política, que s'aborden en l'apartat 4 d'aquest capítol, per la qual cosa aquí només es comentarà, a nivell esquemàtic, a què ens referim quan parlem de context de la xarxa de polítiques públiques.

L'argument bàsic per destacar la importància d'aquests factors és ben senzill. Autors com Sabatier, defensen que malgrat la incidència dels factors interns de la xarxa, els canvis en els aspectes centrals de les polítiques públiques, acostumen a ésser els resultats de perturbacions en factors externs al subsistema de polítiques concret, com per exemple les condicions macroeconòmiques o l'ascens d'una nova coalició sistèmica de governació.

Dins d'aquests aspectes de context, Sabatier apunta dos grans blocs de factors, els "paràmetres relativament estables" i els "events sistèmics des d'una perspectiva dinàmica".

A) Paràmetres relativament estables.

Aquests factors acostumen a ser molt difícils de canviar i determinen les estratègies dels diversos actors, al temps que constreixen el menú d'alternatives possibles i afecten a la distribució dels recursos i a les creences o universos simbòlics, en els diferents subsistemes d'actors. En podríem citar els següents:

- a.1. Distribució bàsica dels recursos naturals
- a.2. Valors culturals fonamentals i estructura social.
- a.3. Estructura legal bàsica.

B) Events sistèmics dinàmics.

Existeixen tota una sèrie de factors externs a la xarxa de polítiques públiques, que poden canviar amb més facilitat que els anteriors, i afectar profundament a les característiques internes de la xarxa, a les estratègies dels actors, i per al cas que ens ocupa, a la capacitat d'incidència de les xarxes d'acció col·lectiva crítica en les polítiques. Sabatier els agrupa en tres grans blocs, als quals nosaltres n'afegirem un quart.

b.1. Condicions socioeconòmiques i tecnologia. Canvis en aquestes àrees poden afectar substancialment els subsistemes, modificant les assumpcions causals de les polítiques presents o alterant significativament el suport polític de diverses coalicions promotores.

b.2. Coalicions de govern. Canvis en la coalició dominant de govern, provoquen sovint un canvi d'estratègia per part dels actors davant l'expectativa de "canvi en les polítiques". L'arribada al poder del PSOE l'any 1982 o l'hegemonia governamental del PP des de 1996, són exemples d'aquest tipus de factor.

b.3. Decisions de polítiques públiques i impactes d'altres subsistemes. Els subsistemes de polítiques públiques no són autònoms, i decisions i impactes d'altres sectors de les polítiques públiques, acostumen a ésser el principal factor de canvi dinàmic en una xarxa de polítiques determinada.

b.4. Cultura política. L'evolució d'una cultura política súbdita i apàtica, com la que s'ha heretat a l'Estat Espanyol de la dictadura franquista, cap a una cultura cívica i més participativa, pot tenir conseqüències importants en els subsistemes de polítiques públiques, i fins i tot fer-ne aparèixer de nous, com per exemple l'auge actual de polítiques de participació ciutadana en les administracions locals.

3. Les EOP en el context de la Governance.

3.1 La xarxa de polítiques públiques com a dimensió micro de Les Estructures d'Oportunitat Política.

Les EOP són tractades també en el capítol teòric sobre MMSS, en aquest capítol, però, abordarem aquest concepte des d'un punt de vista més "micro", o en d'altres paraules, tractarem de desenvolupar un concepte d'EOP més conjuntural, que ens serveixi per explicar la incidència de determinades XACC en determinats processos de la policy, com per exemple el de la generació d'agendes.

Existeixen molts intents de clarificar, concretar i operativitzar un concepte tant ampli com el d'Estructures d'Oportunitat Política. Mc Adam (1998:)¹⁰, parla de quatre dimensions de l'oportunitat política:

- 1.- L'obertura o tancament relatiu del sistema polític institucionalitzat.
2. L'estabilitat o inestabilitat de l'alineament de l'elit que subjau a la política.
3. Presència o absència d'elits aliades.
4. Capacitat i propensió de l'Estat a la repressió.

Altres autors, afegeixen dos dimensions també força interessants, "els cicles de protesta" (Brockett, 1991) i "la capacitat d'output del sistema polític" (Kitchlett, 1986).

L'anàlisi d'una xarxa de polítiques públiques en una àrea temàtica concreta i l'anàlisi de coalicions promotores, que per ser més concret tractarem en l'apartat següent amb més profunditat, ens serveixen per donar compte de bona part d'aquestes dimensions de l'estructura d'oportunitats a la qual o en la qual s'enfronta una xarxa crítica determinada.

En concret, la dimensió de l'obertura o tancament del sistema polític institucional, s'abordarà a nivell micro, veient els nivells de permeabilitat de la xarxa i la capacitat d'output del sistema polític en el sentit que apunta Kitchlett. Altres característiques de la xarxa de polítiques, com la seva configuració bàsica (densitat, complexitat, intensitat i distribució de rols); la seva estructura (eixos acord/conflicte i reacció/anticipació) i relacions amb l'entorn (nivells de presència i impacte social); així com les posicions relatives de poder dins de la xarxa i el tipus de recursos en joc, ens ajudaran a completar el model.

La dimensió dels alineaments entre les elits, i la de la presència o no d'elits aliades, es pot abordar des de la perspectiva de les coalicions promotores crítiques, generades al voltant o des de la pròpia xarxa crítica. Paràmetres més externs a la xarxa de polítiques, com quina és la coalició de govern en aquell moment, també seran tinguts en compte. En tot cas, i per motius de claredat expositiva, deixem el tema de les coalicions promotores i les seves concrecions en el nostre model per l'apartat quatre.

Finalment, la dimensió de la capacitat i propensió de l'Estat a la repressió, s'abordarà més aviat com a output i/o estratègia dels poders públics en front la xarxa crítica, i no com a dimensió diferenciada.

3.2. Dimensió micro de les EOP i Xarxes d'Acció Col·lectiva Crítica. Un model de causalitat des de l'anàlisi de polítiques públiques.

En primer lloc tractarem aquesta primera dimensió micro, que contraposa el nivell de permeabilitat de la xarxa amb la capacitat d'output del sistema polític.

¹⁰Mc Adam, "Orígenes conceptuales, problemas actuales, direcciones futuras" a Ibarra i Tejerina, 1998, p. 93 iss, op.cit.

Podem llençar la hipòtesi que aquelles xarxes temàtiques de polítiques, amb un baix nivell de permeabilitat, unes EOP tancades pel que fa a la capacitat d'atendre les demandes (inputs) i febles pel que fa a la traducció de les demandes en polítiques públiques concretes (outputs), les XACC es situaran fóra, o pràcticament fóra de la xarxa de *governance*, i els moviments socials (que en aquests casos acostumaran a abarcar la pràctica totalitat de la XACC) es veuran obligats a prendre estratègies de confrontació. Aquestes estratègies es tradueixen en manifestacions públiques i actes de desobediència civil, com seria el cas de la estratègia de la insubmissió en el cas del moviment antimilitarista, o de l'okupació d'immobles, en el cas del "moviment okupa".

En canvi, quan una determinada xarxa temàtica de polítiques públiques, presenta una certa permeabilitat a l'hora d'atendre les demandes, i una certa capacitat de resposta en forma de polítiques, les XACC incidiran des de dins (total o parcialment, i amb diferències internes) en la xarxa de *governance*, arribant fins i tot a l'últim esglaó del procés de polítiques públiques (la implementació i l'avaluació), com seria el cas de certs nodes de la XACC de solidaritat i cooperació, i fins i tot, en menor mesura, de la d'antiracisme.

En quant als aspectes de configuració bàsica de la xarxa, sembla que una major densitat i complexitat de la xarxa de polítiques afavorirà unes EOP més obertes. En canvi no és tant clar quin és l'efecte d'una major o menor intensitat de les relacions, ja que si bé un grau alt d'intensitat pot obrir l'EOP a les xarxes crítiques, una excessiva intensitat podria produir efectes perniciosos com la cooptació o la "crema" dels activistes crítics pel treball institucional.

L'estructura de les relacions dins la xarxa, respecte a la xarxa crítica, haurà de ser en principi de conflicte i de caràcter reactiu. Una xarxa de polítiques públiques on predominés l'acord amb tots els actors implicats i que realitzés polítiques anticipatives, no generaria una xarxa crítica amb pretensions transformadores de les polítiques. Finalment, una major presència o impacte públic d'una determinada xarxa de polítiques, sembla obrir les oportunitats polítiques a la xarxa crítica, ja que incrementa el valor dels recursos cognitius i d'informació, en els quals la xarxa crítica està més capacitada per a competir que per exemple en els legals, econòmics, etc.

Tots aquests aspectes de la xarxa de polítiques, entesa com a EOP micropolítica, tindran efectes sobre les estratègies de la xarxa crítica i dels diversos actors que participen en la *governance*. Com ja hem apuntat en l'apartat anterior, sembla que aquelles estratègies més negociadores i de recerca del consens i la confiança mútua, poden generar solucions més properes a les demandes de les xarxes crítiques, sense descartar el perill de la cooptació i l'arribada d'acords molt mínims. En canvi, quan predominen la confrontació, i la imposició, serà molt complicat arribar a acords dins la mateixa xarxa de polítiques, i les solucions seran molt influïdes per la correlació de forces i per aspectes externs a la xarxa, com l'opinió pública o el context internacional., fugint d'alguna manera del nostre model de governació en xarxa

i amb presència de XACC, cap a models previs de "Govern tradicional" o Eastonià¹¹.

4. Anàlisi de Marcs i Coalicions Promotores

Per profunditzar encara més en el nostre model d'anàlisi, recorrerem a l'aproximació de les Coalicions Promotores, defensada per autors com Sabatier o Jenkins-Smith¹², tenint en compte, que aquests autors no consideraven les xarxes crítiques com a actors rellevants, i que la inclusió d'aquestes que defensem en el nostre treball comporta una necessària reelaboració del concepte.

També tractarem la importància de la perspectiva de l'anàlisi de marcs, per tal d'explicar quin és el grau d'influència de les xarxes crítiques, i quines poden ser les seves estratègies per incidir en els valors centrals d'una xarxa de polítiques.

4.1. L'aproximació de les Coalicions Promotores

El sistema de les coalicions promotores (Adccacy Coalition Framework) parteix de quatre premisses principals:

1. És un enfocament per entendre més aviat el **canvi** que no pas la continuïtat en les polítiques públiques, i requereix d'una perspectiva d'almenys **una dècada**.
2. Parteix d'una **visió pluralista de les polítiques públiques**, integrant la diversitat d'actors que s'interrelacionen en una "àrea de política pública" amb desiguals graus de poder i de recursos.
3. Dona molta importància als **processos de governació multinivell**, considerant tant els diferents graus de descentralització administrativa, com la capacitat de discrecionalitat en la implementació de les polítiques de nivell macro per part de les administracions locals.
4. Les polítiques públiques es poden conceptualitzar de la mateixa manera que els **sistemes de creences**, és a dir, una sèrie de valors prioritaris i d'assumpcions causals sobre com realitzar-los.

Aquestes premisses, encaixen molt clarament amb la nostra pretensió d'estudiar la incidència de les xarxes crítiques en el procés de les polítiques públiques.

En primer lloc, perquè reconeixen que la incidència en les polítiques públiques, i en aquest cas en la generació d'agendes de polítiques públiques, és un **procés cognitiu**, és a dir, qualsevol sistema de coneixement científic o ordinari al voltant de qualsevol àrea de les polítiques públiques pot, sota determinades

¹¹ Veure quadre 1.

¹² Veure bibliografia.

condicions, incidir en les mateixes. Es perfectament possible, que una determinada xarxa crítica pugui conformar-se en coalició promotora, aliant-se per exemple amb *think tanks*, que donguin cobertura a la creació de nous marcs cognitius i interpretatius, que permetin dotar d'estructures de plausibilitat i de legitimació els intents de la xarxa crítica per transformar els valors centrals d'una xarxa de polítiques, i incidir d'aquesta manera en un canvi de polítiques.

En segon lloc, la **perspectiva pluralista i de governació multinivell**, ens acosta al reconeixement de les XACC com a actors en el procés de polítiques públiques, i ens planteja la possibilitat de mesurar la seva incidència, que per les característiques pròpies dels moviments associatius de base, serà sempre més gran en el nivell local.

L'existència de **subsistemes de polítiques públiques**, tant a nivell temàtic (issue) com de descentralització administrativa (govern multinivell) ens pot explicar com un aparentment modest moviment ecologista local pot pressionar en favor polítiques mediambientals més avançades.

Com ja hem apuntat anteriorment, la capacitat de les xarxes crítiques de generar **recursos simbòlics i cognitius**, sovint amb aliances amb experts o analistes, pot jugar un paper molt important en la generació, disseminació i avaluació de les "idees transformatives" de polítiques públiques.

Aquest serà un aspecte central de la nostra recerca, ja que avaluar els rendiments simbòlics que les diferents XACC aconsegueixen en les seves corresponents àrees de polítiques públiques, consistirà en comprovar, probablement a través dels discursos que es van generant a la xarxa (sobretot pel que fa a les administracions públiques), fins a quin punt estant canviant els **valors centrals de la xarxa de polítiques** o policy core beliefs. En tot cas, és bastant probable, que els canvis de discurs en les institucions públiques no responguin sempre a un canvi de valors, sinó més aviat a canvis estratègics en la interacció.

4.2.L'ànalisi dels marcs

La capacitat d'una xarxa crítica per incidir en els valors centrals d'una xarxa anirà molt lligada a la seva habilitat estratègica i a un bon aprofitament de les oportunitats polítiques favorables, dins els **marcs cognitius/interpretatius** d'una determinada societat. Entenem *marc (frame)* com una cultura col·lectiva expressada a través d'un esquema mental que classifica, interpreta i eventualment es mobilitza davant **aconteixements exteriors**¹³.

Un canvi en els valors centrals de la xarxa, en la direcció d'assumir *marcs cognitius/interpretatius* més propers als de les xarxes d'acció col·lectiva crítica (normativament més pròxims a valors de participació, solidaritat, igualtat), pot suposar un **eixamplament del menú d'alternatives possibles (policy paradigm)**, i receptes que abans eren descartades com ineficients per part de

¹³ Bàrcena, Ibarra i Zubiaga, "Movimientos sociales y democracia en Euskadi. Insumisión y ecologismo", a Los Movimientos Sociales, Ibarra y Tejerina (eds), ed Trotta, Madrid, 1998.

les administracions, passen a ésser possibles. (ex: abolició del servei militar obligatori, increment despeses en cooperació al desenvolupament, etc.).

El menú d'alternatives possibles, es pot definir com un **marc interpretatiu** propi d'una determinada xarxa de polítiques. Aquest marc interpretatiu és traduït en un discurs, compost de valors bàsics, normes de comportament, relacions causals, o algorismes, i una imatge determinada.

El **discurs** converteix una sèrie d'alternatives, en atractives o fins i tot, "eficaces", davant d'altres que no ho són. Establir fins a quin punt els discursos que emanen de les xarxes crítiques, poden penetrar en el discurs propi de la xarxa de polítiques públiques, serà el repte fonamental dels nostres estudis empírics. Des d'una perspectiva d'anàlisi de marcs, caldrà veure fins a quin punt la xarxa crítica sap emmarcar dins el seu discurs elements de diagnòstic, identitat i pronòstic que puguin ésser assumits pels marcs cognitius predominants, i en conseqüència puguin fer plausibles les seves alternatives en el camp de les polítiques públiques.

4.3. Coalicions promotores crítiques. Una proposta conceptual i metodològica.

Com hem apuntat anteriorment, el concepte de "**coalicions promotores**" desenvolupat per Jenkins i Sabatier, és encara prou difús alhora de detectar la seva existència en una determinada àrea de polítiques on la xarxa d'acció col·lectiva crítica incideixi en la xarxa de polítiques públiques.

Per autors com Sabatier, *una coalició promotora determinada, és aquella agregació d'actors de diverses organitzacions governamentals o privades, que comparteixen una sèrie de valors normatius i creences, i que acostumen a actuar en concertació, amb estratègies conjuntes o complementàries*¹⁴. Les coalicions promotores, les conformen sovint persones concretes provinents de diverses posicions de la xarxa (polítics electes, tècnics de l'administració, líders de grups de pressió, investigadors, acadèmics, etc.) que comparteixen un sistema de creences (valors bàsics, assumpcions causals, percepcions dels problemes, etc) i que mostren un grau d'activitat coordinada gens despreciable al llarg del temps.

En un moment donat, cada coalició promotora adopta una estratègia determinada, per forçar innovacions institucionals en el sentit dels seus objectius principals en matèria de polítiques públiques en l'àrea concreta on s'està actuant. Normalment, aquesta estratègia entrarà en conflicte amb l'estratègia d'una altra coalició promotora, i es requerirà una mediació.

Identificar la participació de les xarxes crítiques dins les diverses coalicions promotores que poden entrar en conflicte en un àrea de polítiques públiques, serà també un dels objectius principals dels nostres treballs empírics. Sembla més probable, però, que donades les característiques potencialment transformadores de les xarxes crítiques, sigui des de l'interior de les mateixes, i

¹⁴ Sabatier & Jenkins (1993): p.18 i ss.

sovint al marge dels actors més convencionals, d'on sorgeixen les coalicions promotores que pretenen incidir en una determinada política. És, però, també evident, que per crear aquesta *coalició promotora crítica*, elements en principi aliens a la xarxa crítica seran necessaris (polítics, tècnics de l'administració, periodistes, intel·lectuals).

El concepte de xarxa d'acció col·lectiva crítica, serà en aquest sentit clau, alhora de superar les visions clàssicament movimentistes, segons les quals els moviments socials mai poden cooperar amb instàncies (o individus) administratives o governamentals, i per definició adopten, vers aquests actors, estratègies de confrontació política directa o de marginalització i retir contracultural.

Seguint el model causal que hem proposat per la xarxa de polítiques entesa com a EOP amb que es troba la XACC, en el cas de les coalicions promotores crítiques, la incidència d'aquest factor en l'impacte de la XACC en les polítiques, sembla prou evident. A priori, la presència d'una coalició promotora crítica afavorirà les pretensions de la xarxa crítica, produint divisions en les elits polítiques del poder i incrementant, en conseqüència, el seu impacte en les polítiques. La qüestió serà detectar en cada cas la conformació o no d'aquestes coalicions, i el grau de trencament entre les elits del sistema polític institucional. Al mateix temps, i de manera inversa, sembla que una major divisió entre les elits afavorirà l'aparició de coalicions promotores pròximes a la xarxa crítica, que independentment de la seva condició merament estratègica o conjuntural, tendiran a afavorir un major impacte de la xarxa crítica en les polítiques.

En tot cas, sigui mitjançant una coalició promotora o no, sembla que el *camp de batalla* dels marcs, és el més apropiat per aquelles xarxes crítiques que pretenguin incidir en una determinada política, ja que és en la lluita per canviar els valors centrals de determinada xarxa de polítiques, on la XACC pot fer valer els seus recursos simbòlics i de coneixement, probablement els únics, juntament amb els de mobilització, que li permeten, malgrat la desigual distribució del poder, establir relacions d'interdependència, siguin de cooperació o conflicte, amb les diferents esferes (institucional, mercantil, etc), prou intenses com per incidir en la generació de les Agendes, o fins i tot, en els resultats de les polítiques.

5. Quatre hipòtesis per als nostres casos d'estudi.

A continuació, intentarem afinar una mica més en quins serien els models de causalitat entre determinades configuracions de la xarxa de polítiques i les XACC, entenent la xarxa de polítiques com aquesta dimensió transversal i micropolítica de les EOP. També començarem a analitzar les estratègies d'emmarcació de les xarxes crítiques, com a mitjà per accedir als valors centrals de la xarxa de polítiques. Finalment, posarem en funcionament el nostre concepte de coalicions promotores crítiques. Per tal de fer-ho de forma entenedora, avançarem, a tall d'hipòtesi, que caldrà contrastar amb els estudis empírics, una anàlisi de les quatre XACC que tractem en aquest projecte.

5.1. Antimilitarisme

El moviment antimilitarista, consolidat a finals dels 80 amb l'estratègia de la insubmissió, es troba amb una xarxa temàtica de polítiques, la de defensa, totalment tancada o impermeable y centralitzada a nivell polític i administratiu. Es tracta a més d'una xarxa amb poca densitat i gens complexa, amb inexistència de relacions amb elements aliens al nucli dur de la mateixa (exèrcit, ministeri de defensa, indústries armamentístiques) i que afrontarà les relacions amb els sectors crítics des del conflicte i la reactivitat en quant a resposta política a les demandes.

A priori per tant, el moviment antimilitarista, i la xarxa crítica que s'articula al seu voltant (on podríem incloure l'estratègia de la PSS, alguns partits d'esquerres, moviments nacionalistes, organitzacions civils i veïnals, ajuntaments, associacions progressistes del món de la judicatura i l'advocacia, etc), es troba fóra de la xarxa de polítiques i en una clara relació de conflicte vers la mateixa, amb estratègies disruptives i utilització de mètodes de desobediència civil i altres formes de participació política no convencional.

L'eixamplament de la XACC antimilitarista vers sectors institucionals, com alguns partits d'esquerres i nacionalistes, o alguns ajuntaments (més a Euskadi que a Catalunya), provoca tant divisions entre les elits polítiques, com la generació d'una coalició promotora, que si bé no es pot titllar de crítica del tot, sí que assumeix un dels objectius de la xarxa crítica, l'abolició del servei militar obligatori.

Es pot concloure, aplicant el nostre model a tall d'hipòtesi, que un bon ús de l'Estructura d'Oportunitats, una bona estratègia d'emmarcament dels objectius del moviment en els marcs dominants i un bon ús també de les estratègies de presència pública (mitjans de comunicació de masses, accions espectaculars, etc), va permetre al moviment consolidar una extensa XACC al seu voltant, construir una coalició promotora en favor de l'abolició de la PSS, i per tant tenir un grau d'impacte important en una xarxa temàtica de polítiques que es configurava, en principi, com a molt tancada a les pretensions del moviment. Un cop assolida però l'abolició del SMO, es debilita la XACC, quasi-desapareix la coalició promotora crítica i la xarxa de polítiques torna a tancar-se davant altres objectius del moviment, com l'abolició dels exèrcits o la crítica a les intervencions militars en conflictes bèl·lics arreu (Bòsnia, Txetxènia, Kosova). L'aparició de canvis en l'EOP micro a la que s'afronta la xarxa crítica antimilitarista, o la creació d'oportunitats des de la pròpia xarxa, semblen les úniques vies que poden tornar a obrir aquesta xarxa a un escenari de *governance* pluralista.

5.2. Solidaritat i Cooperació.

La xarxa crítica de Solidaritat i Cooperació, esdevé un model paradigmàtic d'introducció de nous temes en l'Agenda Política, tant nous que es podria afirmar que és a partir de la pròpia xarxa crítica des d'on s'articula una xarxa de

polítiques públiques de Solidaritat Cooperació, inexistent fins l'aparició d'aquestes noves demandes.

En conseqüència, les EOP, pel que fa al moviment de solidaritat i cooperació, i a la XACC que s'ha articulat al voltant d'aquesta temàtica, presenten una permeabilitat important a les demandes de la XACC o del moviment, en part per la major descentralització de les polítiques públiques en les àrees de solidaritat i cooperació, on han jugat un paper importantíssim els governs locals.

Al mateix temps, la capacitat de resoldre les demandes del moviment en outputs concrets, s'ha traduït en els darrers anys en un increment de les partides destinades a polítiques de cooperació al desenvolupament per part dels ens locals i autonòmics¹⁵.

El fet que el discurs del moviment, sobretot a partir de les campanyes pel 0,7%, i de la darrera Consulta Ciutadana per l'Abolició del Deute Extern, hagi quallat en amplis sectors socials i en l'opinió pública (bona estratègia d'emmarcament), ha traslladat a gran velocitat el problema de la cooperació i la solidaritat amb el Tercer Món a les Agendes dels Poders Públics, els quals fins i tot han adoptat o "segrestat" un cert discurs prominent del propi moviment.

Finalment, cal dir que la certa obertura de les EOP en el cas de la Cooperació i la Solidaritat, ha generat una estratègia més cooperativa que de confrontació, malgrat que en aquest punt l'heterogeneïtat de la XACC és força gran. Així, des de les CACC més pròximes a les grans ONG's, es participa plenament de la xarxa de polítiques públiques i per tant de la *Governance* en tots els processos de la policy (generació d'agendes, elaboració, implementació i avaluació), mentre que altres sectors més movimentistes com la Xarxa per l'Abolició del Deute Extern, utilitza manifestacions i desobediència civil, dins d'una estratègia ambivalent de confrontació i cooperació.

En tot cas, cal apuntar un recent tancament de les EOPs micro de la xarxa de polítiques de solidaritat i cooperació, degut a elements "externs" a la xarxa, com la majoria absoluta del PP al govern central i a moltes CCAA, i a elements interns, com el fet que certs nuclis provinents de la XACC, altament institucionalitzats i jerarquitzats, hagin renunciat als seus criteris fundacionals i optin per una estratègia de gestió sense cap potencial crític. Aquesta estratègia altament cooperativa d'aquest sector de la XACC, té conseqüències negatives, com la de barrar els pas a les demandes de sectors més movimentistes, ja que els actors governamentals poden publicitar que la XACC ja participa de la *Governance*, mentre elaboren estratègies de repressió i conflicte vers els sectors més movimentistes de la XACC (veure cas XCADE).

¹⁵ Veure el text sobre el moviment de solidaritat i cooperació a Catalunya i Euskadi, inclòs en aquest mateix projecte.

5.3. Hipòtesi sobre el “moviment okupa”¹⁶.

Pel que fa al moviment per l'okupació, en els darrers 10 anys, i situant les seves demandes a prop de les xarxes temàtiques de polítiques públiques de vivenda i joventut, les EOP en el cas català i estatal s'apropen al primer model d'EOP, amb inputs tancats i outputs molt febles. En primer lloc, les institucions han mostrat el seu tancament en no reconèixer en cap moment els/les okupes com a actors o interlocutors del conflicte sinó optant per la via repressiva a través de la criminalització de l'okupació.

Les experiències d'aproximació de les institucions als/les okupes no es plantegen reformular els seus plantejaments sinó que pretenen cooptar o assimilar el *moviment* i, al mateix temps, legitimar-se davant l'opinió pública. Aquest fet situa gairebé tota la XACC de la qual el “movimet okupa” forma part, fóra de la xarxa de *governance*, i orienta les estratègies del moviment i de la pròpia xarxa cap a la confrontació.

Malgrat tot, seria massa determinista considerar que el caràcter tancat de les EOP catalanes (i espanyoles) en aquestes àrees temàtiques de polítiques públiques, és suficient per explicar l'estratègia de confrontació adoptada pels/les okupes, i s'hauria de completar amb variables que afecten a la pròpia ideologia d'aquests/es. D'altra banda, si bé les EOP a Catalunya presenten una estructura d'outputs dèbil pel que fa al tradició de resposta a les problemàtiques de vivenda i joventut plantejades pels moviments socials, la traducció d'algunes demandes en outputs es pot produir sense el reconeixement dels moviments socials com a actors polítics. En el cas dels/les okupes, malgrat que ells/elles no han plantejat estrictament incidir en la política de vivenda, la seva protesta ha tingut efectes en alguns plantejaments de certs actors polítics institucionals en favor de reformular la política de vivenda.

Al mateix temps, alguns elements de la XACC s'han apropiat a la xarxa de polítiques i per tant a la *governance*, com per exemple el cas de la masoveria urbana a Mataró, i en molta menor mesura, els intents per activar una comissió del Parlament de Catalunya al voltant del “problema okupa”.

En conclusió, però, l'accés a l'Agenda del Poders Públics del tema de l'okupació ha estat plantejada per aquestos com un problema d'ordre públic que s'ha de reprimir, no hi ha per tant ni voluntat d'input ni capacitat d'output, la qual cosa, combinada amb les pròpies especificitats ideològiques dels/les okupes, desemboca en una estratègia de confrontació i lluita, per una banda, i de sensibilització de l'opinió pública i creació de recursos simbòlics, per l'altra.

¹⁶Parlarem de “moviment okupa”, entre cometes o de moviment per l'okupació, perquè entenem que a Catalunya existeixen tot un seguit de persones que lluiten per aquest tipus de pràctica amb un discurs polític de fons. Però l'heterogeneïtat, així com la manca d'uns objectius col·lectius explícits ens ha portat a defugir del terme *moviment okupa*, sense matisos, que tant agrada als mitjans de comunicació. De tota manera, seria excessivament agosarat i pretensions per la nostra part intentar empresonar en un sol terme un concepte que correspon a una realitat viva i constantment canviant.

5.4. Antiracisme.

La xarxa crítica de l'antiracisme presenta força similituds amb la de solidaritat, en quant a alt grau d'heterogeneïtat interna, i forta presència d'actors institucionals, convivint amb els sectors més movimentistes. En canvi la xarxa de polítiques al qual o en la qual s'enfronta, les polítiques d'immigració, presenta una estructura interna més tancada i centralitzada.

Aquest fet ha provocat, que els elements externs a la xarxa, sobretot els canvis en les coalicions de govern (en aquest cas, més aviat, en les majories parlamentàries), hagin estat decisius, en el grau d'impacte a nivell substantiu de la xarxa crítica en les polítiques.

Així, l'absència de majoria absoluta del PP en l'anterior legislatura, coincidint amb la conformació d'una ampla coalició promotora, en la qual, els sectors més institucionalitzats de la XACC antiracista conflueixen amb sindicats i partits d'esquerra, va provocar una alta participació de la xarxa crítica en les polítiques públiques, tals com el procés d'elaboració de la llei d'estrangeria, polítiques locals d'acollida o tractament de conflictes.

En canvi, la majoria absoluta del PP a partir del març de 2000 ha provocat una tancament relatiu de les oportunitats de la xarxa crítica per incidir directament en les polítiques, encara que es manté intacta l'amplitud i presència de la mateixa, i una coalició promotora propera. D'altra banda, la pròpia xarxa crítica, en veure's obligada a entrar en una estratègia de conflicte vers la coalició governamental, pot generar reapropaments entre els sectors més radicals o movimentistes i els més institucionalitzats a nivell intern de la pròpia XACC.

6. A tall de conclusió

Fins aquí hem desplegat tota una sèrie de conceptes, per tal de donar eines analítiques que des d'una *perspectiva de governance* ens permetin un acostament a la realitat de la incidència dels moviments i les XACC en les polítiques públiques, a partir d'una anàlisi comparativa de casos empírics.

En primer lloc, caldrà estudiar de forma acurada les característiques de la xarxa de polítiques concreta al voltant de la qual hi pot exercir influència una determinada XACC. Per exemple, caldrà veure com és la xarxa de polítiques públiques de defensa i com es relaciona amb la XACC d'antimilitarisme, quina és la seva configuració bàsica, la seva estructura, les seves relacions amb l'entorn, quina és la distribució del poder, quines les actituds i regles del joc predominants i quin és el seu context més ampli (polític, social, cultural)..

En segon lloc, en cada cas, i fent un esforç micro-analític, quina ha estat l'evolució de les la xarxa de polítiques concreta, entesa com a dimensió micro de l'EOP, quines han estat les estratègies que ha generat la XACC davant una determinada estructuració d'aquestes EOPs, o si, fins i tot, determinats contextos de mobilització de la XACC han generat noves OPs que facilitin la

permeabilitat de la xarxa de polítiques i l'accés de les demandes de la XACC al joc de la *Governance*.

Finalment, caldrà comprovar quines són les aliances que s'esdevenen en la xarxa de polítiques, si és conformen o no *coalicions promotores crítiques*, a través de quins discursos i recursos simbòlics pot penetrar la XACC en els valors centrals de la xarxa de polítiques (anàlisi de marcs) i si es poden produir fenòmens d'interrelació forta entre elements centrals de la xarxa de polítiques i de la XACC, i com es resolen aquests (canvis en les polítiques, cooptació d'elements de la XACC per part de les institucions centrals de la xarxa de polítiques, etc.). En definitiva, veure quins és el context cultural-discursiu on es desenvolupa determinada xarxa crítica i quines són les estratègies emmarcadores de la pròpia XACC amb els marcs dominants (*master frames*), i si es conformen o no *coalicions promotores crítiques* que lluitin per un canvi en els valors centrals de la xarxa de polítiques des de valors transformatius propers a la xarxa crítica.

Totes aquestes eines, ens hauries de servir, a través del treball empíric, per *analitzar els espais d'acció col·lectiva crítica més innovadors*, des de l'angle de la seva incidència en els nous camps de política pública, per mitjà de processos d'interacció que entren de ple en les noves concepcions d'una "governance" radicalment democràtica.

IV. XARXES D'ACCIÓ COL·LECTIVA CRÍTICA I IMPACTES POLÍTICS CAP UN MARC CONCEPTUAL I TEÒRIC

1. Crisi dels models tradicionals de govern i transició cap a nous escenaris de governance

La política democràtica desenvolupada sota els paràmetres de la societat industrial clàssica es va caracteritzar, entre moltes altres coses, pel fet de donar lloc a uns processos de govern i elaboració de polítiques basats en unes *divisòries i rigideses* ben establertes. **A)** La divisòria entre una esfera pública, ancorada en el vot com a mecanisme prou vàlid per a generar representació política, i una esfera privada com a àmbit de relacions socials –de consum, familiars, de gènere- alienes/opaques a la política. **B)** La rigidesa de les agendes i de les formes d'acció col·lectiva: les agendes articulades gairebé exclusivament al voltant de l'eix socioeconòmic –creixement i (re)distribució; l'acció col·lectiva articulada pels partits de masses –i per sindicats poc autònoms de la lògica partidista- com a suposada expressió dels interessos homogenis de grans agregats socials de classe. **C)** Per últim, apareix una pauta de distribució sectorial i desigual del treball polític entre nivells territorials de govern amb un predomini absolut de l'àmbit estatal-nacional, tant pel que fa a la regulació com a la producció burocràtica de benestar. En definitiva, estan cristal·litzant uns processos de govern delegatius, unidimensionals, basats en formes d'acció política més adscriptives que no pas reflexives i generadors de rendiments estandarditzats a escala nacional. Durant les dues darreres dècades, aquestes divisòries i rigideses queden sotmeses a *fortes pressions de canvi*. De manera accelerada, per bé que desigual, van apareixent noves formes d'articular les polítiques. Els esquemes clàssics de govern transiten cap a l'escenari de la *governance*.

- Per una banda, la coexistència segregada entre estat i mercat –sota tensions d'abast relatiu- obre el camí a *noves dialèctiques entre regulacions públiques, mercantils, associatives i comunitàries*, tot competint per uns mateixos espais d'influència i conformació social. La capacitat de governar ja no flueix de manera unidireccional, jeràrquica i monopolista des dels decisors públics cap a la ciutadania i el teixit social. Aquest reclama uns espais d'implicació i compromís de nou tipus, tant en la definició de problemes i polítiques com en la gestió de programes i serveis. Uns espais que s'han de configurar partint de lògiques relacionals, on els actors deixin d'operar en funció de subordinacions formals i contribueixin a articular vies deliberatives de resolució de conflictes.
- Per altra banda, i estretament relacionat amb l'anterior, *les formes d'acció col·lectiva guanyen pluralisme i heterogeneïtat*. Sorgeixen actors amb lògiques de funcionament i d'incidència autònomes dels partits tradicionals: grups de pressió emergents, moviments socials de nou tipus, xarxes

crítiques, grups comunitaris, multiplicitat d'ONGs. Bona part d'aquests actors exerceixen pressions d'obertura temàtica de la *governance* cap a camps emergents i poc articulats per les línies de conflicte tradicionals: la sostenibilitat, les relacions de gènere, les TIC, les parelles de fet o la immigració, per exemple, comencen a ocupar espais centrals en les agendes públiques i de govern.

- Per últim, el gairebé monopoli que exerceix l'estat-nació es transforma en benefici d'un complex entramat institucional amb nous equilibris territorials de poder. Avui dia, analitzar la complexitat institucional en el desplegament de processos de govern ens obliga a fer referència a dues dinàmiques simultànies i entreteixides: la de globalitat i la de proximitat. Ambdues, a més, es projecten amb major o menor intensitat sobre dos plans diferenciats de la política: sobre el pla simbòlic, institucional i d'actors ("*polity*" i "*politics*") i sobre l'esfera de les polítiques i el govern ("*policymaking*") (Eriksen, Fossum, 2000. Scharpf, 1999). Les crisis ecològiques, els conflictes interètnics i la manca d'impulsos per al desenvolupament humà o els mercats financers requereixen la progressiva construcció de capacitats de govern global; per altra banda, la minimització de residus, la inserció social dels immigrants, els nous jaciments de treball o la prevenció de la fractura digital, per posar alguns exemples, reclamen l'enfortiment de les esferes locals de govern (Borja, Castells, 1998). L'*eix local-global*, articulat a través de la coordinació intergovernamental oberta, es configura -ja avui- com un espai de regulació social tan o més potent que l'àmbit clàssic de l'estat-nació.

2. La *governance* com a espai de valors en conflicte. Cap un escenari d'aprofundiment democràtic de les polítiques

Els nous escenaris de *governance*, *poblats de xarxes horitzontals complexes, projectats cap a temàtiques emergents i configurats a molts nivells territorials*, també són escenaris on s'expressen valors i concepcions polítiques en conflicte. Es dirimeixen lideratges de mercat o col·lectius a les xarxes de política pública, es contrasten models de participació consumeristes amb models alternatius arrelats en l'aprofundiment de la ciutadania, s'enfronten recels cap el que és local tot apostant per la seva revaloració i repolitització en marcs reticulars i no jeràrquics de govern multinivell.

2.1. El capital social i la innovació democràtica

Des de diferents perspectives d'anàlisi, trobem aportacions teòriques i conceptuals recents que sostenen una lectura de la *governance* en clau d'aprofundiment democràtic, és a dir, de *lideratge col·lectiu obert i articulat al pluralisme participatiu*. La *governance* d'alta intensitat democràtica no només necessita instruments de lideratge col·lectiu davant les potents lògiques del mercat sinó, també, instruments de radicalització participativa davant la possibilitat de tancament d'allò polític en espais institucionals o xarxes de baixa permeabilitat. En aquesta perspectiva, cal destacar dues noves aportacions de gran interès.

- El capital social. Té relació amb la densitat associativa; amb les relacions de reciprocitat i confiança entre els diferents components del teixit social i de la comunitat; amb les tradicions de responsabilització individual i col·lectiva en relació als assumptes públics; amb el repertori de civisme acumulat per una societat; amb la qualitat i la solidesa de les relacions que s'estableixen entre els agents comunitaris, associatius i públics per a satisfer necessitats i expectatives. El capital social, doncs, es converteix en una variable explicativa clau per a l'extensió cooperativa del benestar, per a una alternativa social i pluralista -i, per tant, no mercantilitzadora- a la crisi de la concepció tecnocràtica i vertical dels serveis públics. Diversos estudis ens demostren que la suma de comunitat vertebrada, xarxa associativa, confiança, alta densitat d'interaccions i confluència múltiple dins l'espai públic és una bona fórmula per garantir una *governance* efectiva, reestructuradora d'alts rendiments institucionals de benestar (Putnam, 1993).

- La innovació democràtica. Des d'una perspectiva complementària, la innovació democràtica té relació amb un procés de redefinició de les pràctiques de participació ciutadana, connectades -en un aspecte o un altre- a les polítiques públiques. Fins fa poc, la dimensió participativa de l'acció de govern havia estat molt poc desenvolupada i, en tot cas, havia estat vehiculada a través d'uns mecanismes generalment rígids i formals, centralitzats, d'accés restringit als interessos més ben organitzats, de consulta puntual i amb molt poca incidència en els continguts de les polítiques. La innovació democràtica planteja capgirar substancialment aquests elements. Avançar cap una praxis participativa més flexible i creativa, permeable a un ventall més ampli d'actors, de proximitat, de caràcter més sostingut i efectiva, amb incidència directa en l'elecció de temes i opcions de política pública (Font, 2000). Així doncs, avui dia, la innovació participativa es converteix en una sortida, en clau democràtica, davant les insuficiències que planteja la concepció elitista-competitiva dels processos de govern en el context de la societat complexa.

3. En el context de la *governance* i les xarxes de polítiques públiques: què ens interessa i com ho volem tractar?

Fins ara, hem apuntat els perfils bàsics de la *governance*, entesa com la forma de regulació i articulació de polítiques en xarxa, que sorgeix en el marc de les societats postindustrials complexes. També hem apuntat la possibilitat d'entendre i orientar la *governance* des de valors de radicalitat democràtica: la gestió de xarxes des del lideratge de la cosa pública i l'obertura d'aquestes xarxes cap a la ciutadania i el teixit social, a partir d'instruments d'innovació participativa i amb finalitats d'enfortiment del capital social. En definitiva, hem perfilat el context, el nou teló de fons sobre el qual ens mourem. A partir d'aquest moment, procedim a acotar l'objecte d'aquest treball. En primer lloc,

només ens interessa un tipus d'actor de tots els que participen en els espais de *governance*: les xarxes d'acció col·lectiva crítica (o xarxes crítiques). Més endavant, discutirem el concepte, ara només volem apuntar que les xarxes crítiques se situen en la via dels nous moviments socials però que, a diferència d'aquests, neixen i operen en un context molt més complex de xarxes de política pública. En segon lloc, de les xarxes crítiques, ens n'interessen diferents aspectes, però sobretot un: la seva capacitat d'impacte polític o, concretament, d'impacte sobre les diferents dimensions de les polítiques públiques.

4. Elements de reflexió cap un marc conceptual i teòric renovat

El capitalisme industrial tardà -des de finals dels anys 60 fins entrada la dècada dels 80- genera un primer context històric de diversificació de les formes d'acció col·lectiva: els grups d'interès guanyen centralitat en l'esfera pública i els nous moviments socials sorgeixen amb força. Tot això, després de dècades de clar predomini dels partits polítics de masses. Cap a finals dels anys 80 -ja dins el nou context històric de la societat del coneixement, amb la seva expressió política de *governance* i xarxes- es desenvolupa un segon gir en les formes d'acció col·lectiva cap a la diversificació d'aquestes formes i cap a la reestructuració progressiva dels moviments socials en comunitats i xarxes crítiques.

4.1. Més enllà dels partits de masses: els moviments socials en un nou context de formes de participació

Els partits de masses van ser organitzacions polítiques de tipus *integratiu*. Exigien el pagament de quotes d'afiliació, demanaven el vot a la ciutadania i treballaven en clau institucional. Però operaven més enllà de tot això. Eren vertaders espais de producció de recursos d'identitat col·lectiva, amb capacitat de cohesionar àmplies bases socials. Tal com sosté Cagiagli (1991), els partits de masses "generaven un món en *roig o blanc* on s'elaborava la identitat dels camarades, una identitat en la qual es reconeixien i eren percebuts per la resta de la societat". A més, seleccionaven els temes d'interès, és a dir, focalitzaven les qüestions que *havien d'aparèixer* al debat polític. Per tant, exercien el control sobre l'estructura temàtica i els continguts de les agendes públiques i de govern. Finalment, els partits de masses tendien a satel·litzar altres possibles formes d'acció col·lectiva. És més, com a expressió dels seus objectius integratius de masses en l'àmbit polític, podien desenvolupar formes associatives específiques -sempre ubicades dins l'espai orbital del partit- per a cobrir els aspectes més diversos de la vida quotidiana de la ciutadania. En resum, participar en la política partidista suposava un procés de socialització de valors, actituds, codis i símbols, un procés constructor d'identitats globals -tot i que es generaven al voltant d'un nombre acotat de temes d'agenda i mitjançant formes rígides i rutinàries d'organització col·lectiva-.

Fa tres dècades que aquest escenari *partidocèntric* d'integració política comença a modificar-se de manera irreversible. Tot i que no s'impugna

clarament el model de partit de masses -amb totes les seves connotacions organitzatives i funcionals- ni es configura un espai de *governance* i xarxes, alguns factors empenyen cap al canvi. Per una banda, l'increment dels sectors de política pública i el desenvolupament d'interessos grupals i recursos de coneixement no manejats pels partits al seu si provoca l'entrada en escena de grups d'interès ben organitzats per incidir en la presa de decisions des de posicions no definides en clau ideològico-partidista (Berger, 1989). Per altra banda, des del terreny dels valors alternatius als predominants en la societat industrial madura, els nous moviments socials irrompen com a resposta a la triple restricció que neix dels partits de masses de l'esquerra clàssica: estructures verticals i poc deliberatives; repertori convencional i poc creatiu de formes d'acció i escassa sensibilitat cap els temes emergents (Dalton, Kuechler, 1992. Offe, 1988).

En aquest nou context, i sintetitzant, la teoria de polítiques públiques supera la visió d'un sector públic que governa des de l'autosuficiència -sense necessitat aparent d'interaccionar amb altres esferes socials- i partint de paràmetres exclusius de legitimitat electoral i racionalitat burocràtica. Neix la metàfora dels "*iron triangles*", com a precedents immediats dels "*policy networks*". Per altra banda, la teoria de moviments socials proposa les primeres definicions operatives i, sobretot, desenvolupa les tesis de l'*estructura d'oportunitat política* (EOP) i de *mobilització de recursos* (MR) per tal d'aclarir les claus de naixement i desenvolupament intern dels nous moviments socials.

Raschke (1985) proposa la següent definició: "un moviment social és un actor polític col·lectiu de caràcter mobilitzador i, per tant, espai de participació, que persegueix objectius de canvi a través d'accions no convencionals; per assolir-ho, actua amb una certa continuïtat, un nivell alt d'integració simbòlica i un nivell baix d'especificació de rols i, al mateix temps, es nodreix de formes d'organització variables. Per tant, un moviment social és un agent de persuasió i pressió que desafia les interpretacions dominants sobre alguns aspectes de la realitat". Si ens basem en aquesta definició, podem extreure cinc dimensions de caracterització dels moviments socials: **a)** un àmbit temàtic transversal -ni global com el dels partits ni sectorial com el dels grups d'interès-; **b)** un objectiu de transformació mitjançant el conflicte i l'acció adversativa; **c)** una estructura flexible i fluïda que tendeix a l'horizontalitat i a la baixa especialització; **d)** un repertori de pràctiques no institucionals; **e)** la utilització de recursos de mobilització de ciutadans-activistes amb forts engranatges simbòlics (Laraña, 1999).

4.2. Més enllà dels nous moviments socials: comunitats i xarxes d'acció col·lectiva crítica

Aquest escenari de grups d'interès que organitzen pressions sectorials, de nous moviments socials que articulen formes i continguts alternatius -al marge de les institucions i de les polítiques públiques- i de partits que, en part, encara juguen rols tradicionals comença a presentar desajustaments importants amb la realitat actual. Com ja apuntàvem abans, en el nou escenari de *governance* estructurat en forma de xarxes es desenvolupen molts patrons de participació

política. Els partits, a la pràctica, han abandonat tota pretensió integrativa: la seva presència social és molt limitada, segreguen molt pocs recursos d'identitat col·lectiva i amb prou feines promouen espais de socialització. Contràriament, s'aboquen a les pràctiques electorals i institucionals, a l'elaboració de discursos i continguts programàtics i a la formulació de polítiques. Llavors, com es canalitzen les inquietuds socials i polítiques de la ciutadania?; a través de quins mecanismes es concreten les actituds i les cultures d'implicació personal i col·lectiva dins l'espai públic? Per un costat, es desplega una constel·lació d'associacions, entitats i grups que van des de les xarxes comunitàries d'autoajuda fins a les entitats de gestió de serveis i els grups de pressió, tot passant per tot tipus d'ONGs que, d'alguna manera, incideixen en l'esfera d'elaboració de polítiques en un o un altre nivell territorial. Per un altre costat, els nous moviments socials clàssics (és una expressió paradoxal però expressa molt bé el ritme accelerat de canvi sociopolític de finals del segle XX) es van transformant i van deixant pas als anomenats *novíssims moviments socials* o, com sostindrem nosaltres, a *les comunitats i les xarxes d'acció col·lectiva crítica*.

Concretament, les xarxes crítiques *poden considerar-se* moviments socials en la mesura que articulen temàtiques transversals, persegueixen objectius de canvi que es basen en valors no dominants i desenvolupen pràctiques socials no convencionals. En canvi, *s'han de considerar* com una generació emergent de pràctiques de mobilització social de nou tipus, amb un mínim de quatre trets que les caracteritzen com a tals:

- El seu potencial i, sovint, la seva *inserció efectiva en escenaris temàtics de governance*, és a dir, en xarxes principals de política pública.
- *Un nou cicle d'obertures temàtiques*. Si els nous moviments socials van suposar la incorporació a l'agenda política de les relacions de gènere (feminisme), del medi ambient (ecologisme) o de la qüestió urbana (moviment veïnal), les xarxes crítiques impliquen la politització alternativa de camps com la solidaritat internacional, l'antimilitarisme i la insubmissió, l'antiracisme, el moviment okupa o les xarxes de resistència i alternativa global (Seattle, Praga, Porto Alegre, etc).
- *Una nova morfologia*, més complexa, de tipus multiorganitzatiu, basada tant en la proximitat com en la connectivitat i molt més aliena a les cultures de militància de l'esquerra clàssica.
- *Un predomini clar dels elements culturals de l'acció col·lectiva*; és a dir, del camp del simbòlic-cognitiu, fins i tot com a recurs clau de poder que possibilita l'articulació d'agendes en camps temàtics inèdits des del polític-institucional.

Tot això requereix, sens dubte, que avancem en la reteorització de l'acció col·lectiva crítica, que anem dibuixant un nou marc multidimensional d'anàlisi, que haurà d'incorporar les últimes aportacions de les teories de moviments socials i de polítiques públiques.

A. El sorgiment de xarxes crítiques: la xarxa de governance com a estructura d'oportunitats polítiques

L'anàlisi dels factors que ajuden a explicar el sorgiment d'una acció col·lectiva crítica de contestació ha estat un dels temes clàssics en la teoria dels moviments socials. És així com neix el concepte d'estructura d'oportunitats polítiques (EOP), entès com *el conjunt de dimensions de l'entramat polític que proporcionen incentius perquè es desenvolupi un procés mobilitzador* (Tarrow, 1997). Es parteix, doncs, de la tesi que hi ha conjuntures facilitadores, obertes en diverses vessants, que operen com a recursos exteriors a l'incipient moviment. Conjuntures que redueixen els costos de l'acció col·lectiva crítica, en la mesura que es descobreixen obertures institucionals, elits vulnerables o sinèrgies amb altres processos.

Els múltiples supòsits de canvi favorable en les EOP es poden agrupar en tres dimensions analítiques: a) *Les de caràcter sistèmic*: els nivells relatius d'obertura del sistema polític (punts d'accés a les institucions, instruments formals de participació...); b) *Les de caràcter relacional*: els nivells d'inestabilitat en les posicions de les elits davant una acció col·lectiva de contestació (possibilitat de divisions dins les coalicions de poder, disponibilitat d'aliats propers en ressorts clau de decisió...); c) *Les de caràcter temporal*: la localització del moviment en el cicle vital de la contestació, a escala domèstica o fins i tot internacional (aprofitament de l'efecte dòmino en un espai mediàtic i d'opinió compartit).

Aquesta concepció de les EOP presenta algunes debilitats. Per una banda, el fet de reduir l'oportunitat a l'element conjuntural implica l'exclusió d'un element molt important: el component *cultural* de l'oportunitat, és a dir, l'EOP entesa com a percepció. Tota possibilitat per a la mobilització social també s'ha de percebre i activar en el pla subjectiu, cosa que requereix el coneixement de les claus interpretatives que dotin de significat mobilitzador la simple conjuntura. Per l'altra banda, si concebem les EOP com a simples recursos externs implica que oblidem que les mobilitzacions *exploten i expandeixen* el ventall d'oportunitats a partir de l'ús estratègic de determinades conjuntures inicials. Però no només el canvi en el context pot impactar a favor de l'acció col·lectiva; la mateixa acció col·lectiva es converteix en un agent reestructurador d'aquest context i productor de noves bases institucionals, relacionals i temporals per a la mobilització.

Però, les EOP, fins i tot en la seva versió cultural i interactiva (entre conjuntures, percepcions i accions), tenen un problema important. Gairebé sempre han estat concebudes en un context de referència de govern tradicional (de processos de formulació de polítiques propis del model nacional-industrial de benestar). Per tant, és encertat fer-se una pregunta: *com es redefeixen les EOP en un nou context de xarxes de governance?*.

Lluny d'abandonar el concepte, la nostra proposta consisteix en desplaçar aquest concepte al terreny de les "*policy networks*" -concretament, més enllà dels factors sistèmics o de cicle temporal-, i en considerar que les possibles configuracions d'una xarxa de política pública són les que realment determinen l'estructura d'oportunitat per a l'acció col·lectiva crítica en cada espai temàtic de *governance*.

A l'altre model, trobem les deu dimensions analítiques d'una xarxa de política pública. A partir de totes elles, es contrasten dos tipus alternatius de xarxa, que encaixen amb els models -ben assentats en la teoria- de "*policy community*" (comunitat de política) i "*issue network*" (xarxa temàtica) (Smith, 1993. Marsh, 1997). Per últim, s'estableixen un conjunt d'hipòtesis que permeten la relectura de les característiques de la xarxa principal en clau de conjuntures més o menys favorables a la irrupció i desenvolupament de la xarxa crítica. Com podem observar, el model d'"*issue network*" presenta -en general- una configuració més propícia a la inserció de processos de mobilització social. Però no de manera sistemàtica. Determinades característiques de la "*issue network*" són més aviat problemàtiques, o molt poc facilitadores per a la xarxa crítica. No obstant, la proposta queda oberta per poder ser contrastada empíricament

Quadre 1. Configuració de l'espai de *governance* i EOP de la xarxa crítica

Dimensions Analítiques D'una Xarxa de Política	Xarxa tipus " <i>Policy Community</i> "	Xarxa tipus " <i>Issue Network</i> "	Configuracions favorables per a l'acció col·lectiva crítica
1. Densitat	Nombre reduït	Nombre elevat	Com més densitat i complexitat millor EOP per a la xarxa crítica.
2. Complexitat	Homogènia	Heterogènia	
3. Intensitat relacional	Sistemàtica	Puntual	
4. Relacions de poder	Simètriques	Asimètriques	El predomini del simbòlic millora l'EOP de la xarxa crítica
5. Tipus de recursos	Materials	Simbòlics	
6. Eix consens/conflicte	Comunitat	Contradicció	L'existència de conflictes i lògiques de confrontació, la reactivitat, la permeabilitat i la presència mediàtica juguen a favor de les EOP de la xarxa crítica
7. Eix anticipació/reacció	Anticipació	Reacció	
8. Permeabilitat	Baixa	Alta	
9. Estratègies	Negociació	Confrontació	
10 Impacte mediàtic	Baix	Alt	

B. La xarxa crítica i la producció simbòlica:

l'anàlisi de marcs en un context de governance

Més enllà de la percepció d'oportunitats, la consolidació de qualsevol procés mobilitzador crític requereix tasques de producció cultural, és a dir, de generació

d'imaginari i universos simbòlics que tinguin capacitat de cohesionar l'acció col·lectiva i d'orientar-la cap a la consecució d'objectius de transformació.

La teoria de moviments socials ha desenvolupat el "*frame analysis*" com a instrument que permet analitzar la praxis d'un moviment en el pla simbòlic (Ibarra, Tejerina, 1998). Segons aquesta perspectiva d'anàlisi, tota acció col·lectiva crítica desenvolupa pràctiques d'emmarcament. Construeix un sistema de codis, mitjançant estratègies discursives, que li permet interpretar una determinada parcel·la de la realitat (la que està connectada a l'àmbit del moviment) a partir d'un quadre alternatiu de valors de referència, enfrontat al marc dominant. El marc crític dota de significat d'injustícia una o diverses realitats socials, atribueix nexes de causalitat entre aquesta injustícia i algun tipus d'agent o estructura política i, finalment, es converteix en un marc per a l'acció, és a dir, convenç de les possibilitats de transformació mitjançant un procés mobilitzador.

a) Què aporta la teoria de marcs en el context actual de xarxes de governance com a nous espais de gestió de conflictes?

Com apuntàvem més amunt, l'extensió de les agendes cap a terrenys gairebé inèdits (solidaritat, insubmissió, etnicitat, globalització) i la manca de paradigmes d'acció culturalment assentats en aquests terrenys realça la importància de la praxis simbòlica com a terreny on es dirimeixen bona part de les contradiccions entre les posicions dominants i les xarxes crítiques. En el pla del simbòlic, les xarxes crítiques poden (re)definir-se com a actors col·lectius creadors de significat, orientats al desafiament de determinades interpretacions i discursos socials dominants, i a l'exposició de formes alternatives de llegir la realitat i d'operar sobre ella. Aquest predomini del simbòlic, i l'orientació de les xarxes crítiques a la inserció dins els espais de *governance*, ens fa destacar un mínim de tres aspectes innovadors:

b) El gir en l'orientació de les estratègies discursives

En el context del govern tradicional, els models retòrics dels nous moviments socials estaven orientats *principalment* a la cohesió i l'enfortiment simbòlic del propi moviment, tot infravalorant les possibilitats d'impacte real en les polítiques públiques. Durant la transició cap a les xarxes temàtiques de governance, les estratègies discursives de les xarxes crítiques apareixen orientades *principalment* cap a l'acció, la incidència política i el canvi.

c) Comunitats epistèmiques crítiques a la xarxa principal.

En segon lloc, cal destacar la importància de les estratègies d'alineació dels marcs crítics ("*bridging*") amb els valors potencialment favorables que hi ha a la xarxa política pública. En aquest terreny, la possibilitat de configurar *comunitats epistèmiques crítiques* (Radaelli, 1997) passa a ser un element clau. És a dir, xarxes d'extensió del marc alternatiu que donin suport, en el pla cognitiu, a la possible formació tangible de coalicions promotores crítiques (concepte que es desenvoluparà més endavant).

d) Enfortiment de la connexió amb l'opinió pública

En aquest terreny, es pot distingir entre una situació social d'obertura als valors de contestació i una altra de major consolidació dels valors dominants. En el primer supòsit, el marc crític alberga un potencial fort d'eco ciutadà. Amb tot, el "bridging" entre la xarxa crítica i el context social serà més complicat a mesura que els marcs de l'entorn disponible d'activistes esdevinguin més rígids i radicalitzats. En el supòsit contrari d'opinió pública, el potencial de ressonància del marc crític és menor. Així doncs, hi haurà un espai escàs per a la connexió de valors entre procés mobilitzador i entorn social. L'alineació entre la xarxa crítica i l'opinió pública genera la situació més propícia -en el pla simbòlic- per a la incidència del moviment en les polítiques públiques. A l'altre extrem, la confrontació simbòlica pot restringir les opcions d'impacte polític a la xarxa crítica. En els escenaris intermedis, el grau d'incidència dependrà de la flexibilització dels marcs i l'evolució de les estratègies discursives.

Quadre 2. Tipologia de relacions culturals entre la xarxa crítica i l'entorn social

		Marcs simbòlics de l'opinió pública	
		Oberts, favorables a valors crítics	Tancats, assentats en valors dominants
Marcs simbòlics De l'entorn D'activistes	Activables, flexibles i poc radicals	ALINEACIÓ simbòlic	DESENCONTRE simbòlic
	Fàcilment activables però rígids i radicalitzats	DESAJUSTAMENT simbòlic	CONFRONTACIÓ simbòlica

C Estratègies organitzatives i repertori de pràctiques: comunitats, xarxes i coalicions promotores crítiques

Sembla que és de sentit comú que les xarxes crítiques -com els moviments socials, en general- no es poden desenvolupar amb l'únic suport d'una EOP i, dins una estratègia discursiva, necessiten recursos organitzatius i accions concretes

La teoria clàssica de moviments socials formula el concepte d'*estructures de mobilització* per fer referència als canals organitzats a través dels quals les persones es poden implicar en l'acció col·lectiva (McAdam et.al, 1999). Aquestes estructures incorporen tant elements d'infraestructura (recursos materials

disponibles al servei de l'acció) com de cultura organitzativa /tipus d'activitats i vincles entre les persones i el moviment social). En relació a aquest últim aspecte, els vincles de tipus identitari que es generen en un moviment social poden esdevenir forts. Ara bé, contràriament al vincle d'identitat global, abstracta i excloent dels partits tradicionals, les identitats movimentistes acostumen a estar més arrelades a l'acció i a ser més puntuals, mutables i compartides. A més, tota organització genera accions i pràctiques. D'aquí sorgeix i es forja el concepte de *repertori de confrontació*, entès com les rutines d'acció col·lectiva crítica, és a dir, la reserva de formes i patrons de mobilització social culturalment assumits (Della Porta, Diani, 1999). Davant les pautes d'acció col·lectiva dels partits o dels grups d'interès, el repertori dels moviments socials es caracteritza pel seu tarannà no convencional, dinàmic, innovador i rupturista i per la seva orientació cap al plantejament de reptes, desafiaments i incerteses al conjunt de la societat, més enllà de la mera expressió de demandes que es poden programar i gestionar des de les agendes de govern.

Tot això ens aporta elements crucials d'anàlisi dels moviments socials, però també ens cal plantejar les preguntes que ja hem anat formulant a cada apartat: *fins a quin punt el nou context de governance i xarxes de polítiques té un impacte tant en la morfologia com en el ventall de pràctiques de les noves mobilitzacions socials?; es reconeixen les actuals xarxes crítiques en les estructures organitzatives i en el repertori d'accions dels moviments socials clàssics?; quines innovacions aporten les xarxes crítiques en aquest terreny?* Remarquem tres grans àrees de canvi.

a) La transició cap a una morfologia organitzativa en xarxa

Les xarxes crítiques, com a forma actual d'acció col·lectiva de contestació, no presenten cap tipus d'estructura unitària. Sovint, no hi ha ni tan sols una matriu de centralitat al voltant de la qual s'articuli el gruix del moviment. Són àmbits multiorganitzatius, es generen a partir de *comunitats sensibles* que converteixen el potencial d'acció col·lectiva en participació real de les persones.

Les *comunitats d'acció col·lectiva crítica* (CACC) són espais primaris de contacte directe, entorns comunitaris on, mitjançant processos grupals cimentats en relacions de confiança, es creen els valors i les condicions per a la mobilització. Les comunitats aporten solidaritat de base activadora de la participació, s'hi configuren els elements de socialització i les microdinàmiques que alimenten l'acció col·lectiva crítica. Tot això, intuïm, *enllaça* amb les teories del capital social. El capital social no només explicarà, doncs, els rendiments institucionals sinó també les densitats d'acció crítica, les densitats de mobilització transformadora.

b) El rol de les TICs

A partir de les CACCs, com sorgeixen les xarxes crítiques? En tot cas, la hipòtesi afirmaria la multiplicitat i diversitat de processos de formació de xarxes a partir d'entorns disponibles. Tot i així, es pot fer notar el sorgiment de noves *estructures connectives de mobilització* (Tarrow, 1997 p.236). Uns processos d'enllaç on l'espai mediàtic, i especialment les TIC, començarien a jugar uns rols decisius. Les TIC permeten la difusió extensiva i massiva de marcs crítics i de fluxos

d'informació sobre les accions col·lectives. Internet possibilita nous processos de reconstrucció de solidaritats electives on la connectivitat complementa o substitueix la proximitat. Finalment, les tecnologies de la comunicació permeten articular l'eix local-global. La xarxa crítica contra l'actual model de globalització, per exemple, difícilment s'hagués pogut articular a escala mundial sense Internet, però difícilment podria continuar existint sense els seus punts de referència reals a escala local, de Seattle a Porto Alegre.

c) La conformació de coalicions promotores crítiques ("advocacy coalitions")

La teoria de polítiques públiques va posar en circulació el concepte de *coalició promotora*, ara fa uns anys, per descriure les xarxes d'actors de diversos tipus (elits polítiques, "think tanks", líders socials, acadèmics, mitjans de comunicació, etc), articulats al voltant de recursos simbòlics-cognitius i cohesionats pel fet de perseguir un objectiu comú en un espai temàtic de *governance* (Sabatier, Jenkins-Smith, 1993). Com que les xarxes crítiques també tendeixen a inserir-se en les xarxes de polítiques i a proposar finalitats d'incidència en els seus resultats, el concepte d'"advocacy coalition" ens és de gran utilitat. A la pràctica, els nous processos de mobilització social, en el marc de campanyes concretes, articulen *coalicions promotores crítiques*, tot vinculant al procés actors externs a la xarxa de contestació però coincidents amb ells en determinats objectius. Per exemple, la Xarxa Ciutadana per l'Abolició del Deute Extern, la campanya contra la desfilada militar a Barcelona, o la mobilització de 'papers per a tothom', s'emmarquen en tres processos diferents d'acció col·lectiva crítica, però en tots els casos s'han configurat àmplies coalicions promotores, més enllà del moviment social, de suport actiu a les accions i els objectius concrets.

4.3. Hipòtesis de treball: algunes idees per explicar els impactes de les xarxes crítiques en les polítiques

Als tres apartats anteriors hem proposat el replantejament de diverses coses. En primer lloc, el replantejament de l'estructura d'oportunitats polítiques per l'activació de xarxes crítiques: les EOP se situen, doncs, en les configuracions concretes del "*policy network*". En segon lloc, hem posat èmfasi en les xarxes crítiques com a agents de producció simbòlica, de generació de marcs alternatius per a l'acció col·lectiva, a partir de camps temàtics poc o gens articulats pels actors tradicionals. Per últim, desplaçem el focus cap a allò tangible: els nous patrons organitzatius i els canvis en el repertori de pràctiques que representen les xarxes crítiques.

Abans de desenvolupar la part empírica, però, cal que relacionem les variables del marc teòric i que formulem algunes hipòtesis que, després, ens permetin una lectura en clau interpretativa dels casos concrets.

1) La configuració de la xarxa temàtica de *governance*, las relacions entre l'estratègia discursiva de la xarxa crítica i els marcs predominants a l'entorn polític i social, la densitat de capital social crític i l'accés a estructures connectives de mobilització, a la pràctica, operen com les *dimensions explicatives* bàsiques de *l'impacte de les xarxes crítiques en les polítiques públiques*.

2) L'impacte de les xarxes crítiques sobre les polítiques públiques es pot projectar sobre un mínim de tres d'aquestes dimensions. La conceptual: valors i discursos que conformen el "*policy paradigm*" i que acoten el menú d'alternatives possibles. La substantiva: els models i continguts de les regulacions públiques. L'operativa: els processos d'organització i gestió de recursos, programes i serveis.

3) A cadascuna de les tres dimensions trobem dos tipus d'escenari: un de potencialment afavoridor (positiu) i un altre de potencialment inhibidor (negatiu) per l'acció col·lectiva de la xarxa crítica. Quan es contemplen les tres dimensions en conjunt, resulta que l'acumulació d'escenaris negatius situa el desenvolupament i les possibilitats d'incidència de la xarxa crítica a nivells molt baixos.

Quadre 3. Escenaris de governance i potencial d'impacte de la xarxa crítica

	ACCIÓ COL·LECTIVA CRÍTICA ESCENARI INHIBIDOR	ACCIÓ COL·LECTIVA CRÍTICA ESCENARI FACILITADOR
XARXES DE POLÍTICA PÚBLICA	<i>Policy community</i> <i>Tancada i excloent</i>	<i>Issue network permeable</i> i sense grans asimetries
ESTRATÈGIES DISCURSIVES I MARCS SIMBÒLICS	Xarxa principal i entorn social assentats en marcs tancats i valors dominants	Xarxa principal i entorn social oberts i alineables en marcs crítics d'acció
ESTRUCTURES I RECURSOS DE MOBILITZACIÓ	Estructures de mobilització dèbils, amb accés escàs a espais comunicatius	Densitat de capital social crític, accés a l'espai mediàtic i potencial de coalicions promotores

4) La convergència d'escenaris positius pot presentar certs problemes per la xarxa crítica. El nivell d'impacte polític dependrà de la capacitat de resolució d'aquests problemes. No obstant, *determinades combinacions -aparentment contradictòries- d'escenaris positius i negatius poden generar un potencial molt alt de desenvolupament i incidència de la xarxa crítica*. Aquestes combinacions s'hauran d'identificar en el treball empíric; de tot això, en resultarà la possibilitat d'establir algun tipus de generalització.

5. Xarxes de Solidaritat i Antimilitaristes a Catalunya: síntesi interpretativa

L'objectiu d'aquest apartat és, senzillament, apuntar una perspectiva d'interpretació de dos dels nostres casos: les xarxes crítiques de solidaritat i antimilitarisme a Catalunya. I volem fer-ho a partir de la pregunta d'investigació plantejada, és a dir, quin tipus d'impactes produeix l'acció col·lectiva crítica en les polítiques?, fins a quin punt aquests impactes troben pistes explicatives dins el "policy network" en el maneig de marcs cognitius i en les pautes d'organització i acció dels moviments?

El quadre 4 sintetitza la configuració dels respectius espais de *governance* on s'insereixen les xarxes crítiques de solidaritat i antimilitarisme a Catalunya. Hi veiem algunes similituds i moltes diferències

- La xarxa principal es mostra més permeable, flexible, densa i simètrica en el cas de la solidaritat. L'espai polític d'acció de l'antimilitarisme ha tingut una configuració més tancada, asimètrica i excloent. A més, els recursos tradicionals de poder hi han tingut un pes molt remarcable.
- En els dos casos, les xarxes crítiques s'han recolzat en el potencial de ressonància de valors alternatius dins la societat: han treballat bé el "bridging". No obstant, el cas de la solidaritat, de pragmatisme discursiu i baix conflicte simbòlic amb el nucli institucional de la xarxa, contrasta amb la radicalitat discursiva i l'enfrontament cultural de l'antimilitarisme amb els poders públics.
- Les estructures de mobilització també han diferit força. El moviment de solidaritat s'ha estructurat en forma de xarxa, tot aprofitant l'alta densitat de comunitats i capital social crític; també ha aconseguit, amb certa facilitat, configurar coalicions promotores amb elits polítiques i actors, per exemple, del món acadèmic, mediàtic o religiós. L'estructura de la xarxa antimilitarista ha estat molt menys multiorganitzativa. El repertori de pràctiques recorda més la lògica movimentista clàssica: pràctiques molt intenses de nuclis activistes articulades a d'altres pràctiques de mobilització més convencionals, totes elles realitzades en un entorn no gaire extens però amb elements molt forts d'integració identitària amb l'antimilitarisme. Tret d'alguns moments puntuals, amb EOPs molt concretes -com és el cas de la desfilada militar a Barcelona-, el moviment antimilitarista no ha forjat coalicions promotores.

Quadre 4. Configuració política, cultural i organitzativa dels dos moviments

	SOLIDARITAT I COOPERACIÓ	ANTIMILITARISME I INSUBMISSIÓ
Dimensió 1 La xarxa de Política pública	Xarxa oberta, permeable i sense grans asimetries	Xarxa tancada i excloent, altament asimètrica
Dimensió 2 Marc simbòlics	- Alineació de marcs crítics amb l'entorn social - Diversitat de discursos amb predomini de components pragmàtics - Baixa confrontació simbòlica	- Alineació de marcs crítics amb l'entorn social - Estratègia discursiva radical i ideologitzada - Forta confrontació simbòlica amb la xarxa principal
Dimensió 3 Estructures de mobilització	- Estructura de acció col·lectiva en xarxa. - Alta densitat de comunitats i capital social crític - Conformació extensiva de coalicions promotores	- Estructura movimentista d'acció col·lectiva - Nuclis compactes d'activisme amb entorns sensibles en expansió - Conformació puntual de coalicions promotores

Globalment, l'escenari de *governance* de la xarxa de solidaritat sembla que hagi de presentar un caràcter més facilitador en relació a les possibilitats que té d'impacte polític. Si observem el quadre 5, la realitat resulta més complexa. Tant la solidaritat com l'antimilitarisme han incidit amb força en la *dimensió conceptual* dels seus àmbits respectius de política pública. Pel que fa a les altres dues dimensions, les coses són diferents. L'*impacte substantiu* de l'antimilitarisme és, sens dubte, més rellevant: l'abolició del SMO i la PSS és un triomf sense cap equivalent en l'àmbit de la solidaritat; potser ho podia haver estat la consecució del 0,7%, però continua quedant lluny. Finalment, dins l'*àmbit operatiu*, la xarxa de solidaritat aconsegueix espais significatius de participació en el disseny i la gestió de polítiques de cooperació a escala local. La capacitat d'incidència del moviment d'insubmissió en l'àmbit judicial tampoc es pot infravalorar.

Quadre 5. Impactes dels moviments sobre les tres dimensions de les polítiques

	SOLIDARITAT I COOPERACIÓ	ANTIMILITARISME I INSUBMISSIÓ
DIMENSIÓ CONCEPTUAL	<i>Impacte alt</i> sobre la percepció social de problemes i sobre la configuració de l'agenda pública	<i>Impacte alt</i> sobre la percepció social de problemes i sobre la configuració de l'agenda pública
DIMENSIÓ SUBSTANTIVA	<i>Impacte mig- baix</i> -Avenços modestos en recursos i en la redefinició de continguts	<i>Impacte mig-alt</i> -Èxit central en l'abolició del SMO-PSS -Estancament en altres objectius i temes
DIMENSIÓ OPERATIVA	<i>Impacte molt alt</i> -Implicació en processos de gestió de programes de cooperació al desenvolupament	<i>Impact desigual:</i> -Objecció: Implicació en la gestió de la PSS -Insubmissió: incidència sobre l'àmbit judicial

Si posem en relació els escenaris de *governance* amb els nivells d'impacte d'ambdues xarxes crítiques, sembla que, efectivament, *la combinació d'aspectes facilitadors i inhibidors de l'acció col.lectiva crítica tendeix a generar un potencial de major impacte*. Així, la combinació d'una xarxa principal tancada i excloent, un enfrontament simbòlic d'alt voltatge i una estructura de mobilització sense un fort coixí social de comunitats sensibles; tot això articulat amb una capacitat alta i ben manejada d'alineació amb l'opinió pública i amb una estratègia discursiva cohesionadora i radical –però dinàmica i adaptativa– ha proporcionat un nivell d'impacte al moviment antimilitarista tant o més rellevant que en el cas de la solidaritat. Un terreny, aquest últim, on semblava que concorrien un major nombre de variables facilitadores.

És una conclusió extensible a d'altres casos d'acció col.lectiva crítica? Aquesta és una pregunta que només es pot continuar afirmant en el terreny de les hipòtesis. L'aportació d'evidència empírica a partir d'altres xarxes crítiques i d'altres territoris permetrà anar reforçant, canviant o senzillament abandonant la idea.

V. UNA PROPOSTA PER EMMARCAR ELS RESULTATS DEL TREBALL EMPÍRIC

1. Introducció

Hem d'emmarcar analíticament el treball empíric, ja que la nostra tasca no consisteix a relatar sense més com ha crescut el moviment per la solidaritat o els enfrontament entre els okupes i la policia.

El que ens interessa saber és per què aquests moviments i d'altres han estat capaços de penetrar en una xarxa de polítiques públiques determinada: com han estat capaços d'entrar-hi, estar-hi, moure's i actuar en el govern d'un espai determinat on es produeixen decisions polítiques.

També ens interessa saber per què certs moviments o certes seccions / parts de la xarxa (el que també podríem anomenar un tros d'una XACC) han fracassat en el seu intent d'entrar dins d'aquesta xarxa.

Finalment, hauríem de saber per què els productes que sorgeixen de la xarxa de polítiques públiques (xarxa principal) s'assemblen tant a les demandes formulades per la xarxa crítica tot i que no hi ha gairebé connexions (o són molt parcials) entre la xarxa de polítiques públiques i la xarxa crítica (la famosa XACC), connexions conformades per les també conegudes CACC.

2. Des d'on partim

En primer lloc, de dues reflexions teòriques. Els textos sobre moviments socials i sobre les xarxes d'acció col·lectiva crítica ens descriuen:

- En el primer cas, aspectes fonamentals sobre les dinàmiques dels moviments socials en la seva pretensió d'implementar-se, desenvolupar-se i aconseguir objectius.
- En el segon, els aspectes bàsics de l'escenari (la xarxa de polítiques públiques) en què poden jugar aquests moviments socials que també han posat en marxa la seva xarxa (la XACC), i també una primera aproximació a les relacions que poden donar-se entre una xarxa i l'altra.

■

Des de perspectives no gaire diferents, els dos treballs ens presenten les condicions, els contextos

1. polítics

2. culturals (opinió /discurs públic)

3. de recursos (xarxes militants, mitjans de comunicació)

afavoreixen o inhibeixen la confluència entre les dues xarxes i quin tipus de confluència s'hi dona.

En segon terme, des d'un conjunt de treballs empírics sobre el nostre objecte d'estudi, sobre solidaritat, antimilitarisme, antiracisme i okupació.

3. Per on hem d'avançar

No es tracta de fer nous treballs teòrics i més treball empíric. Es tracta d'emmarcar el treball empíric d'una determinada forma amb les eines teòriques disponibles. Així hauríem d'observar en els nostres treballs empírics:

1. Quina és la posició de les diferents variables / contextos / condicions que convergeixen en el procés de confluència o conflicte de xarxes.
2. Com es relacionen entre elles.
3. Quines conseqüències, quins reajustaments cap a noves posicions generen aquestes connexions.

A cada treball empíric hauríem de tenir en compte:

- aquestes dimensions
- aquestes relacions possibles (i les més probables)
- les reaccions / conseqüències possibles (i les més probables) a aquestes relacions.

Vegem tot això amb més detall

4. Política, les xarxes preexistents

En primer lloc, hauríem d'analitzar **com era la xarxa de polítiques públiques preexistent** a l'aparició de les CACC, i després de la XACC. Tancada / oberta, cooperativa / conflictiva, simètrica / asimètrica, etc. Aquí caldria que consideréssim les diferents possibilitats de configuració de xarxes descrites al treball sobre xarxes.

En principi, donem per suposada l'existència d'una xarxa preexistent. Però també podria succeir que aquesta xarxa no existís, que el tema no estigués a l'agenda política. Definida / descrita la xarxa (o constatada la seva existència), hauríem de fer les següents operacions.

La primera operació fa referència a determinar l'origen i constitució de la xarxa crítica. Com es configura la XACC i els seus nuclis promotors i les alternatives amb què pretén fer pressió o entrar en la xarxa de polítiques públiques. Per això, aquesta primera aproximació, s'ha de fer des d'un enfocament especial. Com es configuren **tenint en compte** les característiques de la xarxa de polítiques públiques preexistent. És a dir, en quina mesura els trets de les organitzacions de la xarxa crítica, de la mateixa xarxa o de l'acció que promou la xarxa, estan **determinats des del principi pels trets de la xarxa principal**, per ser inexistents o per ser francament dèbils.

Es tracta de definir quina és la relació rellevant / significativa entre la conformació d'una xarxa **en la seva mirada cap a l'altra**, i com afavoreixen o no el seu èxit aquestes adequacions o no adequacions de la xarxa crítica cap a la xarxa general.

- Així, en un extrem, una conformació original mimètica, molt adaptada als trets i fluxos dominants de la xarxa principal poden afavorir l'èxit de la xarxa crítica quant a la seva entrada. Però també és possible que una similitud excessiva respecte la xarxa

principal desactivi la seva capacitat crítica i dilueixi els seus objectius originals.

- En un altre extrem, un intent d'entrada a la xarxa principal des d'una caracterització inicial de la xarxa crítica molt adversativa pot generar un conjunt de relacions sistemàticament conflictives i, al final, paralitzants de la xarxa principal.
- Finalment, s'haurà d'observar cap on deriva la relació d'èxit o fracàs, quan la inexistència prèvia d'una xarxa principal implica la configuració d'aquesta a partir del protagonisme (al menys, en el temps) de la xarxa crítica.

■

La segona operació fa referència a les relacions posteriors. Un cop conformades les xarxes, ara es pretindrà veure com es relacionen, o com reorienta una a l'altra, com li fa perdre els seus trets principals, o s'hi adapta.

- a) És el moment de considerar per què s'han produït reajustaments en el protagonisme de la xarxa o adaptacions als protagonistes previs.
 - b) És el moment de considerar si s'han produït **coalicions promotores** entre tota la xarxa crítica o part d'ella i tota la xarxa principal preexistent o part d'ella.
- què ha fet possible aquesta coalició
 - en quina mesura és ferma, o solament tàctica
 - en quina mesura implica convergència de valors o grans referents estratègics, o, simplement, en continguts "tècnics" de propostes específiques.
 - c) Finalment, és sobretot el moment de considerar com aquests reajustaments en la configuració de l'estil i trets de la xarxa i d'aparició de nous fronts / coalicions entre els diversos actors, ha estat rellevant en l'èxit o fracàs de les propostes de la xarxa crítica.

La tercera operació connecta amb la qüestió de les coalicions i ens porta a analitzar **per què** resulten possibles i fructífers certs acords /coalicions **amb elits** de la xarxa principal, i per què les CAAC corresponents han estat capaces d'establir una XACC operativa, unes **aliances bones** que li han permès entrar amb força a la xarxa principal.

La quarta operació ens exigeix analitzar el **pes de la xarxa crítica en ambdues fases del procés** que té lloc a la xarxa mediàtica, en l'espai específic de govern analitzat. És a dir, en quina mesura, **per què** ha influït la xarxa crítica, tenint en compte totes les operacions anteriors:

- en l'agenda, en la construcció simbòlica de la *issue*,
- en la formulació /decisió,
- en la implementació.

5. Cultura, els discursos disponibles

Els perquè de l'apartat anterior, ens obren el camí cap els altres dos conjunts de variables:

1. **Les disponibilitats** discursives / culturals i el seu ús: opinió pública.
2. **Les disponibilitats** dels mateixos recursos i la seva mobilització: persones / xarxes, diners, mitjans de comunicació.

No obstant, ara s'han d'observar els trets d'aquests dos grups, en sí mateixos, però també i **sempre** en relació amb el grup anterior, amb les xarxes, fent convergir els tres, posant en relació posicions provinents dels tres conjunts de variables, establint confluències que puguin resultar **significatives** tant pel que fa a la seva implementació com en la seva resolució.

Vegem algun supòsit de com s'hauria de fer això:

- En la mesura que la XACC articula un discurs (emmarca la realitat en favor seu) i el conforma a base de tenir en compte:
 - a) D'una banda, una xarxa principal molt tancada genèricament en el seu *input*.
 - b) De l'altra, una opinió pública potencialment favorable / verge al discurs del moviment.
- Però avançant una mica més, cal que considerem la manera com el discurs té en compte aquesta posició, aquesta contradicció entre
 - c) Una situació negativa quant a la disponibilitat / accés a l'espai polític / xarxes, i
 - d) Una situació positiva quant a la disponibilitat i *alignment* en transformació de marcs culturals dominants.

A més a més, cal que considerem fins a quin punt és adequat usar aquesta contradicció per produir un gir qualitatiu positiu en el moviment (o en la XACC) des del moment que pretén tenir una posició protagonista dins la xarxa.

6. Els recursos disponibles

Si introduïm el tercer grup al supòsit, haurem de considerar la manera com incideixen en aquesta contradicció que acabem de descriure els grups de militants disponibles per muntar una CACC, o per iniciar la construcció d'una XACC des de la CACC.

Efectivament, el moviment pot tenir un xarxa crítica potencial disponible per entrar en un procés de confrontació forta amb una xarxa principal tancada. Al mateix temps, i com ja hem vist, aquest moviment té de reconduir en favor seu una opinió pública també potencialment favorable a les seves pretensions. Però també es pot donar que els marcs activables de les xarxes de militants disponibles no siguin els mateixos que els de l'opinió pública, fet que podria obligar el moviment a fer:

- dos discursos,
- un sol discurs amb capacitat de mobilitzar audiències amb diferents pràctiques polítiques i referents culturals.

Sens dubte, les dues combinacions, les dues formes de combinar les tres dimensions / condicions poder suposar el fracàs o èxit del moviment i la seva xarxa. Poden suposar, per exemple, que tot i que la XACC tingués una capacitat notable de mobilització dirigida a militants experimentats i compromesos, no fos capaç de penetrar dins la xarxa principal perquè els actors protagonistes d'aquesta xarxa

- han estat capaços d'impedir el discurs de la XACC dirigit a l'opinió pública usant en favor seu els mitjans de comunicació,
- han evitat que la potencialitat d'aquesta opinió es convertís en un aliat cultural del moviment estable.

Finalment, poden suposar que la duresa del capficament / repressió de la xarxa principal respecte dels militants de la xarxa crítica, sigui usada pel moviment per reorientar en favor seu aquesta opinió pública, que originàriament era por favorable a recolzar discursos radicals (radicalitat necessària per tal de construir una xarxa de militants de tradició política molt, ideologitzada). Aquesta reorientació de l'opinió pública pot obligar a la xarxa principal a obrir-se.

Cal que les nostres anàlisis fixin al més exactament possible les diferents posicions d'aquest conjunt de variables i la seva evolució, i determinin, en aquest sentit, **quins termes / posicions d'una contradicció han provocat un èxit i per què i quins un fracàs i per què.**

Finalment, cal que considerem que dins el naixement, desenvolupament i entrada (més o menys incident) d'una XACC dins la xarxa principal, no solament hi ha diferents jocs, diferents "partits" que es juguen els mateixos elements de les diferents variables. Això ens obliga a entrar en un procés de jerarquització, en què caldria que determinéssim **quin ha estat el joc principal**, quina ha estat l'oposició entre les diferents variables que ha propiciat el salt qualitatiu fonamental dins l'estratègia de la XACC (o quin ha suposat el seu fracàs definitiu).

7. Cap a un model general

No obstant, cal que provem de donar un pas més enllà. Hauríem d'**extreure regularitats** en aquest camp de les confluències / contradiccions positives o negatives. Cal que considerem si no existeix un cert tipus de confluència de factors o, més exactament, de variables en posicions contradictòries, que habitualment tendeixen a impulsar un procés favorable a la identitat i interessos d'una XACC.

Proposem unes hipòtesis per trobar aquest model general encara desconegut:

- Evidentment, sembla que la confluència de totes les variables en posició negativa afavoreix el fracàs d'una XACC. En canvi, no és

tant evident que la confluència de totes les variables en posició negativa l'afavoreixin.

- Per tant, sembla que solament afavoreix un procés positiu per a una XACC una convergència de certes variables, en la qual, per tant alguna de les variables es presenta en principi negativa / contrària a les pretensions de la XACC.
- Però també sembla que no totes les negatives es transformen en una resolució positiva de la contradicció. Apuntem en aquest sentit que aquesta transformació cap a un resultat fructífer per a la XACC, exigeix una variable, en origen negativa que, no obstant, contingui en sí mateixa o en relació / oposició a les altres, **un càrrega de positivisme potencial** sobretot dirigida a tensions al màxim les dimensions positives d'altres dimensions positives rellevants.

La reflexió hipotètica segueix oberta i, en aquest cas, **molt** oberta.

**SEGONA PART: TREBALL EMPÍRIC, LES XARXES D'ACCIÓ COL·LECTIVA
CRÍTICA I LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES.**

**I. ACCIÓ COL·LECTIVA I MOVIMENT
SOCIAL DE SOLIDARITAT
INTERNACIONAL i COOPERACIÓ**

I. ACCIÓ COL·LECTIVA I MOVIMENT SOCIAL DE SOLIDARITAT INTERNACIONAL I COOPERACIÓ

A) Introducció

Davant d'aquesta realitat canviant, la primera tasca a desenvolupar és la de fer una descripció del moviment durant el període. Per tal de fer-ho, és indispensable formular les preguntes següents: qui són els actors a què ens referim?, quins objectius persegueixen? i a partir de quines estratègies? La resposta a les tres qüestions ens donarà el perfil dels actors que configuren el "moviment", a la vegada que –segons els canvis percebuts – podrem perioditzar-ho en diverses etapes.

B) Les fases del moviment

PRIMERA FASE: ELS VUITANTA

Actors, discursos i estratègies

Pel que fa a **Catalunya**, podem parlar de dos sub-etapes. A principis de la dècada, el moviment neix amb força prenent la forma de **comitès de solidaritat** que adoptaran un tema específic o un país com a eix articulador de la seva activitat, com els processos revolucionaris a Amèrica Central, especialment a Nicaragua després de la revolució sandinista de 1979, però també la descolonització al Sàhara i els règims autoritaris al Con Sud. Bona part del moviment està compost per gent provinent de formacions polítiques de l'esquerra extraparlamentària i que havien tingut un paper important a la lluita contra el règim franquista.

Pel que fa a les organitzacions no governamentals per al desenvolupament, s'hi han de distingir dos tipus: per una banda, les **organitzacions d'origen confessional** que d'un treball basat en les missions es van transformant en ONGD sense tenir necessàriament contingut religiós, entre les quals ressalten Justícia i Pau (1968), Intermón (1956) o Mans Unides (1960). D'altra banda, trobem les plataformes de discussió, estudi i reflexió, que podríem denominar **centres d'estudi** –d'anterior creació – entre els quals hi ha el CIDOB (1973) o l'Associació d'amics de les Nacions Unides a Espanya (1963).

En aquesta primera sub-etapa, l'estratègia de l'acció col·lectiva està fortament separada segons els actors: els **comitès de solidaritat** organitzen activitats per sensibilitzar i denunciar violacions dels drets humans, aconsegueixen recursos i envien **brigades de solidaritat**, sobretot a Nicaragua i El Salvador. Part de les ONGD es coordinen en el marc de la campanya per tal que el govern de l'Estat espanyol destini el 0'7 % del PIB a ajuda per al desenvolupament.

La campanya es va iniciar el dia 15 d'octubre de 1981 i es va dividir en dues fases: la primera (des de l'octubre de 1981 fins a juny de 1982) tenia per

objectiu la sensibilització sobre la realitat dels països del sud i de la magra ajuda oficial, i l'obtenció de signatures, amb la pretensió d'arribar a les 500.000 que demana la Constitució espanyola per iniciar el procés d'iniciativa legislativa popular.

Si bé els resultats en forma de política pública estatal van ser ínfims, és important observar com la campanya va tenir un altre tipus de conseqüències dins la pròpia xarxa d'ONGD. El juliol de 1982, en plena campanya, neix la **Coordinadora espanyola d'ONGD** impulsada des de Catalunya i integrada inicialment per nou ONGD (Justícia i Pau, Ajuda en Acció, Càrites, Creu Roja, Intermón, Mans Unides, Medicus Mundi, IEPALA i el Servei Civil Internacional).

A mitjans dels vuitanta (segona sub-etapa) s'observa, tant la voluntat de coordinació i de pressió de les diverses organitzacions nascudes i enfortides a l'etapa anterior, com el sorgiment de nous comitès de solidaritat amb Amèrica Central. Les seves activitats prenen una magnitud tan gran, que s'arriben a constituir **coordinadores estatals de comitès de solidaritat** (de Nicaragua, d'El Salvador, de Guatemala i de Cuba).

Dins del món de les ONGD, trobem una diversificació més gran, ja que comencen a sorgir noves i diverses organitzacions, heretades de les de l'etapa anterior, la majoria de l'època franquista.

El moviment de solidaritat i el camp de la cooperació coincideixen, no solament en materialitzar la voluntat de part del moviment de constituir ONGD, sinó també en la participació de bona part de comitès de solidaritat en la **Federació Catalana d'ONGD** (FCONGD). Aquest espai de coordinació va néixer el juliol de 1989, amb 17 entitats fundadores, que es van federar amb l'objectiu d'actuar conjuntament i intensificar la seva tasca d'interlocució amb les administracions públiques catalanes. Podríem dir que ens trobem an el moment fundacional de la xarxa crítica de cooperació i solidaritat.

Durant la segona meitat dels vuitanta a Catalunya, van ser notables dins el moviment de solidaritat els actes i mobilitzacions, així com l'enviament de brigadistes i observadors als països de l'Amèrica Central. Dins les ONGD cal assenyalar l'organització de dos events: primer, la **Conferència Nord-Sud** el 1984, que va impulsar la creació del Fons Català de Cooperació pel Desenvolupament i, en segon lloc, la campanya **Catalunya Solidària**, promoguda pel Consell d'Europa i celebrada durant la primavera de 1988, amb la participació de més de quaranta entitats amb l'objectiu de fomentar el diàleg entre l'acció de solidaritat i de cooperació a Catalunya i als països del Sud.

Pel que fa a **Euskadi**, farem servir una sola etapa ja que els primers antecedents directes se situen a l'any 1985.

És necessari assenyalar que l'existència a Euskadi d'un programa d'ajudes per a la cooperació i el desenvolupament s'ha de situar dins d'una llarga tradició d'activitats de solidaritat amb els països subdesenvolupats, en especial amb els que van refugiar els emigrants i exiliats polítics. Per tant, la presència exterior dels ciutadans de la Comunitat Basca és significativa.

Durant el període entre 1985 i 1990 es va iniciar el moviment de solidaritat internacional basc. Prenem com a punt de partida l'any 1985 ja que les reivindicacions que es van fer van ser significatives i perquè el Govern Basc va fer el primer pas, tot i molt tímid, en incorporar una modesta partida pressupostària per a tasques de cooperació internacional. L'etapa finalitza el 1990, quan la pressió reiterada de les ONGD va motivar que el Parlament i el Govern Basc decidissin posar en marxa un programa i una línia pressupostària en recolzament de l'acció d'ajuda internacional, i van assumir unes competències per a les quals no s'hi referència expressa a l'Estatut d'Autonomia ni a la Carta Constitucional Espanyola.

El 1985, un grup d'ONGD - Justicia y Paz, Càritas Diocesanas, UNICEF i Manos Unidas - van emprendre una campanya de recollida de signatures per demanar el 0,7% a les institucions. Després d'haver vist una resposta positiva per part de l'administració, el 1988 onze ONGD van posar en marxa una altra campanya de recollida de signatures. Aquest mateix any, es va formar la coordinadora d'ONGD d'Euskadi.

Rendiments

L'estratègia dels comitès de solidaritat no buscava una incidència institucional a Catalunya, sinó recolzar moviments revolucionaris o d'alliberació nacional, de tal manera que no es poden valorar els rendiments operatius aconseguits.

Pel que fa a la Campanya 0'7%, observem una altra tendència. Si bé es destaquen els efectes mínims que va tenir entre les institucions públiques, és perceptible un altre tipus d'acció col·lectiva. Aquells qui intervenen en la Campanya són un conjunt d'organitzacions —la majoria d'elles ONG amb antecedents catòlics (com Intermón, Justicia i Pau o Manos Unidas)— i grups locals que actuen en xarxa amb un acord de mínims com a base: no es tracta de fer o recolzar la revolució, sinó de fer pressió sobre les autoritats per tal que admetin un altre tema a la seva agenda —és a dir, la cooperació per al desenvolupament - i, així, hi destinin una part del pressupost —el 0'7%. En aquest sentit, la Campanya representa un altre tipus d'acció col·lectiva, menys identitària i més possible, que té com a finalitat fer pressió sobre unes autoritats democràtiques.

Una de les paradoxes d'aquest període és que, tot i la diferent naturalesa, discurs i objectius dels dos tipus de propostes, els rendiments acaben per ser equiparables: incideixen en el discurs (àmbit simbòlic) i en la seva consolidació organitzativa i el seu reconeixement com a interlocutores.

A principis de 1985, recollint una idea que es va exposar a la Conferència Nord-Sud celebrada l'any anterior, un grup mixt format per set petits ajuntaments de diferents sensibilitats polítiques (especialment de les comarques de Girona) i tres organitzacions socials va manifestar la necessitat impulsar i coordinar la cooperació municipal i van redactar el Manifest de Salt. Després d'un any i mig de negociacions amb la Generalitat, les Diputacions, la Federació Catalana de Municipis (FCM) i l'Associació Catalana de Municipis (ACM) amb la finalitat de

crear una agència catalana de cooperació on tots els municipis formarien part de forma vinculant, aquest objectiu no va prosperar. Finalment, el juliol de 1986, es va crear el Fons Català de Cooperació per al Desenvolupament (FCCD) al qual els ajuntaments catalans es poden associar.

El FCCD es va formar com una associació mixta en què organitzacions de cooperació i administracions locals estaven representades en igualtat fins el 1998. Les tasques principals són dues: una, fer pressió per a la destinació del 0'7% i sensibilitzar per un ordre mundial més just; i l'altra, gestionar els fons procedents dels municipis catalans (moltes vegades pressionats per moviments de solidaritat locals), l'aportació dels quals és voluntària. L'evolució dels socis i dels recursos durant els primers anys, tal com mostra el quadre següent, és bastant modesta:

	1986	1987	1988	1989
Socis del FCCD	30	41	52	57
Recursos del FCCD (en milions ptes)	3'9	10'9	19'9	35'4

Com a conseqüència dels events, el 1985 la Generalitat va aprovar una partida pressupostària anomenada "ajudes per al Tercer Món", tot i que la quantitat destinada no passava de ser simbòlica i quedava molt lluny de la demanda del 0'7 %. En el moment de la creació del FCCD, la Generalitat no va respondre a la demanda de presidir-la. Tot i això, es va veure forçada a augmentar la despesa en cooperació, de manera que el 1988 la partida va donar un salt quantitatiu important i es va multiplicar per sis:

1983-1984	1985	1986	1987	1988	1989
0	5.000.000	17.000.000	14.000.000	88.000.000	100.000.000

En aquesta situació, les primeres polítiques de cooperació municipal que sorgiren van ser els **agermanaments entre municipis**, com una forma de relació entre governs locals del nord i del sud.

A partir de les dades exposades és fàcil adonar-se del notable increment de les partides institucionals destinades a la cooperació. Si bé el pressupost va seguir essent molt limitat –en comparació amb altres països de l'entorn de l'OCDE - també és cert que s'havia començat en una situació on aquest tema era inexistent. Per tant, és possible llançar la hipòtesi que es pot considerar acabada l'etapa de "gestació" de la xarxa crítica de cooperació. A partir d'aquí podríem començar a parlar del "camí cap a la consolidació" del moviment - o institucionalització?.

L'increment exponencial dels recursos (de zero a alguna cosa) i la creixent permeabilitat de les institucions –sobretot locals, però també l'autònoma - davant les demandes de creació de plataformes de les diverses organitzacions per treballar, coordinar-se i fer pressió juntes suposen un canvi substancial.

A Euskadi, després de la insistent pressió duta a terme per les ONGD el 1985, el Lehendakari Ardanza hi va manifestar el seu recolzament i va incorporar una partida de 10 milions de pessetes destinada a cooperació.

El 1988, després de la segona campanya de recollida de signatures, s'aprova al Govern Basc una iniciativa parlamentària que decideix incorporar a la llei de pressupostos un crèdit de 300 milions de pessetes per al finançament de l'ajuda per al desenvolupament. El mateix any es crea Euskal Fondoa¹⁷ que seria el referent de la cooperació municipalista.

El 1989, la presidència del govern va dotar al programa d'un marc de referència i d'uns criteris de selecció més detallats: el Decret 223/1989, pel qual es regulaven les ajudes per a la cooperació per al desenvolupament. El total d'ajudes es va fixar en 430 milions de pessetes.

El 1990 es va constituir un programa específic al Lehendakaritza, el Fondo de Cooperación y Ayuda al Desarrollo -FOCAD- a través del qual es van integrar les Diputacions Forals, que van passar a compartir el 50% del Fondo. Així, la cooperació per al desenvolupament ja tenia partida pressupostària, que el 1990 va ser de 900 milions.

SEGONA FASE: ELS PRIMERS ANYS NORANTA

Actors, discursos i estratègies

A Catalunya, el final del sandinisme al poder i la firma dels acords de pau de Xapultepec el 1992 i la consegüent fi de les hostilitats a El Salvador, va iniciar una caiguda del moviment de solidaritat amb Amèrica Central. Quant a la cooperació, dins de la tendència cap al sorgiment continu d'ONGD, en aquesta etapa cal destacar les iniciatives de coordinació d'accions.

Cal tenir en compte dos esdeveniments: el primer, amb menor impacte polític, va ser la contracelebració del **Cinquè Centenari** del moviment de solidaritat com a iniciativa. El segon va ser una nova **Campanya del 0'7 %** que, amb noves estratègies, va provocar una significativa visualització de les seves demandes i va tenir més incidència política que l'anterior, principalment perquè es tractava d'un espai de confluència de part del moviment social i de les ONGD, en definitiva una nova posada en escena de la xarxa crítica de solidaritat.

La campanya del 0'7% va dirigida a la Generalitat i a les administracions locals i té una notable incidència. Va ser impulsada des de tres espais, que es van anomenar "les tres potes del 0'7%", que són la FCONGD, el FCCD i un grup molt actiu de treballadors de l'Àrea Metropolitana de Barcelona que es descomptaven el 0'7% dels seus sous i que van acabar creant la Plataforma

¹⁷ Veure estudi de cas 4.

del 0'7% a Catalunya. Davant la resposta social positiva i seguint les passes de la campanya a Madrid, es va decidir convocar una acampada a la Diagonal de Barcelona per tal de donar més visibilitat i aconseguir més recolzaments. La mobilització de la campanya va donar lloc a la creació del Moviment 0'7 % i més, que es manté amb més o menys activitat segons els municipis, entre els que es pot destacar el grup 0'7 de Lleida.

Al País Basc, En aquesta segona etapa, veurem com s'inicia una activitat normativa pautaada, per tal de generar els instruments propis del camp de l'acció internacional.

Durant la primera meitat de la dècada dels noranta, els recursos mobilitzats per la cooperació autonòmica basca es oscillen al voltant dels 1.000 milions de pessetes, sense una tendència clara. En tot cas, és una xifra molt superior a la mitjana d'aportacions d'aquest tipus per part de la resta de les Comunitats Autònomes de l'Estat Espanyol.

Tancarem aquesta etapa amb el trencament de les relacions entre el Govern Basc i el bloc format per la Coordinadora d'ONGD d'Euskadi i la Plataforma 0,7% i +.

Les principals estratègies són mobilitzacions collectives, recollida de signatures i campanyes de sensibilització realitzades durant la campanya del 0,7%, juntament amb l'acampada de tres setmanes que es va realitzar a Bilbao coincidint amb altres a la resta del Estat.

El 1996 el Govern Basc aprova un Decret el capítol segon del qual serà la causa del trencament de relacions entre el mateix Govern i el bloc format per la Coordinadora d'ONGD i la Plataforma 0,7% i +, ja que aquest capítol permetia a associacions empresarials accedir a recursos públics de cooperació per al desenvolupament.

La Coordinadora addueix que no s'han respectat les negociacions i denuncia la inclusió en la cooperació, sota l'empara del mateix Govern, d'empreses amb interessos econòmics. Proposen ajudes per al comerç exterior a través d'altres partides pressupostàries, ja que la partida pressupostària per a les empreses es calcula en 1250 milions de pessetes, el que significa la meitat del pressupost. Demanen el control i la participació social en la política de cooperació, la dimissió del responsable del Departament de cooperació i la paralització del nou Decret d'ajudes al Tercer Món; adduint que la cooperació pública basca no es pot fer des de la "solidaritat interessada".

El Govern, per la seva part, respon acusant la Coordinadora i la Plataforma 0,7% y + de voler monopolitzar la cooperació per al desenvolupament i defenent la incorporació de noves entitats "que poden ser tan solidàries com les ONGD".

El juny de 1996, en una compareixència davant la Comissió de Drets Humans del Parlament, la Coordinadora d'ONGD juntament amb la Plataforma 0,7% y + denuncien l'absència d'un marc de referència lícit en què es trobin les forces

polítiques i els agents socials en un marc de democràcia participativa. Denuncien també la falta de transparència pel que fa a la quantitat com a la forma d'ús dels fons destinats a la cooperació internacional. Es demana la creació d'una Llei de Cooperació i d'un Consell basc de cooperació amb funcions reals.

Rendiments.

A **Catalunya**, i pel que fa als rendiments substantius, que es refereixen a l'increment de recursos, és precís assenyalar com les partides pressupostàries de les administracions públiques comencen a adquirir una notable dimensió – tot i que sempre a remolc de les accions collectives de pressió. Davant l'amplitud i la magnitud que va adquirir la campanya del 0'7 - recolzada per una opinió pública sensibilitzada i amb el seguiment informatiu dels mitjans de comunicació - les institucions públiques es van veure obligades a reaccionar. Per exemple, durant el transcurs de la campanya, Jordi Pujol va comunicar a Joan Gomis, president de la FCONGD, l'increment de la partida en cooperació de la Generalitat al total de 450 milions de pessetes, amb un crèdit ampliable a 200 milions, xifres que suposaven un increment notable respecte a les anteriors, però que quedaven lluny de l'objectiu del 0'7%.

Finalment, el 20 de desembre del mateix any 1994, es va celebrar una sessió parlamentària on es va establir un augment de recursos financers per a la cooperació a 1995 que sumaven un total de 1.150 milions, xifra que representava gairebé el 0'5% dels ingressos propis de la Generalitat i va significar un salt quantitatiu important.

1990	1991	1992	1993	1994	1995
110.000.000	200.000.000	210.000.000	350.000.000	475.000.000	1.192.000.000

L'impacte a nivell dels municipis petits i mitjans expressa l'evolució dels socis i els recursos del FCCD durant aquesta etapa i durant l'any següent a la campanya 0'7%:

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Socis del FCCD	69	70	88	103	109	143
Recursos del FCCD (en milions pta.)	31'4	31'8	44'5	75'4	150'7	193'6

No obstant, tal com hem exposat, les demandes de la campanya no es limitaven a un canvi quantitatiu en les polítiques de cooperació, sinó que també reivindicaven **més participació de la societat civil**, és a dir, l'apertura de canals institucionals a partir dels quals incidir de forma regular i normalitzada (i no a cops de mobilització i campanyes) en el disseny, la formulació, dotació i avaluació de les polítiques de cooperació. En aquest sentit, la influència de les pressions es va plasmar en la creació de Consells Ciutadans de Cooperació a poblacions com Girona, Sabadell o Terrassa.

També la Generalitat va reaccionar davant la demanda, i va crear el **Consell Assessor de Cooperació per al Desenvolupament de la Generalitat de Catalunya** el juliol de 1995 amb tres funcions principals: assessorar la política de cooperació de la Generalitat, elaborar informes sobre el moviment de solidaritat a Catalunya, i proposar i impulsar accions de sensibilització i educació per al desenvolupament. El Consell Assessor va negociar com hauria d'estar conformat, per tal d'aconseguir la paritat. Al final el van formar 18 membres: 9 en representació de la Generalitat, 5 de la FCONGD, 1 del FCCD i 3 experts de reconegut prestigi. D'alguna manera, s'oficialitzava i institucionalitzava la "ciutadania" de l'acció col·lectiva i es canalitzaven (o es pretenien canalitzar) les seves demandes cap a les autoritats a través de mecanismes pautats i regulats, amb l'assistència de representants i amb propostes específiques i acotades a les competències de l'entitat interlocutora – el Consell Municipal de Cooperació en el cas dels governs locals i el Consell Assessor en el cas de la Generalitat.

Per acabar, és precís avaluar com pot incidir els canvis ocorreguts en aquest període a l'entorn de la solidaritat. La contínua aparició d'ONGD –algunes com apèndix o "sector" de "solidaritat" d'actors polítics ja constituïts (com centrals sindicals o formacions partidàries) i d'altres fruit d'iniciatives independents – suposa la consecució d'una "massa crítica" organitzativa en el teixit associatiu que transcendeix a un simple fenomen situacional. No obstant això, i de l'element positiu que suposa la consolidació del moviment, també cal exposar que tant el fet que el moviment hagi començat a participar als canals administratius, com la capacitat de gestionar un volum de recursos substancial suposen notables riscos –a més a més d'un avanç notable de l'acció col·lectiva crítica.

A **Euskadi**, el 1991 es realitzen programes específics per fomentar el voluntariat i la figura del cooperant basc/a. El Decret 352/1991 institueix el "Premi al cooperant basc", destinat a destacar i a recompensar la tasca de persones d'Euskadi en favor de països i poblacions en vies de desenvolupament.

El 1991 també es vota una partida pressupostària de 1.000 milions de pessetes. El 1992 es fixa un partida de 1.100 milions de pessetes, quantitat que es manté el 1993.

El 1995, la concessió d'ajuts, fins ara repartits per la Comissió de Drets Humans del Parlamento Basc, passa a ser responsabilitat de la Comissió Gestora del fons, composta per representants de l'administració autònoma.

El 1993 apareix el programa "Joventut Basca Cooperante" que pretén fomentar el valor de la solidaritat i propiciar la participació de joves en accions de cooperació per al desenvolupament. Aquest programa va ser format per la Direcció de Joventut i Acció Comunitària de la Conselleria de Cultura en col·laboració amb la Direcció de Cooperació per al Desenvolupament.

TERCERA FASE: ELS ANYS RECENTS

Actors, discursos i estratègies.

Les accions que realitza la xarxa crítica de solidaritat internacional a Catalunya en la segona meitat dels noranta es poden concretar en els següents:

- La consolidació de l'eix de treball sobre comerç just i consum responsable com a profundització dels aspectes de sensibilització de les injustes estructures econòmiques mundials.
- L'organització de la Conferència Mediterrània Alternativa a Barcelona convocada per unes quaranta organitzacions i celebrada el novembre de 1995 en motiu de la conferència oficial Euromediterrània.
- La incorporació a una altra gran campanya mundial, per a la condonació de la deute externa dels països del sud anomenada "Deute externa, deute eterna?", que ha sabut agrupar més de 400 organitzacions molt diverses, des de la Església a petits grups locals poc estructurats, passant per les grans ONGD.

Al País Basc, en aquesta etapa se segueix en la línia de confrontació entre el Govern i el bloc format per la Coordinadora d'ONGD i la Plataforma 0,7% y + tot i que se suavitza la polèmica i la plataforma va perdent força.

A partir de 1994, les aportacions destinades a la cooperació inicien una pujada molt destacable, fins a arribar el 1997 als 3.264 milions de pessetes.

En la segona meitat dels noranta, la dinàmica d'expansió de recursos de la cooperació basca és més intensa que la corresponent a tota la cooperació autonòmica i més destacada també que la corresponent al conjunt d'AOD espanyola. Com a conseqüència d'aquest procés, en poc menys d'una dècada, la cooperació basca va multiplicar per deu els recursos mobilitzats en forma d'ajuda dirigida als països en desenvolupament.

El 1997, després d'unes jornades de reunions a Durango, les ONGD i la Plataforma 0,7% y + juntament amb la Coordinadora d'ONGD escriuen un informe consensuat que estableix les bases d'una "cooperació solidària". Aquest informe serà conegut amb el nom de "Manifiesto de Durango" que servirà de guia a les ONGD.

Comença a formalitzar-se un codi de conducta per a la cooperació solidària que serà ratificat el 1999. Així mateix, es forma una Comissió de seguiment que vetlla pel compliment dels Estatuts del Codi de Conducta, la Comissió està formada per tres persones d'ONGD i unes altres tres alienes però vinculades a l'àmbit de la cooperació.

La Coordinadora torna a tenir relacions més o menys distendides amb el Govern i forma part del Consejo Asesor de Cooperación. En l'actualitat s'està elaborant un borrador d'avantprojecte de llei per presentar al govern basc i intentar que s'aprovi com a Llei de Cooperació Basca.

Rendiments

A **Catalunya**, pel que fa a la situació legislativa, actualment existeix un avantprojecte de llei de cooperació per al desenvolupament. Pel que fa a la situació econòmica, després del salt que va suposar la segona campanya del 0'7%, les partides en cooperació es van estabilitzar sense augments considerables els últims anys. La taula següent mostra l'evolució de la partida pressupostària de la Generalitat de Catalunya, en concepte de cooperació, durant els anys de l'última etapa:

1995	1996	1997	1998	1999
1.192.000.000	1.186.000.000	1.243.000.000	1.550.000.000	?

D'altra banda, **els municipis associats al FCCD** gairebé es van duplicar durant aquesta etapa, arribant al total de 206 socis actuals, xifra que suposa el 19 % de municipis catalans i que representa el 81 % de la població de Catalunya. A més a més, davant del dilema que plantejava la proliferació d'ONGD i la necessitat d'incorporar-les a l'entitat, el FCCD va optar per modificar la composició mixta del FCCD i convertir-se en una entitat conformada exclusivament per institucions públiques, el finançament de les quals depèn en un 80 % de les administracions locals. Com a compensació per la pèrdua de poder decisor, el FCCD va crear el Consell Assessor del FCCD.

	1995	1996	1997	1998	1999
Socis del FCCD	143	177	192	201	206
Recursos del FCCD (en milions pta.)	193'6	370'3	373	5.72'7	?

Pel que fa als **rendiments no institucionals**, la dimensió que va prendre la qüestió de la cooperació internacional des de mitjans dels noranta fa precis esmentar la permeabilitat amb què el discurs arriba a àmbits fins llavors insòlits. Entre aquests destaca, en primer lloc, el sector universitari (que destina un percentatge del seu pressupost a la cooperació, gestiona programes d'intercanvi i ofereix postgraus de cooperació per al desenvolupament). En segon lloc, trobem el sector privat, en el qual trobem iniciatives comercials (com la campanya de 0'7% de Fortuna) i entitats financeres (com la Fundació "La Caixa").

Finalment, si l'acció col·lectiva de solidaritat i de cooperació ha triomfat veritablement en algun àmbit, aquest ha estat l'àmbit de l'intangible. La sensibilització creixent de l'opinió pública catalana sobre la realitat dels països del sud, la introducció de paraules com "solidari@", sostenible, desenvolupament... han passat a formar part del registre verbal quotidià. Aquest fenomen, que té molt a veure amb el paper dels mitjans de comunicació de masses, ha suposat una certa sensibilització –o així sembla– de la població en temes abans ignorats, sobretot entre la població més jove.

Al País Basc, el 1998 es crea el Consejo Asesor de Cooperación per al desenvolupament i s'estan estudiant les propostes per a la Llei de Cooperació Basca i és molt probable que s'aprovi en el present any.

Finalment, hem cregut adient incorporar al nostre relat, les implicacions per al nostre anàlisi de la recent aprovació per part del Govern espanyol del primer **Pla Director de la Llei de Cooperació**.

La Llei de Cooperació aprovada l'any 1998 preveia la reglamentació de les polítiques de l'estat a través de Plans Directors de tres anys de durada. En els mesos finals de l'any dos mil i els primers de l'any dos mil ú, el govern espanyol ha esta fent la redacció final del primer Pla Director (2001-2004), que ha de regir tota la legislatura en la qual el Partit Popular té la majoria absoluta al Congrés dels Diputats.

La proposta ha estat elaborada per l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional (AECI) organisme públic que centralitza i coordina totes les actuacions que fa el govern espanyol en la matèria. Aquest Pla Director va haver de passar per la discussió en el Consell de Cooperació, integrat per membres del govern i dels altres partits polítics parlamentaris, per experts en cooperació i per membres de les ONGD, representants de la Coordinadora de ONGD Espanyola (CONGDE).

La proposta presentada per l'AECI inclou punts que, en un primer cop d'ull, semblen completament inacceptables per la xarxa de la societat civil que ha estat treballant per la solidaritat durant tots aquests anys. En citarem tres exemples que semblen els més clars.

- A l'hora de parlar dels objectius que han de vertebrar la cooperació i la solidaritat espanyola, el Pla Director diu explícitament, que la cooperació té com a objectius principals l'expansió de la inversió privada de les empreses espanyoles, que la cooperació ha de revertir, al capdavall, en el benestar dels ciutadans i ciutadanes espanyols i, que si es dóna l'avinentesa, la cooperació espanyola treballarà per eradicar la pobresa en els països en vies de desenvolupament.
- El Pla Director preveu aplicar quasi tot el pressupost, abans destinat a la gestió per part de les ONGD, a convenis de col·laboració amb les grans ONGD. Els convenis es signaran en funció de les zones i actuacions prèviament marcades per l'AECI, i les ONGD hauran de desenvolupar el projecte tal com digui aquesta oficina. Si abans les ONGD tenien llibertat per presentar els projectes que volien que fossin subvencionats, ara serà l'AECI qui marqui les grans línies dels projectes prèviament.

Aquest mecanisme d'actuació comportarà diverses conseqüències. En primer lloc la discrecionalitat per part del govern a l'hora de destinar els fons que abans gestionaven les ONGD amb més o menys llibertat, sobretot permetrà al govern assolir els objectius esmentats en el punt anterior. En segon lloc el govern podrà beneficiar les ONGD grans o aquelles que

estiguin més d'acord amb el color polític del partit que mana. Per últim, les ONGD deixen de fer la seva funció d'organització social per passar a ser "agències privades de cooperació", que funcionin com empreses de serveis, aquesta és una figura que ja existeix en altres països, però legalment no estan reconegudes com a "organitzacions no governamentals".

- Per últim cal esmentar el llenguatge amb el qual ha estat redactat el Pla Director. La OCDE, organització de països en la qual està inclosa Espanya, té un programa que disposa una sèrie de condicions a l'hora de parlar de cooperació i de països en vies de desenvolupament, és el que en el món de les ONGD es coneix com el "llenguatge CAD". El Pla Director 2001-2004 està redactat amb un vocabulari que no té gens en compte aquest programa, el Pla Director sembla més un programa empresarial que un pla de cooperació i solidaritat.

Cal tenir en compte que tots els problemes que s'esmenten en els dos primers punts ja s'estaven posant en pràctica en la política de cooperació espanyola en els anys anteriors, potser el que cal agrair és que en aquest cas s'expliciti i es faci de manera honrada.

Aquest Pla Director va passar pel Consell de Cooperació sense cap vot en contra. Si bé és cert que hi va haver abstencions en la seva aprovació i també algun vot particular que posava objeccions concretes al pla general, ni els partits de l'oposició (potser com a part d'una negociació més àmplia amb altres polítiques), ni els experts ni els representants de les ONGD van oposar-se a la seva aprovació (segurament per la manca d'acord en el si de la CONGDE).

Però allò que ens interessa és analitzar la capacitat de reacció del teixit d'organitzacions de solidaritat i de cooperació. Podem destriar tres tipus d'organitzacions de solidaritat internacional que suposen tres tipus diferents de reaccions davant l'aprovació del Pla.

- Aquelles organitzacions que no han tingut mai tractes amb l'AECI i que no tenen previst tenir-los en un futur. Ens referim a les organitzacions de caire més movimentista, com les plataformes pel 0,7%, la Xarxa per l'Abolició del Deute Extern o col·lectius com el de solidaritat amb la rebel·lió zapatista a Chiapas. Aquest tipus d'organitzacions no han tingut cap mena de reacció, doncs la manca de lligams amb les polítiques concretes del govern provoquen cert desinterès i, sobretot, una gran dificultat per accedir a aquesta informació.
- A l'altra plat de la balança, aquelles organitzacions que sortiran beneficiades amb aquest tipus de polítiques. Són les organitzacions més properes a les polítiques del govern Aznar (com la Fundación Cánovas del Castillo) o les organitzacions més grans, que alhora, són les organitzacions amb més presència mediàtica. Aquestes últimes han entès perfectament el missatge de l'AECI quan un dels seus representants va venir a dir que el qui es movia no sortia a la foto. Han quedat a l'expectativa o han iniciat tractes bilaterals amb els organismes del govern.

- Per últim, al mig ens trobem amb un entramat de petites i mitjanes organitzacions que encara tenen certa consciència de ser teixit social, que es troben que soles no poden fer res, si no és a través de les grans coordinadores d'ONGD (on estan integrades les grans i les del PP) ja que no tenen capacitat mediàtica ni espais de coordinació i participació alternatius. Si bé és cert que el procés encara no ha acabat, sembla que hi ha poc marge de maniobra per poder buscar estratègies contràries a un Pla Director com aquest.

De fet, el mateix Ministeri d'Afers Estrangers té la seguretat que, tal com s'han anat desenvolupant els esdeveniments en aquests últims anys, les ONGD que tenen, o han tingut, oportunitat de gestionar diners públics de l'AECi no tenen capacitat de mobilització entre la societat.

Hem pensat que aquests últims esdeveniments en el marc de les polítiques de solidaritat i cooperació, reflectien de manera bastant clara en quin punt es troba actualment la xarxa d'acció col·lectiva crítica referent a aquest àmbit. Per descomptat s'haurà de veure com continua la cosa, però sembla evident que no estan en el seu millor moment.

C) Conclusions

Presentació

Al marge de diferències estrictament formals, s'evidencia una **extraordinària similitud** entre els dos moviments / organitzacions pel que fa als tres aspectes; tant en els actors principals (sobretot al final del procés) com en les estratègies dominants, com en els rendiments institucionals.

Es poden establir algunes relacions o conjunt de relacions entre el rendiment institucional i l'acció d'aquests moviments o organitzacions de moviments dedicats a la cooperació per al desenvolupament. Podem considerar que l'acció dels moviments ha resultat rellevant - o no - en determinades dimensions de les polítiques públiques (la simbòlica conceptual, per exemple) i que en una altra no ha estat així (com, per exemple, en la més substantiva).

D'altra banda, podem considerar que aquesta rellevància, aquesta participació operativa, ha estat més evident des d'alguna perspectiva que des d'una altra; per exemple, que l'estructura d'oportunitat política en alguna de les seves variants ha estat molt útil per a penetració participativa del moviment, i que, per exemple, la mobilització de recursos econòmics ha servit de poc en els seus propòsits.

Vegem ara, molt sintèticament, totes aquestes variables:

Dimensions

a) Repassant tant la història d'ambdós moviments com els diversos aspectes que conformen la dimensió **simbòlico-conceptual** de les polítiques públiques, sembla evident el pes del moviment en aquest espai. Creiem que resulta

bastant indiscutible que els moviments han tingut molt de protagonisme en el fet que s'incloguin a l'agenda pública institucional qüestions lligades a la cooperació per al desenvolupament. Això ha estat gràcies als seus discursos, a l'ús adequat de marcs cognitius preexistents, a la creació de nous marcs, i a la bona acollida dels seus missatges per part dels mitjans de comunicació. Les institucions autonòmiques i locals considerades decideixen iniciar o establir ajudes significatives per al desenvolupament a partir de la mobilització de diverses ONGD i grups internacionalistes.

b) La seva presència a la fase **substantiva - decisòria** és més discutible. No sembla evident que les coordinadores de les ONGD, i molt menys els comitès de solidaritat i les plataformes O'7, hagin negociat directament amb les corresponents instàncies polític - administratives els imports de les ajudes per al desenvolupament.

No obstant, també és cert que gràcies a la pressió d'aquestes entitats, i molt especialment a través de les corresponents coordinadores d'ONGD, s'han creat nous espais, nous marcs i noves regles decisòries. Certament, les administracions no sotmeten les seves decisions quantitatives a l'aprovació de les ONGD, però sí que comparteixen amb elles, a través dels diversos consells assessors o similars existents, la manera com decidir aquestes quantitats, i quins criteris cal considerar tant pel que fa a l'establiment de sumes totals d'ajuda, com a seva la distribució.¹⁸ En tot cas, el mateix establiment d'espais específics de debat on resulta obligada la presència d'altres actors col·lectius, erosiona el principi d'autonomia il·limitada, de sobirania decisòria de l'administració.

c) Finalment, dins la **dimensió operativa** cal ressaltar que les organitzacions dels moviments, les ONGD de cooperació per al desenvolupament han tingut, i tenen, un paper central a la implementació d'aquestes polítiques de cooperació. És més, són elles mateixes les principals receptores d'ajudes econòmiques que posteriorment materialitzen en els corresponents projectes de desenvolupament en el Tercer Món. Dit d'una altra forma, les ONGD no solament contribueixen en el procés de implementació o hi col·laboren, sinó que són en gran part les titulars d'aquest procés. Elles són les que fan factibles les decisions sobre cooperació preses per les autoritats polítiques.

Abans de tancar aquest apartat sobre les dimensions, cal dir un parell de paraules sobre les **polítiques municipals de cooperació**. Si es repassa el relat, s'observa que les corporacions han estat jugant més aviat el paper d'un moviment o d'un grup d'interès que no pas el d'una institució política. En determinats moments, la coordinació d'aquestes corporacions amb les ONGD i les seves demandes dirigides a instàncies polítiques superiors, les feia assemblear-se més a un actor social o polític que a un d'institucional.

¹⁸ Aquesta referència tan a la inclusió permanent del moviment en els espais de debat, com al corresponent canvi de regles decisòries i reajustament competencial, no permetria ni tan sols considerar l'existència d'un impacte estructural (Fiam 1994) de l'acció dels moviments. Aquests han aconseguit un canvi estable en les estructures decisòries.

Des d'on

A través de quins camins han aconseguit aquestes ONGD convertir-se en uns actors rellevants en major o menor grau a totes les dimensions del procés.

En primer lloc, moltes variables de l'estructura d'oportunitat política s'han orientat a favor de la presència operativa dels moviments en les diferents dimensions del procés:

a) Al menys pel que fa a aquestes demandes socials, el sistema polític ha mostrat un *imput* decididament obert. Ha mostrat una receptivitat decisiva no solament per assumir i atendre les demandes dels moviments, sinó per donar-les el caràcter d'interlocutores estables.

b) La posició de les elits polítiques ha estat positiva per als moviments ja que, en general, han adoptat una postura receptiva.

c) El sistema d'aliances dels moviments ha estat fructífer. Els partits polítics, llevat determinades excepcions, han recolzat les demandes dels moviments.

Pel que fa a les *policy networks*, hem de reconèixer que encara no podem establir afirmacions molt precises.

En tot cas, podem afirmar que, com es va indicar, les diverses coordinadores del moviment al menys han adquirit un paper d'interlocutor estable, **estan** a la xarxa. No obstant, és massa aviat per definir la dinàmica d'interacció en què es troba la representació de les ONGD. Així solament podem apuntar intuïtivament que segurament ens trobem davant d'una estructura radial de xarxa, més "comunitària" que conflictiva.

Finalment, pel que fa a la **mobilització de recursos** (quins recursos han estat utilitzats pels moviments per tal d'aconseguir els seus objectius i quins recursos hi han estat més fructífers) podríem establir una espècie de *ranking* de rendibilitat (quins recursos han estat més útils per als moviments per tal d'aconseguir una presència operativa en el procés decisor).

a) Sens dubte, el recurs més útil ha estat el simbòlic - cultural. Els moviments no solament han construït un marc discursiu coherent i creïble, sinó que, a més a més, han aconseguit que aquest marc es confongui amb els sistemes de creences dominants dins l'àmbit de la solidaritat internacional. Han aconseguit convertir aquests marcs en un marc dominant (*master frame*). En aquest apartat hem d'incloure l'excel·lent ús dels recursos mediàtics dut a terme per les diverses ONGD. Això ha permès l'aparició d'una *advocacy coalition* a la xarxa corresponent, fet que, d'altra banda, ha suposat, com hem vist, el protagonisme clau dels moviments en la configuració de l'agenda.

b) En segon lloc, el moviment ha estat fort i, per tant, ha estat capaç d'imposar els seus criteris, perquè ha incorporat un bon nombre de recursos humans.

Potser moltes de les ONGD que es mobilitzen estan composades per molt pocs membres, però també és cert que **el conjunt** de les ONGD de cooperació per al desenvolupament, mobilitzen a milers i milers de persones. A més a més, l'estil d'aquest tipus d'ONGD, s'avé molt bé amb el perfil del nou voluntariat. Aquest nou voluntariat, caracteritzat pel pragmatisme, rebuig d'identitats col·lectives excloents, prioritat d'un sistema de creences amb trets solidaris sobre la defensa aferrissada d'ideologies, cultura més cooperativa que conflictiva, acceptació del sistema, professionalització, etc., ha estat l'adequat per al reclutament de les ONGD, però també ha conformat la pràctica i el discurs d'aquestes ONGD.

Finalment hem de considerar que la mobilització dels altres recursos no ha estat tan influent. Així, aquestes ONGD gairebé no han dut a terme mobilitzacions al carrer. La seva influència en l'opinió pública i en les institucions polítiques s'ha dut a terme directament a través del seu discurs. Per finalitzar, el seu potencial econòmic, els seus recursos financers han estat determinants a l'hora d'aconseguir els seus objectius.

Els efectes sobre els moviments

Sens dubte, els moviments han aconseguit èxits substancials en els seus objectius. No solament han aconseguit impactes positius en les diverses dimensions del procés, sinó que a més a més han aconseguit modificacions estructurals; han aconseguit canvis en les normes que configuren el procés decisor i ja que s'han inclòs ells mateixos en aquest nou espai/xarxa del *policy making*.

Al mateix temps, aquests èxits externs dels moviments han repercutit en les seves dimensions internes. Els moviments se senten més forts, més legitimats, perquè obtenen resultats. Però la repercussió té altres conseqüències. Els moviments entenen que el seu èxit es deu a com han plantejat les seves reivindicacions; entenen que el seu estil pragmàtic basat més en la persuasió que en el enfrontament i que les seves organitzacions gestionades més pel seu criteri de funcionalitat que per la pràctica impulsar assemblees de forts connotacions identitàries, ha estat determinant per aconseguir els seus objectius. Per tant, entenen que persistir en aquest estil, en aquesta forma d'acció col·lectiva, afavorirà els seus dissenys. Aquesta darrera consideració ens obre dos interrogants:

a) La primera fa referència a un eventual escenari involutiu. És a dir, podria donar-se el cas que una excessiva convencionalització i professionalització d'aquestes ONGD, les fer perdre la seva capacitat de pressió en moments en què la institucions polítiques no tinguessin excessives exigències de l'opinió pública, més preocupada per altres insuficiències, per altres desigualtats més properes. És a dir, les estratègies negociadores pragmàtiques, possibilistes, organitzativament jerarquitzades, no sempre aconsegueixen els seus objectius, fins i tot en els casos que, com en aquest, no siguin objectius anti-sistèmics.¹⁹

¹⁹ Una de les qüestions més rellevants en el coneixement de la dinàmica dels moviments socials, aquella que fa referència a les relacions entre estratègia i impactes, ha tingut molt poc tractament analític – comparativament – i, llevat algunes excepcions (entre elles, Gamson 1990, Kriesi, Koopmans, Duyvendak

b) La segona ens obliga a considerar una qüestió que ha rebut un tractament força ambigu durant el text. Efectivament, hem estat usant indistintament expressions com "moviments socials de solidaritat", "ONGD de cooperació per al desenvolupament", "organitzacions", "grups", etc. L'ambigüitat indica que no sempre parlem del mateix i que les diferències obeeixen al fet que els grups en qüestió poden no ser – conceptualment – idèntics. En concret, són moviments socials aquestes ONGD de cooperació per al desenvolupament i les seves coordinadores corresponents?. Ara no contestarem a fons aquesta pregunta, sinó que tan sols apuntarem que o bé ens trobem davant una nova figura d'acció col·lectiva situada en un punt intermig entre els moviments socials més ortodoxos i els grups d'interès públic, o bé davant organitzacions de la família dels moviments socials de cooperació per al desenvolupament²⁰. O bé, probablement davant les dues coses. En desenvolupaments futurs resultat d'aquesta ponència/ investigació, seguirem treballant amb aquesta qüestió.

La democràcia

Per últim, tornant a l'origen d'aquesta ponència, és a dir, considerar **la qüestió democràtica**, pot afirmar-se que a l'àrea estudiada, l'escenari democràtic presenta aspectes del model propugnat i definit en el seu moment com a model democràtic, participatiu, radical i plural.

Així, per exemple, tot i que la xarxa no inclou a la pràctica molts actors, això no es deu a una política d'exclusions, sinó al simple fet que al marge de les ONGD tampoc existeixen altres actors col·lectius organitzats.

Tampoc sembla que existeixin grans asimetries en les interaccions entre els actors, tot i que, com hem afirmat, s'ha d'aprofundir especialment sobre aquest punt en estudis posteriors.

La participació dels moviments/ONGD ha estat, per suposat, rellevant i significativa en totes les dimensions del procés.

et al. 1995, Tilly 1999) bastant fragmentari. Certament, el repte és de resolució complexa. En la mesura que reivindicacions diferents exigeixen estratègies diferents, que estructures diferents d'oportunitat política exigeixen estratègies diferents per demandes diferents, i que els cicles de mobilització influeixen decisivament en estratègies influïdes per reivindicacions influïdes per estructures d'oportunitat política, i així, successivament. Massa variables per proposar models únics, atemporals, per a tots els moviments. És per això que no convé fer afirmacions massa rígides, tot i que tampoc estaria de més fer alguna suggerència en positiu, sempre que fos molt general i molt de sentit comú. Apuntem una de Tilly (op.cit.) que és una síntesi que ve a dir que un moviment pot aconseguir èxits si és o té WUNC (*worthiness, unity, numbers, commitment*): traduint-ho lliurement i sintètica, si allò que diu resulta just i moralment acceptable, si és capaç d'aglutinar i estendre's, i si la seva gent és eficaç i està compromesa.

²⁰ Per a la figura intermitja, vegeu Ibarra (2000). Vegeu també Ibarra & Letamendia (1998) per a diferències entre moviment social i altres formes d'acció col·lectiva. Per a la concepció del moviment com a família, veure Della Porta & Rucht 1995.

ANÀLISI DE CASOS

CAS 1: ELS AGERMANAMENTS ENTRE MUNICIPIS CATALANS I NICARAGÜENCs

Una de les estratègies que al llarg d'aquestes dues dècades ha mantingut el moviment de solidaritat internacional ha estat l'establiment d'agermanaments entre municipis o petites comunitats de població. A Catalunya ha estat una pràctica bastant estesa, de la qual s'han obtingut rendiments diferents en cada cas.

En aquesta anàlisi ens hem fixat en els agermanaments de tres poblacions catalanes amb tres poblacions nicaragüenques que, tot i seguir processos diferents, coincideixen en bastants similituds. Això ens ajudarà a establir alguns paràmetres d'interès en aquest estudi, alhora que intentarem corroborar les hipòtesis exposades a la part teòrica.

Les tres poblacions catalanes es troben a les comarques de Girona. Es tracta dels agermanaments Arbúcies-Palacagüina, Salt-Quilalí i Girona-Bluefields. Agraïm per endavant el treball de camp realitzat per Perio Pascual, del seu treball n'hem manllevat gran part de la informació que aquí s'analitza.

ACTORS I DISCURSOS

Comitès d'agermanament

En els tres casos en què fixem, la idea d'establir relacions d'agermanament sorgeix de comitès de solidaritat. Normalment, aquests grups estan establerts en organitzacions polítiques (o molt polititzades) de l'esquerra extraparlamentària, amb un discurs de solidaritat que s'orienta cap a la revolució i el govern sandinista. El 1984 neix el grup a Arbúcies i a Girona; el 1986, a Salt. El discurs d'aquests grups s'estableix sobre la base d'objectius molt ideologitzats d'esquerres ("contra l'imperialisme ianqui", "en solidaritat amb els moviments revolucionaris"...).

Poc a poc aquests grups s'aniran institucionalitzant i aniran formalitzant les seves relacions amb els poders municipals, fins a comprometre els seus respectius ajuntaments en els agermanaments oficials. A Arbúcies i Salt, aquesta vinculació arriba fins el punt que els respectius alcaldes són persones integrades als grups de solidaritat. Són grups d'entre deu i quinze persones, amb poca renovació interna.

Aquests grups actuen de manera bastant coordinada entre ells i amb altres grups semblants de Catalunya i de la resta d'Espanya; la Coordinadora Catalana de Solidaritat amb Nicaragua (1984) n'és un exemple.

Ajuntaments

Dels tres ajuntaments que analitzem, el d'Arbúcies és el que s'implica més directament en l'agermanament i tot el què aquest suposa. El de Girona, per la seva banda, és el que menys hi creu.

L'Ajuntament d'Arbúcies el governa una coalició d'esquerres, amb un alcalde molt vinculat a la revolució sandinista i implicat en el comitè de solidaritat des dels seus inicis. Aquest fet provoca certa confusió a l'hora de delimitar on acaba la seva tasca com a comitè i on comença la seva feina des de l'ajuntament.

L'Alcalde de Girona, per la seva banda, es veu una mica obligat a incloure l'agermanament al seu programa polític, gràcies a la tasca de sensibilització realitzada des del comitè, però sempre ho farà des d'un punt de vista institucional i mantindrà una negociació contínua amb el comitè.

L'Ajuntament de Salt, pel seu cantó, es veu arrossegat per la inèrcia del què succeïa a Girona (Salt és un petit municipi molt enganxat a aquesta ciutat), així com també per la gran activitat duta a terme pel comitè de solidaritat. En aquest municipi es triga una mica més a formalitzar l'agermanament, però s'estableix sota els mateixos paràmetres que en els altres dos casos.

Fons Català de Solidaritat

El Fons Català sorgeix, en gran part, impulsat pels ajuntaments d'Arbúcies i de Salt. Durant els primers anys, els alcaldes d'aquestes dues poblacions ostenten la secretaria general i la presidència, respectivament. A través del Fons Català es finançaran els primers grans projectes dels agermanaments que estem observant, cosa que els donarà certa entitat i experiència per gestionar fons de cooperació. Podem dir que el Fons Català és un instrument de la solidaritat que, des de la seva fundació, repercuteix de manera decisiva en el desenvolupament dels agermanaments.

ONG de desenvolupament

Entrepobles, Las Segovias, Món-3 i altres ONG institucionalitzades incideixen en els processos d'agermanament assumint la gestió de grans projectes. Tot i que no juguen un paper destacat en aquests processos de solidaritat, són eines de professionalització de les activitats que es duen a terme, i un clar símptoma de la seva institucionalització.

Universitat de Girona

En els tres casos que estudiem, la UdG és un actor important per la seva contribució als processos d'agermanament. Entra a l'escenari del procés un cop ja institucionalitzades les vinculacions entre els municipis catalans i nicaragüencs, però el fet de responsabilitzar-se i implicar-se en

l'agermanament es pot entendre com la consecució dels rendiments més importants d'aquests moviments de solidaritat; la professionalització de la gestió i l'extensió de la consciència solidària a diferents estaments de la societat.

Amb l'entrada en escena de la UdG durant l'última etapa -a partir de l'any 1997-, es pot assegurar, d'una banda, que els agermanaments han estat assumits completament per àmplies capes de la societat i, de l'altra, que aquests han culminat els seus processos d'institucionalització. D'aquesta manera es consolida definitivament el discurs de solidaritat per al desenvolupament, deixant en un segon pla la solidaritat amb la revolució sandinista que en un primer moment s'havia potenciat des dels comitès.

Consolat, alcaldies i organitzacions a Nicaragua

Un actor clau en el procés de sensibilització i d'agermanament amb Nicaragua han estat les successives visites d'autoritats i membres de la població nicaragüenca als tres municipis catalans. El cònsol nicaragüenc té una responsabilitat fonamental en els processos d'agermanament, quan el govern sandinista estableix aquest model de solidaritat com una estratègia bàsica en la seva recerca de suport internacional.

Les visites d'autoritats catalanes a Nicaragua signifiquen punts d'inflexió importants en el desenvolupament dels processos de solidaritat i d'agermanament. A partir del moment en què els sandinistes perden les eleccions (1990), la solidaritat que es rebí es gestionarà a través d'organitzacions creades ad hoc per aquest motiu. SOARPAL – Solidaridad Arbucies Palacagüina - és l'exemple més significatiu d'aquesta nova dinàmica. Aquestes organitzacions nicaragüenques segueixen un procés de davallada des de la seva fundació, i fins i tot arriben a adquirir dinàmiques corruptes.

CRONOLOGIA I ESDEVENIMENTS

Primera etapa: la gestació informal des de l'esquerra revolucionària

Podem marcar el punt inicial de la mobilització a favor dels agermanaments el 1985, any en què s'aprova el Manifest de Salt, que impulsa un incipient Fons Català per al Desenvolupament. Ja en aquest moment, Salt i Arbúcies prenen un paper destacat davant la iniciativa, ja que permeten recollir les primeres experiències dels seus respectius grups.

En aquesta primera etapa, des del moment en què es creen dels primers grups de solidaritat fins que s'estableix una certa institucionalització de l'agermanament, es desenvolupen campanyes de solidaritat locals i puntuals; recollida de medicines, material escolar, concerts de solidaritat, ... També cal destacar les brigades solidàries que en els tres casos es van dur a terme durant aquests anys.

L'agermanament d'Arbúcies amb Palacagüina es fa efectiu el 1986, el de Girona amb Bluefields el 1987, i tindrà un punt àlgid el 1988, davant l'huracà

que assola Bluefields aquest any. L'agermanament de Salt amb Quilalí haurà d'esperar fins el 1992, tot i que ja es negociava des del 1989.

Cal recordar que Nicaragua patia un assetjament bèl·lic permanent per part de la "contra", que comptava descaradament amb el suport dels EUA. Aquesta situació permet que els grups de solidaritat difonguin un discurs de suport als moviments revolucionaris populars.

Segona etapa: la institucionalització de la solidaritat

El 1990, simultàniament a la situació que nosaltres hem marcat com a inici de l'etapa en què es consolida la xarxa de solidaritat a Catalunya, les eleccions a Nicaragua deixen el Front Sandinista a la oposició del govern de doña Violeta Chamorro, la candidata preferida pels Estats Units. Això representa un fort cop ideològic i moral pels grups motors dels agermanaments, ja que la seva primerenca idea de "solidaritat amb la revolució popular sandinista" queda una mica deslegitimada davant la opinió pública.

A partir d'aquest moment, els agermanaments prenen un caràcter més institucionalitzat i, per tant, més estable. Aquest fet no és degut només als resultats electorals a Nicaragua, sinó també al propi procés que segueix el moviment solidari català. També es pot dir que aquest procés implica una pèrdua de contacte directe amb el carrer. S'inicien projectes de més envergadura i s'adopta una certa professionalització en la gestió.

El 1994, gràcies la forta repercussió que s'aconsegueix amb la campanya del 0,7%, els ajuntaments catalans augmentaran les seves dotacions pressupostàries destinades a la realització de projectes de cooperació al desenvolupament. Això afectarà substancialment a les activitats d'agermanament, fins al punt que les ONGD amb experiència en el camp de la gestió de projectes es faran càrrec d'aquestes dotacions pressupostàries d'acord amb els comitès i els ajuntaments.

Tercera etapa: la consolidació social de la solidaritat

A partir del 1995, la gran expansió del discurs solidari afecta directament als agermanaments que estem analitzant. L'aprovació de la llei de cooperació i l'entrada d'entitats privades a l'escena de la cooperació donen el cop definitiu a la solidaritat "revolucionària" amb la qual s'iniciaren aquests processos. El discurs solidari ha guanyat en extensió, però ha perdut en intensitat.

L'augment de fons destinats als projectes sorgits a partir dels agermanaments s'exemplifiquen amb la subvenció que es rep des de l'AEI (Agencia Española de Cooperación Internacional), que depèn del Ministeri, per dur a terme un projecte a Palacagüina (1995), o la subvenció del Fons Català al projecte a Bluefields (1995). També el 1995, la UdG dissenya un Pla Integral de Desenvolupament per Quilalí, que serà àmpliament finançat per la Fundació la Caixa el 1999.

El 1998, l'Huracà Mitch arrasa l'Amèrica Central i un ampli desplegament mediàtic i social bolca la societat catalana i espanyola a la solidaritat. Llavors, els agermanaments es transformen en canals de transferència de fons de reconstrucció.

CONCLUSIONS

Rendiments institucionals

- Els tres comitès de solidaritat aconseguixen implicar els seus respectius ajuntaments en activitats de solidaritat. Així s'augmenten, en tots tres casos, els pressupostos destinats a aquesta finalitat.
- No només els propis ajuntaments responen a les campanyes de solidaritat. El fet que mantinguin una forta coordinació amb xarxes externes provoca la creació d'una nova institució en la qual participen molts ajuntaments catalans. La creació del Fons Català de Solidaritat és, potser, el rendiment institucional més important, fruit de l'activitat desenvolupada a Arbúcies i a Salt.

Rendiments simbòlics.

- La implicació de molts grups socials amb els agermanaments i l'extensió de la xarxa de solidaritat es fan patents amb l'estratègia de buscar agermanaments en les tres poblacions.
- Cal ressaltar que l'expansió del discurs solidari s'aconsegueix a través del rebaixament de plantejaments polítics "revolucionaris". Durant les últimes etapes del procés, el suport als sandinistes es dilueix per donar pas a la solidaritat entesa des del primer món cap al tercer món, des de l'abundància a l'escassetat.

Rendiments interns

- La creació de xarxes de comitès i assemblees de solidaritat, això és, la coordinació de grans xarxes, forma part dels encerts en l'àmbit intern del moviment de solidaritat. Les campanyes del 0,7% i per l'abolició del deute extern són possibles en la mesura en què aquesta coordinació existeix. Aquestes campanyes són les que marquen punts d'inflexió en les dinàmiques del moviment de solidaritat.
- Els agermanaments, malgrat els èxits que han obtingut, trenquen una mica la dinàmica interna dels petits grups motors inicials. Com hem dit, redueixen els postulats del seu plantejament i, per altra banda, creen certa institucionalització que no permet estendre la seva mobilització ni flexibilitzar les seves estructures. Això crea, segons la nostra opinió, un dèficit en la renovació dels seus membres i un encotillament dels grups inicials.

Corroborem hipòtesis:

Les etapes del moviment que s'han analitzat en l'àmbit català queden patents en l'estudi del cas dels agermanaments. La progressiva extensió social, l'entrada en els àmbits formals i institucionals, la professionalització de la gestió de projectes i la pèrdua de postulats radicals que han experimentat formen part del procés que en general hem descrit pel moviment a Catalunya.

Tots aquests processos segueixen, en major o menor mesura, el plantejament cronològic plantejat anteriorment. Cal esmentar que la primera etapa analitzada en el marc català (1978-1982) no es reflecteix en els casos d'agermanaments perquè encara no existeixen els comitès, tot i que és necessari puntualitzar que les persones que formaran els grups uns anys més tard ja tenen els seus contactes personals amb el món de la solidaritat internacional i amb Nicaragua.

CAS 2: L'AJUNTAMENT DE BARCELONA I LA XARXA DE SOLIDARITAT INTERNACIONAL

L'Ajuntament de Barcelona, així com les altres administracions públiques a Catalunya i a Espanya, han experimentat un canvi espectacular al llarg d'aquests últims vint anys quant a les línies polítiques referents a la solidaritat.

El cas de l'Ajuntament de Barcelona ens ajuda a comprendre com els rendiments simbòlics del moviment repercuteixen directament en les polítiques públiques sense necessitat que el moviment interpel·li directament a l'administració.

ACTORS I DISCURSOS

El moviment de solidaritat

En un principi, algun dels nuclis del moviment interacciona directament amb algun departament de l'ajuntament, ja sigui alguna regidoria en particular o algun districte concret. D'aquesta interacció se'n deriven polítiques d'agermanament o projectes puntuals dispersos i poc coordinats.

El moviment com a tal segueix el procés analitzat al capítol de descripció general, amb les campanyes generals (dirigides sobretot al govern central a Madrid i a la opinió pública en general); la primera campanya pel 0,7% el 1981, la segona del 1994 i la de l'abolició del deute extern el 1998.

A part dels contactes puntuals i les campanyes de caràcter general, no existeix una interacció bilateral entre el moviment i l'ajuntament. Però ambdues estratègies provoquen canvis significatius en les polítiques de cooperació de l'ajuntament.

Les ONGD

Les ONGD, amb l'objectiu de gestionar el pressupost dedicat a cooperació al desenvolupament, sí que mantenen una negociació bilateral amb l'ajuntament en moments puntuals. Aprofitant les grans campanyes realitzades per la xarxa crítica, el sector més institucionalitzat d'aquesta xarxa aconseguirà treure rendiments concrets de les accions.

Les peticions més destacades seran l'augment del pressupost destinat a solidaritat i la voluntat de participar en els processos de decisió de les polítiques i en la seva implementació. Aquestes s'aplicaran a través de negociacions bilaterals, en les quals la FCONGD actuarà com a representant qualificat, i a través de la participació al Consell Municipal de Cooperació, creat el 1998.

L'Ajuntament de Barcelona

L'Ajuntament reacciona bàsicament davant la mobilització del 1994 pel 0,7%. El procés iniciat en aquell moment intenta centralitzar les polítiques de cooperació, anteriorment molt disperses i sense lògica interna; augmentar els pressupostos dedicats a cooperació i els seus recursos de personal i fer-se permeable a les propostes de la xarxa crítica, institucionalitzant la seva participació (de manera que qui participa d'aquest procés és la part més institucional de la xarxa).

Tal com hem comentat més amunt, aquest fet no es dona com a resultat d'una demanda explícita a l'ajuntament, sinó després d'haver recollit les peticions de les mobilitzacions generals i la resposta de la opinió pública a aquestes mobilitzacions. Potser és per aquest motiu que durant tot el procés l'ajuntament es reserva una bona part del pressupost per fer cooperació bilateral, sense comptar amb les ONGD, que ni tan sols juguen el paper de controlar el destí d'aquesta part del pressupost.

En aquest capítol de cooperació bilateral es troben l'agermanament amb 38 municipis i els convenis firmats amb 18 institucions dels països en vies de desenvolupament. Menció especial mereix la creació del Districte 11 (Barcelona té 10 districtes municipals), que gestionarà tota l'ajuda i la cooperació destinada a Sarajevo durant el conflicte bèl·lic el 1996.

El Fons Català de Cooperació

El Fons Català de Cooperació juga un paper de model de polítiques de cooperació a Catalunya. L'ajuntament entrarà a formar part del Fons Català el 1998, després que aquest porti 12 anys de funcionament. A més, la seva integració al Fons és més aviat testimonial, ja que les polítiques de l'ajuntament ja estan, en aquell moment, ben definides i la seva implementació porta anys funcionant.

CRONOLOGIA I ESDEVENIMENTS

Primera etapa, fins el 1993.

Entenem que les polítiques de cooperació al desenvolupament a l'Ajuntament de Barcelona tenen un sol punt d'inflexió a partir del qual canvia gairebé tot. Aquest punt d'inflexió és la campanya pel 0,7% impulsada el 1994 pel moviment de solidaritat. Fins aquell moment, les polítiques de solidaritat i cooperació a l'Ajuntament de Barcelona eren erràtiques, descoordinades i discrecionals.

En alguns districtes municipals se subvenciona algun projecte puntual a través de petits grups solidaris, com per exemple a la Verneda (Districte de Sant Martí) a través del grup Verneda Solidària o a Horta (Districte d'Horta-Guinardó) amb el grup Xarxa Solidària Horta-Carmel.

Des d'algunes regidories centrals també es duu a terme algun projecte, com el treball realitzat des del Comissionat de Drets Civils, que treballa sense mitjançar a través de cap moviment ciutadà.

La xarxa social, per la seva banda, accedia a part del pressupost destinat a cooperació a través de projectes, sense que això estigués regulat de manera sistemàtica, i tampoc es fa cap negociació perquè es regulin unes bases que permetin a la societat civil de fer-ne un seguiment.

La campanya pel 0,7% anava dirigida, sobretot, al govern central a Madrid, però l'àmplia repercussió mediàtica i social que aconseguí provoca canvis substancials tant als governs autonòmics com als governs locals. I entre ells, el de Barcelona.

Segona etapa, del 1994 fins el 1999.

El 1994, l'Ajuntament de Barcelona crea el programa Barcelona Solidària, a través del qual pretén centralitzar totes les polítiques de cooperació que duu a terme; ajuda d'emergència, projectes de sensibilització i educació pel desenvolupament. També es pretén fer més eficaç el treball en cooperació i donar la imatge que l'ajuntament està treballant en el tema i així poder passar comptes amb la societat civil.

Es constitueix, doncs, la Comissió Municipal de Cooperació Internacional, en la qual hi ha representació dels diferents responsables de programes sectorials i està presidida pel ja existent Comissionat pels Drets Civils. A través d'aquesta comissió es coordinarà tot el pressupost destinat a cooperació i solidaritat. S'amplien els recursos humans i pressupostaris destinats a aquesta finalitat i es regula que l'ajuntament podrà utilitzar un màxim del 50% d'aquest pressupost per a la iniciativa pròpiament municipal.

El 1996 s'experimenta un canvi respecte a aquestes polítiques. S'augmenta el pressupost, canviant la base sobre la qual s'aplica el 0,7% (abans era sobre la despesa corrent i a partir d'aquest moment s'aplica al total d'impostos directes) i es redueix fins el 25% la part del pressupost que gestionarà l'ajuntament directament. La resta del pressupost es gestionarà a través de les ONGD. Aquest sí que és un canvi provocat per la pressió de les ONGD.

Aquest mateix any, davant el conflicte armat a Bòsnia, es crea el Districte 11, un programa de solidaritat amb la ciutat de Sarajevo, al qual es destina un 10% del pressupost i comprèn una gestió mixta ajuntament-societat civil. També es crea el Premi Barcelona Solidària, que s'atorga anualment a un projecte, entitat o personalitat remarcable en el món de la cooperació.

El 1998, davant la pressió de les ONG, es regula el funcionament del Consell Municipal de Cooperació, en el qual tindran cabuda els diferents càrrecs públics implicats en la gestió del programa Barcelona Solidària, cosa que regularà la participació de la FCONGD i d'experts en el tema. Però, malgrat la regulació, caldrà esperar més d'un any perquè es convoqui aquest consell. Els motius són, per una banda, els problemes de competències entre diferents

departaments de l'ajuntament i, per l'altra, el repartiment dels recursos destinats a cooperació entre la iniciativa institucional i les ONGD.

Durant aquest temps, els contactes entre ajuntament i ONGD es realitzen de manera puntual i personalitzada, sense que hi hagi uns representants legítims per cap de les dues parts. A partir de la creació del consell, serà la FCONGD qui actuarà com a representant davant l'ajuntament.

També el 1998 es produeix la incorporació de l'Ajuntament de Barcelona al Fons Català de Cooperació. Tal com hem comentat, aquest adoptarà una actitud més testimonial que no pas de canvi en les polítiques de desenvolupament i solidaritat de l'ajuntament. A partir d'aquí, les polítiques de cooperació al desenvolupament i sensibilització no experimenten canvis destacables.

CONCLUSIONS

Rendiments institucionals

- Les millores en la qualitat de les polítiques de solidaritat i cooperació responen més a la voluntat de l'Ajuntament de Barcelona per fer les coses bé, o per respondre a les inquietuds dels seus ciutadans i ciutadanes, que no pas a una negociació bilateral amb representants de la xarxa ciutadana.
- Quant a l'augment de la partida pressupostària, les xifres que mostrem a continuació expressen el procés que segueix la inversió de l'Ajuntament de Barcelona en cooperació al desenvolupament i sensibilització en solidaritat (expressades en milions de pessetes).

1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
388	452	521	539	542	526	530

A la següent taula es recull l'evolució del repartiment dels recursos en funció de l'ens que pren la iniciativa dels projectes: l'ajuntament o les entitats:

	1994	1995	1996	1997	1998
PROJECTES MUNICIPALS	15 %	33 %	24 %	23 %	26 %
PROJECTES ENTITATS	85 %	67 %	76 %	77 %	74 %

Les millores són substancials, mostren un canvi de política el 1996. Les xifres anteriors al 1994 no hi apareixen perquè, com hem comentat més amunt, el propi ajuntament tampoc no les té comptabilitzades. Però, com hem dit, aquests canvis de política són el resultat d'una pressió indirecta a través del moviment del 1994 pel 0,7%, i no s'obtenen, per tant, a partir de negociacions ni pressions directes sobre l'ajuntament per part del moviment o la xarxa civil.

Rendiments simbòlics

- Sembla evident que el rendiment simbòlic, en aquest cas, torna a ser el més destacable. Davant la mobilització de la xarxa d'acció col·lectiva que es va produir el 1994, l'Ajuntament de Barcelona, com la majoria d'ajuntaments catalans, es veu forçat a dur a terme una política de cooperació al desenvolupament. Adoptar una política de cooperació al desenvolupament passa a ser políticament correcte davant la opinió pública, i les institucions locals han de tenir eines per justificar aquestes polítiques. Sense necessitat de negociar puntualment amb cada administració, l'efecte de la mobilització genera recursos per a la xarxa ciutadana.

CAS 3: LA XARXA CIUTADANA PER L'ABOLICIÓ DEL DEUTE EXTERN

La celebració de la Consulta Social per l'Abolició del Deute Extern el dia 12 de març de l'any 2000 (coincidint amb les eleccions generals a l'Estat espanyol) va ser la culminació d'un projecte (puntual però ambiciós) encapçalat per una xarxa de moviments socials heterogenis agrupats en l'anomenada Xarxa Ciutadana per l'Abolició del Deute Extern (XCADE).

La iniciativa va aparèixer de la convergència de diversos moviments en un mateix objecte comú: pressionar les autoritats de l'Estat per a que realitzessin unes polítiques de cooperació transparents i en benefici dels sectors més necessitats dels països del Tercer Món. Entre els moviments capdavaners cal esmentar el grup *0'7% i més* de la ciutat Lleida i la Plataforma per l'Abolició del Deute Extern Usurer (ADEU) de la ciutat de Barcelona.

Ahora, la proposta de realitzar una Consulta Social partia de dues experiències notablement exitoses:

- a) La realització d'una consulta per l'abolició del deute extern paral·lela a les eleccions municipals a la ciutat de Lleida per part de l'esmentat grup *0'7% i més*; i
- b) l'organització de diversos actes informatius i mobilitzacions realitzades a Barcelona per part de múltiples organitzacions de base que van aplegar-se en la plataforma ADEU.

Amb aquests antecedents, a l'estiu de l'any 1999, el grup *0'7% i més* de Lleida va proposar a la Plataforma ADEU si creia possible realitzar –i liderar conjuntament– l'organització d'una Consulta Social per l'Abolició del Deute Extern el mateix dia de les eleccions generals del 12 de març del 2000 en l'àmbit de tot l'Estat. Aquesta proposta va ser debatuda durant el mes de setembre següent per la plataforma ADEU que, malgrat el recel de molts dels seus membres, va decidir que assumia el repte.

Així, a partir de la tardor del 1999, va començar a iniciar-se el procés d'organització de la Consulta i, arran d'aquesta iniciativa, va nèixer el "moviment de la consulta del deute". Un moviment que va guanyar-se la complicitat que bona part de la xarxa associativa catalana i que va aconseguir realitzar la consulta a 208 municipis del principat (els quals aplegaven el 81% del total del cens) i va obtenir 462.373 vots (que significaven un 13'1% de vots sobre el cens i un 21'7% sobre la participació a les eleccions).

Una vegada presentada la iniciativa de la Consulta, passarem a analitzar-la breument. Però a diferència de la resta de casos, aquest (pel fet de ser una mobilització concreta i no la trajectòria d'un moviment) l'analizarem de forma un xic més sistematitzada, intentant esbrinar quan neix, quines accions duu a

terme, com manté els vincles amb els membres de la xarxa, quin és el discurs que es difon i, finalment, el seu impacte.

1. QUAN VA ACTIVAR-SE LA INICIATIVA DE LA XCADE: PERQUÈ EL12-M?

Hi ha qui exposa que la circumstància (el moment) en que apareix un moviment explica en gran mesura el perquè i el com (Tarrow,1997). Per "circumstància" ens referim a la conjuntura (que l'argot dels sociòlegs anomena *estructura d'oportunitats polítiques*, EOP) que fa possible l'aparició dels moviments.

L'*estructura d'oportunitats polítiques* és el conjunt de dimensions consistents de l'entorn polític que fomenten o desanimen la mobilització. Així, aquesta manera d'explicar un moviment social posa èmfasi en els recursos (o dificultats) alienes al moviment. És a dir, que emfatitza aquelles oportunitats o dificultats que es donen en una determinada situació independentment de la iniciativa que llança el moviment.

D'entre les oportunitats es parla de situacions com ara: a) L'aparició d'aliats potencials (advocats amics, organitzacions properes, polítics de bon rotllo); b) els canvis d'alineaments governamentals, ja sigui per consciència o per vots, que obren portes a la negociació o al diàleg; c) possibles divisions entre els qui manen; o d) l'aparició d'un tema a nivell internacional que fa que ja hi hagi certa campanya latent i que es pugui parlar d'efecte "bola de neu" o "dominó". Els canvis en algun d'aquests supòsits pot generar certes oportunitats que incentivin endegar algun tipus d'acció col·lectiva.

Amb tot, també s'ha d'observar (a més de l'aparició d'oportunitats) d'altres elements més estables. Com ara la força o la debilitat de l'Estat, la dinàmica del sistema de partits, la distribució i l'organització territorial del poder (si aquest és més o menys centralitzat), o la tendència de les autoritats a emprar la violència i la repressió.

En aquest sentit, cal veure quin era la conjuntura en que la Xarxa va plantejar realitzar la Consulta Social. Es tractava d'una conjuntura electoral on el partit de dreta (el *Partido Popular*) figurava com a guanyador a totes les enquestes.

Realitzar una activitat com la Consulta en aquests marc suposava riscos i oportunitats. Entre els riscos hi figuraven el perill de veure's engolida per la dinàmica de campanya electoral (en cas que un partit s'apropriés la iniciativa), la dificultat d'obtenir un espai mediàtic (que en aquelles dates estava centrat en els partits i els seus líders) i, sobre tot, la possibilitat que l'Estat declarés la iniciativa il·legal i prohibís el seu desenvolupament –tal com va succeir a última hora amb la sentència de la Junta Electoral Central.

A favor de la iniciativa cal destacar la dificultat que suposava pels partits en campanya (sobre tot els de centre i esquerra) desautoritzar una iniciativa que parlava de valors i solidaritat i la simpatia que gaudia la Consulta entre certs polítics (sempre a títol individual). Alhora, per la majoria de partits d'àmbit nacional català la demanda els semblava relativament còmode (doncs les

competències del que es demanava interpellaven a l'Estat central) i, per tant, aquests sempre van mostrar-se força favorables a la iniciativa, tot apel·lant qüestions morals.

És en la mateixa direcció que podem interpretar el diferent to de les respostes rebudes per part del Síndic de Greuges i pel *Defensor del Pueblo* quan la XCADE va voler recórrer la sentència de la Junta Electoral Central que prohibia la Consulta, malgrat el resultat final va ser el mateix: no volien intervenir i tiraven pilotes fora. Així, el primer va ser cordial i va dir "*amb independència de la simpatia amb la que podem contemplar la vostra iniciativa en tant que persegueix la millora de la condició de vida dels ciutadans del món, i el que representa de demostració de desig de participació dels joves... la nostra intervenció no pot anar més enllà d'oferir-vos elements de reflexió*"; mentre que el *Defensor del Pueblo* ho va enllestir dient "*esta institución no considera posible su intervención en relación al asunto planteado*".

Pel que fa a la disposició favorable d'algunes personalitats i forces polítiques cal dir que el fet que l'acció en qüestió fos l'exercici del dret a expressar-se a través del vot suposava reforçar una pràctica de participació no només acceptada, sinó també institucionalitzada. Insistint en aquest darrer punt s'ha d'assenyalar que era difícil per les autoritats "criminalitzar" la Consulta per a demanar a la gent que fes la mateixa acció que preconitzaven els partits (participar a través de l'acte de votar) encara que fos en una iniciativa de caire alternatiu i es demanés la condonació del deute extern contret pels països pobres amb l'Estat espanyol.

Juntament a certs partits, d'entre els aliats també van figurar molts ajuntaments, agrupacions i organitzacions locals de reconegut prestigi (que en moltes contrades van esdevenir Entitats Locals Observadores de la consulta), així com un sector de la judicatura.

De totes formes, si bé és cert que la conjuntura oferia certes oportunitats, cal exposar que les "oportunitats" tenen un fort component subjectiu: el que són oportunitats per algú poden percebre's com perills per d'altres. En aquesta direcció cal exposar –tal com diuen els teòrics Gamson y Meyer (1996)- que "les oportunitats polítiques obren el camí per a l'acció política, però els moviments socials també en són responsables".

Sobre aquest debat cal destacar la intensa discussió que va haver-hi durant els mesos de setembre i octubre de l'any 1999 sobre si era viable proposar i endegar una iniciativa tant pretensiosa com la realització d'una Consulta Social que coincidís amb les eleccions generals del 12-M. Hi havia qui creia que es donaven les condicions per a dur-la a terme i d'altres que pensaven el contrari. Per tant, debatre si va ser factible gràcies a la conjuntura o a la voluntat obstinada del nucli emprenedor és reobrir la discussió de l'ou i la gallina.

2. QUÈ VA FER LA XCADE: PERQUÈ TANTA MOGUDA?

Hem dit que els moviments socials sovint apareixen degut a les oportunitats que ofereix el medi. Amb tot, és precís apuntar que el seu desenvolupament ve

determinat per les seves pròpies accions. Unes accions que s'inscriuen i es transmeten culturalment.

Cada grup i cada moviment té una història –i una memòria- pròpia de l'acció col·lectiva. El conjunt d'accions –qualificades per Charles Tilly (1978) com el “repertori de confrontació”- d'un moviment són, generalment, l'instrument en base al qual aquest exerceix la funció de lideratge que pretén estimular la mobilització i la simpatia de la gent. És en aquest sentit que el teòric Albert Hirschman (1982) exposa que l'acció col·lectiva no s'ha de considerar solament com un cost, sinó que a vegades pot esdevenir quelcom excitant, arriscat i atractiu per un nombre considerable de simpatitzants.

Ahora, l'acció s'empra per comunicar les exigències del moviments socials i per vincular els organitzadors amb els nous membres que hi participen. Així, l'acció col·lectiva suposa, sobre tot, una demostració de força numèrica i de solidaritat que pot convèncer als participants que són molt forts, tot generant un simbolisme –més o menys radical- del que en pot sortir, fiins i tot, una identitat. Així, l'aspecte més bàsic de l'acció és la seva capacitat per desafiar a les autoritats per a reivindicar quelcom que els canals institucionals no o ho permeten, ahora que crea incertesa i potencia la solidaritat dels membres.

En aquesta línia, la celebració de la Consulta Social (un cop prohibida per la Junta Electoral Central) va suposar un desafiament de gran abast a les autoritats; va generar una notable incertesa sobre el seu desenllaç (fins el punt d'ajornar una setmana la seva celebració en els llocs amb menys organització i a on els adversaris eren més forts); i de gran solidaritat entre els membres – tant gran com el desafiament a que s'afrontaven.

Pel que fa al “repertori” la XCADE sempre va evitar les accions violentes, però si que va emprar de forma sistemàtica formes no convencionals –com les assentades, les cartes als diaris, els faxos, els missatges, les manifestacions al carrer i les accions espectaculars de caire mediàtic i festiu. Així, la Consulta (fins el dia 11 de març) va aparèixer 19 vegades en mitjans de premsa estatal, va aconseguir 29 entrevistes a ràdios (també de caire estatal) i 16 aparicions en les cadenes de televisió (sumant les cadenes d'àmbit català i estatal).

En la línia exposada, la XCADE va treballar a fons per a fer-se amiga dels mitjans malgrat aquest “matrimoni d'interessos” era una aposta força arriscada. Per això la XCADE va dissenyar contínuament accions capaces d'atreure l'atenció dels mitjans. Amb aquesta intenció la Xarxa va realitzar -a més de concerts, acampades, obres de teatre- aquestes accions de marcat caràcter escènic:

- Una penjada de pancartes a 30 poblacions de Catalunya anunciant que el municipi en qüestió s'adheria a la celebració de la Consulta, el dia 12 de febrer;
- Una manifestació al centre de la ciutat de Barcelona, convocada juntament amb SOS Racisme, que va aplegar a 15.000 persones, i que va finalitzar amb un acte simbòlic de “l'enterrament del deute”;

- Una penjada de pancartes i persones sobre l'Arc de Triomf de Barcelona;
- El cobriment de la Plaça Catalunya amb el símbol de la Consulta de 1.500 m²; i
- Una penjada d'entre les dues torres més altes de la Sagrada Família en protesta a la resolució de la Junta Electoral Central que prohibia la celebració de la Consulta.

3. COM VA ORGANITZAR-SE LA XCADE: PER QUÈ TANTA I TANTA REUNIÓ?

Una de les preguntes essencials dels moviments és com difonen els missatges, com es coordinen i com mantenen l'acció col·lectiva una vegada s'ha posat en marxa l'activitat.

La veritat és que la forma com s'organitza un moviment molt sovint determina el curs, el contingut i els resultats de la seva acció. Per això la forma en que es prenen les decisions té conseqüències importants en relació a la seva capacitat d'obtenir recursos i de mobilitzar als possibles simpatitzants, a la vegada que s'influeix en el grau de legitimitat que s'obté respecte a la societat, ajudant (o dificultant) la capacitat de relacionar-se amb altres actors.

Així, els que es pregunten "com s'ho munten els moviments?" estudien el que s'anomena *estructures de mobilització*, definides com "aquells canals col·lectius, tant formals com informals, a través dels quals la gent pot mobilitzar-se i implicar-se a l'acció col·lectiva" (McAdam, McCarthy y Zald, 1999). Amb l'estudi de les *estructures de mobilització* es pretén veure el que facilita la consolidació d'un moviment, la seva cohesió i eficàcia.

Anem a veure doncs quins són els elements més importants de les *estructures de mobilització*:

a) L'agència del moviment:

Els teòrics dels moviments socials sostenen que per a que hi hagi algun tipus de d'acció col·lectiva és necessària la presència d'un "nucli dur" que exerceixi (encara que sigui tàcitament) una funció de liderat, que doni coherència a les propostes i que interactui amb la resta de l'entorn organitzatiu per a reclutar membres. Sobre aquest tema, segons molts autors, el que distingeix els moviments socials d'altres institucions és que els moviments socials són construccions col·lectives que pivoten (sense una estructura formal) al voltant de grups de persones disposades a adoptar riscos (Ibarra yTejerina, 1998). És aquest grup –que la literatura del gremi anomena "els matiners" o "el nucli dur"- el que es convenç que hi ha més oportunitats que riscos, el que elabora un discurs mobilitzador i el fa els contactes necessaris amb la xarxa associativa preexistent per a que "es pugi al tren" de la iniciativa. Així, cal destacar, en primer lloc els "matiners" del grup 07% i més de Lleida i de la plataforma ADEU, i després, els equips de coordinació territorial de Barcelona, Terrassa, Sant Cugat, Reus i Girona i, en tercer lloc, els 208 "nodes", que van ser els

nuclis locals que es van comprometre a obtenir voluntaris per a dur a terme la Consulta.

La forma de reclutament:

Més enllà de l'entorn organitzatiu, els qui decideixen participar o no en una acció són els individus i, per això, és important veure com es realitza el seu reclutament. Hi ha qui diu –seguint les hipòtesis de Mancur Olson (1965)- que els individus només participen en una acció si hi tenen interessos directes o que els obliguen. Amb tot, d'altres exposen que el procés de mobilització social no es realitza a través de càlculs racionals ni d'interessos, sinó en base a la implicació de certes "comunitats sensibles" –o xarxa associativa- que confeccionen un coixí que, en determinades circumstàncies, activa als individus que la conformen per raons de bé comú i compromís (Tarrow, 1997:54).

D'aquesta manera, el compromís i la participació apareix a partir de xarxes socials. En aquest sentit podem dir que són els processos grupals el que transformen el potencial per a l'acció en participació. Aquesta constatació ens porta a veure que en la societat hi ha un gruix d'organitzacions (ONGs, esplais, parròquies, associacions de veïns, sindicats, associacions escolars, agrupaments...) que exerceixen una funció d'*epidermis social*. És des d'aquesta base social difosa que la XCADE va poder anar activant als milers de membres que van participar en la Consulta Social.

Va ser el "nucli dur" de la XCADE (a través de les coordinadores territorials esmentades i de les deu coordinadores de districte de Barcelona ciutat) qui va anar teixint un piló de contactes amb la intenció de connectar-se amb membres d'altres organitzacions associatives que, en aquells moments, van servir d'interlocutors per a activar una comunitat de membres que d'altra forma hagués estat impossible.

I és que sovint no són els individus, sinó les associacions primàries -a través dels contactes "cara a cara" dels qui es professen confiança- qui aporten la solidaritat en base a la qual s'activa l'acció col·lectiva. Així, van ser associacions com ara Banyoles Solidària, els escoltes de Sant Cugat, les CVX o la "Barrina" les qui van nodrir de membres la iniciativa de la Consulta Social un cop els emprenedors de la XCADE van convèncer als interlocutors de cada una de les agrupacions ja constituïdes que la proposta era un repte que valia la pena. Sense aquesta dinàmica és difícil comprendre la mobilització a Catalunya de més de 10.000 voluntaris que van estar presents a 1.511 meses electorals sense comptar amb cap incentiu monetari -doncs tota la financiació va anar destinada a imprimir 200.000 tríptics, 50.000 cartells, 1.100.000 volants, 50.000 adhesius i 1.500.000 paperetes.

Així doncs, els nuclis on la gent es va comprometre en l'aventura de la Consulta van ser les agrupacions ciutadanes preexistents. En aquest sentit, la major o menor densitat d'associacions ciutadanes en un espai determinat va esdevenir un dels elements centrals per a obtenir nous membres.

b) les formes d'enllaç entre moviments:

Un cop localitzades les "associacions amigues" cal veure també que és el que fa possible que aquestes puguin coordinar-se de forma ordenada i respectuosa. En aquesta direcció no només és necessari aconseguir aliats i reclutar activistes, per a que funcioni una iniciativa també és vital observar com es manté la cohesió i el diàleg.

Per a que qualli un moviment és necessari que hi hagi una "connexió" entre els membres, les associacions que componen el moviment i el "nucli dur" amb l'objectiu de coordinar-lo i mantenir la seva supervivència. Òbviament, en aquesta tasca sempre hi ha el dilema sobre la necessitat que els vincles siguin suficientment fermes com per a resistir les exigències de la iniciativa, però prou flexibles com per a canviar segons les circumstàncies i donar llibertat de moviment als activistes de base.

En el cas de la XCADE, més enllà dels primers contactes personals, es va emprar l'Internet (a través de les llistes de distribució *llistadeute* i *consultadeuda*). D'aquesta forma, tota la informació processada s'anava penjant a les pàgines web, alhora que totes les comandes, iniciatives, problemes, dubtes i consultes es resolien a través de les llistes de distribució de correu electrònic.

Amb tot, tal com exposa un dels màxims teòrics de la globalització (Castells, 1998), no es pot dir que les comunitats són producte de l'Internet. L'Internet és només un instrument que desenvolupa i ajuda a comunicar-se, però no un instrument que canviï les conductes: només les amplifica. És el que Manel Castells anomena "quan més, més", és a dir, que quan més xarxa social hi ha més pot emprar-se l'Internet; i quan més s'utilitza Internet, més es reforça la xarxa física. En aquest sentit, si bé és important tenir en compte la xarxa virtual per a comprendre els moviments socials, és necessari observar prèviament la existència d'una xarxa associativa, d'un nucli dur i d'uns valors. I la presència d'aquests elements no és pas fruit de l'electrònica, sinó del tipus de socialització que realitzen les persones en el seu entorn més proper.

Per això, a més del diàleg virtual, l'òrgan que vertebrava i donava legitimitat a la Xarxa era l'Assemblea de Catalunya, dins la qual es discutien totes les decisions vinculants on hi participaven directament els delegats dels municipis d'àrea metropolitana, Vallès, Anoia, Maresme i Osona i, la resta dels municipis, actuaven a través de representants.

Pel que fa als espais físics, la XCADE tenia tres eixos, la Càtedra UNESCO de la UPC era la seu oficial de la Consulta a Catalunya i el nucli central de la infraestructura virtual; el Casal del Consell de Joventut de Barcelona era l'espai de consultes, demandes i gestió; i la seu de l'ONG Servei Civil Internacional (SCI) era el punt de trobada per a fer les Assemblees.

4.. QUÈ VA PREDICAR I QUÈ VOLIA LA XCADE: AMB QUI I CONTRA QUI?

Més enllà de tot l'esposat, per a que existeixi algun tipus de mobilització és imprescindible que la gent es senti agreujada i cregui que l'acció col·lectiva pot contribuir a solucionar la situació.

Ahora, la coordinació no depèn només dels trets estructurals de la societat sinó també de les percepcions i les "cosmovisions" compartides o, tal com ho qualifiquen diversos teòrics (Snow y Benford, 1988) dels "marcs cognitius". Els "marcs cognitius" són com les lents a través de les que es perceben les oportunitats. Són els discursos culturals per a descriure significats compartits que impulsen a les persones a l'acció. Doncs la simple existència d'injustícies no és condició suficient per a que emergeixi una mobilització social. Ha d'existir una consciència de la situació, una interpretació que la relacioni amb determinades polítiques, i un discurs que justifiqui, dignifiqui i animi l'acció.

Pel que fa a les funcions dels "marcs cognitius" les més importants són:

- a) explicar la realitat a través de determinats valors;
- b) elaborar diagnòstics que impliquen tant la identificació d'un problema com l'atribució de culpabilitat o causalitat; i
- c) mobilitzar a partir d'assenyalar la rellevància que té l'acció col·lectiva per al món.

En aquest sentit, generalment s'ha definit als moviments socials com a creadors de significats amb l'objectiu de desafiar el discurs dominant i exposar una forma alternativa de definir i interpretar la realitat. Així, el que els moviments socials fan és donar sentit a la militància alhora que accentuen la gravetat d'una situació i redefeixen com injust allò que fins llavors era considerat desafortunat. Però no és fàcil convèncer que les indignitats de la vida quotidiana no estan escrites en els estels, sinó que es poden atribuir a determinades decisions, status quo i voluntats, i que poden canviar-se a través de l'acció col·lectiva.

En el cas de la XCADE (al convocar a la ciutadania a la Consulta Social) el discurs partia de l'existència d'un món dividit entre un Nord poderós i un Sud dependent, on els països del Nord concentren la riquesa i controlen les institucions multilaterals (com el Banc Mundial o el Fons Monetari Internacional) que dicten les polítiques que impedeixen el desenvolupament dels països del Sud. El que la XCADE exposava era una visió de l'estat del món a través d'un diagnòstic on l'actitud de les autoritats del Nord és una de les raons de la situació de misèria que viu la majoria dels habitants del Sud.

Així, el que la XCADE volia exposar era que la pobresa i la misèria que avui pateix el 68% de la població del planeta no és una fatalitat, sinó el fruit d'un ordre que pot canviar-se si es lluita en la direcció adequada —com, per exemple, participant en la Consulta Social per l'Abolició del Deute Extern.

En aquest sentit la XCADE interpretava la realitat (un món dividit entre el Nord i el Sud), feia un diagnòstic (la necessitat de canviar les polítiques de domini del Nord vers el Sud) i exposava possibles mesures concretes (l'abolició del deute) que només podrien aconseguir-se a través de la mobilització ciutadana: com ara la convocatòria d'una Consulta Social!

Però per a que la gent es sumés a aquesta iniciativa era necessari elaborar un discurs que mobilitzés a la ciutadania. I aquest va ser un discurs que apel·lava a la urgència i a la possibilitat d'obtenir un impacte a la societat i a les institucions. La urgència provenia del fet que era precís actuar en aquella oportunitat (el 12-M), doncs aquell era un moment crucial que si no s'aprofitava s'hauria d'esperar quatre anys més per a trobar-ne un de semblant. Alhora, aquesta fita es relacionava amb el fet que la Consulta coincidia amb altres iniciatives que tenien intencions semblants –ens referim a les campanyes *Jubileu 2000* i les propostes HIPC per a reduir el deute dels països pobres més endeutats.

En aquesta línia els activistes de la XCADE van intentar oferir un panorama on era possible una alternativa que només podria aconseguir-se a través de l'acció. I l'acció, en aquell moment era la de participar en l'organització de la Consulta Social per l'Abolició del Deute Extern a través de tres preguntes concretes.

1. ¿Està a favor que el govern espanyol cancel·li totalment el deute extern que mantenen amb ell els països empobrits?
2. ¿Està a favor que l'import del pagament anual del deute cancel·lat es destini per part de les poblacions dels països empobrits per al seu propi desenvolupament?
3. ¿Està a favor que els tribunals investiguin l'enriquiment il·lícit que els poderosos del Nord i del Sud vénen fent dels fons prestats, i que aquesta quantitat sigui retornada als seus pobles?

Òbviament aquests arguments formen part d'una visió que sobreestima l'existència d'oportunitats. Però cal dir que l'única forma de transformar quelcom parteix de la base de creure-ho prèviament. De fet, només les percepcions poc realistes del que és possible poden alterar la realitat... Es tracta de dir un cop més la frase que resa: "ho vam aconseguir perquè no sabíem que era impossible!". I si bé aquesta sentència pot semblar un xic bleda, en el fons es tracte del mateix principi que apel·la Max Weber en l'últim paràgraf del seu assaig *La política com a vocació* on exposa que: "la política consisteix en una dura i prolongada penetració a través de múltiples resistències (...) És completament cert, i això ho prova la història, que en aquest món no s'aconsegueix mai allò possible si no s'intenta l'impossible una i altra vegada...".

5. I DESPRÉS DE TANT MERDER... QUÈ S'HA ACONSEGUIT?

No és fàcil fer un balanç dels resultats d'un moviment social com ara el de la XCADE. En primer lloc perquè els fruits d'aquest són múltiples i no pas tots ells mesurables: Com pot mesurar-se els nous vincles de solidaritat generats després de la Consulta Social? O la tasca de sensibilització realitzada? Com cal mesurar la cohesió de la xarxa associativa o l'experiència dels qui ho van viure?

En tot cas, si bé semblaria que només és mesurable la disposició de les autoritats a abolir el deute, cal dir que hi ha altre tipus de resultats, tant a nivell intern (dins la XCADE), com extern (a la societat en general i a les autoritats en particular). Això és el que volem mostrar a través d'aquests quadres.

Resultats a nivell intern de la XCADE:

Tipus d'impacte	
Simbòlic	-Major conscienciació dels membres -Creació de xarxa entre associacions -Resoldre una fita (autoestima) -Aprenentatge de relacionar-se amb autoritats
Institucional	-Capacitat de coordinació d'associacions amb Tercer Sector -Capacitat d'enfortir-se a les institucions -Capacitat de fer aliats en el món institucional
Substantiu	-Obtenció d'espais nous (l'Observatori del deute) -Obtenció de confiança per part del Tercer Sector (DEMOS)

Resultats a nivell extern: la societat i les autoritats

Tipus d'impacte	La societat	Les autoritats
Simbòlic	-Major conscienciació dels ciutadans -Percepció que es poden fer accions alternatives i massives -Fer pública la xarxa associativa	-Saber que els temes de solidaritat mobilitzen els ciutadans
Institucional	-Percepció que es poden fer demandes a les autoritats	-Tenir que negociar amb la xarxa associativa
Substantiu	?	?

CAS 4. EUSKAL FONDOA: DE TEIXIT SOCIAL A ENS MUNICIPALISTA

Fundació i evolució

Euskal Fondoa és el fons basc de cooperació i el principal referent de base municipalista de la cooperació basca. Els seus fundadors, el 1988, van ser gent lligada a la solidaritat internacional en el marc dels esdeveniments que passaven a Centreamèrica, especialment la Revolució Sandinista. Moltes *brigades* van viatjar a Nicaragua per donar suport a la Revolució, van ser aquests brigadistes els que van impulsar la creació d'un àmbit de recolzament i ajuda a la població nicaragüenca

Ja des dels seus inicis, el fons basc aconsegueix el suport d'alguns municipis de la Comunitat Autònoma Basca; el primer projecte que es du a terme a través del fons és la formació d'un centre escolar. En el marc d'aquests esdeveniments, Euskal Fondoa es forma com un patronat on, a través de les seves quotes i la seva feina, s'incorporen persones lligades als àmbits intel·lectuals, culturals i municipals. La personalitat jurídica serà de Fundació i els membres de l'entitat són persones individuals amb capacitat per implicar altres persones i institucions.

Des d'un principi, doncs, alguns Ajuntaments subvencionen programes de patronat. Es comença a produir una implicació directa de la institució en les tasques d'acció exterior. A finals dels anys 80, alguns col·laboradors qualificats comencen a formar part del patronat, que coincideix amb la creixent implicació dels municipis, a principis dels 90 hi ha vint municipis que col·laboren en el finançament de projectes i accions; a tota ells hi hem de sumar, també, cent socis col·laboradors particulars i una trentena de col·laboradors professionals.

Els municipis cada vegada prenen més força dins la Fundació; realitzen trobades cada vegada més freqüents entre representants de les comunitats del Nord i del Sud; celebren seminaris de sensibilització i cada vegada s'impliquen més en les tasques de cooperació i solidaritat. El 1993, se signa la "Carta de Erandio", un manifest sobre cooperació -signat per prop de 15 ajuntament- que serà l'inici de la "municipalització" d'Euskal Fondoa, dins un procés d'augment paulatí del paper dels ens municipals dins l'entitat.

Entretant, Euskal Fondoa entra a formar part de la coordinadora d'ONGs tot presentant-se a les convocatòries com una organització més.

L'estreta relació amb els municipis també fa que entri a formar part de la xarxa de municipis internacional, dins el Consorci de Ciutats i Desenvolupament i dins el Consorci d'Institucions Municipals a nivell internacional. En l'àmbit estatal, i paral·lelament a les actuacions a Euskadi, es crea la Xarxa Municipal Cooperant, que s'articula amb la resta d'ONGs, mentre a Catalunya es consolida el Fons Català.

L'àmbit d'actuació d'Euskal Fondoa sobrepassa la zona de Centreamèrica; arrel de l'ampliació de l'àrea geogràfica, el 1992 es decideix modificar el nom,

els estatuts i l'estructura interna. A partir d'aquest moment, s'anomenarà "Fons Basc de Cooperació amb Llatinoamèrica".

Pel que fa al seu caràcter, es confirma la seva vocació municipalista, ja que el seu tret específic és la labor conjunta amb els municipis bascos. Durant el 1994-95, es du a terme un debat que desemboca en la fi del caràcter mixt d'Euskal Fondoa i obre el pas a l'Associació de Municipis Bascos Cooperants. Així, Euskal Fondoa deixa de ser una Fundació i ONG.

Aquest és el punt d'inflexió més important del procés del fons basc, durant el qual la seva personalitat jurídica canvia radicalment i, de ser una fundació amb socis i patrons a nivell individual i municipal, passa a ser un espai de coordinació d'ens municipals.

El 1995, es crea la Confederació de Fons de Cooperació d'àmbit estatal. Euskal Fondoa, que en forma part, assumeix les funcions de secretaria i la presidència l'assumeix el Fons Català. Aquests dos ens seran els que portaran la iniciativa dins l'àmbit espanyol, bona mostra de la fortalesa de la seva vocació municipalista de la solidaritat.

Euskal Fondoa també forma part de la Federació Espanyola de Municipis i Províncies (FEM), dins la qual participen tots els Fons. A la FEM, hi ha un cert debat intern de contraposició entre la visió centralitzada i la vocació més autònoma de cadascun dels Fons regionals. Dins la Confederació de Fons, es mantenen els elements comuns i s'estableix una única interlocució amb determinades instàncies estatals, europees, associacions, etc.

Organització interna

L'Assemblea General és l'òrgan suprem d'Euskal Fondoa; està constituïda per tots els representants de les institucions que la integren i la seva celebració pot ser de caràcter ordinari o extraordinari. La Junta Directiva es constitueix seguint criteris demogràfics, territorials i polítics que representin la pluralitat del conjunt d'entitats locals basques.

Cal destacar l'esforç del fons per integrar tots els representants polítics a l'hora d'elaborar les polítiques d'actuació, fins i tot quan les forces polítiques no tenen representació en algun municipi, dins d'Euskal Fondoa en tenen.

Malgrat les dificultats en la presa de decisions dins un programa polític tan heterogeni i polaritzat com el que hi ha a Euskadi, "l'experiència sempre ha estat gratificant, tot posant en relleu el respecte i l'esforç dels representants per desenvolupar una tasca seriosa dins l'àmbit de la cooperació".

Actualment, el nombre de socis d'Euskal Fondoa és de 57 membres pertanyents a la Comunitat Autònoma Basca. S'inclouen les tres capitals dels territoris històrics i una Diputació Foral (Araba).

Cal destacar que, dins l'associació, municipis com el de Vitoria, amb un paper destacat en el món de la cooperació, actua en igualtat de condicions amb

municipis molt petits com el de Lasarte-Oria. A l'hora de mesurar el "nivell de solidaritat", tot posant en relació les aportacions de cada municipi respecte el nombre d'habitants, és curiós observar com alguns municipis molt petits realitzen aportacions quantitativament més altes que molts municipis més grans.

Rendiments

Podem situar el naixement d'Euskal Fondoa en els inicis de les polítiques de cooperació institucionals a Euskadi. Això vol dir que la feina en la dimensió conceptual és bàsica; la sola existència d'una entitat jurídica que treballa el tema de la solidaritat i la cooperació és un missatge clar que, com veurem més endavant, estén el seu discurs fins a horitzons molt amplis.

La capacitat de les primeres persones que integraven la fundació per transmetre el seu discurs a la societat civil i a les agendes polítiques municipals és realment alta, i està acompanyada de l'onada de solidaritat que, a principis dels anys noranta, situa el tema al centre de molts debats.

Euskal Fondoa no és l'únic actor que ho fa, però la capacitat expansiva de les persones que es vinculen al discurs de la solidaritat i la cooperació arreu de l'Estat acaba generant un discurs que cala dins la societat i les institucions en molt pocs anys.

I, a través d'aquest discurs, es generen rendiments substantius cada vagada més grans. La vocació organitzativa dels ens municipals al voltant d'Euskal Fondoa és tan intensa que, el 1995, els ajuntaments canvien la seva personalitat jurídica i es fan càrrec d'una fundació que, des del seu naixement, tenia vocació municipalista. Destinar fons a la cooperació, iniciar processos de convocatòries de subvencions, firmar agermanaments amb municipis del Sud, entre altres coses, són alguns exemples dels canvis substantius que realitzen les polítiques públiques respecte les polítiques de solidaritat. Euskal Fondoa és un puntal inevitable per aquest procés als municipis bascos, però també és un motor pels municipis de la resta de l'Estat que es veuen arrossegats a la mateixa dinàmica.

Pel que fa a la dimensió operativa, curiosament hi ha un cas en què la direcció és inversa. Si Euskal Fondoa, als seus inicis, va ser una entitat de la societat civil, s'ha vist convertida en una coordinadora de municipis amb una personalitat jurídica diferent. És un cas realment estrany de rendiments operatius en la direcció inversa a l'habitual, però, al cap i a la fi, els resultats són favorables a les persones que, en un primer moment, van pensar que calia organitzar la solidaritat des de la vocació municipalista.

Entrevista realitzada a Donostia l'1 de febrer del 2001 a J.M. Balerdi, responsable d'Euskal Fondoa.

CAS 5. L'AJUNTAMENT DE VITORIA-GASTEIZ I LA XARXA DE SOLIDARITAT INTERNACIONAL

Dins l'Ajuntament de Vitòria els gestos de solidaritat són anteriors a la resposta econòmica; el 1986 es va dur a terme una campanya d'acollida d'infants saharauis a les llars de la ciutat i el 1987 es va signar l'agermanament amb la Dira de la Güera. La predisposició de l'Ajuntament per treballar qüestions solidàries fa que el mateix Ajuntament impulsi polítiques de cooperació a iniciativa pròpia, sense que la seva política respongui a les reivindicacions d'altres actors de la xarxa de solidaritat.

ACTORS I DISCURSOS

L'Ajuntament de Vitoria-Gasteiz aprova la primera partida pressupostària destinada a la Cooperació al Desenvolupament l'any 1988, tot coincidint amb l'arrencada de reivindicacions solidàries arreu de l'Estat; es descarta qualsevol altre tipus de pressió perquè, realment, la presència d'ONGs a la capital era mínima en aquells moments. Si bé és cert que, dins el context que es vivia al moment (procés de descentralització), la reivindicació d'un grau més d'autonomia pels ens municipals encaixa perfectament. A tot això, hi hem d'afegir la importància que va tenir en tot el procés el que aleshores era l'alcalde de la ciutat, J.A. Cuerda, un home molt sensibilitzat pel que fa als temes de cooperació al desenvolupament, la qual cosa va resultar ser un impuls molt important en la implicació de les institucions de la capital alabesa en temes de solidaritat.

La resposta inicial que es dona a les propostes de cooperació i a la campanya del 0,7% està força marcada políticament; no podem oblidar que, a més de comptar amb el suport dels mitjans de comunicació, la campanya es desenvolupa mentre s'estaven preparant unes eleccions a Euskadi i tots els partits polítics es comprometen amb la causa. El PNV llança la proposta d'incrementar la partida pressupostària del 0,7% a l'1%, cosa que farà després de guanyar les eleccions.

Tot i que veiem clarament que és una iniciativa política més que de moviment social com a tal, hem de pensar que, a nivell simbòlic, la pressió i el gran interès que desperten els temes de solidaritat són uns ingredients excel·lents per fer una campanya electoral atractiva.

El Consell Sectorial de Desenvolupament

El novembre del 1998, el ple de l'Ajuntament de Vitòria aprova per unanimitat el reglament que preveu la constitució de diversos Consells, entre els quals trobarem el de Cooperació al Desenvolupament, que es constituirà en una reunió el 21 de gener del 1999.

El Consell Sectorial de Desenvolupament representa un mecanisme

dinamitzador i de participació i compta amb la representació de tots els grups polítics municipals i de les associacions que hi vulguin ser presents. Actualment, hi ha 27 col·lectius i associacions adherides al consell, a més d'un representant de cada grup polític municipal. La mitjana de participació a les sessions és de prop de 15 representants, tant d'associacions com de grups polítics.

El 9% de la gestió la realitza l'Ajuntament mitjançant Convenis directes amb altres municipalitats, tot i que, en la major part dels casos, contracta el mecanisme de seguiment a una ONG o una altra persona jurídica

La Coordinadora d'ONGDs d'Àlaba

Les ONGDs són les que gestionen el 80% dels projectes de desenvolupament als quals accedeixen a través de les convocatòries anuals de l'Ajuntament; és per això que les relacions amb el consistori són molt importants. D'entre les seves funcions, trobem la de reivindicar transparència a l'Ajuntament i pressionar com a conjunt d'organitzacions, tot denunciant qualsevol irregularitat que hi pogués haver.

Malgrat l'intent de funcionar mitjançant el consens, moltes vegades han de funcionar amb mínims a causa de les discrepàncies polítiques entre les diferents organitzacions, cosa que no permet obtenir sempre un consens majoritari. S'intenten unificar criteris i treballar amb bases socials i municipalitats. Des de la Coordinadora assenyalen el Consell Sectorial de Cooperació de l'Ajuntament com un òrgan eficaç que, al mateix temps, els serveix d'element de control i d'informació.

Actualment, el seu repte és aconseguir que s'aprovi un protocol, unes normes d'actuació pels Convenis que signa l'Ajuntament en matèria de cooperació. La idea és que s'aprovi al ple municipal, que tots els partits ho aprovin i que quedi clar com, per què i amb qui s'aproven els convenis.

La idea sorgeix arrel d'un enfrontament de la Coordinadora i alguns grups polítics amb l'Ajuntament per l'aprovació d'un conveni amb una ONG danesa per realitzar un projecte a Romania. La Coordinadora considerava que els objectius de cooperació no quedaven prou clars i que no havia estat un cas transparent

En resum, la Coordinadora té importància com a instrument canalitzador d'informació i de pressió davant l'Ajuntament i es preocupa per la qualitat de la cooperació i la transparència en les actuacions.

SENSIBILITZACIÓ

En el camp de la sensibilització, podem afirmar que a la ciutat hi ha una línia d'acció encaminada a implicar la societat alabesa. Les diferents accions que es promouen des de la municipalitat, amb el suport del teixit social, en són testimoni.

- Existeix una convocatòria específica pels projectes de sensibilització, on acostumen a presentar-se les ONGs.
- Se realitzen accions conjuntes amb ONG, com la campanya del Deute Extern o la d'emergència a Centreamèrica després de l'huracà Mitch: "En el ojo del huracán".
- Es fan unes jornades anuals de cooperació, dins les activitats de l'Ajuntament. El 1999, el tema va ser el dels pobles indígenes.
- Hi ha un Centre de Documentació sobre pobles indígenes; per dur a terme aquest projecte es va crear una associació específica i, l'any 1999, es va integrar a la Unesco Etxea a causa de la magnitud de la infraestructura.
- L'agència d'associacions i voluntariat té l' objectiu de fomentar la solidaritat i encarrilar la població a col.laborar amb alguna ONG o associació.
- Als butlletins municipals, s'introdueixen monogràfics amb temes de cooperació i solidaritat. Es tracta de difondre la cooperació com a instrument per la descoberta d'altres realitats.
- S'insisteix en la idea que les ONGs han de realitzar una memòria dels projectes, amb la finalitat de difondre-la.

Aquest esforç de vincular la cooperació i la sensibilització ja el trobem a les bases de la convocatòria dels projectes; un dels requisits que es demanen és que sigui una organització activa a la ciutat i s'estableix un mínim d'activitats de sensibilització que s'han d'haver fet. Aquest és un esforç que vol contribuir a fomentar la solidaritat i a propiciar la implicació de la gent en la cooperació.

Dins l'àrea de sensibilització, es procura implicar el major nombre de persones i col·lectius possible, com ara parròquies lligades a missioners que viuen a països en vies de desenvolupament, associacions no definides com a ONG però que treballen en el món de la solidaritat i la cooperació i fins i tot associacions d'immigrants que fan xerrades de sensibilització.

Rendiments

Tant pel que fa a la qualitat dels projectes -que cada vegada tenen unes formes més acurades- com dels increments substancials dels pressupostos, sembla que la cooperació de l'Ajuntament de Vitòria va cap el camí d'una cursa especialització.

A Vitòria hi ha tota una xarxa de solidaritat que va des de l'implementació dels projectes fins a les xerrades sensibilitzadores en temes de cooperació. Això vol dir que hi ha un grau d'incidència alt del teixit social, tant en la dimensió substantiva com en l'operativa.

En el pla conceptual, sembla ser que s'ha aconseguit atreure l'atenció dels mitjans de comunicació locals i de la població cap a tot tipus de temes de solidaritat, la qual cosa és un motiu més perquè les polítiques de cooperació de l'Ajuntament segueixin una línia de transparència i eficàcia.

Entrevistes realitzades a Vitoria-Gasteiz el 30 de gener del 2001, a Aitor Gabilondo (responsable del Departament de Cooperació de l'Ajuntament de Vitoria) i a Asier Gorriti, (Coordinadora d'ONGs d'Àlaba).

II. ACCIÓ COL·LECTIVA I MOVIMENT SOCIAL ANTIMILITARISTA

II. ACCIÓ COL·LECTIVA I MOVIMENT SOCIAL ANTIMILITARISTA

A) Una advertència prèvia

A l'anàlisi que segueix utilitzarem un altre format narratiu. Enlloc de separar a cada fase allò que ha succeït a les dues comunitats autònomes, farem un relat bàsic, el de Catalunya, on anirem introduint "sobre la marxa", les diferències que s'observen en el moviment del País Basc i les conseqüències corresponents al procés decisor.²¹

B) Introducció

Durant la dictadura franquista, els objectors de consciència al servei militar obligatori (SMO) eren empresonats durant tres anys en presons militars. Quan s'havia complert la pena, no s'eximia el objectors del SMO, per la qual cosa es donava el cas de persones empresonades quatre vegades seguides pel mateix delictes comès reiteradament.

El 1971, apareixen els primers objectors de consciència polítics. És el cas de Pepe Beúnza, que es defineix com el primer objector de consciència "per motius polítics, laics i per la no-violència". El moviment que sorgeix al voltant del cas de Beúnza posa en pràctica un servei civil, i es proposa que aquest servei serveixi com a substitució del SMO.

A partir de la mort del dictador, la UCD canvia l'estratègia seguida per l'anterior govern. Els joves que es declaraven objectors de consciència al SMO no rebien les penes establertes legalment, de manera que quedaven del servei. Com que aquesta mesura no era legal, es duia a terme amb molta discreció. Es tractava d'ajornar la legislació del dret d'objecció de consciència sense pagar el preu polític de la repressió sobre els objectors.

²¹ Aquesta forma de presentar l'evolució d'aquest moviment resultava més adequada, en la mesura que, a diferència del cas anterior, no existia un informe específic sobre l'evolució de l'antimilitarisme al País Basc. En conseqüència, hem introduït a l'informe català les "especialitats" basques, tenint com a referència d'altres treballs sobre el tema (vegeu sobretot Ajangiz 2000; Aguirre, Ajangiz, Ibarra, Sainz de Rozas 1998; i Barcena, Ibarra, Zubiaga 1998) com també sobretot una entrevista especial realitzada per a aquest estudi.

C) Les etapes

PRIMERA ETAPA

De la Constitució Espanyola (1978) a la reglamentació de la Prestació Social Substitutòria (1988)

• Actors, discursos i estratègies

Des de l'any 1978 fins al 1984 hi ha un buit legal sobre aquest tema. Són sis anys de negociacions entre el poder legislatiu i executiu i el moviment antimilitarista, encara molt vinculat a les estructures de partits extraparlamentaris i a organitzacions d'inspiració religiosa.

Durant aquests anys, es comença a organitzar el Moviment per a l'Objecció de Consciència (MOC), un moviment d'àmbit estatal que aglutinarà el moviment antimilitarista, amb el SMO com a eix comú de l'objecció de consciència. La reglamentació de l'objecció de consciència el 1984, la realitza el govern del PSOE, amb Felipe González com a President del Govern.

Abans de l'aprovació de la legislació de la prestació social substitutòria (PSS), que no serà una realitat fins el 1988, hi ha un parèntesi en el qual l'atenció del moviment antimilitarista se centra al voltant del referèndum sobre l'entrada de l'estat espanyol a l'OTAN. Podem afirmar que després del referèndum hi ha cert relleu generacional dins del moviment, relleu que es dona per complert el 1989 amb l'entrada en vigor de la llei que regula la PSS.

• Rendiments

Les lleis que s'aproven el 1984 són les següents:

Llei orgànica 48/1984 de 26 de desembre. Per a la regulació del dret a l'objecció de consciència.

L'aprovació resultat d'aquesta llei, com ja hem dit, era un deute històric del govern amb els objectors de consciència des de primers dels anys setanta. També era una deute amb la mateixa Constitució Espanyola, que reconeixia aquest dret i encara no havia estat normativitzat.

Tot i l'aprovació resultat d'aquesta llei, el moviment antimilitarista, des del MOC i els partits de l'esquerra extraparlamentària, no queda satisfet. La crítica més fonamentada es basa en el fet de la creació d'un tribunal que jutges les causes d'objecció per a cada cas, i decidirà qui és i qui no és objector segons la seva declaració. Això redueix el dret a l'objecció, ja que obliga a tota persona a declarar sobre la seva ideologia o creences.

Un altre punt important de desacord és la impossibilitat d'exercir l'objecció sobrevinguda (declarar-se objector una vegada iniciat el SMO). Aquests arguments es recullen en una sentència del Tribunal Constitucional sobre aquesta llei (sorgida a partir d'un recurs d'inconstitucionalitat), que inclou vots particulars d'alguns magistrats que els comenten.

Llei orgànica 8/1984 de 26 de desembre. Per a la regulació de les penes aplicables a la negativa o no - incorporació a la Prestació Social Substitutòria.

Aquesta segona llei és un cas curiós de reglamentació d'una situació virtual, ja que es trigaran encara quatre anys en reglamentar, mitjançant un Reial Decret, el funcionament de la PSS. Tot i això, el contingut resultat d'aquesta llei deixa molt clar que els objectors de consciència i la PSS rebran un tracte molt desigual, de greuge comparatiu, pel que fa al fet de complir el SMO.

Davant d'aquestes primeres lleis aprovades hi ha diverses reaccions des del moviment antimilitarista. Per un banda, 12.170 joves sol·liciten ser reconeguts objectors de consciència (vegeu taula 1). Aquest nombre anirà en augment any rere any fins a arribar a les 150.581 sol·licituds durant l'any 1998. D'altra banda, es crea la coordinadora Mili-KK que aglutina tots els grups que reivindiquen una llei d'objecció diferent. A aquesta coordinadora hi estan inclosos el MOC i alguns partits extraparlamentaris d'extrema esquerra.

Taula 1. Sol·licituds d'objecció de consciència per any

1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
12.170	6.407	8.897	11.049	13.130	27.398	28.051	42.454	68.209	77.121	72.832	93.279	127.304	150.581

Font. El País 13/12/97 i 27/2/99

L'estratègia de la negociació, no dona bons resultats al moviment antimilitarista, que veu com la llei que regula la PSS, després de tants anys, segueix el camí traçat de discriminació i càstig per als objectors.

Reial Decret 20/1988 de 15 de gener. Per a la reglamentació de la Prestació Social Substitutòria.

Aquesta llei regula la creació de l'oficina per a la Prestació Social i l'Objecció de Consciència (OPSOC), des d'on es gestionarà tot el que faci referència a aquests temes. Segueix sent imprescindible sol·licitar ser reconegut com a objector per un tribunal. La PSS tindrà una duració de 14 mesos, en comparació amb els 9 mesos del SMO. Els drets dels objectors que compleixin la PSS són inexistents.

El moviment antimilitarista també argumenta que la implementació resultat d'aquesta llei cobrirà llocs de treball que ha haurien de ser remunerats, sobretot en el camp del treball de caràcter social.

Si a tot això hi afegim que les penes per no realitzar la PSS són desproporcionades en comparació amb el SMO, es pot entendre la reacció del moviment antimilitarista davant l'aprovació i aplicació d'aquest Reial Decret. Amb aquesta reacció comença una nova etapa.

SEGONA ETAPA

Del sorgiment de la insubmissió (1989) a la guerra del Golf Pèrsic (1991)

• Actors, discursos i estratègies

Davant l'obligació d'exposar motius a un tribunal per ser reconegut com a objector de consciència, el MOC redacta un model de sol·licitud en el qual la persona sol·licitant renuncia a exposar els seus motius emparant-se a la Constitució. Aquesta mateixa sol·licitud adverteix que la persona sol·licitant no està disposada a realitzar cap servei, ni civil ni militar, tot i les lleis punitives vigents. Aquestes sol·licituds seran aprovades automàticament per l'OPSOC, i es passarà a reconèixer el sol·licitant com a objector de consciència. Paral·lelament, 57 joves que havien d'incorporar-se al SMO el febrer de 1989 anuncien, en un acte públic, que no compliran amb aquesta obligació, i es posen a disposició de la justícia.

Comença així la campanya d'insubmissió. Davant l'obligació de complir amb un servei amb l'estat, s'estableix una estratègia de desobediència civil no violenta que s'anirà estenent socialment durant deu anys, fins que l'estat legisla, el 1998, la suspensió del servei obligatori.

Un dels punts més importants del decret 20/88 del 15 de gener és el que declara una amnistia per tots aquells objectors reconeguts abans de l'aprovació d'aquesta amnistia i que van néixer abans de l'any 1969. Això suposa la renovació generacional definitiva en el si del moviment antimilitarista.

El nombre de sol·licituds per a ser reconegut objector va creixent cada vegada més, per la qual cosa, l'OPSOC queda completament desbordada durant molts anys. La implementació real de la llei queda molt per sota de les expectatives creades. De totes maneres, moltes organitzacions i institucions públiques sol·liciten gestionar places de PSS, per la qual cosa, tot i els obstacles interns i externs, la implementació de la PSS va conformant-se.

Podem dir que a Catalunya, el gran impulsor del funcionament de la PSS és el poder local, que informa i facilita la incorporació de joves a la PSS de manera institucional. Més tard, la Generalitat seguirà les mateixes passes. Aquesta política es deu, tal vegada, a l'oportunitat de contractar mà d'obra barata als ajuntaments, tot i que sempre es va defensar l'argument que un bon funcionament de la PSS ajudaria a la desaparició del SMO.

Al País Basc, la relació que s'estableix entre el moviment i les institucions locals, així com la resposta que en resulta, difereix del cas de Catalunya. Efectivament, en molts casos, el moviment va aconseguir no solament que l'ajuntament es posicionés en contra del SMO i es negués a establir places per fer la PSS com a forma de fer pressió per a l'abolició del SMM, sinó que en força ocasions, va resoldre no col·laborar amb l'Estat, i es va negar a fer les *quintas*, a facilitar les llistes dels *mozos*, dels *conscriptos*. Vegem en aquest sentit algunes reflexions d'un dels líders del moviment, en referir-se a les accions dutes a terme a partir de 1989:

"Al principi, els ajuntaments que prenen l'opció de no col·laborar a fer les llistes són molt pocs, 2 o 3. Això seria a la primera campanya, però a partir de la segona gran campanya que comença el 94 el nombre creix. EUDIMA (Coordinadora d'ajuntaments insubmisos) es forma el 95"

També resulta interessant observar com es produeix el mecanisme entre les demandes del moviment i les respostes de les institucions municipals:

"Als ajuntaments on la presentació de mocions era problemàtica (i sobretot per tal que no fos un partit polític el que s'atribuís aquesta moció) el moviment gestionava la moció prèviament amb els partits".

L'aplicació de la legislació referent a la insubmissió a la PSS va a seguir passes molt diferents des del poder judicial. En un primer moment, es van a dictar moltes ordres de presó preventiva, però ben aviat el poder judicial es va a adonar que la repressió exagerada creava reaccions de recolzament social més àmplies. Les penes que s'aplicaven al delictes de "negativa" a realitzar la PSS eren molt pitjors que les que s'aplicaven al delictes de "no - presentació". Condemnar pel delictes de "no - presentació" significava la llibertat condicional automàtica, per la qual cosa, ha estat habitual a Catalunya que l'advocat defensor i el fiscal pactin per proporcionar aquesta sortida als insubmisos.

Per la seva part, la reacció del estament militar serà la d'empresonar preventivament els insubmisos i, una vegada celebrat el judici, dictar penes menors a un any, per la qual cosa, la majoria d'insubmisos catalans també gaudeixen de llibertat condicional.

Durant aquesta etapa, val la pena comentar el sorgiment de l'Associació d'Objectors de Consciència (AOC). Es tracta d'un sector d'objectors que accepta les lleis reguladores de l'objecció i la PSS i es proposa potenciar l'objecció "legal" com a estratègia per acabar amb el SMO. Poc a poc, aquest moviment i el seu discurs va anar guanyant espai dins les administracions locals catalanes i, sobretot, dins l'administració autonòmica, i es va convertir en una espècie de lobby polític i gestor de diversos serveis externs per a l'administració. No creiem que es pugui considerar un moviment social pel seu alt nivell d'estructuració organitzativa i la seva baixa participació de base social.

També és interessant el sorgiment des del si del moviment antimilitarista per a la insubmissió de l'oficina d'informació per a la Defensa del Soldat (IDS). Arrel de les desercions durant la guerra del Golf, aquesta oficina mínimament professionalitzada, es farà càrrec de les denúncies dels abusos que pateixen els joves a les casernes i de les condicions de vida en aquests.

• Rendiments

Llei orgànica 13/1991 de 20 de desembre. Nova llei del Servei Militar.

A part de traspasar a la jurisdicció civil el problema de la insubmissió al SMO, aquesta llei equipara les penes amb les referents a la insubmissió a la PSS. A

efectes pràctics, això suposa un enduriment de les penes. Ara, el mínim serà de dos anys, quatre mesos i un dia fins a un màxim de sis anys de presó civil.

Els jutges de penal, no obstant, aplicaran sovint la legislació militar anterior, per la qual cosa, s'obre també una sortida cap a la llibertat condicional automàtica per als insumisos al SMO.

A partir d'aquesta unificació a la legislació aplicable, comença un important caos de sentències contradictòries per part de l'estament judicial. La majoria de jutges acceptarà la llibertat condicional per als insumisos. Alguns dictaran condemes molt més dures, també es donaran alguns arxius de casos de jutges o sentències absolutòries adduint "estat de necessitat" dels insumisos.

El moviment antimilitarista experimentarà un augment important. L'organització és una mica caòtica: el MOC segueix liderat el moviment per a la insumissió a tot l'Estat espanyol, la coordinadora Mili-KK amplia la seva presència a barris i ciutats, sorgeixen petites assemblees d'insumisos que proven de fer un seguiment dels processos judicials. A més a més, es creen grups de recolzament i organitzacions de familiars i amics d'insumisos. També sorgeix un moviment, el CAMPI (Coordinadora Antimilitarista per a la Insumissió), que radicalitzarà l'estratègia fins al que es va anomenar insumissió total. La seva proposta consistia en el fet que els insumisos no es presentessin als judicis, forçant també la repressió policial.

Cal comentar el paper important que va jugar, durant aquesta etapa, el Casal de la Pau, del carrer Cervantes de Barcelona. Aquest local és el punt neuràlgic de mobilització, un espai de referència per a tota Catalunya per al moviment antimilitarista, on es reuneixen gairebé totes les organitzacions citades i permet un alt nivell de coordinació.

Aquesta xarxa de moviments serà un bon escenari per al moviment per tal d'enfrontar-se a la participació de l'Estat espanyol a la Guerra del Golf Pèrsic. Es pot afirmar que quan esclata el conflicte, el moviment té un dels seus millors moments d'aquestes dues dècades. L'existència de dos desertors catalans i la campanya realitzada al seu voltant serà una mostra important derivada d'aquesta mobilització. Aquesta situació permet que l'estratègia de la insumissió aconsegueixi el recolzament d'amplis sectors socials i sigui reconeguda per tots els estaments de poder com a una qüestió important que cal resoldre.

TERCERA ETAPA

De la fi de la Guerra del Golf (1991) a l'aprovació del nou Codi Penal (1995)

Actors, discursos i estratègies

Podem considerar que aquesta és una etapa de transició en què "no passa gairebé res". Durant aquests darrers anys de govern del PSOE a Espanya, l'absència d'oportunitats polítiques per al moviment antimilitarista provoca una

espècie de llanguiment de la situació en què cadascun dels actors implicats insisteix en les estratègies i discursos establerts durant l'etapa anterior.

D'aquesta manera, el poder judicial seguirà dictant sentències molt dispers, en un continu goteig de judicis que, tot i seguir sent tribunes de publicitat per a l'antimilitarisme, deixen de tenir l'interès mediàtic d'etapes anteriors.

Al **País Basc** la situació és radicalment diferent, ja que el moviment evita la judicialització del conflicte mitjançant la recerca deliberada de la màxima repressió, per què aflori la seva arrel política amb tota cruesa:

"En aquesta etapa del 92-95-96, els insubmisos renuncien a la revisió condicional. Quan això no funciona es planten, que sí que polaritza la pressió. El fet de plantar-se és quan et posen en llibertat condicional i entres a la presó i proves de posar en marxa la maquinària de la repressió. Provocar de nou l'entrada a presó. En Irúñea la presó s'omple, i provoca problemes. El fet de plantar-se té conseqüències. La qüestió de la repressió, i especialment la de l'empresonament, és fonamental per al manteniment de la mobilització al País Basc".

A Catalunya, l'administració local i autonòmica, així com altres institucions i organitzacions de diferents tipus, segueixen participant cada cop més a la implementació de la PSS.

Mentrestant, el moviment antimilitarista prova d'intensificar la crítica de la PSS. No és nada gens desdenyable el nombre d'institucions i d'organitzacions que renuncien a tenir prestacionistes assumint el discurs del moviment antimilitarista, però la falta de presència a l'escenari públic i mediàtic afecten força negativament aquest treball del moviment.

Al **País Basc** el panorama és, evidentment, diferent, fins al punt que es pot parlar d'un bloqueig vers la PSS, avalat per moltes forces polítiques i socials al voltant d'un manifest anomenat "Moviment per l'Abolició de la PSS":

"Pel que fa a les places per a la PSS, s'hauria de dir que al País Basc existeix un bloqueig institucional. Aquí no els queden places, excepte a Creu Roja i a Protecció Civil que depenen del govern central".

A Catalunya, el nombre d'objectors i d'insubmisos va creixent de manera constant però no espectacular. Tot aquest escenari comporta una certa decaiguda del moviment. La insubmissió perd importància a les agendes polítiques. El MOC i la Mili-KK deixen de ser referents claus del moviment antimilitarista per a la insubmissió. Un exemple molt il·lustratiu és el tancament del Casal de la Pau a Barcelona.

Es curiós que, tot i això, cada vegada sembla més factible la desaparició del SMO. L'argumento més important del moviment antimilitarista comença a ser objecte de judici i els actors més implicats en aquest debat comencen a ser conscients que alguna cosa ha de canviar.

Rendiments

Durant l'any 1995 es crea l'Assemblea Antimilitarista de Catalunya que aglutina la majoria dels petits grups d'insubmisos que estaven funcionant en diferents barris o municipis.

Així, el Ministre de Justícia i Interior, Juan Alberto Belloch, impulsa durant l'últim any de govern socialista, el canvi del Codi Penal. En aquest canvi s'inclou la modificació de les penes aplicables en els casos d'insubmissió. El moviment antimilitarista de Catalunya troba l'oportunitat política de consolidar la incipient Assemblea Antimilitarista i tronar a l'escenari mediàtic i polític.

Llei orgànica 10/1995 de 25 de maig. Nou Codi Penal.

S'elimina la distinció entre "negativa" i "no - presentació", però segueixen sent diferents les penes per a insubmisos al SMO i a la PSS. Per als insubmisos al SMO es preveuen penes de sis mesos a dos anys de presó i inhabilitacions de deu a dotze anys. Per als insubmisos a la PSS desapareixen les penes de presó i solament es preveuen penes d'inhabilitació de vuit a dotze anys i multes de 12 a 24 mesos. S'inclou un article d'indubtable inconstitucionalitat, el 528, que preveu penar els falsos objectors, els anomenats "objectors de conveniència".

L'aprovació d'aquest Codi Penal crea un intens debat al Congrés de Diputats. No solament les penes previstes pel delictes d'insubmissió, sinó molts altres temes com l'abort o l'okupació, provoquen crítiques des dels sectors de l'esquerra i de diferents moviments socials.

Els fiscals de Catalunya, amb Josep Maria Mena com a Fiscal General de Catalunya, decideixen aplicar una jurisprudència del Tribunal Suprem, segons la qual s'arxivien els casos de qualsevol objector que no sigui incorporat a la PSS sis mesos després del seu reconeixement pel Tribunal d'Objecció de Consciència. Aquesta és la situació més comuna a Catalunya, donada la lentitud habitual de la incorporació dels joves a la PSS. És així com, per segona vegada, la fiscalia de Catalunya prova de cercar sortides per no aplicar les lleis punitives previstes.

Segons el nou Codi Penal, les peticions de penes superiors a tres anys s'han de jutjar per les audiències provincials. Així doncs, els casos d'insubmissió deixen de ser vistos als jutjats de penal per passar a les audiències provincials. A més a més, els reus ha de decidir a quin Codi Penal s'emparen.

Tots aquests canvis, amb la citada actitud dels fiscals i les actuacions disperses dels jutges, significaran un augment del caos judicial vers les causes d'insubmissió. El moviment antimilitarista radicalitza la seva estratègia davant el poder judicial, no acudint als judicis o abandonant la sala una vegada iniciades les vistes orals.

Mantenir solucions penals davant un delictes que la societat no considera "perillós", provoca la reacció contrària a la que es buscava amb l'aprovació del

nou Codi Penal. Lluny de parar l'estratègia de la insubmissió, el nou Codi Penal desperta la solidaritat d'àmplies capes de la població amb el moviment antimilitarista. Un dels millors exemples és l'abandonament de la gestió de places de PSS per part de moltes ONG importants, que fins al moment havien firmat un conveni amb l'OPSOC. Podem afirmar que l'aprovació del nou Codi Penal és l'inici del desenllaç del problema del SMO i la PSS.

QUARTA ETAPA

De l'inici del govern del Partit Popular (1996) a l'anunci de la fi del SMO (1999)

• Actors, discursos i estratègies

El 1996, el PP guanya les eleccions generals. Per tal de poder governar és necessari un pacte entre el PP i CiU. El grup català introdueix en el seu programa electoral l'objectiu d'acabar amb el SMO, i és durant aquesta legislatura que el govern n'aprova la suspensió.

La mobilització de l'antimilitarisme davant les dures penes previstes per als casos d'insubmissió provoca gestos de solidaritat per part de moltes organitzacions i institucions. Per part del poder judicial, l'organització Jutges per la Democràcia. Moltes ONG firmen un manifest pel qual anuncien la seva decisió de deixar de gestionar places de PSS. Alguns partits polítics també es posicionen a favor de la despenalització (en Catalunya CiU, IC i ERC principalment). A tot això cal afegir-hi diverses universitats, sindicats, associacions professionals, etc.

El Parlament de Catalunya aprova una moció en què se sol·licita la despenalització total de la insubmissió, a proposta dels grups juvenils de tots els partits excepte del PP.

Durant aquesta etapa, el MOC durà a terme una nova estratègia de desobediència civil anomenada insubmissió a les casernes. Els joves antimilitaristes s'incorporen al SMO i, una vegada obtenen estatus militar, abandonen el servei. D'aquesta manera, l'antimilitarisme torna a l'enfrontament directe amb l'estament militar. Es pot considerar aquesta nova estratègia com una radicalització del moviment, afegint les noves estratègies de no - presentació als judicis. Aquestes estratègies estan cada vegada més d'acord amb els plantejaments d'insubmissió total que propugnava el CAMPI des de 1989.

Actualment, més d'una dotzena d'insubmisos estan empresonats a presons militars per insubmissió a les casernes. Pot dir-se que aquesta estratègia no ha tingut l'eco mediàtic que s'esperava, i que a l'àmbit social és difícil fer entendre el perquè d'aquesta estratègia, una vegada anunciada la suspensió del SMO.

Un altre eix important és la denuncia del comerç d'armes que fa l'Estat amb zones altament conflictives del planeta. Aquest és un eix compartit per moltes

institucions i grups polítics que pretenen millorar la transparència de les polítiques en aquest camp.

D'altra banda, les oportunitats polítiques per al moviment es donen en els casos dels conflictes bèl·lics en altres països. Per això s'ha constituït la plataforma "Aturem la guerra", en la qual participa l'Assemblea Antimilitarista de Catalunya. Aquesta plataforma aglutina persones i organitzacions amb llarga experiència amb el moviment antimilitarista, així com grups de nova formació constituïts per persones joves. Es troben entre aquests algunes ONG i també partits polítics.

- **Rendiments**

Llei orgànica 7/1998 de 5 d'octubre. Variació dels articles referents a la insubmissió regulats al Codi Penal de 1995.

S'aprova aquesta llei que canviarà les penes previstes per aquest delictes al Codi Penal.

S'acaben d'unificar les penes d'insubmissió al SMO i a la PSS, tot i que cada vegada era menor la diferència. S'eliminen totes les penes de presó i es preveuen condemnes entre quatre i sis anys d'inhabilitació. Una vegada aprovada aquesta llei, i donada l'aplicació de la jurisprudència anterior en els judicis, la implementació de la legislació per part del poder judicial es converteix en un caos absolut. En deu anys, la llei ha canviat quatre vegades, i l'aplicació d'aquesta ha patit diverses interpretacions per part de jutges i fiscals.

Nova reglamentació de la PSS

Coneguda amb el nom de llei Campuzano, ja que el seu promotor va ser el diputat per CiU a Madrid, Carles Campuzano, aquesta reglamentació també prova d'igualar les condicions del compliment del SMO amb les de la PSS.

Amb aquesta llei la Generalitat de Catalunya assumeix totes les funcions de gestionar la PSS. Això significa una millora en la rapidesa de l'assignació de destins i de la incorporació al servei. Però aquesta millora arriba tard, la PSS també té ja data de caducitat, serà la gestió de l'agonia.

Una qüestió important que s'inclou en aquesta normativa és l'enviament a la reserva de tots els objectors que estaven esperant l'assignació de destí o la incorporació al servei des de feia més de tres anys. Això significa que 48.000 joves de tot l'estat (uns 13.000 a Catalunya) solucionen definitivament la seva situació sense haver de complir amb cap servei. És la segona amnistia encoberta per a molts insubmisos.

Un dels eixos fonamentals del discurs futur de l'antimilitarisme és el desprestigi de l'exèrcit professional. La implementació d'aquest exèrcit està sent un greu problema per al govern, ja que no es cobreixen les expectatives del Ministeri de

Defensa quant a les sol·licituds de places per a la incorporació de soldats (vegeu taula 2).

Taula 2. Oferta i sol·licituds de places a l'exèrcit professional

ANY	NÚMERO DE PLACES OFERTADES	SOL·LICITUDS PER PLAÇA
1992	3.028	4,30
1993	8.549	3,96
1994	10.063	5,12
1995	2.320	11,96
1996	7.937	6,46
1997	10.782	3,98

Font. El País 13/10/97

Aquest serà un dels cavalls de batalla de l'antimilitarisme davant l'estat. Segons les informacions de febrer de 2000, el nombre de sol·licituds per plaça durant els últims mesos havia estat de 1,2. Això implica cobrir les places amb gairebé totes les sol·licituds rebudes, sense possibilitat d'escollir les persones idònies.

Així doncs, la suspensió del SMO i la PSS marquen un altre punt d'inflexió al moviment social antimilitarista, que amb aquesta petita victòria veu com la seva mostra principal davant la societat deixa d'existir. La recerca o la creació d'una oportunitat política nova sembla que marcarà els propers anys.

Per la seva banda, les polítiques públiques no reconeixen haver estat influïdes pel moviment antimilitarista. El canvi d'opinió respecte a la necessitat d'un exèrcit de lleva ve donat, segons el poder executiu, pel canvi a les relacions internacionals i els avenços tecnològics.

ELS ÚLTIMS ESDEVENIMENTS: LA CAMPANYA CONTRA LA DESFILADA MILITAR

Amb la retirada de l'SMO i la conseqüent pèrdua de força de l'estratègia d'insubmissió, les dificultats per mobilitzar la població contra les "guerres humanitàries" de Bosnia o Kosovo, i la victòria per majoria absoluta del PP a les eleccions de març de 2000, el desànim amenaça seriosament els diversos col·lectius del moviment antimilitarista. Però, el mes d'abril de 2000 i de forma sorpresiva s'obre en l'escenari del moviment antimilitarista una molt bona oportunitat política que no deixarà escapar. El Ministeri de Defensa anuncia que en ocasió del Dia de les Forces Armades (27 de maig) es realitzarà a Barcelona una desfilada militar.

En molts pocs dies, diverses ONG de pau i drets humans organitzen una primera reunió per valorar la notícia, mentre que la Plataforma Aturem la Guerra acorda llençar una campanya contra la celebració de la desfilada. Ambdós dinàmiques conflueixen ràpidament i es crea la "Plataforma Unitària per la Pau: diguem no a la desfilada militar", que arribarà a aglutinar al final del procés de mobilització més de 200 entitats, molt variades i diferents, des de col·lectius alternatius a sindicats; associacions de veïns, d'educació i lleure, i

estudiantils; ONGs, fundacions, i moviments de solidaritat; partits polítics parlamentaris (IC-V i ERC) i extraparlamentaris, joventuts de partits i fins i tot, des de fora recolzament d'institucions com Consells Comarcals, Diputacions o Ajuntaments

Al mateix temps, altres col·lectius, que no es sentien prou còmodes a la Plataforma, creen la Coordinadora contra l'Ocupació Militar, que realitzarà accions pròpies però es sumarà també a gran part de les proposades per la Plataforma.

El 17 de maig, després de diverses i multitudinàries reunions de la Plataforma al Centre de Treball i Documentació, situat al barri de Gràcia de Barcelona, es fa públic mitjançant una roda de premsa, el Manifest de la Plataforma, on s'exposen els motius de la campanya i s'anuncien les accions unitàries, entre les que destaquen la convocatòria de manifestació pel dia 20, l'Acampada Popular a partir del dia 23 amb la intenció d'evitar la desfilada i el Festival per la Pau, convocat pel mateix dia de la desfilada. Sota el lema "Cap exèrcit defensa la Pau: no a la desfilada militar a Barcelona", s'inicia una campanya breu però intensíssima del moviment antimilitarista català.

Per altra banda, d'entre les activitats pròpies de la Coordinadora contra l'ocupació militar, destaquen el cercavila del dia 26, i l'esmorzar popular i manifestació contra la desfilada del mateix dia 27, que va aglutinar unes 3.000 persones i va ser dissolta amb contundents càrregues policials.

Molts més col·lectius convoquen centenars d'actes contra la desfilada a tot el territori català, els quals no ens estendrem a detallar, però que posen de manifest l'amplitud i extensió de la mobilització.

El moviment aconsegueix crear al seu voltant una xarxa d'acció col·lectiva crítica extensa i molt diversa, al voltant de l'objectiu de protestar contra la desfilada. Els marcs interpretatius dominants en la societat catalana encaixen perfectament, en aquest cas, amb l'estratègia emmarcadora de la Plataforma. En primer lloc, la poca vinculació de la societat catalana amb l'exèrcit per raons històriques, entre les quals destaca el record recent del cop del 36 i la dictadura franquista, està fora de dubte. D'altra banda, encara que en no és l'eix principal del discurs de la Plataforma, la mobilització desperta amplies simpaties entre les diverses famílies del nacionalisme català, també per raons òbvies.

Al mateix temps, des d'un primer moment, es fa evident la capacitat de la Plataforma per generar, amb la seva oposició radical a la Desfilada, divisions profundes entre les elits polítiques i les instàncies de poder. Només el Govern Espanyol i el PP recolzen sense embuts la desfilada, mentre que en el PSC-PSOE, malgrat es demana respecte institucional per "l'exèrcit democràtic", existeixen punts de vista dissidents des de les joventuts del partit i la plataforma Ciutadans pel Canvi. D'altra banda, és particularment incòmoda la postura de CIU i del govern de la Generalitat, que protocol·làriament està obligat a recolzar l'acte, però d'altra banda compta amb la presència de les joventuts de CDC (les JNC) a la Plataforma i amb el descontent de la seva base electoral més nacionalista. Fins i tot Consells Comarcals i Diputacions (com la Lleida)

controlades per la coalició mostren en declaracions públiques el seu rebuig a la celebració de l'acte.

La mobilització ja té impactes substantius previs a la celebració de l'acte. En primer lloc, l'itinerari, que tenia previst travessar Barcelona per la Diagonal es canvia de lloc davant l'amenaça de l'acampada i el creixent malestar de la societat civil catalana, i es trasllada la petita Av. Rius i Taulet a Monjuïc. A més, els més de 10.000 efectius militars que havien de desfilars es veu reduït a un miler, sense material de guerra pesat (tancs, etc), ni espectacle aeri.

La mobilització contra la Desfilada assoleix un èxit espectacular: desenes de milers de persones es manifesten el dia 20 contra la desfilada, mentre que el dia de la Desfilada més de 50.000 persones assisteixen al Festival per la Pau convocat per la Plataforma, davant dels menys de 10.000 que aconsegueix aglutinar la desfilada governamental. L'acampada, acció més avantguardista i de risc, mereix un comentari a part. Al llarg dels 4 dies de durada de la mateixa hi acampen 130 tendes a la rotonda de la Plaça Espanya i es realitzen assemblees de centenars de persones. El brutal desallotjament policial la matinada de la Desfilada, no pot evitar el fet que durant més de 4 dies aquesta esdevingui exemple de desobediència civil no-violenta contra els exèrcits.

Els rendiments simbòlics de la campanya són indiscutibles, es difon el missatge antimilitarista, que centra el debat mediàtic i polític del mes de maig i s'organitza una mobilització de masses al voltant de l'eix pau-militarisme.

Pel que fa als rendiments institucionals i substantius, destaquen, sobre multitud de declaracions de rebuig al militarisme d'institucions locals, dos textos dels Parlaments autonòmic i estatal:

- Pel que fa al Parlament de Catalunya, la proposta d'IC-V en forma de proposició no de llei és aprovada al Parlament de Catalunya el dia 24 de maig. El Parlament es posiciona en favor de la pau i contra la guerra com a mitjà de resolució de conflictes, al mateix temps que insta al Govern de la Generalitat a promoure la pau mitjançant iniciatives pròpies i de recolzament a governs locals i entitats cíviques en foment de la cultura de pau.

- El Congrés de Diputats, aprova el dia 30 de maig una altra proposició no de llei que restringeix el dia de les Forces Armades, a activitats de promoció de l'exèrcit, com jornades de portes obertes o exposicions, però exclou la celebració de cap Desfilada en aquella data.

Finalment, els rendiments interns són encara difícils d'avaluar. No es pot dir que després d'aquesta intensa campanya, el moviment hagi experimentat un fort creixement, però sí que hagi suposat la incorporació de sectors joves que no havien pogut participar de l'estratègia d'insubmissió. Per exemple destaca la Campanya contra la Investigació Militar, que s'està portant a terme a totes les universitats catalanes per part noves promocions d'antimilitaristes. D'altra banda, l'experiència de la campanya contra la Desfilada, igual que la de la Consulta Ciutadana per l'Abolició del Deute Extern, són una mostra del fort teixit social català, i de la capacitat dels moviments alternatius de penetrar amb el seu discurs, coordinar-s'hi i elaborar estratègies emmarcadores tendents a

l'èxit de la mobilització. L'actual suport social a la lluita del immigrants sense papers, i sobretot la propera campanya contra la visita del Banc Mundial a Barcelona al mes de juny, poden ser dos exemples més d'aquesta singularitat catalana, l'un en forma de mobilització antiracista i l'altre contra la globalització capitalista i les seves conseqüències.

D) CONCLUSIONS

Una consideració prèvia

Com al cas dels moviments per la solidaritat, hem de precisar la mesura amb què les dues dinàmiques territorials conflueixen i, al contrari que al cas anterior, hem d'afirmar la seva divergència.

Efectivament i tal com es dedueix del relat, el grau de penetració del moviment en els espais públics decisoris al País Basc ha estat sensiblement superior que en el cas de Catalunya. La relació amb els ajuntaments exemplifica bé aquesta diferència. Al País Basc, el moviment participa d'alguna forma en decisions contràries - des de diverses perspectives - al SMO. A Catalunya, al contrari, el moviment no aconsegueix impedir que els ajuntaments practiquin una política de recolzament a la PSS.

Tenint en compte aquestes diferències, seguirem l'esquema analític del moviment anterior.

Dimensions

A) Com al cas anterior, en la dimensió **simbòlico-conceptual**, el paper del moviment ha estat decisiu. Creiem que es pot afirmar que la inclusió a l'agenda institucional de tots els temes rellevants - objecció, PSS, canvi del Codi penal i abolició del SMO- ha estat determinada pel discurs del moviment, que ha sabut utilitzar adequadament en favor seu els mitjans de comunicació. Sens dubte, el moviment ha operat a partir de *frames* dominants favorables (entre ells, el desprestigi polític de l'exèrcit). Però, en qualsevol cas, també ha sabut alinear el seu discurs a aquesta cultura social.

B) A la **dimensió operativa**, cal establir com a afirmació principal que la presència del moviment ha estat inexistente. Cap de les organitzacions del moviment ha tingut mai cap relació amb les instàncies polítiques o administratives realment decisòries (Ministeri de Defensa, de Justícia, de Presidència) en l'establiment de la legislació corresponent a aquesta àrea de polítiques públiques.

C) En la **dimensió operativa**, hem de considerar diversos extrems:

La extensió de l'objecció fins a límits insuportables per al poder executiu ha estat una forma d'acabar amb el servei militar. Al final, una de les raons de l'abolició del SMO ha estat la falta de *mozos* disposats a fer la *mili*.

La confusió i incoherència del poder judicial a l'hora d'establir els càstigs corresponents als insubmisos ha dificultat la implementació del SMO. En observar vacil·lacions per part dels jutges a l'hora d'imposar sentències, la població juvenil optava pel rebuig al SMO.

En el cas del País Basc hauríem d'incloure dues altres vies d'obstaculització:

- El fet d'aconseguir que moltes institucions públiques (ajuntaments) i privades es neguessin a acceptar prestacionistes socials, fet que bloquejava encara més l'estratègia legitimadora del SMO.
- La negativa d'alguns ajuntaments a col·laborar amb l'exèrcit en l'elaboració de les llistes de conspires.

Des d'on.

a) Des de l'**estructura d'oportunitat política**, i a diferència del cas anterior, la instància central decisòria ha mantingut en tot moment un *imput* molt tancat. No obstant, i pel que fa al País Basc, és de destacar com el moviment ha usat en favor seu el sistema d'élits i el d'aliances. Com per una banda ha estat capaç d'unificar en favor seu elits potencialment hostils, i com ha aconseguit aliances que no han estat demonitzades per altres majories.

D'altra banda, i com acabem d'assenyalar, les estructures d'oportunitat política corresponents a l'*output* han estat clarament positives per al moviment .

b) Pel que fa a les **policy networks**, és evident que el moviment ni tant sols ha aconseguit l'estatus d'interlocutor en les instàncies decisòries, per la qual cosa no ha possibilitat el fet de discutir quin ha estat la seva posició a la xarxa. En el cas del País Basc, sí que va aconseguir una certa presència als òrgans d'implementació, presència, en qualsevol cas esporàdica, donada la reivindicació específica en joc.

c) Entrant a l'apartat estratègic dels **recursos** posats en joc, el *ranking* per establir difereix del cas anterior:

1. Potser s'hauria de donar el primer lloc a l'ús de formes de mobilització clàssica dels moviments socials "ortodoxos" (manifestacions, accions espectaculars, resistència no violenta, etc.)

2. En segon lloc, el recurs repressiu ha jugat un paper central per la seva estratègia mobilitzadora. El moviment ha aconseguit un elevat recolzament i legitimació social - i la deslegitimació corresponent de la política militar del Govern -, en la mesura que ha aconseguit que molts dels seus militants hagin estat a la presó. A l'opinió pública li va resultar intolerable que fossin empresonades persones pacífiques que es limitaven a no voler collir les armes. L'opinió pública va creure que si la culpa d'un disbarat tan gran la tenia la *mili*, aquesta havia de desaparèixer immediatament.

3. El moviment també va saber utilitzar en favor seu, com ja s'ha indicat, la cultura anti-militar existent. L'opinió pública i la majoria de les elits polítiques van comprendre decididament el seu discurs.

4. Finalment, i a diferència del cas dels moviments per a la solidaritat, l'antimilitarisme va incorporar molts voluntaris nous a les seves fileres, però va aconseguir mantenir compacte un nucli de militants.

Els efectes sobre els moviments

És evident que en aquest cas ens trobem davant d'un "autèntic" moviment social compacte, (i no com en el cas anterior, amb moviments i organitzacions o tercers gèneres). Ens trobem davant d'un moviment social que durant el procés s'ha anat reforçant pel que fa a la militància, a la radicalisme i a la legitimitat, d'un moviment social que ha aconseguit acabar amb el servei militar i un impacte espectacular. Però també en aquest cas el resultat pot acabar amb el moviment, tot i que per raons molt diferents de les del cas anterior.

Efectivament, no s'ha aconseguit l'objectiu final: acabar amb els exèrcits permanents, però sí un objectiu parcial, el SMO, l'objectiu final per a l'opinió pública. D'aquesta forma, el moviment deixa d'existir per a la societat, i els seus objectius finals vertaders són oblidats. Per tant, pot reivindicar-se un rendiment positiu, però ja no resulta tan clar parlar d'un èxit per al moviment.

D'altra banda, resulta interessant observar en aquest cas com una estratègia diametralment oposada a la dels moviments per a la solidaritat aconsegueix resultats positius. D'això es dedueix, com ja hem apuntat, que resulta molt aventurat establir models fixes i idèntics per a tota circumstància, situació i reivindicació.

La democràcia

Les conseqüències per a la "nostra" democràcia no són tan clares com en el cas anterior, donada la provisionalitat de la mobilització. Així, no podem parlar d'un model democràtic, participatiu, plural, igualitari a la política de defensa. Podem parlar d'alguna experiència democràtica en algun moment, en alguna instància política (municipal, per exemple). No és molt, però potser n'hi prou. Que així sigui.

ANÀLISI DE CASOS.

CAS 1: LA UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA I EL MOVIMENT ANTIMILITARISTA.

El moviment antimilitarista a la UAB, des de finals dels anys vuitanta fins a finals dels noranta, centra bàsicament la seva activitat en l'objectiu d'eliminar les places de PSS que existeixen a la universitat. Aquesta estratègia implicarà molts actors a participar en el camp de discussió.

ACTORS I DISCURSOS

Moviment antimilitarista.

El moviment antimilitarista a la UAB passa per diverses etapes sota diferents formes d'organització, sempre heterogènies. En una primera etapa (1988-89) està format, d'una banda, per membres del CAMPI, que defensen postures, discursos i estratègies radicals i, d'altra banda, pel què queda d'una organització històrica, Universitaris per la Pau (UPP). També cal incloure-hi, en una primera fase, diverses associacions que defensen la objecció de consciència, les quals no es plantegen, encara, el problema de la PSS. Es crea la Plataforma per la Insubmissió, coberta per l'assemblea de la Facultat de Lletres, amb la qual cosa s'inicia una vinculació d'incidència i interconnexió amb el moviment assembleari de la UAB, que es mantindrà estable durant tot el període estudiat.

El 1990, amb el relleu generacional propi dels moviments estudiantils, el moviment canvia substancialment de membres, pren una identitat més lligada a la Universitat i s'organitza en la Comissió Antimilitarista de la UPP.

El 1993, la UPP es dissol en l'Assemblea d'Insubmisos de l'Autònoma (LAIA), sigles que agruparan el moviment per la insubmissió a la USB fins els nostres dies, i que es convertirà en la impulsora de l'Assemblea Antimilitarista de Catalunya el març del 1996.

Fortes vinculacions amb el moviment d'estudiants assemblearis. Diferents perfils polítics, potencialment conflictius però resolts per la unitat en la lluita per la insubmissió, contra el SMO i la PSS.

Moviment estudiantil assembleari.

Moviment estudiantil molt heterogeni que promou la democràcia directa a la universitat i postures d'esquerra alternativa i/o radical. Discurs alternatiu en la organització de sindicats polítics. Els insubmisos vehiculen la seva participació institucional als claustres a través dels representants d'aquesta organització.

Aquest moviment també varia les formes organitzatives al llarg del període estudiat. Durant la primera etapa s'organitza a través d'Assemblearis Independents, i a partir del 1994 ho fa sota les sigles CAF (Coordinadora d'Assamblees de Facultats).

Associacions estudiantils i entitats a favor de la PSS

Algunes associacions d'estudiants defensen la PSS, fins i tot durant l'última etapa estudiada. L'equip de govern percep la discrepància d'opinió amb el moviment antimilitarista com un enfrontament entre estudiants.

L'Associació d'Objectors de Consciència (AOC), màxima expressió organitzativa d'aquesta línia, s'acabarà institucionalitzant fins el punt que els seus membres es convertiran en els gestors de la PSS a la UAB, a través de l'Oficina d'Afers Socials. Aquest col·lectiu es caracteritza per un enfrontament total amb els insubmisos i una defensa acèrrima de la PSS.

A partir del 1996, any en què s'anuncia la desaparició de la PSS, la organització comença a prendre posicions per mantenir els propis recursos. A través de l'ONG Moviment per la PAU, intenten buscar una sortida a la fi de la PSS: el Voluntariat i el Servei Civil.

Aquests actors obtenen alts rendiments de diferent tipus: econòmics, mediàtics i institucionals. En canvi, en l'aspecte simbòlic, és el discurs de la insubmissió el que obté millors resultats.

Claustre

En aquest òrgan de discussió i legislació de la universitat és on se celebren els debats sobre la retirada de les places de la PSS, sense cap rendiment institucional per al moviment antimilitarista, malgrat que la intensitat de la mobilització és cada vegada més forta.

Els insubmisos de la universitat entrevistats coincideixen a assenyalar que al claustre hi ha poc debat polític i que l'equip de govern no el controla, mentre que el pes dels interessos corporatius dels gestors de la PSS es nota als resultats de les votacions.

Equip de Govern

Mediador en els conflictes entre organitzacions pro-PSS i insubmisos. Poca comprensió, al principi, de la problemàtica, ja que *"hi havia una valoració, molt poc pensada, difusament a favor de la PSS"* (M. Izquierdo).

L'equip de govern veu la problemàtica de la insubmissió des d'un punt de vista de *"conflicte entre estudiants"*. En tot cas, cal constatar una certa permeabilitat al discurs de la insubmissió, tot i que no s'entén la seva incompatibilitat amb el manteniment de la PSS.

Sense conèixer el moviment a la perfecció (confusió entre UPP i LAIA) l'equip de govern sí que detecta que es tracta d'un moviment heterogeni. En algun moment no pot controlar els claustres en els quals es debat el problema de la PSS, sobretot l'últim, que havia estat promogut amb intenció conciliadora, i en què fins i tot els actors havien realitzat reunions preparatòries prèvies.

Resta de la comunitat universitària. Professors i PAS.

Dificultat per explicar la contradicció PSS / Insubmissió. En l'última etapa el moviment busca el suport de sectors del professorat i aconsegueix difondre el seu discurs. El PAS es manifesta majoritàriament a favor dels insubmisos i en contra de la PSS.

CRONOLOGIA I ESDEVENIMENTS

1988-1991

El moviment antimilitarista es gesta a la UAB a partir de l'herència dels Universitaris per la Pau (UPP), d'insubmisos vinculats al CAMPI i d'una sèrie d'associacions i persones que promouen la llei de la PSS. La insubmissió entra, doncs, a través de diversos canals; la UPP es pot considerar el canal històric, el CAMPI, el més radical, i les associacions pro-PSS, el més moderat. Amb una composició heterogènia, el moviment trobarà la seva principal oportunitat política amb la Guerra del Golf, que suposarà la institucionalització en l'àmbit universitari dels temes referits a l'antimilitarisme i la solidaritat, en resposta a una sorprenentment alta capacitat de mobilització contra la guerra.

En aquest període es començaven a oferir places de PSS, ja que des de diversos sectors s'entenia la objecció legal com una bona alternativa antimilitarista.

1990. Primer debat sobre la PSS al Claustre General. Malgrat la concentració de 300 persones contra les places de PSS, el claustre ratifica la política de creixement de les places al campus.

1992-1995

Consolidació de l'espai de la PSS i d'un espai dedicat a la solidaritat internacional.

L' Equip de Govern defensa un dictàmen crític amb el Nou Codi Penal i té contactes amb diputats, com Carles Campuzano (CiU), per evitar l'enduriment de les penes als insubmisos. Presència ambigua dels òrgans institucionals de la UAB als judicis. En alguns casos, aquests òrgans defensen els insubmisos, però alhora són part de l'acusació en tant que són gestors de la PSS.

La universitat destina molts recursos a la PSS, però també s'ofereixen subvencions als col·lectius d'insubmisos, organitzats fins el 1993 en la Comissió Antimilitarista d'UPP, i posteriorment a LAIA.

1994. Segon debat sobre la PSS al Claustre General. En paraules d'un membre de la Mesa del Claustre, amb aquest debat *"es trenca la pau social a l'autònoma"*. El claustre no assumeix la contradicció entre PSS i insubmissió. El moviment antimilitarista torna a perdre la votació.

1996-1999

L'entrada en vigor del nou codi penal suposa una nova oportunitat política pel moviment. LAIA pren més força, el seu discurs és totalment assumit pels estudiants assemblearis, i fins i tot l'equip de govern s'oposa a l'aplicació de les penes de presó als insubmisos. Continua l'assistència de càrrecs institucionals de l'autònoma als judicis dels alumnes insubmisos. Es donen posicionaments dels òrgans de govern en defensa del dret a ser insubmis. En algun judici existeixen, alhora, testimonis dels fiscals en representació de la UAB.

Durant aquest període la insubmissió, i sobretot la lluita per la desaparició de les places de PSS a la Universitat, es converteix en el primer tema d'enfrontament entre claustrals assemblearis i equip de govern, que insisteix a oferir cobertura a ambdós col·lectius (objectors i insubmisos).

1996. Tercer debat sobre la PSS. El Claustre de 1996, promogut pel propi equip de govern per posar fi de manera esglaonada a les places de la PSS, suposa una nova derrota als insubmisos. En tot cas, en el terreny simbòlic, sectors cada vegada més amplis de la universitat assumeixen el discurs desobedient de la insubmissió.

Els mitjans de comunicació, en particular un programa de la televisió autonòmica, presten especial interès als insubmisos de l'Autònoma, contribuint a la difusió del discurs de la insubmissió a capes socials alienes al moviment.

CONCLUSIONS

Es confirmen les etapes o punts d'inflexió del moviment antimilitarista. En el cas de la UAB, observem que el moviment es revitalitza i guanya noves adhesions el 1991 amb la Guerra del Golf i el 1996 amb l'entrada en vigor del Nou Codi Penal

Rendiments substantius i operatius.

- Paradoxa: un moviment fort aconsegueix rendiments institucionals dèbils. La UAB, malgrat la força i el reconeixement per part de tots els actors del moviment per la insubmissió, és l'última universitat a retirar la PSS. Contradiccions entre teoria i praxis: *"el rector insubmis"*, com anunciava un titular de premsa referint-se a l'actual, és el rector amb més objectors de Catalunya.

- En contraposició, rendiments molt elevats per als partidaris de la PSS, que arriben a l'extrem de passar de ser associacions a favor de la PSS a gestionar enormes quantitats de recursos de tot tipus a les oficines de gestió de la PSS a la UAB.

- **Rendiments simbòlics**

- La insubmissió és un tema simbòlic molt important per entendre l'especificitat del moviment estudiantil a la UAB, en tant que és assumit pel sector assembleari. Els insubmisos entrevistats opinen que la insubmissió a la UAB es converteix en un tret d'identitat de l'esquerra juvenil i traça una nítida divisió a l'esquerra política estudiantil entre radicals i reformistes. D'altra banda, com que es tracta d'un tema que afecta a tota la joventut, es converteix en generador de xarxes de moviments alternatius a la universitat.

- Plantejament d'un debat a la societat, contribució a la normalització i acceptació social de la insubmissió. Des dels òrgans de govern de la UAB es reconeix que el moviment ha aportat moltes coses a la institució universitària quant a pensament crític i nous valors.

La denúncia sistemàtica de les places de PSS i, en el fons, de com s'utilitzen els recursos públics, posa de manifest una important xarxa d'interessos corporatius i clientelars al voltant del tema del servei civil, que escapa fins i tot al control dels òrgans de govern de la UAB:

Entrevistes realitzades:

12 de gener del 2000, entrevista a membres de LAIA i 3 de febrer del 2000, entrevista a Mercè Izquierdo, Vicerectora dels Estudiants de la UAB

CAS 2: L'ÀMBIT JUDICIAL I EL MOVIMENT ANTIMILITARISTA A CATALUNYA.

L'estratègia de desobediència civil seguida pel moviment antimilitarista des del 1989 ha provocat una interacció intensa entre el moviment i l'àmbit judicial. A Catalunya aquesta interacció ha tingut unes característiques específiques importants, i per tant hem cregut interessant analitzar-la com a cas concret.

ACTORS I DISCURSOS

El Cos Judicial.

El conjunt dels jutges és un dels principals actors en aquesta interacció. Tot i que el citem de manera genèrica, dins d'aquest grup podem trobar-hi diferents actors que juguen papers diversos, de vegades enfrontats entre si. Així doncs, l'associació Jutges per la Democràcia (JD) o l'Associació de Jutges Francisco de Vitoria, a la qual està afiliada, més o menys, una tercera part de la judicatura, tenen opinions sovint confrontades amb l'associació de jutges majoritària (Associació Professional de Jutges). Els primers han defensat, durant aquests anys, que la insubmissió és un problema polític que no s'ha de resoldre a través dels tribunals. Són els jutges que han dictat sentències absolutòries o han intentat sempre minimitzar les penes per insubmissió. La resta ha mantingut que la postura de desobediència és un cas punible i, per tant, ha de ser tractat tal com diu la llei. Així com el primer grup ha portat la seva postura al camp del debat polític, la resta ha fet, senzillament, la seva feina. Cal comentar que cada jutge gaudeix d'independència judicial pròpia, per la qual cosa les actituds particulars personals de cada jutge han estat, en molts casos, molt dispars. Menció especial mereix el Tribunal Constitucional i la seva sentència dictada el 1987, davant un recurs presentat pel Defensor del Poble.

El Ministeri Fiscal.

En aquest cas ens trobem amb un cos jerarquitzat en el qual les decisions superiors han de ser acatades pels estaments inferiors. Tot i així, a Catalunya s'ha donat el cas que el cos de fiscals discrepés d'algunes directrius donades pel Ministeri a Madrid. Els fiscals catalans han actuat, en molts casos, com a filtre atenuant de les penes als insubmisos. Tant en l'època en què el Fiscal General de Catalunya era el Sr. Jiménez Villarejo com durant l'etapa següent, en què exerceix el càrrec el Sr. Mena. També ens trobem, en aquest cas, amb l'existència de la Unió de Fiscals Progressistes, que actua en alguna ocasió com a part política en el conflicte.

El Poder Legislatiu.

Aquest és, potser, un actor que influeix en la interacció que pretenem analitzar de manera externa. Les diferents lleis aprovades, entre 1978 i 1999, influeixen decisivament en el cas que ens proposem.

La Justícia Militar.

Entenem també que juga un paper secundari, però no per això poc important. Entre el 1989 i el 1991, els delictes d'insubmissió al SMO depenien d'aquesta judicatura. Durant el procés mitjançant el qual es produeix el canvi, aquest és un actor important, ja que aquest canvi es manifesta gràcies a la seva inhibició. També serà un actor important a partir del 1998, quan el moviment antimilitarista opta per la insubmissió a les casernes. Menció especial mereix el jutge militar Sr. Izquierdo.

El moviment antimilitarista.

És curiós com en aquest cas podem analitzar el moviment des de dues vessants molt diferents. Els actors citats més amunt tracten el moviment com a casos aïllats personalitzats, tot i la insistència dels mateixos insubmisos per ser tractats com a moviment social, també a l'hora de ser jutjats. En aquest grup hi hem d'incloure, a més, tots els advocats defensors, militants políticament en alguns casos, i advocats d'ofici en d'altres.

CRONOLOGIA I ESDEVENIMENTS

Paral·lelament a les etapes assenyalades més amunt, la relació entre l'àmbit judicial i el moviment antimilitarista marca els seus punts d'inflexió als inicis o a finals de les diferents etapes.

1984. La llei que regula la objecció de consciència és objecte d'un recurs d'emparament que eleva el Defensor del Poble al Tribunal Constitucional. A la sentència, que no obliga a canviar ni un àpex de la Llei 48/1984 del 26 de desembre, es troben rebutjats tots els arguments que el moviment antimilitarista havia esgrimit. L'octubre del 1987 es publica la sentència que fa esclatar, el 1989, la insubmissió.

1991. La justícia militar s'inhibeix de jutjar els insubmisos al SMO. Després de la Guerra del Golf, i davant de l'estat d'opinió generalitzat contra la participació de soldats de lleva a aquesta guerra, els militars obliguen a modificar el codi penal, i inclouen als articles 135bis h) i 135bis i) les previsions de penes contra aquest delictes. La judicatura civil es pren aquesta circumstància amb un sentiment ambivalent. Per una banda comprèn i celebra que aquest delictes sigui tractat civilment; d'altra banda veu que se li traspassa un tema que ha de ser solucionat per canals polítics i no judicials. El Sr. Santiago Vidal, jutge penal a Barcelona, il·lustra aquesta visió dient que s'obre *"una branca del dret que no només no soluciona un conflicte, sinó que a més en crea de nous"*.

És en aquest moment que el Fiscal General de l'Estat, el Sr. Eligio Hernández, passa una circular en la qual obliga a tots els fiscals a demanar penes màximes pels insubmisos. A Catalunya, el Fiscal general i la Junta de Fiscals en ple fan una "*oposició motivada*" a aquesta circular, Hernández no retira l'ordre, però matitza que "*en casos concrets*" es poden rebaixar les peticions fiscals. Aquest fet obre una via perquè els fiscals a Catalunya no facin peticions de dos anys, quatre mesos i un dia en pràcticament cap ocasió.

Malgrat aquest primer moviment per part de la fiscalia catalana, la relació amb els insubmisos o el moviment només es donava als judicis o a través de la premsa. En molt poques ocasions Jiménez Villarejo havia parlat amb representants del moviment directament, i en tot cas mai havia mostrat senyals de "col.laborar" amb la insubmissió.

1996. L'entrada en vigor del nou Codi Penal és, novament, un moment important en el procés. Amb el manteniment de les penes de presó pels insubmisos, i davant la ja molt previsible suspensió del SMO i la PSS, ningú entén que el poder legislatiu no rebaixi les penes previstes per aquest delictes. Aquest és el detonant perquè fiscals i jutges busquin sortides per suavitzar les peticions i sentències, en paraules del fiscal Sr. César Estirado "*hi ha hagut les mil camàndules*" o "*s'han hagut d'inventar trucs i tripijocs*". Tant és així que la Fiscalia General de Catalunya va publicar una circular que, mitjançant la combinació de terminis de reconeixement d'utilitat o incorporació a servei, permetia arxivar gairebé tots els casos.

Les associacions de fiscals i jutges (JD i UPF) aproven llurs mocions per la retirada de les penes de presó al delictes d'insubmissió. En aquest moment s'inicia algun contacte entre aquestes associacions i el moviment d'insubmissió, que permetrà acostar posicions i compartir punts de vista. És una relació realment ambigua, perquè malgrat el contacte, els fiscals no deixen d'acusar ni els jutges de sentenciar, per la qual cosa en el pla efectiu continuen les visions enfrontades.

Les estratègies de confrontació seguides als judicis pel moviment antimilitarista són valorades de manera diferent per part de les persones entrevistades. Vidal reconeix que, tot i que entén aquestes actituds, no ajuden al fet que el cos de magistratura entengui el discurs polític dels insubmisos. Estirado, per la seva banda, pensa que aquest tipus d'estratègies no afecta en absolut la posició del fiscal.

1998. A partir d'aquest any la insubmissió torna davant la justícia militar amb l'estratègia de desobediència a les casernes. En aquests moments els tribunals militars estan condemnant a llargues penes de presó als insubmisos. Més d'una dotzena d'ells estan empresonats a presons militars.

CONCLUSIONS

Rendiments substantius i operatius.

- Posicionament dels Fiscals Generals de Catalunya, Jiménez Villarejo (contra Eligio Hernández) i Mena (promou arxius de casos). En ambdues actituds es percep certa "comprensió" vers els motius antimilitaristes de la insubmissió, cosa que permet que a Catalunya es donin molt pocs casos de presó efectiva.
- Per part de jutges: absolucions o sentències mínimes. Les absolucions per eximent complet són recorregudes sense massa opcions a no ser revocades, però les absolucions per eximent incomplet permeten, igualment, eludir les penes de presó.
- Recurs del Defensor del Poble a la Llei 48/1984 (regulació de la objecció de consciència). Aquest recurs genera, l'octubre del 87, una interessant sentència del Tribunal Constitucional en la qual, malgrat no variar-se la llei, els vots particulars justifiquen els arguments de l'antimilitarisme que dos anys després optarà per la desobediència.
- Com a curiositat, ens agradaria ressaltar que la llei del 1998 que revisa les penes per insubmissió utilitza per primera vegada aquesta paraula en la seva exposició de motius.

Rendiments simbòlics.

- Valoració de la fortalesa ètica i política dels insubmisos per part de l'estament judicial. Aquest ha estat un tema constant en les entrevistes realitzades a Santi Vidal i César Estirado, així com en moltes de les sentències consultades.
- Posicionaments de JD i UPF. El 1991, posicionaments que valoren positivament el canvi de les competències sobre insubmissió de la justícia militar a la justícia civil. I el 1995, posicionaments que critiquen el manteniment de penes de presó al nou Codi Penal.

Rendiments interns

- La qüestió que l'àmbit judicial tingués una visió personalitzada per cada cas d'insubmissió ha estat un rendiment negatiu per al moviment, que sempre ha treballat perquè es reconegui el delictes emmarcat en un moviment social de caràcter polític.
- Els judicis han estat, durant tot el procés, altaveus de la ideologia antimilitarista que han permès expressar a les sales i a la premsa els motius de la insubmissió.

Corroborem hipòtesis: el 91 (Guerra del Golf) i el 96 (NCP) són els punts d'inflexió més interessants, en els quals sorgeixen esdeveniments remarcables, també en el món judicial.

Entrevistes realitzades: 4 de novembre del 1999 a Santiago Vidal (Jutge penal a Barcelona i membre de Jutges per la Democràcia) i 2 de febrer del 2000 a César Estirado (fiscal de sala a Barcelona i membre portaveu de la Unió Progressista de Fiscals)

CAS 3: LA INSUBMISSIÓ I EL PARLAMENT DE CATALUNYA

En el procés que va des de l'aparició de la insubmissió fins a la supressió del servei militar obligatori, el moviment antimilitarista de Barcelona manté una estreta relació amb el Parlament de Catalunya. Per expressar-ho amb més propietat, cal dir que alguns sectors del moviment per la insubmissió mantenen intensos contactes amb alguns parlamentaris catalans.

Aquesta relació queda àmpliament documentada als diaris i butlletins oficials del Parlament, en els quals es percep un procés de legitimació del moviment per part del Parlament a mesura que avancen els anys. Malgrat el què queda per escrit, hi ha alguns entrellats no documentats que val la pena tenir en compte per entendre la curiosa relació que mantenen aquests dos actors.

Les etapes en què transcorre aquest procés van paral·leles a les etapes descrites a l'anàlisi general del moviment a Catalunya. D'altra banda, en aquest cas queden patents les contradiccions internes de cadascun dels actors.

ACTORS I DISCURSOS

El moviment antimilitarista per la insubmissió

Tal com hem comentat, el moviment no és mai una organització homogènia. Quan es tracta el tema de la seva relació amb el Parlament, les diferències s'aguditzen, ja que aquesta institució és una de les més formals, en què només hi té cabuda la paraula dels partits polítics amb representació. Aquesta circumstància provoca que hi hagi opinions divergents entre els membres actius del moviment; d'una banda, els que rebutgen completament qualsevol relació amb aquesta institució, sobretot mentre hi havia persones empresonades per insubmissió, i de l'altra, els que creuen que és políticament rendible negociar amb els partits sensibles a les tesis de l'antimilitarisme desobedient.

Aquestes estratègies dispars no provoquen escissions en el moviment. Els debats interns sobre aquest tema desapareixen un cop es normalitzen les relacions entre alguns membres del moviment i alguns parlamentaris. A més, això no és motiu perquè el moviment deixi de dur a terme accions disruptives contra els partits polítics amb més poder de decisió.

El què el moviment sol·licita als parlamentaris és bàsicament que s'aprovin mocions i proposicions no de llei (sovint redactades pel propi moviment), que assisteixin als judicis i empresonaments i que siguin una font d'informació per saber com estan les coses en els àmbits de govern, tant a Catalunya com a Madrid.

Els partits polítics

Com és de suposar, no tots els partits polítics tenen la mateixa sensibilitat davant la insubmissió. A més, dins els partits més sensibles hi ha opinions disperses. Per part de la representació de l'esquerra clàssica (IC), que en el seu moment defensava l'exèrcit de lleva perquè el considerava de caràcter popular, s'emfasitza la seva vocació de donar veu als moviments socials com a forma de participació política i el dret a la llibertat de consciència com a enfortiment democràtic. Des del punt de vista del partit de l'esquerra nacionalista catalana (ERC), cal afegir-hi la tradició històrica d'algun dels seus líders en les reivindicacions de la objecció de consciència i el plantejament del discurs antiespanyol com un afegit a la qüestió antimilitarista.

Poc a poc, els propis partits polítics troben en el moviment un discurs estructurat que els ajudarà a enriquir els debats interns. En aquest sentit val la pena destacar el paper que juguen les organitzacions juvenils dels partits, que es mostren molt més permeables no només respecte al discurs del moviment, sinó també a les seves estratègies.

Els partits majoritaris a l'estat espanyol (PP i PSC-PSOE), amb "concepció d'estat", són els menys propius a donar suport a les reivindicacions del moviment. El partit que governa a Catalunya, de caràcter nacionalista i conservador (CiU), tindrà un discurs ambivalent, sense donar protagonisme al moviment i utilitzant l'antimilitarisme per al seu objectiu de professionalitzar l'exèrcit.

El Parlament de Catalunya

La configuració parlamentària a Catalunya no ha canviat gaire en aquests deu anys que estem analitzant. Majories absolutes o relatives del partit nacionalista conservador (CiU), amb una dèbil oposició socialdemòcrata d'àmbit espanyol, i altres representacions minoritàries a la dreta o a l'esquerra.

En aquest escenari, els representants dels petits partits d'esquerra són els que porten les propostes del moviment al Parlament, normalment després d'haver-hi negociat prèviament. A part de la configuració vertical per partits, la cambra parlamentària disposa també de biaixos transversals, entre els quals es troben un grup de diputats, joves, més sensibles a aquest tipus de temes: "érem els mateixos a les comissions relacionades amb causes perdudes", sense diferenciació a les afiliacions partidistes. Es perceben com un grup de diputats que plantegen temes que no són els temes "seriosos" (economia, urbanisme, indústria...) plantejats pels "senyors diputats" de cada partit, dels quals rebien comentaris irònics.

La presentació de mocions, preguntes o proposicions en relació a l'antimilitarisme eren tractades, segons el moment, en les comissions de Joventut o de Justícia i, excepcionalment, al Ple.

El Govern espanyol

Tot i no ser un actor actiu en el cas que ens ocupa, el govern espanyol i el Congrés dels Diputats són presents en la interacció entre el moviment i el Parlament. Això és degut al fet que qualsevol decisió sobre la despenalització de la insubmissió (l'objectiu de les mocions i els pronunciaments proposats al Parlament) té com a objectiu sensibilitzar tant el poder executiu com el poder legislatiu a Madrid.

CRONOLOGIA I ESDEVENIMENTS

Primera etapa: entre la sorpresa i la tradició (fins el 1991)

Aquesta primera etapa coincideix amb la tercera legislatura al Parlament. Es dona la circumstància que un dels parlamentaris d'ERC va ser membre actiu del moviment pel dret a la objecció de consciència durant la dècada dels 80. És per això que, tant bon punt sorgeix la insubmissió, el tema també es comença a exposar al Parlament, on es fan preguntes al poder executiu sobre l'actitud que prendrà davant l'empresonament d'insubmisos.

Durant aquesta primera etapa, el moviment tenia clar que necessitava contactes a la cambra, així com en tot l'espectre polític, social i cultural del país. Per això es realitzen contactes puntuals amb alguns parlamentaris que es mostren sensibles a les peticions del moviment i presenten mocions, assisteixen a judicis i mostren públicament el seu suport.

En qualsevol cas, el moviment no era sempre ben rebut. Membres del moviment van explicar en una de les entrevistes el cas de la visita que van fer al Síndic de Greuges (Defensor del Poble a Catalunya). Sembla que els van rebre amb el temor escrit a la cara, com si el moviment antimilitarista pretengués amenaçar el càrrec públic.

Aquesta etapa conclou el 1991, amb la presentació d'una moció a favor dels desertors de la guerra del Golf Pèrsic. Els parlamentaris no percebien el moviment com un esdeveniment important que pogués exercir cap incidència a les polítiques públiques, però alguns d'ells, més en el pla del convenciment personal que no pas en el si del seu partit polític, aposten per donar suport a la mobilització per l'antimilitarisme.

Segona etapa: la cosa va de debò (del 1992 al 1995)

La segona etapa, prèvia a l'aprovació del nou Codi Penal, coincideix amb la quarta legislatura al Parlament. És la més activa quant a l'entrada dels plantejaments de l'antimilitarisme a la cambra. Tres proposicions no de llei i cinc preguntes a l'executiu són la mostra numèrica de la importància que pren el tema entre els parlamentaris.

Els debats transcrits als diaris de sessions donen una idea de la posició que adopta cada partit. Com dèiem més amunt, els dos partits d'esquerres minoritaris són els que porten les propostes al Parlament; cadascuna

d'aquestes propostes obtindrà un resultat diferent, però en general els debats reflecteixen molt més interès pel tema.

Sembla ser que les propostes per escrit sorgien dels membres del moviment, que les plantejaven als parlamentaris que es mostraven predisposats a acceptar-les. Aquests textos eren modificats després de les negociacions entre partits i moviment. Si es donava el cas que el partit participés al govern (CiU), els textos finalment presentats eren més suaus ideològicament, però en garantien l'aprovació.

Els constants contactes amb alguns grups parlamentaris provoquen adhesions al discurs antimilitarista, tot i que al principi es mostressin certes reticències. Normalment era el moviment qui provocava aquests contactes, malgrat que algunes vegades els parlamentaris també sol·licitaven entrevistes.

Paral·lelament a aquesta negociació en el pla institucional, el moviment sempre va mantenir la pressió al carrer, molt sovint basada en accions centrades en els propis partits polítics. Aquest doble joc mantenia la tensió entre el moviment, la societat i la cambra parlamentària.

En els últims mesos d'aquesta legislatura s'aprova la primera proposició no de llei para sol·licitar la despenalització de la insubmissió a les Corts de Madrid. El debat es dona durant el procés de redacció del nou Codi Penal, que farà cas omís de la sol·licitud del Parlament de Catalunya.

Tercera etapa: la gestió de l'agonia (del 1996 al 1999)

La tercera etapa coincideix amb la cinquena legislatura al Parlament. En aquesta etapa succeeixen força coses que mostren una certa agonia en el tema. S'aprova el nou Codi Penal a Madrid, que manté les penes de presó per a la insubmissió. Jutges i fiscals apliquen amb molt poca rigidesa la llei a Catalunya, per la qual cosa no existeixen presos catalans per insubmissió durant aquest període. El propi moviment pateix una certa decadència deguda a la rutina que suposen els judicis i la pèrdua d'espais en els mitjans de comunicació.

Tot i que els contactes entre el moviment i els parlamentaris perden intensitat, durant aquest període es presenten fins a tres proposicions no de llei per a la despenalització de la insubmissió, algunes de les quals són promogudes pel moviment antimilitarista. Una d'aquestes proposicions és aprovada després d'una negociació entre els partits.

Aquest fet pot ser degut a una presa real de consciència per part de gran part dels parlamentaris, tenint en compte l'inici del procés de supressió del servei militar obligatori. També es pot interpretar com una mesura electoralista per veure qui aconsegueix treure rendiment de la desaparició de la mili. Aquestes iniciatives tindran certa ressonància als mitjans de comunicació, on seran plantejades sovint en relació a la supressió del servei militar.

Mentrestant, el moviment anirà perdent interès per incidir al Parlament i als partits polítics, com a conseqüència del curs que segueixen els esdeveniments: no existeix una repressió forta per part dels jutjats, es decideix suprimir el servei militar i les iniciatives al Parlament català havien tingut un impacte dèbil. Però el principal motiu és que el moviment té la sensació que la batalla de la opinió pública està guanyada i necessita buscar nous reptes.

CONCLUSIONS

Rendiments substantius i operatius.

- La presència recurrent del tema antimilitarista al Parlament és el rendiment més destacable en aquest cas. Durant les quatre legislatures que dura el conflicte de la insubmissió, cada any es presenten mocions, preguntes o proposicions no de llei. Si bé al principi és un efecte de l'acció del moviment i els contactes entre alguns dels seus membres amb parlamentaris, al final són els mateixos parlamentaris els interessats en posar la qüestió sobre la taula pels rendiments electorals que en poden treure.
- La presència de parlamentaris als judicis és un dels factors que ajuda al fet que la repressió judicial a Catalunya sigui menor. No podem menysprear l'esforç del moviment per atraure personalitats polítiques i culturals o socials als judicis, ja que això ajuda a que els judicis tinguin caràcter polític i provoca una reacció en el poder judicial que no es pot menystenir. A més, cal tenir en compte la ressonància que aquest fet obté als mitjans de comunicació i la capacitat de generar debat a nivell social.

Rendiments simbòlics

- El Parlament és una font constant d'informació pels mitjans de comunicació. Els debats que es produeixen a l'hemicicle tenen garantida una ressonància mediàtica que manté el debat a moltes esferes socials.
- Un altre dels resultats que cal ressaltar és el debat que s'ha generat en el si dels partits polítics, davant les contradiccions que produeix el tema. Els partits tenen constantment el tema damunt la taula i el discurs antimilitarista va penetrant en les organitzacions polítiques. Algunes persones entrevistades ressalten la capacitat del moviment per anar convencent poc a poc, de manera indirecta, les persones menys sensibilitzades amb el tema.

Rendiments interns

- El debat intern del moviment sobre la idoneïtat de negociar amb els partits polítics i els seus representants a la cambra parlamentària és un debat enriquidor. En aquest debat es perceben les diferents estratègies proposades i l'heterogeneïtat del moviment. Malgrat aquestes diferències, la capacitat del moviment per respectar les opinions en un i altre sentit és un símptoma de tolerància interna per les diferents estratègies portades a la pràctica sense que això repercuteixi negativament en la organització.

Entrevistes: Carles Campuzano-CiU (23 desembre 1998) Fidel Lora-IC/EUiA (13 desembre 2000) Celestino Sanchez-IC (14 de desembre de 2000) Xavier Bosch-ERC (15 de gener de 2001) Jordi Muñoz-MOC Barcelona (7 de novembre de 2000). Consultes al Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya i Diari de Sessions del Parlament de Catalunya. Revisió de notícies a la premsa.

CAS 4: L'AJUNTAMENT DE BILBAO I EL MOVIMENT ANTIMILITARISTA.

L'estratègia de desobediència civil que ha seguit el moviment antimilitarista des del 1989 a Euskadi ha intentat implicar diferents instàncies administratives. Els ajuntaments han estat especialment importants, ja que són la institució més propera a l'hora de mostrar la solidaritat (política antirrepressiva), difondre l'estratègia de la desobediència civil, l'objecció de consciència i l'antimilitarisme (propaganda política i legitimació social) i de donar suport activament als insumisos, és a dir, no col·laborar amb l'exèrcit, ni amb la PSS ni aplicant les inhabilitacions.

En el cas de Bilbao, no podem dir que hagi passat res del que hem exposat. El moviment antimilitarista no ha prosperat gaire pel fet de tenir presència als esmentats fronts institucionals, és a dir, pel fet de participar en el procés de polítiques públiques. Per altra banda, l'ajuntament i la majoria de partits polítics no han volgut tenir cap mena de relació amb els antimilitaristes. En conseqüència, la influència del moviment en les polítiques públiques és menor si la comparem amb altres ajuntaments d'Euskadi.

ACTORS I DISCURSOS

Moviment antimilitarista

A Bilbao, el moviment antimilitarista està estructurat al voltant de diverses organitzacions antimilitaristes que normalment no han tingut relacions permanents entre elles, tret d'alguns moments puntuals (sobre tot a l'hora d'organitzar actes conjunts com les manifestacions). De tota manera, hi ha moltes organitzacions i la manca d'una estratègia comuna vers l'ajuntament o d'una coordinació entre totes elles (sense esmentar la inexistència d'una assemblea on es trobessin totes a nivell de Bilbao) fa que es tingui una imatge de fragmentació i de menor capacitat de pressió vers l'ajuntament.

- Euskadiko Kontzientzi Eragozleen Alkartea – Associació d'Objectors de Consciència d'Euskadi (EKEA – AOC): neix a mitjans dels anys 80; promou una llei d'objecció de consciència i, com que és una Confederació Estatal, a Euskadi, van decidir impulsar igualment la desobediència civil. A Bilbao, hi havia una presència molt important de cristians de base i el grup sorgeix dels Escolapis de Bilbao. En general, té menys implantació que els altres dos grups; és per això, i pel seu caràcter menys reivindicatiu, que no és tan conegut. De totes maneres, hi ha partits, IU, que han mantingut relacions amb ell.
- KEM-MOC: era el grup antimilitarista amb més tradició de Bilbao, Euskadi i la resta de l'Estat. Neix durant els anys 70, en un primer moment va impulsar la llei d'objecció, però el 1989 va ser el màxim promotor de l'estratègia de desobediència civil. D'entre els seus objectius, destaquen l'abolició del SMO i dels exèrcits. A resultes de l'autonomia de què disposaven els diferents grups de cada municipi i província, les tàctiques i els discursos diferien d'un lloc a

l'altre. Així, a Bilbao, s'evita qualsevol contacte amb els partits polítics i no s'intenta participar a la xarxa de polítiques públiques. El plantejament serà més aviat de confrontació o passotisme vers l'ajuntament. D'alguna manera, la lluita es plantejava a un nivell superior (desaparició del SMO en primera instància) i no es donava importància a la lluita i els guanys simbòlics a escala local. Una prova d'aquesta actitud és el rebuig per part del MOC a la participació dins la secció antimilitarista de l'*Oficina Municipal para la Paz* de Bilbao. Pel que fa a la col·laboració amb la resta de grups antimilitaristes, el MOC realitzarà actes conjunts amb Kakitzat de tant en tant. Segons la investigació que hem dut a terme, creiem que aquest discurs tan antisistema i antipartidista pot ser degut al fort caràcter anarquista que trobem a l'organització de Bilbao. Hi ha força militants de les *Juventudes Libertarias* que participen al MOC de Bilbao.

- Euskal Herriko Koordinakunde Antimilitarista – Coordinadora Antimilitarista d'Euskal Herria (*Kakitzat*): neix a mitjans dels anys 80 amb persones que anteriorment havien tingut vincles amb el Mili KK; cap a l'any 89 ja està organitzada a les tres províncies de la CAV i la *Comunidad Foral Navarra*. Consta de grups diferents, alguns dels quals tenen nom propi, que al mateix temps es coordinen i apareixen com a *Kakitzat*. A Bilbao n'hi ha molts i aquesta és, sens dubte, l'organització amb una capacitat de mobilització més gran. A més, des del principi va intentar parlar i negociar diferents proposicions amb els partits polítics, sempre amb la intenció d'involucrar l'ajuntament en la lluita antimilitarista. Però, normalment, els partits polítics els giraven l'esquena. La gent de *Kakitzat* ens han explicat que això passava bàsicament per tres raons. En primer lloc, per la poca sensibilitat dels partits cap el tema, en segon lloc per la poca accessibilitat dels partits i, en tercer i últim lloc, per la intoxicació de què era víctima *Kakitzat* per part dels mitjans de comunicació, que la identificaven com a "part de l'entramat KAS-ETA". Això era molt greu si tenim en compte que era l'organització antimilitarista de Bilbao amb més capacitat de mobilització i importància quantitativa. D'aquesta manera, un potencial important quedava desqualificat. I més encara pel fet que *Kakitzat* no pertanyia a l'Esquerra Abertzale, els seus impulsors provenien de *Zutik!* i el seu posterior desenvolupament va ser el d'una organització totalment autònoma i independent.
- MALATXA: és un grup antimilitarista creat per l'Esquerra Abertzale durant la segona meitat dels anys 90. Les seves accions i la seva militància no tenen rellevància pel moviment perquè les seves relacions amb HB són massa estretes. Parlant clar, és la sucursal que crea l'Esquerra Abertzale per atraure el moviment cap a les seves posicions. Mai va arribar a tenir un paper important a Bilbao perquè els militants no tenien un nivell de compromís alt ni mostraven una clara convicció antimilitarista.
- AFAOIBI²²: el 1994 neix l'Associació de Familiars i Amics/gues d'Objectors i Insubmisos de Bizkaia. La idea sorgeix a l'entorn de *Zutik!* i *Kakitzat*, tot i que la seva intenció era que l'associació fos autònoma. Els seus objectius eren els següents:

²² Associació de Familiars i Amics/gues d'Objectors i Insubmisos de Bilbao-Bizkaia.

<<El fomento de la solidaridad de la sociedad para con los objetores de conciencia e insumisos, así como la consecución del respeto a los Derechos Humanos y el derecho a la objeción de conciencia en plena libertad, el apoyo moral, humanitario y económico para con los objetores, insumisos y demás personas afectadas por tan nobles ideales de paz>>²³.

Aquesta experiència ja existia a Navarra i s'estava estenent a les províncies basques. Estaven coordinats amb altres associacions a nivell estatal. Des del principi van intentar parlar i negociar amb els partits polítics, l'església i d'altres instàncies. Sovint es reunien amb *Kakitzat* i el MOC, tot i que a mesura que passava el temps es coordinaven més amb *Kakitzat*; el MOC tenia menys interès per les possibilitats, capacitats, objectius i mètodes de l'Associació. Amb l'ajuda d'AOC, van aconseguir parlar diverses vegades amb el Bisbe de Bilbao. Es varen reunir amb jutges i fiscals i van parlar i intentar negociar amb tots els grups polítics de l'ajuntament de Bilbao (des d'HB fins al PP). Així doncs, de bon començament van tenir clar que la seva actuació passava per la participació en la xarxa de polítiques públiques, per tal de poder tenir accés a l'agenda política. Però, tal com ens va dir la Begoña, no varen aconseguir res, més enllà de les bones paraules per part dels partits.

Els partits polítics

Les posicions dels partits al Municipi de Bilbao estan motivades, en gran part, per la correlació de forces existent al Consistori. Això passa, sobretot, dins els partits més ambigus, com ara el PNV. A més, aquesta correlació de forces ens diu moltes coses sobre quins poden ser els principals objectes de debat a l'ajuntament ja que, si els partits majoritaris advoquen pel compliment de la llei, qualsevol debat que sobrepassi aquest àmbit pot quedar en la pura anècdota perquè no crea tensió entre els partits centrals de la vida política del municipi.

En el cas de Bilbao, el partit majoritari sempre ha estat el PNV (al voltant dels 9 regidors), seguit pel PSE o el PP, segons la legislatura. També hi ha hagut algun fenomen com el cas del Gorordo²⁴ que, les dues darreres legislatures, s'ha situat entre els partits amb més representació a l'ajuntament. La resta de partits, HB, EE, EA i EB han estat partits amb més o menys representants però que, a partir de la irrupció del partit de Gorordo, han tingut una força més aviat modesta.

Si parlem de la relació dels diferents partits amb el moviment podem dir que, a Bilbao, aquesta relació no ha existit. És per això que, a l'ajuntament, la majoria de les iniciatives sorgeixen dels propis partits i sempre de forma reactiva a la situació social.

- PSE i PP: a les votacions de les mocions, mantienien les directrius imposades des de Madrid. Això vol dir que, normalment, aquests partits votaven en contra de qualsevol proposta antimilitarista. Al mateix temps, es

²³ Article número dos dels estatuts de l'Associació AFAOIBI.

²⁴ Escissió personalista del PNV de caràcter local. Va ser alcalde de Bilbao durant els anys 80.

negaven a tenir relacions amb el moviment antimilitarista i només rebien l'associació de familiars, als quals normalment mostraven la seva solidaritat personalment, però mai com a grup polític.

- PNV: era un partit que mantenia una posició ambigua. Des de la ruptura interna, mantenia una postura favorable a la PSS, amb el convenciment que si impulsaven aquesta opció el Servei militar obligatori desapareixeria. Pel que fa a la resta de temes, a Bilbao, la seva postura era estrictament respectuosa amb la llei i, per tant, era contrari a qualsevol mena de vulneració de la llei. En general, podem dir que, en relació a aquest tema, va mantenir una posició força més conservadora que a la resta del país. Es va negar a rebre representants d'insumisos i només accedia a parlar amb gent de l'associació de familiars.
- EA, EE i ICV²⁵: han mantingut un discurs més receptiu vers els moviments socials, sempre amb un caràcter un xic populista. La seva actitud se situa a mig camí entre la postura d'EB-HB i la del PNV. Pel que fa a EA i EE, tot i que potencialment podien haver exercit com a partits més propers al moviment, no ho van poder fer perquè només van tenir força fins el 91 i, posteriorment, van anar desapareixent de l'ajuntament. En relació a ICV, es pot dir que aquest partit jugava el paper més populista i que, per tant, mai va tenir un compromís seriós amb el moviment.
- IU-EB: des de la seva irrupció a l'ajuntament, aquesta formació va mantenir una posició molt propera a la línia del moviment social; tot i així, les relacions eren "justetes" per tot el que hem explicat anteriorment (cal tenir molt en compte el passotisme del MOC de Bilbao cap els partits). Va ser l'impulsor de la secció d'antimilitarisme dins *l'Oficina Municipal para la Paz*.
- HB: aquest partit va ser, potser, el que va operar un canvi més radical en el seu discurs. Fins a principis dels anys 90, era favorable a la mili i, entre els militants, l'objecció fins i tot estava mal vista. Així doncs, durant el seu període d'alcaldia -fins el 91-, no va fer res en aquest sentit. És més, el tema es percebia com a incòmode, ja que entre la societat es començava a difondre un discurs antimilitarista que, a més, tenia com a principal receptor l'electorat d'esquerres. De tota manera, quan, a finals del 1989, sorgeix la insubmissió, dins d'HB es comença a obrir un debat al voltant d'aquesta postura de desobediència civil empresa per diversos joves a l'Estat. El resultat d'aquesta nova actitud seria l'aparició, dins la societat basca i de l'Estat en general, d'un nucli de joves represaliats pel fet de negar-se a fer la mili o la PSS. Davant aquesta nova figura del represaliat, que s'escapava de l'àmbit de control de l'Esquerra Abertzale, HB inicia la transició des de la seva postura pro mili i pro exèrcits cap a una posició més antimili, que desembocarà en l'alineació dins el camp antimilitarista. Així doncs, si en un principi l'Esquerra Abertzale percebia la insubmissió com un fenomen aliè que l'havia avançat per l'esquerra, i davant la nova situació, HB es replanteja el seu paper i es proposa impulsar aquesta lluita, tot dotant-la d'un caràcter nacional i prenent-hi un cert protagonisme. En

²⁵ Iniciativa Ciudadana Vasca, partit a través del qual Gorordo va ser alcalde.

el cas de Bilbao, però, gairebé sense cap mena de relació amb el moviment antimilitarista (excepte Associació de Familiars i Amics).

CRONOLIGIA I ESDEVENIMENTS

Fins el 1989

El treball que es realitza contra el SMO prové única i exclusivament de la feina que duen a terme al carrer els antimilitaristes; per part dels partits no es planteja cap discussió. Com a molt s'arriben a fer proposicions sobre el futur de l'Objecció de Consciència i la PSS en un sentit progressista per part d'alguns partits (PNV, EE, EA). Però no es va més enllà de l'aprovació de declaracions. A més, aquests debats s'acostumen a plantejar en el moment que apareix una oportunitat política com l'aprovació d'alguna llei sobre el tema, el referèndum de l'OTAN, etc. I, partint d'aquestes oportunitats, el debat a nivell institucional a Bilbao avançava poc.

El sorgiment d'una nova generació (1989-1991)

Aquest és el període en què apareix la nova estratègia de la desobediència civil. A Bilbao, seran molts els joves que participaran d'aquest nou mètode de protesta, tot i que la seva incidència a l'ajuntament serà força reduïda, sobretot a causa del discurs radical i antisistema del moviment en els seus inicis. El moviment encara s'està ubicant i no mira pas cap a l'ajuntament. Un ajuntament que, per altra banda, es mostrarà més favorable i comprensiu davant les reivindicacions del moviment en un principi que no pas posteriorment. La correlació de forces era la següent: PNV 9; PSE 7; HB 5; EE 3; EA 3 i PP 2. No és casualitat, doncs, que fins l'any 91 des de l'ajuntament es fes alguna cosa.

El moment àlgid -i gairebé l'únic- en què es planteja el tema de l'antimilitarisme a l'ajuntament és el que es produeix arrel d'un greu incident que té lloc al Ferrol el 30 de Maig del 1990, on el jove *beasaindarra* Juan Carlos Guzmán Mañas perdé la vida i dos joves van resultar ferits (un dels quals, José Luis García Romualdo, era de Bilbao) mentre feien el SMO. És llavors que s'aprova una moció, amb el vot dels partits nacionalistes d'esquerra, per adoptar diverses mesures, mostrar la solidaritat, denunciar el fet i defensar el dret a l'objecció i a la insubmissió. Es va aprovar gràcies a l'abstenció dels regidors del PNV.

La proposició d'HB va ser aprovada el 14 de juny del 1990. És evident que si no s'hagués produït aquell fet fatídic no hauria prosperat una proposta d'aquestes característiques; però el precedent que establia era positiu i, per tant, EA va aprofitar per presentar una altra moció on proposava que Bilbao fos declarat Municipi Antimilitarista i no violent i que s'adoptessin mesures encaminades a la consecució d'aquest objectiu. La moció d'EA també va ser aprovada, aquesta vegada amb el vot favorable de tots els partits nacionalistes. Va passar el mateix amb una altra proposició, feta el mateix dia, que feia

referència a una caserna de la Guàrdia Civil ²⁶ que s'estava construint en un barri de Bilbao. Es proposava que es paralitzessin les obres i que es continués amb la construcció de vivendes de protecció oficial. Aquesta proposició, elaborada per la *Coordinadora Anti- cuartel* que es va crear al barri, la van presentar EA- EE-HB. Cal destacar que l'alcalde del PNV era en Gorordo que, com ja hem dit, tenia un caràcter populista que l'ajudava a tenir més sensibilitat davant aquest tipus de temes.

Més enllà d'això, des de l'ajuntament, es va fer poca cosa més, com ara impulsar campanyes d'informació sobre l'objecció i els drets dels soldats. Pel que fa a l'aprovació de la proposició que declarava Bilbao Municipi Antimilitarista, cal destacar que l'absència del moviment antimilitarista a l'ajuntament a l'hora de pressionar i la poca voluntat dels partits van fer que quedés en paper mullat. Potser es podia haver pressionat perquè l'ajuntament prengués decisions en aquest sentit, però la cosa no va anar més enllà de la declaració

L'eclosió popular de la insubmissió (1992- 1995)

Al carrer les manifestacions d'insubmisos se succeeixen, els judicis estan en marxa i la pressió es fa notar a Bilbao. Però el moviment centra les seves actuacions a la seu del Govern Militar, a les presons i a les casernes. Gairebé no miren cap a l'ajuntament, els intents de *Kakitzat* són rebutjats pels partits i, per tant, aquesta organització tampoc s'esforça per aconseguir res més. L'enfrontament entre la joventut i l'ajuntament, en general, es va agreujant. Una prova d'aquesta situació és el desallotjament del Gaztetxe²⁷, l'any 1991, al voltant del qual s'agrupaven molts insubmisos; la relació, per tant, ja estava molt deteriorada. En aquest sentit, la nova corporació que forma l'ajuntament el 1991 (PVA 11; PSE 6; PP 4; HB 4; EE 2; EA 2) té un caràcter més de dreta, en general, menys receptiu vers el moviment i amb un alcalde -Ortuondo, del PNV- que xoca frontalment amb el moviment juvenil.

De tota manera, l'any 1994, el sorgiment de l'Associació de Familiars obre un front de negociació amb les institucions que, tret del moment en què els fets esdevenen més tràgics -com quan s'aprova (l'11/7/94) la moció presentada arrel de la mort del jove de Bilbao Luis Melgarejo a l'aquartermament militar canari, mostra de la solidaritat de l'ajuntament i el suport jurídic i econòmic a la família- no fructificarà.

El refredament (1996-1999)

Quan es començaven a barrejar el cansament i les dificultats polítiques per dur a terme una acció política antimilitarista, va arribar el nou codi penal, que encara oferiria un petit impuls al moviment antimilitarista; era una nova oportunitat política. A Euskadi, això es traduirà en la creació de la mancomunitat d'ajuntaments insubmisos (EUDIMA), impulsada per *Kakitzat* i la declaració de diferents entitats.

²⁶ El barri era Txurdinaga.

²⁷ Una casa ocupada que funciona com a Centre Social.

A Bilbao, HB presentarà mocions a favor dels insubmisos i contra la col.laboració de l'ajuntament amb l'exèrcit a través de la secció de Quintes; també proposarà que no s'apliquin les inhabilitacions, etc... Aquestes proposicions sempre seran rebutjades per tots els grups tret d'EB-IU, que juntament amb HB encapçalaran la defensa del moviment insubmis des de l'ajuntament. Però, com ja hem dit, la correlació de forces no era favorable (PNV 9; PP 7; ICV 5; PSE 4; HB 2; IU 2) i la manca d'una pressió real a l'ajuntament per part dels insubmisos feia les coses extremadament difícils. Només s'aprovarà una moció (4/11/96) de solidaritat amb el regidor d'HB Ibon Arbulu amb motiu del seu judici per insubmissió. Cal tenir en compte que, anteriorment, totes les mocions presentades en aquest sentit van ser rebutjades, cosa que mostra el grau de corporativisme que hi havia en l'aprovació d'aquesta moció. La crítica, doncs, es predeia amb facilitat; la resta de grups no varen tenir més remei que aprovar, uns dies més tard, una proposició d'HB on es feia extensiu el que s'havia aprovat pel Sr. Arbulu a tots els insubmisos de Bilbao (27/11/96).

Aquesta situació canviarà una mica quan es trenqui l'equip de govern PNV-PP i es creï un nou equip PNV-PSE-IU. Durant les negociacions, IU-EB posarà com a condició la creació d'una oficina per informar sobre la insubmissió i l'objecció i, finalment, ho aconseguirà. Aquesta oficina s'hauria d'adjudicar per concurs al grup format per un militant de *Kakitzat* i un d'AOC; en un principi també hi havia d'haver algun membre del MOC, però no n'hi va haver cap perquè rebutjaven la participació local a qualsevol òrgan institucional. La veritat és que aquesta oficina va dinamitzar el tema de l'antimilitarisme a nivell institucional a Bilbao i també va donar un suport important als grups, ja que podien tenir un canal obert amb l'equip de govern de l'ajuntament. L'oficina es va anomenar Oficina Municipal per la Pau i tenia una secció d'immigració i una altra d'antimilitarisme. Depenia de l'àrea de Treball, Dona i Medi Ambient de l'ajuntament, que estava controlada per IU-EB.

Però, amb la fi d'aquell govern i la no participació d'IU-EB al govern que sorgeix l'any 99, les relacions entre l'Oficina i l'ajuntament es van refredar i el març del 2001 l'Oficina desapareix.

Per últim, comentarem que, el 25/10/00, a petició del grup d'IU-EB, l'ajuntament de Bilbao va reiterar la declaració de Bilbao com a municipi antimilitarista i no violent i va protestar per la realització de pràctiques militars al municipi

CONCLUSIONS

- **Rendiments substantius i operatius.**

- Baixos: durant tota la fase de mobilització, l'ajuntament ha mantingut l'Oficina de Quintes i, per tant, ha continuat fent la feina de reclutar joves; s'han rebut militars a l'ajuntament; no es va apostar de forma explícita per la no col.laboració amb la PSS i tampoc no es va prendre cap mesura per la no aplicació de les inhabilitacions; així doncs, es va seguir el que dictava la llei.

L'únic que es va arribar a fer va ser declarar el municipi com a municipi antimilitarista i no violent, solidaritzar-se amb els insubmisos i obrir una oficina per la pau amb una secció d'antimilitarisme.

-Pel que fa a l'oficina, aquesta era gestionada per dues persones, una de *Kakitzat* i una altra de l'AOC. El servei era contractat per l'ajuntament mitjançant concurs.

-Cal destacar les escasses relacions que hi va haver entre l'ajuntament i el moviment. Potser és més correcte dir que no n'hi van haver.

- **Rendiments simbòlics**

-El tema ha tingut una certa presència a l'ajuntament i, quan es presentava una estructura d'oportunitat política adequada, ha tingut eco mediàtic i social

-Dins d'alguns grups polítics del parlament s'han realitzat debats i els grups antimilitaristes també han discutit internament; ara bé, sembla ser que cap de les dues discussions ha tingut repercussions a l'hora de canviar les tàctiques d'uns i altres.

CAS 5 : L'AJUNTAMENT D'HERNANI I EL MOVIMENT ANTIMILITARISTA .

A Euskadi, l'estratègia de desobediència civil que ha seguit el moviment antimilitarista des del 1989 ha intentat implicar diferents instàncies administratives. Els ajuntaments han tingut una importància especial, ja que són la institució més propera a l'hora de mostrar la solidaritat (política antirepressiva), de difondre l'estratègia de desobediència civil, l'objecció de consciència i l'antimilitarisme (propaganda política i legitimació social) i de donar suport actiu als insubmisos, és a dir, a no col·laborar amb l'exèrcit ni amb la PSS i a no aplicar les inhabilitacions.

En el cas d'Hernani, el moviment antimilitarista ha volgut participar en aquests tres fronts, tot implicant-se en el procés de polítiques públiques -del disseny de l'agenda fins a l'avaluació, tot passant per la seva implementació-. Tal com veurem tot seguit, podem dir que el moviment -amb diferents graus d'èxit- hi ha tingut una presència destacada i ha actuat com un actor clau durant tot el procés. És més, podem dir que si no hi hagués participat el moviment, la majoria de decisions no s'haurien pres i, evidentment, no se n'hauria aplicat cap.

ACTORS I DISCURSOS

Moviment antimilitarista.

A Hernani, el moviment antimilitarista passa per les seves diverses etapes sota diferents formes organitzatives.

- Gairebé des de la transició fins el referèndum de l'OTAN, tenim el COMITÉ ANTIMILITARISTA I ANTINUCLEAR D'HERNANI, format per gent d'esquerres que es va trobar en la lluita contra la central nuclear que s'estava construint a Lemoiz. Malgrat la diversitat de les persones que l'integraven, les màximes impulsores van ser les persones properes a l'EMK-LKI²⁸. Pel que fa al discurs, es barrejava l'antinuclear amb l'antimilitarista i, en el moment de no regulació de l'objecció de consciència, donaven suport a la lluita per la objecció des d'un punt de vista pragmàtic i contra la utilització de l'energia nuclear. En un sentit més ampli, l'objectiu final era la desaparició dels exèrcits. Però, després del referèndum de l'OTAN, arriba l'ocàs d'aquesta generació d'antimilitaristes, que van desaparèixer com a organització.
- Fins el 1990 no apareix un nou moviment antimilitarista a Hernani. Aquest any, d'entre els primers insubmisos que es presenten a Gipuzkoa, n'hi ha dos d'Hernani. És al voltant d'aquests dos insubmisos que es comença a organitzar un petit grup de persones. Els que van crear l'HERNANIKO MUGIMENDU ANTIMILITARISTA KEM-MOC eren una nova generació que, des del principi, van tenir clar que un dels seus objectius havia de ser la intervenció i/o influència en el procés de polítiques públiques. Eren una Comunitat d'Acció

²⁸ Esquerra radical, extraparlamentària.

Col·lectiva Crítica (CACC) que tenia un origen molt diferent del de l'últim moviment antimilitarista d'Hernani. La nova generació provenia d'una tradició diferent de la marxista i antiautoritària dels anys 80 i, en principi, era gent organitzada en l'àmbit religiós. Mai van arribar a ser molts militants; la seva força, doncs, residia en la bona implantació dins les xarxes d'influència i de presa de decisió. Comptar amb gent de l'àmbit religiós assegurava una certa imparcialitat política en un poble extremadament polititzat en un sentit partidista. A més, en el seu desenvolupament posterior, moltes persones del MOC van ser militants o candidats de partits i moviments molt diferents: IU-EB, HB, EA, *Elkarri*... Ara bé, no podem dir que fossin cooptats perquè eren persones que ja tenien una postura ideològica i un bagatge militant en d'altres àmbits. De tota manera, la majoria va continuar sense militar a cap partit. Un exemple és el de Xabier Huizi, que va arribar a ser molt popular al poble i mai va passar al terreny dels partits polítics.

Pel que fa al discurs, el punt més important serà l'abolició del servei militar; i, en general, la denúncia del militarisme i totes les seves conseqüències, tot plantejant una crítica a la societat i a l'organització del món. És per això que el seu discurs combina elements com la no-violència, el pacifisme (Bakearen etxea, jornades d'educació per la pau,...), el diàleg, el reconeixement del dret a l'autodeterminació, la solidaritat amb el tercer món, etc. En aquest sentit, el suport del MOC a mocions com la del 0,7% van ser molt importants. El moviment que la va impulsar, URRATS, va acudir al MOC perquè la presentessin junts, ja que la implantació del MOC a la xarxa de polítiques públiques facilitava molt la feina. Potser també es pot parlar en aquest sentit d'altres organitzacions com *Elkarri*, que comptaven amb militants del MOC i aprenien de la seva experiència.

- Un altre actor del moviment antimilitarista al municipi és la plataforma d'insubmisos HERNANI ITSUMISIOA, que neix amb l'aparició d'una bona estructura d'oportunitat política en el moment que es jutgen els primers insubmisos d'Hernani. És llavors quan molts dels insubmisos pertanyents a l'Esquerra *Abertzale* que no militen a cap organització antimilitarista veuen que cal organitzar-se per fer front a la repressió. Així doncs, el 1993 es crea l'assemblea de caràcter antirepressiu Hernani Intsumisioa, que agruparà gairebé tots els insubmisos del poble i exercirà de portaveu i negociadora de les necessitats del moviment davant l'ajuntament i els partits. L'assemblea funcionaria com una Xarxa d'Acció Col·lectiva Crítica (XACC), amb un conglomerat molt gran d'actors i amb molta heterogeneïtat i contradiccions. Dins de la XACC (Hernani Intsumisioa), el MOC, Comunitat d'Acció Col·lectiva Crítica (CACC), serà el grup amb una major coherència, homogeneïtat i organització, a més de la seva participació dins la xarxa de polítiques públiques; el resultat de tot això és que, sovint, els representants d'Hernani Intsumisioa a l'ajuntament seran membres del MOC

El seu discurs era únicament antirepressiu a causa de la dificultat que suposava arribar a un acord entre els insubmisos sobre altres qüestions. Tal com va dir Xabier Huizi, era molt estrany que una plataforma d'insubmisos no treballés el tema de l'antimilitarisme i només tractés la qüestió antirepressiva.

Els partits polítics

D'entre les posicions dels partits polítics, hi trobem de tot. Ara bé, és important saber que la correlació de forces marca molt les direccions dels debats i la competència entre partits polítics i ajuda a remarcar què és el políticament correcte. Veiem, doncs, que a Hernani el vot és majoritàriament d'esquerreres i nacionalista. Hi ha 17 regidors; HB acostuma a guanyar-ne entre 7 i 9; EA 3-4; PSE 2-3; PNV²⁹ 1-2; EE 1-2; i la resta n'han aconseguit un, si n'obtenen (IU-EB, Zutik!, PP).

- PSE: A les votacions sobre les mocions acostumava a mantenir les directrius imposades pel PSOE, és a dir, votava en contra o s'abstenia. En canvi, a nivell discursiu, sempre ha mantingut una postura favorable a la PSS i en contra de la criminalització dels insubmisos. Això passava perquè, al llarg dels anys, la insubmissió guanyava legitimitat dins la societat d'Hernani. A més, la gent del MOC quedava fora de tota sospita de ser "insubmisos a Espanya" i tenien molt bona reputació. Això va impulsar el PSE d'Hernani a defensar discursivament l'opció personal de la insubmissió, sempre que fos coherent amb la ideologia de l'individu (aquí es carregava contra aquells insubmisos que s'identificaven amb l'esquerra *abertzale*).
- PNV: era un partit que mantenia una posició ambigua. Amb divisions internes, mantenia una postura favorable a la PSS (sostenia que l'impuls de la PSS faria desaparèixer el SMO). Per la resta de temes, la seva posició serà la de la solidaritat amb els insubmisos però res més (tan sols fer el políticament correcte). En resum, es mostrava contrari a qualsevol infracció de la llei, tot i que li semblava injusta la criminalització dels antimilitaristes desobedients.
- EA: la seva posició era favorable a la PSS en un sentit semblant al del PNV però, quan va aparèixer l'estratègia de la insubmissió, sempre va donar suport -de manera reactiva- als antimilitaristes, tant a les votacions com a l'hora de mantenir-hi contactes. Per EA, l'únic interlocutor vàlid era el MOC. Des de l'alcaldia, veia que d'entre els insubmisos hi havia molts militants de l'esquerra *abertzale* que aprofitaven la situació per desestabilitzar el seu govern a l'ajuntament i aquest fet va forjar certes desconfiances, sobretot per part de l'alcalde.
- EE: va ser el primer partit polític parlamentari que va defensar posicions antimilitaristes clares al poble. Va donar suport al Comitè Antimilitarista i Antinuclear i mostrava molta sensibilitat pel tema. Diguem que era una esquerra més postmaterialista. Tot i així, a mesura que avançaven els anys, la seva postura es va anar moderant i es va quedar a mig camí entre la del PNV i la d'EA. Des del 1991, es troben immersos en el seu procés de desintegració i acaben quedant fora de l'escenari polític, justament en el moment important del debat al voltant de la insubmissió.

²⁹ Desde la escisión siempre ha tenido sólo un concejal, exceptuando una vez que obtuvo dos.

- IU-EB: és la continuació d'EE quan aquesta formació desapareix de l'ajuntament; la que havia estat regidora d'EE es va presentar amb IU-EB i va aconseguir el lloc de regidora. La postura com a IU-EB, però, es caracteritza per un compromís més gran amb el moviment. Parlen molt amb el MOC i, en l'àmbit de l'antimilitarisme, posen la seva veu i el seu vot a disposició de l'Hernaniko Mugimendu Antimilitarista KEM-MOC.
- HB: potser va ser el partit que va experimentar un canvi més radical en el seu discurs. Fins a principis dels 90 era favorable a la mili i l'objecció fins i tot estava mal vista per molts dels seus militants. Així doncs, durant el seu període d'alcaldia -fins el 1991- no va fer res en aquest sentit. És més, el tema es percebia com a incòmode, ja que entre la societat es començava a difondre un discurs antimilitarista que, a més, tenia com a principal receptor l'electorat d'esquerres. La competència en aquesta dimensió va portar el partit a aprovar mocions que després no aplicaria, ja que continuava essent partidari de la mili. Sempre va fer el que era políticament correcte, és a dir, no negar mai res al moviment antimilitarista. Amb tot, quan, a finals del 1989, sorgeix la insubmissió, dins d'HB es comença a obrir un debat al voltant d'aquesta postura de desobediència civil empresa per diversos joves a l'Estat. El resultat d'aquesta nova actitud seria l'aparició, dins la societat basca i de l'Estat en general, d'un nucli de joves represaliats pel fet de negar-se a fer la mili o la PSS. Davant aquesta nova figura del represaliat, que s'escapava de l'àmbit de control de l'Esquerra Abertzale, HB inicia la transició des de la seva postura pro mili i pro exèrcits cap a una posició més antimili, que desembocarà en l'alineació dins el camp antimilitarista. Així doncs, si en un principi l'Esquerra Abertzale percebia la insubmissió com un fenomen aliè que l'havia avançat per l'esquerra, davant la nova situació, HB es replanteja el seu paper i es proposa impulsar aquesta lluita, tot dotant-la d'un caràcter nacional i prenent-hi un cert protagonisme.
- ZUTIK!³⁰: van ser els qui, des de bon principi, van impulsar més l'antimilitarisme mitjançant el Comitè Antimilitar i Antinuclear, dins el qual van militar i van trobar militants. Es pot dir que, fins els anys noranta, l'àmbit de l'antimilitarisme només es treballava des de ZUTIK! Però com que no es van arribar a presentar a les eleccions fins l'any 1991, el seu poder d'influència al consistori era petit i, a més, topaven amb la impossibilitat de pressionar HB, que era el partit polític pel qual demanaven el vot, perquè no sabien quina era la seva aportació real en vots. Hauríem d'afegir-hi el fet que, durant la segona meitat dels 80, els seus militants ja no eren pas joves; generalment eren de la generació que ja havia superat la tessitura mili/objecció (els que tenien causa pendent amb l'objecció van rebre l'amnistia encoberta amb la regulació de la PSS feta el 1988) i tot això dificultava la promoció de les seves posicions antimilitaristes entre els joves, amb qui no tenien massa contacte³¹. Als anys noranta aconsegueixen un regidor, situació que exercirà pressió sobre l'HB d'Hernani, que tendirà cap a l'adopció d'unes postures més comprensives vers el moviment. Però, al mateix temps, el partit es confirma com la veu de la gent de 30 i 40 anys que no té continuïtat amb noves generacions de joves al seu si; així doncs, a ZUTIK! no tindran un grup de joves que es pugui comunicar

³⁰ Als anys 80 eren EMK-LKI.

³¹ La joventut més reivindicativa del poble acostumava a militar dins l'esquerra abertzale.

amb la joventut del poble. El fet que, a Hernani, no existís la plataforma antimilitarista *Kakitzat*, que ZUTIK! havia impulsat a tota Euskadi i que tenia grups de treball a localitats veïnes com Donostia i Errenteria, és força significatiu.

CRONOLOGIA I ESDEVENIMENTS

Les primeres lluites (1978-1988)

Durant aquesta primera etapa, a Hernani hem de distingir dos períodes. El primer, molt influenciat pel moviment antinuclear (posteriorment antiOTAN), s'allarga fins el 1986; el segon, definit per un *impasse* i transició causat pel canvi generacional de la lluita antimilitarista arriba fins el 1989.

Primer període (fins el 1986): principi i fi d'un cicle.

Durant aquest període, a Hernani, igual que a la resta d'Euskal Herria, els moviments socials de caràcter únicament antimilitarista no tindran una presència forta dins la societat, sobretot perquè el tema de la central nuclear de Lemoiz acaparava tota l'atenció. La construcció d'aquesta central nuclear oferia una gran oportunitat política al moviment ecologista, concretament l'antinuclear, per difondre el seu missatge i organitzar-se. I dins aquest missatge hi havia un fort component antimilitarista.

En aquest context, es crearà el "Comitè Antimilitarista i Antinuclear d'Hernani", molt lligat als sectors de l'esquerra extraparlamentària³² i amb una bona receptivitat per part d'Euskadiko Ezkerra. Per bé que, dins l'àmbit purament antimilitarista, va arribar a fer ben poca cosa, l'any 1985, durant la seva última fase d'existència i en el marc d'una excel·lent estructura d'oportunitat política³³, va impulsar una moció que -entre altres coses- feia una crida a l'ajuntament perquè no col·laborés amb l'exèrcit en el reclutament dels joves d'Hernani i perquè rebutgés la nova llei d'objecció de consciència, ja que no recollia les peticions que es formulaven des del moviment per la objecció. La moció va ser aprovada amb el vot afirmatiu d'HB (el partit que governava l'ajuntament), EE i tres regidors dels cinc que hi tenia el PNV.

Segon període (1987-89/90): la travessa del desert.

Aquest és un moment d'*impasse* causat pel buit que sorgeix amb el canvi generacional en la lluita antimilitarista. No hi ha cap grup ni organització i, en conseqüència, el gruix del pes del discurs antimilitarista recau sobre les espatlles de l'EMK-LKI, que no té militants joves. El resultat de la combinació de la manca d'un moviment social que pressioni i exerceixi el control sobre les decisions preses a l'ajuntament i de la postura ideològica que manté el MLNV

³² En el cas d'Hernani, fem referència a l'EMK i l'LKI, que tenien una implantació considerable al poble. És per això que, a partir del 1991, sempre han tingut un regidor a l'ajuntament.

³³ El 1984 s'elabora la reglamentació de l'objecció de consciència i hi ha una discussió sobre l'entrada a l'OTAN (s'acostava el referèndum). La moció és aprovada el 28/2/1985, dos mesos després que s'aprovessin les lleis per a la regulació del dret a l'objecció de consciència i la de la regulació de les penes aplicables a la negativa o no incorporació a la PSS.

respecte l'antimilitarisme serà que la moció aprovada el 85 per l'ajuntament governat per HB no s'aplicarà.

L'absència d'un col·lectiu antimilitarista també en va dur a un escenari on els partits intentaven canalitzar la posició generalitzada contra la mili mitjançant formes d'anticipació política. Ara bé, totes aniran en la direcció d'afavorir la implantació de la PSS. Pel que fa a aquest tema, la proposició que el Consell de Joventut d'Euskadi va fer arribar a l'ajuntament a finals del 1988 va ser molt significativa. La proposició plantejava als regidors -entre altres coses- que no afavorissin ni permetessin la realització de la PSS a l'ajuntament, és a dir, se'ls demanava que fessin el contrari del que ja havien resolt impulsar als plens anteriors. Cap grup polític va votar a favor³⁴, tot evidenciant la manca de visió dels partits davant el que se'ls tirava a sobre i que alguns d'ells haurien d'acabar defensant.

El sorgiment d'una nova generació (1989-1991)

Quan, a finals del 1989, sorgeix la insubmissió, dins els diferents partits es comença a obrir un debat al voltant d'aquesta postura de desobediència civil que havien adoptat diferents joves arreu de l'Estat.

Un reflex d'aquesta situació serà l'inici d'aquesta etapa a Hernani. Des dels partits, es faran moltes propostes per no impulsar la PSS i/o no col·laborar amb l'exèrcit (tot defensant allò que havia proposat el Consell de la Joventut d'Euskadi i que ells havien rebutjat). Amb tot, la divisió sociopolítica existent entre els partits del Pacte d'Ajuria Enea i HB farà impossible que es consensuï una moció i es tiri endavant. Davant aquest panorama, els anys següents de desenvolupament de la insubmissió es podien haver convertit en un "voler i no poder" si no hagués sorgit un col·lectiu antimilitarista que estava al marge de qualsevol afinitat partidista i que va desenvolupar la capacitat d'estendre ponts entre els partits i tirar endavant diferents proposicions, moltes vegades actuant, fins i tot, com a intermediari entre els diferents partits.

El 1990 neix Hernaniko Mugimendu Antimilitarista KEM-MOC. Una de les seves primeres actuacions serà la presentació, aquell mateix any, d'una proposició a l'ajuntament per tal d'obrir una oficina d'informació sobre l'objecció i la insubmissió, de la qual s'encarregarien ells mateixos. HB no hi va posar cap problema i, a través d'un decret municipal, va donar via lliure a aquesta idea i a la subvenció corresponent. Aquesta va ser la primera vegada que l'antimilitarisme va començar a aparèixer a les polítiques públiques en la fase d'implementació. Ara bé, cal destacar que el govern municipal va accedir a fer aquesta concessió tot justificant, al decret, que els qui ho demanaven eren insubmisos. És a dir, la figura de represaliats (o futurs represaliats) facilita l'accessibilitat a l'ajuntament i que es duguin a terme les seves proposicions (d'aquesta manera, el moviment estructura la situació a favor seu)

La Guerra del Golf va ser un moment important pel moviment; que va convocar

³⁴ No es pot retreure aquesta posició a Zutik!, ja que no va entrar a l'ajuntament fins el 1991.

manifestacions i, sobretot, es va donar a conèixer.

Durant aquesta etapa, les dades sobre la insubmissió a Hernani són les següents: 5 insubmisos el 1990 (tots ells del MOC) i gairebé 15 el 1991 (la majoria del MOC). L'any 1991 canvia l'equip de govern, que passa el poder a una coalició entre els partits del Pacte d'Ajuria Enea (EA-EE-PNV-PSE), encapçalada per EA. Aquest canvi al govern de l'ajuntament no té incidència en la feina del MOC, que continua essent l'únic referent antimilitarista a Hernani i continua mantenint bones relacions amb l'ajuntament. És més, el nou equip de govern començarà a aplicar la decisió presa l'any 1985 de no col·laborar amb l'exèrcit gràcies a la persuasió del MOC.

L'eclosió popular de la insubmissió (1992-1995)

Durant aquesta etapa, a Hernani, l'ambient es va tornar molt irritant; l'enfrontament entre els partits del Pacte d'Ajuria Enea i HB va arribar a crear situacions de molta tensió, enemistats personals i odis. Enmig d'aquest panorama, el MOC d'Hernani comença a presentar mocions que s'aniran aprovant. Abans de presentar la moció, el MOC sempre procurava aconseguir el màxim de suport per part dels partits. Va resultar, doncs, que aquestes mocions van aconseguir els nivells més alts de consens i van trencar la política de blocs. D'entre les diferents mocions que es van aprovar, cal destacar la de no col·laborar amb la PSS, una qüestió que s'afegia a la no col·laboració amb l'exèrcit a l'hora d'allistar els joves.

Per la resta de coses, és l'època en què comencen els judicis contra els insubmisos, així doncs, l'acció antimilitarista anirà dirigida bàsicament en un sentit antirepressiu. És en aquest context que neix l'assemblea d'insubmisos del municipi, Hernani Intsumisioa. En aquest marc, s'hi trobaran gairebé tots els grups que, a causa dels diferents punts de vista que tenen entre ells, es dedicaran exclusivament a treballar l'àmbit de la solidaritat i l'antirepressiu. El resultat d'aquest treball seran les grans mobilitzacions que es faran contra les detencions, els judicis, etc. Sembla que l'ajuntament corri darrera el carro dels insubmisos, tot atenent les peticions que se li fan; també són fruit d'aquest treball les autoinculpacions de regidors, l'alcalde, etc.

El que aconsegueix la repressió és que el suport a la insubmissió es generalitzi i que la pressió social a Hernani sigui tan forta que fins i tot el PSE d'Hernani afirmi que com a agrupació local no està en contra de la insubmissió. Cada judici i empresonament eren una oportunitat política pel moviment. I això passava cada setmana. D'aquesta manera, s'aconseguia una major i millor cohesió dels insubmisos i més receptivitat per part dels partits i l'ajuntament.

El refredament (1996-1999)

Quan ja es començaven a conjugar el cansament i les dificultats polítiques per dur a terme una acció política antimilitarista, va arribar el nou codi penal, que suposaria un petit impuls pel moviment antimilitarista; era una nova oportunitat política. A Euskadi, aquesta oportunitat es traduirà en la creació de la

mancomunitat d'ajuntaments insubmisos (EUDIMA), impulsada per *Kakitzat* i la declaració de diferents entitats.

Pel que fa a Hernani, les inhabilitacions no s'han aplicat. El poble va ingressar a EUDIMA el 19 de febrer del 1996 amb els vots favorables d'HB-Zutik!, IU-EB i tres dels quatre regidors d'EA (l'alcalde es va abstenir per no tenir problemes amb la justícia).

A partir d'aquest moment, els judicis van començar a perdre rellevància política -s'enjudiciava d'ofici-, cada vegada s'anava menys a la presó, fins que aquesta va desaparèixer com a càstig pels insubmisos. És llavors que el moviment insubmis comença a difuminar-se, concretament, Hernani Intsumisioa anirà desapareixent pel seu caràcter antirepressiu. A tot plegat, una vegada més, caldria afegir-hi l'ambient polític, que motiva que la Junta de Portaveus -en una sessió celebrada el 24 de febrer del 1998- decideixi sortir d'EUDIMA, tot alegant que aquesta ha estat instrumentalitzada per HB. IU-EB i HB recordaran, però, que la decisió no pot ser definitiva fins que no es ratifiqui en un ple (mai es va arribar a ratificar).

D'aquesta manera, el moviment es va anar diluint fins que, el 1999, per cansament, desapareix l'oficina d'objecció i insubmissió, l'Hernaniko Mugimendu Antimilitarista KEM-MOC. Les persones que hi continuaven militant van passar a treballar al MOC de Donostia.

CONCLUSIONS

Les etapes o punts d'inflexió del moviment antimilitarista es confirmen. En el cas d'Hernani, veiem com el moviment es revitalitza i guanya noves adhesions l'any 1991, durant la Guerra del Golf, durant la primera meitat dels 90 amb els empresonaments d'insubmisos i el 1996 amb l'entrada en vigor del nou Codi Penal.

• Rendiments substantius i operatius

- Un rendiment altíssim: l'ajuntament no ha col·laborat amb l'exèrcit, no ha aplicat les inhabilitacions als insubmisos, no ha col·laborat amb la PSS i ha donat cobertura legal i institucional al moviment, mitjançant les declaracions de suport econòmic i moral, les autoinculpacions des de l'ajuntament i les facilitats per a crear una oficina d'informació sobre l'objecció i la insubmissió.

- D'ençà del sorgiment del MOC a Hernani, la presència d'aquest tema a l'ajuntament ha estat constant i s'ha sabut combinar amb altres elements com la solidaritat amb el tercer món, que també ha donat resultats positius com en el cas del 0,7%.

- El moviment ha participat molt dins la xarxa de polítiques públiques. Pel que fa a les propostes, tenia un canal obert permanentment i, al mateix temps, se li adreçaven totes les consultes relacionades amb els temes antimilitaristes.

- Pel que fa a l'oficina, aquesta era gestionada pel MOC; l'ajuntament hi posava la infraestructura i donava una subvenció a l'oficina i al MOC com a grup antimilitarista. Pel que fa a la feina que es feia a l'oficina, cal dir que era voluntària, no retribuïda.

- **Rendiments simbòlics**

- Per una banda, ha creat dinàmiques assembleàries molt importants al poble. Fins a principis dels 80, moment en què els partits es reforcen extremadament i arriben a controlar gran part de la vida política del municipi, Hernani havia tingut un teixit social molt important. Amb el sorgiment d'aquest nou moviment, es varen recuperar les dinàmiques assembleàries i d'inserció de diferents *inputs* a l'administració, sense passar per la relació directa amb cap partit. Al seu torn, els partits van haver de sucumbir, en part, davant la força del moviment social.

- Va cohesionar molt el municipi al voltant d'un sentiment de solidaritat que anava més enllà de les diferents opcions polítiques. A tot això, hi ajudava el fet de veure tot tipus de persones, de diferents orígens polítics i socials, entre els insubmisos.

- Es va impulsar, especialment des del MOC, un exercici de debat molt sa sobre la violència. Fins llavors, la majoria social d'HB al poble, a través de diferents mecanismes de control social, havia impedit que els debats sobre la violència cristal·litzessin més enllà de l'àmbit institucional. Aleshores, entre els insubmisos, es va debatre molt sobre la violència, l'antimilitarisme i el pacifisme. D'alguna manera, posava les contradiccions sobre la taula i impulsava la reflexió entre gran part de la joventut d'Hernani. A tall d'exemple, molts dels joves del poble d'Elkarri provenien de l'antimilitarisme.

CAS 7 : LA INSUBMISSIÓ I EL PARLAMENT BASC

Durant els anys en què el moviment antimilitarista va dur a terme l'estratègia de desobediència civil, el tema de la insubmissió i l'antimilitarisme va tenir una gran repercussió al Parlament Basc. Es varen suscitar diferents debats amb diferents resultats. Tot plegat, afavorit per la gran receptivitat que mostrava històricament el nacionalisme cap el tema, producte -sobretot- d'un sistema foral que en d'altres èpoques havia permès als bascos l'opció de no fer el Servei Militar Obligatori. Aquest fet, *a priori*, podia crear -i va crear- un ambient de certa empatia entre el moviment i els parlamentaris nacionalistes.

Ara bé, les relacions entre el Parlament Basc i els insubmisos sempre han estat complexes i, en alguns casos, extremadament conflictives, ja que principalment estaven determinades per l'heterogeneïtat dels grups antimilitaristes, les diferents estratègies que aquests prenen i la situació política problemàtica que vivia Euskadi.

ACTORS I DISCURSOS

El moviment antimilitarista per la insubmissió

Tal com hem remarcat, el moviment cristal·litza en diferents organitzacions i estratègies. Així doncs, en relació al Parlament Basc i els partits polítics, les diferències s'aguditzen, ja que aquesta institució és la màxima expressió de la partitocràcia. Aquesta circumstància provoca opinions divergents entre els membres actius del moviment que rebutgen tota relació amb la institució i els que creuen que negociar amb els partits sensibles a les tesis de l'antimilitarisme desobedient és rendible políticament.

Malgrat les divergències de criteri dins les diferents organitzacions, tot el moviment té clar que la desobediència civil ha de ser la seva estratègia comuna i que, per tant, l'actuació s'ha de realitzar des de fora el procés de polítiques públiques formal per tal de poder arribar a tenir-hi influència. Aquest element serà, sens dubte, el que mantindrà la cohesió.

Però, a partir d'aquí, a cada poble i cada barri s'observen diferents preses de posició i actuacions sobre el tema i, en relació al Parlament Basc, es generalitza la decisió de no dirigir-s'hi directament. Hi haurà gent del moviment, però, que parlarà i fins i tot negociarà mocions i proposicions no de llei amb diferents grups parlamentaris i partits. En aquest sentit, cal destacar que el moviment, gràcies a la seva heterogeneïtat, tenia accés i/o contacte amb diferents sectors socials i institucions, als quals no eren aliens ni el Parlament Basc ni els seus diputats.

Els partits polítics

Les postures dels partits polítics, evidentment, mostren diferents sensibilitats davant el tema de la insubmissió. Però, cal remarcar que les posicions que mantenien els partits no sempre van ser les mateixes perquè l'acció i l'estratègia del moviment aconseguia que s'anessin modificant en una direcció més favorable cap a l'antimilitarisme i l'estratègia de la insubmissió.

En general, podríem distingir dos blocs. Un dels blocs l'integraven els partits que, més tard, signarien la declaració de Lizarra i que sempre han tingut majoria al parlament: EAJ-PNV, HB-EH, EA, EB-IU i EE mentre va existir com a força independent. D'entre tots ells, el suport més clar a l'estratègia de la insubmissió el mostraran EA i EB-IU. Pel que fa a HB, va passar de ser pro mili a defensar la insubmissió, tot i que amb uns nivells d'implicació molt baixos al Parlament a conseqüència de la seva habitual absència en aquesta cambra. EAJ-PNV va mantenir una postura més respectuosa amb les lleis vigents. És per això que la majoria de les proposicions no de llei s'havien de negociar amb els demòcratacristians bascos per tal que poguessin tirar endavant.

El segon bloc, minoritari, estava format pel PP, PSE-EE-PSOE i UA. La seva característica principal era que tenien una "concepció d'estat" més desenvolupada i, per tant, contrària a la insubmissió; tot i això la postura va anar canviant a tots els partits. Així, UA, davant la gran simpatia que despertava el moviment dins la societat basca i essent com era un partit extremadament populista, el 1993 canvia d'actitud respecte el tema de la insubmissió i vota a favor de la proposició no de llei presentada pels nacionalistes moderats. El PP, com que no tenia responsabilitats de govern, va advocar per no penalitzar els insubmisos amb la presó i després va impulsar la professionalització. Per últim, els socialistes bascos, entre la barreja de valors de l'esquerra tradicional i el seu paper al govern, varen ser els més crítics amb el moviment i la seva evolució va ser la que va costar més

El Parlament Basc

Durant aquests anys, el Parlament Basc ha experimentat petites variacions entre legislatures pel que fa a la seva composició. Prenent la perspectiva de deu anys, però, hauríem de qualificar aquests canvis amb una importància mitjana perquè tot i que és innegable que el partit central en el joc parlamentari sempre ha estat EAJ-PNV també és veritat que la representació dels partits d'àmbit estatal gairebé s'ha doblat, gràcies al creixement progressiu de l'espai de centre-dreta espanyolista. Un espai polític que, prop del 1989, en el moment que la insubmissió començava a arrencar, a Euskadi era només anecdòtic (dos diputats del PP dos més del CDS).

Pel que fa al Govern Basc, d'ençà de l'aparició de la insubmissió, va estar format per nacionalistes moderats i socialistes bascos, tret de l'any de govern exclusivament nacionalista. Aquestes coalicions, però, deixaven de funcionar quan es feia referència al tema de la insubmissió, en relació al qual els membres de la coalició optaven per diferents opcions. De tota manera, el més

destacable en el cas de la insubmissió és que, des del principi, els partits nacionalistes van arribar a sumar més de la meitat dels escons del Parlament Basc. Aquest factor va jugar a favor del moviment, tot possibilitant que es discutissin i s'aproveïssin un nombre important de Proposicions No de Llei als plens. A mesura que anaven passant els anys, però, semblaven part del folklore del Parlament: cada dos anys se n'havia d'aprovar una.

El Govern i les Corts Generals d'Espanya

Tot i que no és un actor actiu en el cas que ens ocupa, el govern espanyol i el Congrés dels Diputats també juguen un paper en la interacció entre el moviment i el Parlament Basc perquè qualsevol decisió sobre la despenalització de la insubmissió (l'objectiu de les mocions i els pronunciaments que es proposen al Parlament Basc) té com a objectiu sensibilitzar tant el poder executiu com el legislatiu a Madrid (un exemple és la Proposició no de Llei que es va aprovar el 1991).

CRONOLOGIA I ESDEVENIMENTS

Primera etapa: entre la confusió i la tradició (fins el 1991)

Serán uns anys intensos i un xic desordenats. Els partits quedaran "fora de joc" davant els joves antimilitaristes que proposen la insubmissió com a estratègia de lluita contra la mili i l'exèrcit. Els nacionalistes moderats, amb una tradició que procurava connectar amb els furs, sempre havia mostrat una posició contrària a la mili. Potser és per això que eren receptius amb el moviment (sobretot EA i EE), tot i que no acabaven d'entendre l'estratègia desobedient i, per tant, contrària a la llei. Així doncs, des d'aquests partits i a través dels seus militants que optarien per l'estratègia desobedient s'intentaria conjugar la insubmissió amb els furs, els passis forals...

Entretant, HB es mostrava a favor de la mili i desconfiava d'un moviment que l'avançava per l'esquerra i posava sobre la taula la figura dels joves objectors de consciència com a represaliats i, a més, exercint la no violència. La resta de partits estatals i UA es posicionaven a favor de fer complir la llei.

Durant aquest període, s'aproven tres proposicions no de llei sobre el tema. Les dues primeres, impulsades pels nacionalistes moderats l'any 1989, prenen partit contra les darreres detencions de joves bascos objectors de consciència, contra els judicis i a favor d'una reforma de la Llei d'Objecció. Són pròpies de l'any en què s'aproven; ens trobem als inicis del moviment i es nota la manca de concreció. Però l'any 1991, amb el moviment més assentat i amb uns contactes més estables entre els partits, la coalició de govern nacionalista (EAJ-PNV, EA, EE), tot aprofitant el debat obert a les Corts espanyoles, aconsegueix tirar endavant una proposició no de llei presentada per EA que advocava per l'abolició de la mili. Després de les negociacions amb el PNV, però, s'arriba a l'acord de "propugnar la necesidad de llegar a la supresión del SMO", tot suavitzant els termes.

Segona etapa: el suport augmenta (del 1992 al 1995)

Dins la societat, les mobilitzacions i les organitzacions que tracten el tema de la insubmissió continuen augmentant. Cada vagada són més els ajuntaments que es declaren insubmisos i no col·laboren amb l'exèrcit, es comença a celebrar l'Intsumiso Eguna (dia de l'insubmis), es creen associacions de familiars i amics que mantenen entrevistes amb magistrats, polítics, diputats, alcaldes, l'Ararteko (Defensor del Poble de la CAV), etc.

Però, al Parlament Basc, el ritme es mantindrà moderat, no pot impulsar mesures polítiques tan agosarades i compromeses com les dels ajuntaments insubmisos i la seva bona voluntat no pot anar més enllà de les simples declaracions i autoinculpacions de parlamentaris.

De tota manera, durant aquests anys, quan HB adopta l'estratègia de la insubmissió, els partits estatals intentaran desprestigiar el moviment pel fet que en seu sí hi hagi gent de l'esquerra *abertzale*. Els defensors de la insubmissió al Parlament (bàsicament EA i EB-IU) hauran de tornar a reafirmar la seva oposició a qualsevol exèrcit, ja sigui basc o espanyol.

Pel que fa a les proposicions no de llei, gairebé s'acaba institucionalitzant la pràctica d'aprovar-ne una cada dos anys. L'any 1993 i el 1995, s'aprovaran sengles declaracions sobre la insubmissió i l'antimilitarisme. El 1993, EA/EUE/EAJ-PNV presenten una proposició -que s'aprova amb el suport d'HB, UA i Xabier Markiegi (ex EE i no integrat dins els EUE ni dins els oficialistes)- que advoca per la despenalització de la insubmissió i insta les autoritats competents a solucionar el problema de la insubmissió. Per la seva banda, el PP proposa que la penalització que reben els insubmisos no sigui la presó, proposta que rep la sorprenent adhesió del PSE.

El 1995, amb els vots favorables d'EAJ-PNV, EA, EB-IU i UA, s'aprova una altra proposició no de llei en condicions semblants a la del 1993; però, en aquesta ocasió, la decisió va quedar totalment enfosquida per dos esdeveniments que es van produir a la sala del Ple. Un va ser el que van protagonitzar diversos insubmisos que, des d'un dels laterals reservats al públic, van començar a cridar consignes a favor de la insubmissió i a llençar pamflets que criticaven la implicació del Govern Basc i l'Ertantza a l'hora de detenir els insubmisos en nom de la legalitat. Els joves van ser expulsats de la sala, tot deixant ben clares les contradiccions en què queia el Govern quan donava suport als insubmisos i, al mateix temps, els empresonava.

Però l'incident que eclipsaria i trauria tot el protagonisme a l'aprovació de la proposició no de llei va ser el que va protagonitzar el portaveu i parlamentari d'HB Mikel Zubimendi quan li tocava el torn per parlar. Va sortir a parlar amb dues fotos de Lasa i Zabala i va connectar el tema de la insubmissió amb el de la guerra bruta, per acabar parlant del GAL i finalitzar la seva actuació amb l'abocament d'una bossa de calç a l'escó que habitualment ocupava el Conseller de Justícia Ramón Jáuregi (PSE-EE). I, enmig de tot això, la insubmissió restava oblidada per fotògrafs, periodistes, etc.

Tercera etapa: la fi d'una reivindicació (del 1996 al 1999)

L'aprovació del Nou Codi Penal, la presència per primera vegada en la història del Parlament Basc d'EB-IU a la cambra i la força que ha anat adquirint l'Associació de Municipis Insubmisos (EUDIMA) portarà el parlament a trencar amb la dinàmica d'aprovar, cada dos anys, una declaració sobre el tema. A resultes d'això, el 1996 s'aprova una proposició no de llei d'EB-IU -que compta amb els vots d'EAJ-PNV i EA- on es manifesta el suport incondicional als ajuntaments que no col·laboren amb l'exèrcit ni amb la PSS i es demana la suspensió dels articles del Nou Codi Penal que propicien la "mort civil" dels insubmisos.

A partir d'aquest moment, i amb l'arribada de l'ocàs de la mili, el tema s'anirà refredant, tant dins la societat com en el Parlament; tant és així que, per exemple, la iniciativa de proposició no de llei que va presentar EB-IU en referència a la no aplicació de les penes d'inhabilitació als insubmisos bascos del 1999 no va ni aconseguir ser admesa a tràmit; aquesta situació no va suscitar cap protesta important per part de la societat civil i, per tant, la insubmissió s'havia convertit en un tema que ja no era susceptible de provocar cap cost polític.

CONCLUSIONS

Rendiments substantius i operatius

- La presència recurrent del tema antimilitarista al Parlament Basc és el rendiment més destacable en aquest cas. El conflicte de la insubmissió, que té una gran repercussió social, ha aconseguit introduir-se entre les cadires dels diputats, ja que –encara que per la via de la reacció davant les iniciatives del moviment en l'àmbit social o judicial- ha aconseguit que diferents grups parlamentaris impulsessin proposicions no de llei i que molts càrrecs públics s'autoinculpessin .
- Pel que fa a les coses que s'han aprovat, tenint en compte les capacitats del Parlament Basc, podem pensar que han estat força nombroses, per bé que no podien tenir més que un caràcter simbòlic.

Rendiments simbòlics

- El parlament Basc és una font constant d'informació als mitjans de comunicació. Els debats que es produeixen a l'hemicicle tenen una ressonància mediàtica garantida que manté el debat a moltes esferes.
- La pressió social ha estat tan forta que tots els grups parlamentaris han hagut de sospesar els costos i els beneficis del seu posicionament. N'és un resultat visible l'oscil·lació que han experimentat tots els grups parlamentaris cap a postures més favorables i/o comprensives cap a la insubmissió de les que tenien als inicis del conflicte.

- S'ha contribuït a difondre els ideals antimilitaristes entre els partits i a augmentar les declaracions, debats i proposicions aprovades sobre els altres fronts de l'antimilitarisme.

III. LA XARXA CRÍTICA DE SUPORT A L'OKUPACIÓ

III. LA XARXA CRÍTICA DE SUPORT A L'OKUPACIÓ

A) Introducció.

En primer lloc exposarem les etapes d'evolució del "moviment okupa" a Catalunya i Euskadi, així com les característiques dels actors, els seus discursos i estratègies, i els rendiments substantius, simbòlics, institucionals i interns, que, buscats o no pel col·lectiu okupa, han resultat de la seva acció col·lectiva.

Som conscients que el relat sobre okupació que incloem en aquest informe, queda esbiaixat cap a la banda catalana, i que la realitat de l'okupació a Euskadi és molt més rica i complexa del que hem pogut recollir. En tot cas es podrà contrastar, en els estudis de cas, l'experiència del Gaztetxes³⁵ bascos, en localitats tant importants com Vitòria-Gasteiz o Bilbao.

L'evolució de l'okupació a Barcelona des de 1984 fins a l'actualitat és caracteritzada per una dinàmica de canvi. Principalment, la confluència de tres factors: entrada de noves sensibilitats en el moviment en els darrers cinc anys, aprovació del Nou Codi Penal amb la criminalització de l'okupació i accés del moviment a l'opinió pública a través dels mitjans de comunicació de masses.

La criminalització de l'okupació en el Nou Codi Penal, que entra en vigor el 1996, marca la separació de la història del moviment, en dos clares etapes, i l'inici d'una expansió considerable. Segons la Comissió d'estudi sobre el Moviment Okupa de la Secretaria General de la Joventut de la Generalitat de Catalunya, el 1998, es calcula que al Principat hi ha unes 150 cases okupades (abans del 96 no arribaven a les 40), concentrades majoritàriament a Barcelona ciutat³⁶, on d'altra banda, segons dades de l'INE de 1997 existeixen més de 70.000 edificis que no s'utilitzen, molts d'ells abandonats³⁷.

No existeix cap informe més actualitzat, però tots els entrevistats coincideixen a assenyalar que, malgrat la intensa campanya de desallotjaments de l'any 98 (més de 50 amb 500 detencions incloses), la situació no ha canviat gaire, i les cases okupades reivindicades deuen voltar les 125, unes 70 de les quals corresponen a Barcelona ciutat, essent la zona de Gràcia i Guinardó la que n'acumula més, a prop de 40³⁸.

Posteriorment presentarem els estudis de cas, que han estat triats, entre d'altres coses, en funció de la seva importància dins el "moviment" i per tal de presentar la gran varietat que hi podem trobar.

³⁵ Nom que reben els Centres Socials Okupats a Euskadi.

³⁶ Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Conclusions de la Comissió d'estudi sobre el moviment okupa.

³⁷ A Herreros i Sala, T, "El moviment okupa a finals del segle XX", a Okupació, repressió i moviments socials. Edicions Kasa de la Muntanya-Diatriba, Barcelona, 1999.

³⁸ Entrevistes a Rosa Maria Pujol, secretaria general de joventut, i a diversos okupes de Gràcia, Sants i Sant Andreu.

Per una banda l'okupació es pot entendre com a arma de combat per dur a terme un projecte transformador que respon a una ideologia concreta i prèviament definida. (aquesta seria la hipòtesi per l'estudi de cas sobre el barri barceloní de Sants, i en concret per a les cases vinculades a l'àmbit de l'autonomia). Una altra visió correspondria a l'okupació com a mitjà per dur a terme projectes d'experimentació personal i col·lectiva, seguint pautes de comportament alternatives, sota una lògica d'insubmissió quotidiana entre els integrants del col·lectiu i sense un projecte alternatiu concret de societat (aquesta és la vessant que hipotetitzarem com a dominant al cas del barri de Gràcia). Evidentment aquestes dues categories teòriques no són taxatives, sinó que responen als dos extrems del *continuum* on es situarien les diverses experiències. Al mateix temps, val a dir, que no només els okupes de Sants tenen un projecte polític de fons, sinó que també Centres Socials d'altres barris i ciutats com St. Andreu o Cornellà, compten amb perfils polítics definits, de la mateixa manera que cases concretes com la Kasa de la Muntanya al districte de Gràcia.

A Euskadi, amb certes particularitats, el model d'okupació és fonamentalment de Centre Social (Gatzetxe). No es tracta doncs d'un model de vivenda (encara que existeixen algunes experiències), sinó de la creació de Centres Socials de caràcter autogestionari i amb una organització assembleària. Els i les okupes bascos tenen plantejaments revolucionaris i transformadors de la societat, i per això centren la seva acció col·lectiva en l'agitació social continua. El seu primer objectiu no és, per tant, pressionar l'Administració en una política concreta, com la de vivenda, sinó plantejar una lluita global contra el sistema capitalista³⁹.

Finalment, i en tant l'objectiu del nostre treball es mesurar l'impacte de les xarxes crítiques en les polítiques públiques, apuntarem, ja en el relat principal, les evolucions dels diversos actors implicats en el tema de l'okupació, així com els principals rendiments que es desprenen de l'acció col·lectiva, al mateix temps que dedicarem un estudi de cas a les experiències de "negociació", hagin sortit des del moviment o des de les Administracions Públiques (Comissió del Parlament, Masoveria Urbana o Torreblanca, són exemples que desenvoluparem en un estudi de cas integrat).

B) Les etapes.

1ª ETAPA. 1984- 1996. Dels inicis a l'entrada en vigor del Nou Codi Penal. Naixement, obertura i consolidació del moviment.

Malgrat hem decidit agrupar en una sola etapa, tot el període previ a l'entrada en vigor del Nou Codi Penal, dins aquests primers 12 anys d'okupació a Catalunya i Euskadi, podem trobar alguns elements de canvi o punts d'inflexió, com la major obertura del moviment a partir de 1992 a Catalunya, amb l'entrada en l'escenari okupa de plantejaments més globals i oberts que en les primeres okupacions, derivats de la incidència del moviment estudiantil i de l'antimilitarista, entre d'altres. A Euskadi, en canvi, els primers 90 constitueixen

³⁹ Una part significativa dels Gaztetxes complementa la lluita anticapitalista amb la lluita contra l'Estat Espanyol, si bé cal assenyalar que existeixen postures i sensibilitats diferents respecte el tema nacional.

un període de crisi del moviment, que tornarà a eclosionar però, a la segona meitat dels 90, com passa també a Catalunya.

Actors, discursos i estratègies

En aquesta primera etapa, en la qual la temàtica okupa no es troba encara dins l'Agenda Pública, el propi moviment es constitueix com a gairebé l'únic actor rellevant.

A Catalunya, la primera okupació es produeix al barri de Gràcia, el 1984, i té com a referent el moviment *squatter*, amb una estètica i ideologia *punk*. Es tracta, en definitiva, d'"okupapisos" amb plantejaments polítics radicals. És en aquest barri on es generalitzen les okupacions com a forma d'accedir a una vivenda. D'altra banda, es produeix una okupació al Prat amb la finalitat de pal·liar la manca de locals d'assaig, igualment vinculada a una estètica *punk* amb contingut polític antisistema. Es produeixen més intents d'okupació, que són immediatament reprimits amb desallotjaments, i una voluntat d'aproximació entre les cases okupades i col·lectius afins.

L'okupació de Cross a Sants i, especialment, l'Ateneu de Cornellà, permetran l'obtenció de locals de reunió de col·lectius. No es pot parlar de Centres Socials, ja que funcionaven d'una manera més interna i tancada, poc oberta al barri, però són una primera llavor, d'un dels desenvolupaments més característiques de l'actual model d'okupació a Sants.

Més endavant, l'Ateneu Llibertari de Gràcia del carrer Perill, amb l'arribada del relleu generacional, es sensibilitza en el tema de l'okupació i acaba esdevenint la "seu del moviment". És el moment àlgid de les okupacions a Gràcia, on es barreja vivenda amb petits projectes de tallers autogestionaris. Destaca l'okupació de la casa de la Muntanya, antiga caserna militar amb unes trenta cinc vivendes.

En aquest context, sorgeix el primer embrió de l'Assemblea d'Okupes de Barcelona, que servirà per coordinar sobretot les cases de Gràcia i Guinardó, i que tindrà certa continuïtat entre 1989 i 1992.

El primer element de canvi es produeix precisament el 1992, on les lluites anti-jocs olímpics, desemboquen en una denúncia contundent de l'especulació immobiliària mitjançant les okupacions de Murtra, Poble Nou i el Casal Popular del Guinardó. Serà a través d'aquests projectes que es du a terme una obertura i un treball amb la gent dels barris de manera més palpable. La influència del Casal del Guinardó i d'aquest primer embrió de l'assemblea d'okupes, es veurà reflectida més endavant (el 1996) en l'okupació del Cine Princesa, ja que és la gent més jove del Casal la que okupa el Cine. Mentre, els de Gràcia i, sobretot la Casa de la Muntanya, començaran a ser coneguts com els *històrics*.

La vinculació del moviment universitari d'esquerra radical amb l'okupació s'inicià amb La Gamatxa, antiga cooperativa vinícola que és okupada per gent procedent de la UB i que desembocarà en l'actual Centre Social Autogestionat Hamsa, al barri de Sants. Altres punts de contacte amb l'entorn universitari

seran el Col·lectiu de solidaritat amb al rebel·lió zapatista i les campanyes contra l'FMI i contra l'Europa del Capital. Es pot dir que als anys 94-95 es consoliden els vincles entre "moviment okupa" i moviment estudiantil radical.

Paral·lelament, es produeix, a través del CAMPI⁴⁰, en el qual hi havien okupes històrics, una "sortida de les cases" i una voluntat de treballar en altres camps fora de l'estricta okupació i el seu entorn més tancat. Es treballa conjuntament amb assemblees insubmisos i persones concretes del Mili KK, s'estableixen relacions personals i es fan accions, plantejaments i comunicats conjunts⁴¹.

En resum, es pot dir que en aquesta primera i llarga etapa, el moviment a Catalunya, comença a perfeccionar el seu discurs antisistema en la mateixa pràctica de l'okupació, entesa com a insubmissió quotidiana. D'altra banda, la seva estratègia sembla més dirigida a la identitat que al poder, a la creació d'una contracultura amb cert suport social. Una primera obertura del moviment, a partir de les okupacions de 1992, l'assumpció d'un discurs més global, encara que només sigui el dels antis (anticapitalista, antimilitarisme, antifeixisme, antihomofob) i el treball de base als barris, comencen a conformar l'embrió d'una xarxa crítica amb cert potencial mobilitzador i transformador.

Pel que fa a Euskadi, el naixement del moviment es produeix també al voltant dels moviments joves dels vuitanta, amb estètiques punk i rock radical, i amb ideologies contestatàries. Comencen a aparèixer Gaztetxes per tot Euskal Herria: Guipozkoa (Andoain, Antzuola, Azkoitia, Oñati...), Araba (Llodio) i Iparralde (Baiona), tenen les seves okupacions els anys 1983 i 1984.

A mitjans de la dècada dels vuitanta, en una segona onada d'okupacions, trobem el naixement de les més emblemàtiques, la de l'antiga seu de la Borsa de Bilbao i la de Vitòria-Gasteiz⁴², així com la de Pamplona-Iruñea i altres okupacions a pràcticament tots els municipis importants d' Euskal Herria.

De la mateixa manera que els Centres Socials a Catalunya, els Gaztetxes no són una fi en si mateixa, sinó que formen part d'un moviment juvenil alternatiu de protesta més ampli. No tenen una forma d'organització determinada ni una ideologia definida més enllà de l'anticapitalisme, sinó que en el seu interior hi conviuen sectors de gent inconformista molt heterogenis: ecologistes, esquerra radical, feministes, anarquistes, punks, etc. La seva forma de funcionament és assemblaria i independent, per tant, cada Gaztetxe té la seva dinàmica pròpia.

En un principi, molts dels Gaztetxes, es posen en contacte amb els ajuntaments, per tal d'aconseguir la regularització del local, sempre que es respecti el caràcter assembleari i autogestionari del col·lectiu. A partir d'aquí, les negociacions poden evolucionar des de la quasi-legalització del local (cas de Vitòria-Gasteiz⁴³ en alguna època), fins a la repressió del moviment i els desallotjaments (cas que es dona a Bilbao).

⁴⁰ Col·lectiu Antimilitarista per la Insubmissió.

⁴¹ Castillo, Eva i González, Robert. (1997). *Cóm i per què d'aquestes almorranes kabrejades. Anàlisi d'un moviment de protesta política.*, Universitat Autònoma de Barcelona, 1997. pag 10,

⁴² Aquests seran precisament els dos estudis de cas, que hem considerat oportú incloure en l'anàlisi de l'okupació a Euskadi.

⁴³ Veure els estudis de cas.

Pel que fa a les relacions amb els veïns, exceptuant casos de clar recolzament al Gaztetxe, com el de Vitòria-Gasteiz, s'acostumen a tenir relacions relativament conflictives, al voltant de temes com el soroll o les condicions sanitàries.

Finalment, cal destacar, que en aquesta primera sub-etapa, la desconfiança dels partits institucionals (inclòs HB) vers les okupacions. Desconfiança, però, que sòl ser mútua.

Com hem dit, a la primera meitat dels 90 existeixen elements de canvi, però de sentit oposat als que hem descrit pel cas de Catalunya. A Euskadi, els primers 90 són de crisi del moviment. Desallotjaments, repressió (sobretot als Ajuntaments governats pel PNB) i divisions internes, es barregen amb problemes propis d'un canvi generacional dins el moviment. Les discussions sobre els diferents models de Gaztetxe, alguns vicis de funcionament intern, l'acomodació, la manca de relació amb la realitat del barri o la pèrdua del concepte global d'okupació, dificulten la capacitat de transformació social dels Gaztetses. En tot cas, l'increment de la repressió producte de l'aprovació del nou codi penal el 1996, tindrà, com a Catalunya, un efecte de revifalla dins el moviment, i un eixamplament de la xarxa crítica de suport a l'okupació. En parlarem a la segona etapa.

Rendiments

Els principals rendiments que obté el moviment en aquesta primera etapa, són bàsicament de caràcter intern i simbòlic, en quant a consolidació, articulació i generació de xarxes amb altres moviments socials alternatius i/o radicals, per una banda, i per l'altra, certa difusió d'un discurs que es pot emmarcar fàcilment en els marcs dominants, la rehabilitació d'espais abandonats per a un ús social o de vivenda i la lluita contra l'especulació immobiliària. D'altra banda, l'experimentació de formes de vida contraculturals, doten al moviment d'una forta component identitària.

Així, durant els primers anys, el moviment es va obrint a altres sensibilitats, al mateix temps que es produeixen intents d'articulació del moviment. El 1995, s'enceta un cicle de convocatòries per consolidar una Assemblea d'Okupes a Barcelona, que no reeixiren fins el 1996 amb la pressió que significa la imminent aprovació del nou Codi Penal.

El mes de gener de 1996, després de la tasca de la Coordinadora Contra el Nou Codi Penal en la que havien participat col·lectius diversos de tot l'Estat⁴⁴, es convoca una Assemblea al Casal Popular del Guinardó per debatre com afrontaran els i les okupes la criminalització de l'okupació. També es delibera al voltant d'altres temes, com la situació legal de les cases, la difusió i la relació amb els veïns i d'aspectes judicials concrets. A partir d'aquesta Assemblea s'enceta una dinàmica que pretén dotar de continuïtat a aquest mecanisme

⁴⁴Collectius per la insubmissió, de dones, contrainformatius, antifeixistes, etc.

organitzatiu, i es realitzen assemblees mensuals a les diferents cases okupades de la ciutat

Més endavant sorgiran tres comissions de l'Assemblea d'Okupes de Barcelona: la Comissió de difusió que edita el butlletí contrainformatiu Usurpa, la Comissió jurídica i la Comissió de coordinació que elabora temes de debat per l'Assemblea amb l'objectiu de cercar elements d'unió que permetin un discurs i una praxis comuna⁴⁵.

Pel que fa a rendiments substantius i institucionals, la resposta dels poders públics arriba en forma de criminalització a través de l'article 245.2 del Nou Codi Penal, que penalitza l'okupació pacífica d'immobles, i de l'inici de l'espiral de desallotjaments que l'entrada en vigor del Nou Codi Penal empara. El més destacat, i que tindrà gran ressò mediàtic i produirà el creixement del moviment, serà el del Cinema Princesa, que comentarem en parlar de la segona etapa.

L'article 245.2, tipifica com a delinqüent a "*el que ocupare sin autorización debida inmueble, vivienda o edificio ajenos que no constituyan morada o se mantuviere en ellos contra la voluntad de su titular*". El fet d'okupar deixa de ser un conflicte civil entre les dues parts, els okupants i el propietari legal de l'edifici, i passa a formar part del dret penal, amb la possibilitat real de rebre penes que van de 3 a 9 mesos de presó, a més de diferents sancions monetàries.

En concret, L'article 245 del Capítol V del Nou Codi Penal, tipifica com a delictes d'Usurpació, l'okupació sense autorització d'un immoble, vivenda o edifici aliè, castigant amb condemes que van des de la multa de tres a sis mesos per les okupacions sense violència i de 6 a 18 en el cas de les ocupacions amb violència o intimidació a les persones. D'aquesta manera un fet que amb anterioritat corresponia a la jurisprudència Civil, com acte il·legal, correspon ara a la Penal, i es tipifica com a delictes. El sistema judicial i policial, no necessita esperar la denuncia d'un propietari, sinó que fins i tot pot actuar d'ofici, ordenant i executant desallotjaments.

Fins a quin punt l'inici d'una estratègia de repressió radical del moviment per part de les institucions, suposarà, paradoxalment (?) la revitalització i rotund creixement d'aquest i de la xarxa crítica de l'okupació, es fa evident fins i tot als informes policials. Un informe de la Policia Nacional de març de 1998, titulat "Estudio sobre okupas de la ciudad de Barcelona", pretén resoldre "l'enigma" i diu:

"En un amplio estudio sociológico sobre las tribus urbanas de Barcelona, realizado en 1993 y actualizado en 1995, se hablaba de los okupas como un grupo de tendencia estable aunque en ligera regresión. ¿Cómo se explica, entonces, su eclosión espectacular en 1996? Se equivocaron los sociólogos en sus estudios sobre las trece subculturas juveniles detectadas en Barcelona; ¿eran los okupas una tribu dormida que ha decidido pasar a la hiperactividad reivindicativa tras incluirse la penalización de la usurpación de vivienda en el Código Penal o son un grupo instrumentalizado y

⁴⁵ Ibidem, pàg 10.

utilizado por organizaciones antisistema mas estructuradas que han encontrado en ellos el filón que les da una causa que puede contar con cierta comprensión social y mediática?"

La resta de "l'estudi", de molt poca qualitat i rigurositat, tracta de criminalitzar el moviment, amb l'habitual procediment de vincular-lo a l'organització juvenil basca Jarrai (actualment Haika) i a accions de protesta social contra entitats financeres, immobiliàries i Empreses de Treball Temporal, que, de igual forma que a la resta de grans ciutats europees, es produeixen amb certa continuïtat a Barcelona. En tot cas, hem cregut adient incloure aquesta cita, que mostra com la mateixa Policia Nacional apunta al Nou Codi Penal com a estratègia contraproductiva, si consideréssim que la desaparició del moviment és l'objectiu dels Poders Públics en elaborar i aplicar la nova norma.

2ª. Etapa. 1996- 2001. Del desallotjament del Cinema Princesa al nostres dies. Repressió, creixement del moviment, resposta organitzativa, increment de la mobilització i entrada a l'Agenda mediàtica i política.

L'anteriorment comentada entrada en vigor del Nou Codi Penal, produirà, efectivament, efectes paradoxals. Davant la criminalització de l'okupació, diversos sectors de l'esquerra radical, apostaran per aquesta via a l'hora de posar de manifest la manca de democràcia davant la dissidència a l'*status quo*. Segons aquesta lectura, la resposta dels Poders Públics, a un problema social real, com és la manca de vivenda i d'espais per la relació social dels joves, ha estat la repressió vers el moviment que posava en evidència aquest fet de manera més clara i contundent.

Aquesta darrera etapa dibuixa l'escenari en el qual ens trobem a l'actualitat, amb unes Estructures d'Oportunitat Política (EOP) tancades per tal de rebre els inputs del moviment, i una resposta bàsicament repressiva pel que fa als outputs. El moviment reacciona radicalitzant la seva estratègia d'enfrontament i incrementant la seva presència pública i la seva xarxa de solidaritats. Ens trobem probablement amb els inicis de la conformació d'una xarxa crítica al voltant del moviment, a la qual se li nega però de ple l'entrada en la xarxa de polítiques públiques. L'acumulació d'esdeveniments de tot tipus en aquesta etapa, aconsella fer-ne una breu descripció dels fets, que inclourem en l'apartat que dediquem als discursos i estratègies de la xarxa crítica de suport a l'okupació, mentre que descriurem l'evolució de la resta d'actors (partits, poders públics, etc) en un sub-apartat propi. Pel que fa als rendiments, ens centrarem en els impactes en el tema de la despenalització, més que en les polítiques de vivenda o joventut, que també tractarem de forma col·lateral.

Actors, discursos i estratègies

El primer desallotjament a Catalunya, conseqüència de l'entrada en vigor del Nou Codi Penal es produeix el 22 d'agost de 1996 a Banyoles. L'Assemblea d'Okupes es solidaritza i molts dels seus integrants acudeixen per participar a la manifestació que acaba amb destrosses en la façana de l'Ajuntament.

El 16 de Setembre la policia intenta el desallotjament de l' Hamsa, Centre Social Okupat emblemàtic del barri de Sants. Unes 400 persones es concentren davant de l'Hamsa impedit el desallotjament. Amb la resistència de l' Hamsa, es comprova que no només es pot desobeir la llei mitjançant l'okupació, sinó que també es pot impedir que la "justícia" sigui eficient, si es compta amb prou suport social.

En aquesta línia, de cercar el més ampli suport al moviment, es produeix el primer acte multitudinari, de tipus festiu, a l'entorn de l'okupació. El 20 d'octubre de 1996 es celebra La Marató d'espectacles en solidaritat amb l'okupació del Cine Princesa, on actuaren artistes com Tamariz, Rosa Zaragoza, Lluís Llach, Pepe Rubianes, Kiko Pi de la Serra, Jaleo, la Fura dels Baus, etc. Malgrat gaudir d'un cartell força popular, la marató va ser interrompuda pels efectius antidisturbis. L'estratègia repressiva de l'Estat vers el moviment també es radicalitza.

Malgrat es succeeixen els actes i manifestacions en solidaritat amb els i les Okupes del Cinema i contra l'imminent desallotjament, i es tiren endavant recursos judicials contra l'ordre de desallotjament, el 28 d'octubre de 1996 es produirà l'esdeveniment que segons tots els entrevistats desencadena l'entrada definitiva de la temàtica okupa en l'Agenda Pública. Un impressionant dispositiu policial assalta el Cine Okupat a les 6h. i aconsegueix desallotjar-lo després de dues hores i mitja d'enfrontaments amb els i les okupants que intentaven resistir. L'operació es salda amb un balanç de 48 detinguts/des i 15 ferits/des.

Als voltants es concentren unes 200 persones, entre elles, el parlamentari per IC Ignasi Riera que demana la dimissió de la Delegada del Govern a Catalunya. L'actuació de la policia fou criticada per l'Associació de Veïns del Casc Antic, Associació de Comerciants de La Ribera i tots els partits polítics excepte el PP. A les vuit de la nit es produeix una manifestació de protesta, d'un milers de persones, per reclamar la llibertat dels detinguts/des del matí i en contra de l'actuació policial. En passar per la Jefatura Superior de Policia de Via Laietana, comencen violents enfrontaments entre manifestants i forces de l'ordre, que es reproduïxen fins altes hores de la nit pels carrers adjacents. La jornada acabà amb set detinguts més i diversos ferits.

L'Assemblea d'okupes de Barcelona fa un balanç dels fets del Cine i anuncia noves okupacions, tot acusant l'administració de criminalitzar el moviment, mentre que una representació d'advocats dels/les okupes, presenta una queixa davant el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, demanat la paralització dels processos oberts contra les cases okupades. D'altra banda l'Associació *Jueces por la democracia* es posiciona en contra de la penalització de l'okupació.

L'11 de gener de 1997, sis dels detinguts arran de la manifestació contra el desallotjament del Cinema són condemnats a penes de vuit anys de presó i 56 retencions de cap de setmana. Tres anys després, el Govern espanyol absol els condemnats del Cinema, atenent una proposició no de llei del Parlament de Catalunya, on tots els partits, excepte el PP, demanaven l'absolució immediata.

Durant els mesos de febrer i març de 1997 es multipliquen les mostres de solidaritat i els recolzaments al moviment des de diversos actors, tant movimentistes com institucionals, al mateix temps que s'apunten les primeres i tímides aproximacions de les autoritats públiques al moviment.

En aquest context cal entendre els fets del 15 de març de 1997, quan es celebra un concert multitudinari al Born en suport al moviment. La xifra d'assistents supera les 10.000 persones, i la col·laboració de la FAVB es decisiva per la cessió del recinte per part de l'Ajuntament. El moviment per l'okupació demostra una gran capacitat organitzativa i de convocatòria.

La dinàmica encetada pel desallotjament del Cinema Princesa, fa viure al moviment la seva millor etapa, i durant els anys 1996, 1997 i 1998, l'Assemblea d'okupes de Barcelona es reuneix regularment, esdevenint un mecanisme de coordinació important pels moviments alternatius de la ciutat.

Durant aquesta "època daurada" del moviment per l'okupació, es produeixen diverses accions espectaculars i significatives per part del propi moviment, de les quals en comentarem un parell.

La manifestació més massiva de suport a l'okupació es produeix el 28 de febrer de 1997, a la nit, quan cinc mil persones recorren el centre de Barcelona per acabar al barri de Sants en una concentració davant el Centre Autogestionat Hamsa que tenia ordre de desallotjament pel dia següent. Una concentració de més de 300 persones, que passen la nit davant la Hamsa esperant el desallotjament, fa tirar enrera, un cop més, als propietaris de la fàbrica okupada.

Cal destacar, d'altra banda, pel seu simbolisme, l'acció del 19 de març de 1998, quan es penja una Bandera Okupa al Parlament de Catalunya, tot substituint l'espanyola. L'acció reivindicava la despenalització de l'okupació i es salda amb tres detinguts, que un any després seran jutjats per "alteració greu de l'ordre en un edifici públic".

Els anys 1999 i 2000, però, l'Assemblea d'Okupes de Barcelona deixa de reunir-se de manera sistemàtica, degut a la forta repressió (450 detinguts i 50 desallotjaments entre 1998 i 2000) i a un cert relleu generacional que planteja estratègies molt més localistes. En tot cas, i arrel de l'estratègia criminalitzadora del Govern i els mitjans de comunicació vers el moviment, l'Assemblea d'Okupes torna a reunir-se en l'actualitat amb aquest paper coordinador.

La coordinació des de l'Assemblea d'okupes, però, sol funcionar només en temes antirepressius o de resposta als desallotjaments, mentre que a la pràctica, cada casa segueix la seva "línia política" i la coordinació funciona a la pràctica per afinitats entre cases o persones concretes.

En els darrers dos anys, les mobilitzacions del "moviment okupa" han continuat, malgrat que sembla que l'efecte Cinema Princesa, es comença a esmorteir en els mitjans de comunicació, que solen parlar del moviment okupa per vincular-

lo amb fets de violència al carrer, com els del 12 d'octubre de 1999, o directament amb el comando Barcelona d'ETA.

En canvi, la xarxa de suport al moviment per l'okupació continua consolidada, i ha realitzat accions prou significatives, al temps que s'ha obert a altres actors socials, com el moviment veïnal. Il·lustrarem aquest fet amb tres exemples ben diferents a Barcelona.

En primer lloc, com a exemple de protesta contra els desallotjaments, la manifestació del 23 de Gener de 1999, que també és contra el PERI, i recorre el barri del Raval pel c/ Hospitals, acabant amb l'Okupació de el num 43/45 de Ronda de Sant Pau, antiga seu informàtica dels Jocs del 92, actualment en desús. S'organitzen unes Jornades de Denúncia, contra la criminalització del moviment okupa i la repressió policial, que acaben amb un violent desallotjament policial i posterior tapiat de l'edifici.⁴⁶

En segon lloc, i pel seu èxit de convocatòria i animació, cal destacar també la Manifestació contra l'especulació immobiliària, que el 15 d'abril de 2000, mobilitza unes 4.000 persones que realitzaren murals, performances i accions diverses en les seus de les principals entitats especuladores de la ciutat.

Finalment, l'èxit de les mobilitzacions antifeixistes del 12 d'octubre de 2000, convocades per la Plataforma Cívica per un 12 d'Octubre en Llibertat, posa de manifest la capacitat de coordinació del moviment, amb altres col·lectius, incloses les associacions veïnals⁴⁷.

Malgrat el discurs predominant en el moviment refusa el "diàleg" amb els poders públics, en no considerar-los interlocutors legítims i sobretot davant la continuïtat de la repressió i la criminalització del moviment, avancem en aquest apartat, alguns exemples, que denoten certa aproximació de les institucions que, sense descartar l'oportunisme, demostren la definitiva entrada de la "temàtica okupa" en l'Agenda Pública i apunten nous elements estratègics en els diferents actors. En citarem alguns, que seran ampliat en parlar dels rendiments i en un estudi de cas concret: la Comissió del Parlament de Catalunya, la Masoveria Urbana i el CSO Torreblanca, casa okupada que ha entrat diversos cops en diàleg amb l'ajuntament del seu poble, Sant Cugat del Vallès.

Pel que fa a les relacions amb els partits polítics existeix entre els/les okupes un acord de no treballar-hi, degut tant a les fortes discrepàncies formals, com el rebuig dels interessos partidistes i electoralistes que la seva dinàmica de funcionament comporta. En tot cas, s'accepta la col·laboració de persones concretes afins a partits de l'àmbit de l'esquerra, sempre que la seva participació sigui a títol individual. Així hi han hagut contactes amb diputats d'IC-EP i d'ERC, entre els que destaquen el decidit posicionament d'Ignasi Riera en favor dels okupes del Cine Okupat o la tasca parlamentària realitzada pel diputat del PCC, Fidel Lora amb la presentació d'una proposició no de llei en favor de l'okupació. La recollida de signatures de polítics famosos arran de

⁴⁶ Anuari de Contra Infos 1999, pàg 169 i 170.

⁴⁷ Veure l'estudi de cas del barri de Sants.

les darreres campanyes de criminalització del moviment okupa, com la de l'octubre de 1999 o la darrera d'aquest any 2001 intentant vincular el moviment amb l'organització basca ETA, són també bons exemples de la "col.laboració" que es demana de part del moviment als polítics. Segons un dels okupes entrevistats, només "es van a buscar als partits quan hi ha fortes campanyes repressives i criminalitzadores."

Pel que fa a Euskadi, malgrat les relacions entre partits i okupes són millors, sobretot amb les joventuts, sembla encara el de l'okupació un tema incòmode per als partits, inclòs HB, que és probablement qui té una postura més positiva.

La capacitat amb que el moviment okupa ha fet evidenciar les mancances que els joves pateixen en la societat actual i l'originalitat amb la qual ha aconseguit entrar en l'arena política es un seriós avís als partits de l'esquerra que no han sabut canalitzar aquest potencial de protesta. Com a partits d'esquerra, les reivindicacions del moviment okupa són acceptades i recollides en els seus programes i propostes parlamentàries, però alhora, el fort contingut deslegitimador del discurs formal democràtic que el moviment okupa porta implícit, els situa en una posició incòmoda.

El moviment veïnal, en canvi, s'acosta i s'alia, amb molts matisos propis de la seva heterogeneïtat, al "moviment okupa".

En general, davant les mobilitzacions del *moviment per l'okupació*, el moviment veïnal s'ha posicionat de forma ambigua. Per una banda es dona un suport genèric, no exempt de paternalisme, al moviment, però per l'altra es recolza sovint la línia política de l'Ajuntament de Barcelona, amb totes les conseqüències que comporta com l'acceptació de l'especulació o les dificultats per accedir a la vivenda de la majoria dels joves. D'altra banda, la mobilització de caràcter reivindicatiu del moviment veïnal i el seu grau de conflictivitat han baixat els darrers anys, la qual cosa incideix en el fet que les AVV es tirin sovint enrera quan des del moviment se'ls exigeix donar suport en aquells aspectes més concrets i més crítics amb l'*statu quo* que el fet d'okupar porta implícit.

Els esdeveniments que es van viure en relació amb les dues Associacions de Veïns del Casc Antic davant del desallotjament del Cine Okupat durant els anys 96 i 97 proven que la resposta del Moviment Veïnal és contradictòria. L'Associació de Veïns del Casc antic criticà l'actuació policial però també l'okupació mateixa, mentre que la Coordinadora de Veïns del Casc Antic es solidaritzà totalment amb els/les okupes i establí una fluida col.laboració que es cristal·litzà en la Festa del Born, quan van aconseguir a través de les seves sigles i sota la seva responsabilitat el permís municipal.

Tot això ens fa pensar que la FAVB ha realitzat un paper de pont entre l'Assemblea d'Okupes i les institucions. La FAVB és un del primers en reconèixer la legitimitat de la protesta okupa, i a l'Assemblea d'Okupes com a actor i interlocutor, i el primer que es preocupa per obrir vies de solució del fenomen okupa. La FAVB ha recolzat la lluita okupa, traduint-la en una lluita més formal, orientada a influir a l'Administració demanant vivendes públiques, lloguers més baixos, penalització de les finques desocupades. Seguint amb la

trajectòria habitual, els seus paràmetres d'actuació es mouen dintre el marc institucional, cosa que ha permès obrir un procés de diàleg entre l'administració i els okupes.

Dos exemples clars són la presentació el 21 de març de 1997 per part de la FAVB d'un document en contra de la penalització de l'okupació i un llistat de més de cent entitats que recolzen als okupes, davant la delegada del govern a Catalunya, Júlia García Valdecasas, i les mobilitzacions en suport als detinguts del 12 d'octubre de 1999.

Aquesta darrera mobilització, va generar el moment més crític en la relació entre okupes i moviment veïnal, però malgrat l'esforç criminalitzador dels mitjans de comunicació i els poders públics, l'associació de veïns del barri de Sants, que fou el més afectat pels fets del 12 d'octubre (càrregues policials, destroces diverses al barri per part dels manifestants, 26 detinguts, etc), va mostrar el seu suport inequívoc al moviment, amb el qual s'ha coordinat en la mobilització antifeixista del 12 d'octubre de 2000⁴⁸.

Pel que fa a **Euskadi**, les relacions entre els Gaztetxes i els veïns ha anat millorant al llarg dels anys, en paral·lel a la consolidació de les okupacions i la implicació d'aquestes en la vida dels barris o pobles de manera oberta. Cal dir que a Euskadi existeix una diferència fonamental amb Catalunya pel que fa al model urbà d'okupació, i és que gairebé mai trobem més d'un Gaztetxe per municipi. Així, l'extensió de l'okupació a Euskadi és d'estricta base municipal, i no existeixen casos de zones amb alts índexs d'okupació, com passa als barris de Gràcia, Guinardó o Sant Andreu a la ciutat de Barcelona.

Un altre actor que cal tenir en compte és el del món de la justícia. Advocats, fiscals i jutges, igual que en el cas de la Insubmissió, juguen un paper important en la relació entre el moviment okupa i les polítiques públiques.

La tasca que s'està fent, tant des de determinats despatxos com des del mateix Col·legi d'Advocats de Barcelona, en favor de la despenalització de l'okupació pacífica d'immobles, així com el fet que molts cops, siguin els mateixos advocats els que assumeixen la interlocució entre el moviment i els poders públics, ens sembla prou rellevant.

Des del punt de vista jurídic, els i les advocats/des del moviment okupa han plantejat tres tipus d'estratègia per tal d'afrontar les conseqüències de l'aprovació del nou Codi Penal.

En primer lloc el recurs d'inconstitucionalitat de l'article en qüestió, motivat en una sèrie de principis com el principi d'intervenció mínima del dret penal, que només hauria d'actuar en casos de conflicte social, i no entre particulars; el principi de proporcionalitat; el principi de retroactivitat, ja que es pena el fet de romandre, quan algunes okupacions són anteriors a la seva entrada en vigor. D'altra banda, s'argumenta que l'okupació no lesiona el dret a la propietat en si mateix, ja que l'únic que fa és, en exercici del dret a la vivenda, apoderar-se de

⁴⁸ Veure l'estudi de cas sobre el barri de Sants.

l'ús d'aquesta propietat abandonada. El 12 de març de 1997 els advocats dels/les joves que okuparen el Cine presenten una qüestió d'inc constitucionalitat contra l'article del Codi Penal que castiga l'okupació pacífica de vivendes o immobles

En segon lloc, si s'accepta la constitucionalitat de l'article 245, només es pot interpretar com a penalitzador de les okupacions violentes, seguint el principi d'afavorir l'inculpat aplicant la mínima condemna possible i fent ús dels antecedents històrics de la jurisprudència que només ha penalitzat l'okupació pacífica en dues ocasions⁴⁹. En tot cas, es continua amb la idea que l'okupació hauria de seguir la via civil i no la penal. De fet, aquesta és la interpretació que han fet diversos jutges en sentències absolutòries. Aquesta es la línia que ha anat seguint el DALP⁵⁰, i més concretament Jaume Asens, en la defensa dels okupes del Cine Okupat.

Es contempla una tercera estratègia menys judicial i més participativa: parlem de l'autoinculpació. Si davant d'una acusació d'usurpació sobre una persona, s'autoinculpen 100 persones més, es posen en evidència la manca d'instruments del sistema judicial per discernir qui és okupa, qui viu, qui està en el moment del desallotjament o qui dona el seu suport solidari. Aquesta ha estat provada en diversos casos, com el de Sant Gaietà de Terrassa, però de moment els jutges han desestimat quasi sempre les autoinculpacions..

Finalment, i en un tema que tractarem més en profunditat en el tercer estudi de cas, cal destacar el paper del Col·legi d'advocats a nivell públic, sumant-se en diverses ocasions a les campanyes antirepressives o anticriminalitzadores del moviment, així com la seva participació activa en la Comissió del Parlament per tal de consensuar amb les diverses forces polítiques vies legals cap a la despenalització. En realitat però, la poca capacitat operativa de la Comissió, així com la manca d'interès dels partits polítics i els Ajuntament per la mateixa, han reduït l'abast de la tasca del Col·legi a l'àmbit de la pedagogia, i s'ha fet un gran esforç per explicar als diversos actors polítics i socials presents a la Comissió, la greu injustícia que suposa l'art. 245.2 del Nou Codi Penal.

Rendiments

La major part dels **rendiments substantius** de la xarxa crítica de suport a l'okupació, els trobem en l'àmbit de la repressió/despenalització, o si més no aquests són els més fàcilment identificables, mitjançant sentències judicials, resolucions del Parlament de Catalunya o intents de "negociació" dels poders públics amb el moviment. Pel que ha als impactes en polítiques d'habitatge o de joventut, seran plantejats a nivell d'hipòtesi, amb l'únic contrast de les entrevistes als responsables de les mateixes, sigui Secretaria General de Joventut, el Patronat d'Habitatge o la regidoria de Participació Ciutadana de l'ajuntament de Barcelona. Els rendiments operatius són inexistents, donat el caràcter marcadament antiinstitucional del moviment.

⁴⁹El 1878 es penalitzà l'ocupació de propietats rurals per part de bandolers i el 1913 es penalitzava l'okupació sota la influència del règim dictatorial de Primo de Rivera i com a eina per reprimir el moviment anarquista incipient.

⁵⁰ Despatx d'advocats laboralistes i populars.

En tot cas, com en l'apartat anterior, els impactes més destacats els trobarem en els aspectes **simbòlics** i de consolidació d'una xarxa crítica de suport al moviment per l'okupació.

A Euskadi, per exemple, el moviment de Gaztetxes ha aconseguit, poc a poc, millorar la seva imatge, tant davant els mitjans de comunicació com davant la societat basca. Cada cop menys gent relaciona els gaztetxes amb drogues i caos, com havia passat a la dècada dels vuitanta. De la mateixa manera, s'ha anant inserint el discurs sobre la manca i precarietat de la vivenda, essent aquest un tema que aconsegueix una forta comprensió per part de la gran majoria dels sectors socials.

En el temes de repressió i de despenalització, podem trobar diversos impactes "positius" (ja que els negatius ja han estat comentats en l'apartat anterior, quan parlem dels desallotjaments i les detencions), podem trobar dos àmbits diferenciats d'incidència: el judicial i el parlamentari.

Pel que fa a l'àmbit judicial, molts dels entrevistats coincideixen a assenyalar que s'està produint una despenalització de facto. Jaume Asens, representant del Col·legi d'Advocats a la Comissió del Parlament per estudiar el "fenomen okupa", explica que l'article 245.2 del Nou codi Penal, que tipifica com a delictes la usurpació pacífica d'immobles, contradeix principis de la mateixa constitució, com el dret a la vivenda, a més d'altres principis fonamentals del dret com el de proporcionalitat. Aquest article, posa en mans del propietari un instrument desproporcionat davant les persones que estan rehabilitant un edifici abandonat, al mateix temps que posiciona l'ordenament jurídic a favor del Dret a la propietat privada respecte al dret a la vivenda, en el moment que aquests colisionen en la pràctica de l'okupació.

No només el Col·legi d'Advocats s'ha posicionat reiteradament en favor de la despenalització, sinó que els mateixos jutges i fiscals progressistes, s'han manifestat en aquest sentit. Més contundent és encara el redactat d'algunes sentències absolutories, com la del 25 de març de 1999 respecte als 10 joves de la casa ocupada de Masoliver (Poble Nou) acusats d'usurpació. El Titular del jutjat penal núm. 4, Carlos González Zorrilla afirma, a través de la sentència, que és excessiu penalitzar per la via penal l'okupació d'edificis abandonats, *"en els quals el propietari no exerceix actes que exterioritzin l'existència d'una relació de possessió"*. Segons el jutge, castigar els acusats suposaria criminalitzar un moviment reivindicatiu, *"...tal i com es desprèn de l'informe policial, que més aviat sembla redactat per l'extingida Brigada Político Social que per un cos policial pertanyent a un Estat de dret..."*. A més també suposaria criminalitzar *"...un sentiment de malestar de bona part de la joventut, atrapada entre les seves ànsies d'emancipació i les dificultats quasi insalvables per accedir al món del treball i a una vivenda digna..."*. La contundència del redactat absolutori, es comenta per sí sola.

De fet, un any abans de la sentència comentada, el 5 de març de 1998, circula una Nota interna de fiscalia, en la qual el Fiscal en cap de Catalunya, Josep Maria Mena, afirma que no s'actuarà d'ofici contra la usurpació. No està molt

clar que això hagi estat complert, si més no continuen donant-se desallotjaments basats en denúncies policials o parapolicials, tot i que si demostra que la llei es tan poc legítima, que ni els fiscals s'atreveixen a fer-la complir.

Pel que fa al Parlament de Catalunya, cal destacar la Petició d'indult per als detinguts/processats pels fets del Princesa, presentada pel Grup Mixt, a través de Fidel Lora (EuiA) i Àngel Colom (PI). Tots els partits del Parlament, excepte PP, hi voten a favor (Proposició no de llei del 29/6/98), i el Govern Espanyol va aprovar els indults al Desembre de 2000. Portaveus del "moviment okupa", reconeixen que en aquesta proposició no de llei si van participar directament, consensuant la seva redacció amb els partits que la presentaven.

En canvi, les dues proposicions no de llei, instant el govern a despenalitzar definitivament l'okupació pacífica d'immobles, debatudes els anys 1998 i 1999, han estat àmpliament refusades per CIU, PSC i PP. No obstant, a partir d'aquestes iniciatives, es va instar al Govern a "estudiar el tema de la despenalització", cosa que s'està fent a través d'una Comissió dinamitzada per la Secretaria General de Joventut, que per la seva importància, tractarem en un l'estudi de cas sobre experiències de "negociació".

Els rendiments pel que fa a polítiques d'habitatge, es poden titllar de clarament indirectes, però, tot i així, el discurs antiespeculatiu del "moviment okupa", en un context de clares dificultats d'accés a la vivenda per part dels joves catalans, ha emmarcat molt bé amb les preocupacions de gran part de la població, i ha pogut incidir en la posada en marxa d'una política reactiva "d'habitatge jove" per part de les administracions públiques.

No obstant, les polítiques engegades els darrers dos anys des del Patronat d'Habitatge de Barcelona semblen més adreçades a solucionar el problema de l'envelliment de la població mitjançant un incentiu a les parelles joves de Barcelona per a que no marxin a l'extraradi, que no pas a oferir vivendes realment accessibles per les persones amb menys recursos. De fet, les condicions per accedir a les vivendes de les Rondes o l'edifici Titànic de Sant Andreu, exclouen els sectors més desafavorits, ja que exigeixen estar empadronat a Barcelona, tenir lloc de treball i uns ingressos mensuals al voltant de les 120.000 pessetes.

El fet que des de la Generalitat de Catalunya, o des de l'Ajuntament de Barcelona, s'hagi intentat tractar la temàtica okupa des de la Secretaria General de Joventut (SGJ) o des del Consell de la Joventut de Barcelona (CJB), respon a una simplificació del conflicte per part de les administracions, que es fixen més en la mitja d'edat dels i les okupes que no pas en l'arrel dels problemes que denuncien. Els problemes de l'especulació o de la manca d'espais públics, així com les denúncies a la manca d'una democràcia més participativa, no són temàtiques exclusives de la joventut, i els i les okupes entrevistats refusen aquest canal d'intermediació. Tant des de la SGJ, com des del CJB, s'han elaborat documents i reflexions sobre la temàtica okupa, sense comptar en cap cas amb la participació del moviment, que s'hi ha negat en trobar que no es tracta del fòrum adequat.

D'altra banda, i malgrat aquests organismes han elaborat informes prou seriosos i amb plantejaments moltes vegades no molt llunyans als del moviment, el seu caràcter únicament consultiu, ens fan catalogar aquest impacte com a simbòlic, o com a molt, institucional, si es pot entendre que a través de la reflexió i la coneixença, es pot promoure una pedagogia sobre la temàtica "okupa" dins alguns sectors institucionals.

Pel que fa a **Euskadi**, en aquest mateix camp de joventut, de la reivindicació d'espais físics per part del moviment, han sorgit experiències contraculturals, alternatives i populars, que cerquen organitzar-se fora de l'associacionisme institucional. Això ha impactat notablement, de manera que els "*espais per a la joventut*" han esdevingut una de les prioritats pel Govern Basc, les Diputacions i els Ajuntaments. No és casualitat que l'extensió dels Gaztelekus (Casals de Joves), s'estigui donant en zones on hi hagut, o encara hi és, un Gaztetxe amb força. Sembla que des de les administracions públiques basques, s'ha percebut la proliferació i implantació de Gaztetxes com quelcom perillós, donat el seu potencial antisistèmic, i per això s'han donat aquestes alternatives *oficialistes*. Es tracta de *neutralitzar* la necessitat dels Gaztetxes i evitar que la joventut basca es socialitzi en àmbits antisistèmics.

ELS ESTUDIS DE CAS

CAS 1. GRÀCIA: L'OKUPACIÓ EN LES SEVES DIVERSES VESSANTS

El barri de Gràcia de Barcelona, o la Vila de Gràcia, com els hi agrada remarcar a molts dels seus veïns i veïnes, és probablement el barri amb més quantitat d'okupacions a tot Catalunya. L'any 1999 es calculava que eren 17 les cases i centres socials okupats⁵¹, i actualment deuen superar la vintena⁵², encara que els continus desallotjaments i noves okupacions no ens permeten donar una xifra exacta.

Gràcia conta amb dos dels centres socials més emblemàtics del moviment, per la seva història dilatada, el seu suport social i la seva resistència davant l'ofensiva de desallotjaments llençada pels poders públics arran de l'aprovació del Nou Codi Penal. Estem parlant de la Casa de la Muntanya, antiga caserna militar okupada des de 1989, i de Les Naus, situada al carrer Alegre de Dalt, que enguany celebra el seu setè aniversari, i està considerat l'espai okupat amb un espai central més gran del barri. En parlar dels "històrics", cal mencionar el fort impacte al barri del desallotjament de "Los Gatos" el 1997, i sobretot de les diferents etapes de l'Ateneu Popular del carrer Perill. En l'apartat d'actors, desenvoluparem una mica més aquests comentaris.

Al mateix temps però, al barri de Gràcia s'ha produït un curiós fenomen, i es que "l'okupació està de moda", tal com declara un dels okupes entrevistats. Si sumem les cases okupades del barri de Gràcia i del barri de Vallcarca, se'n poden comptabilitzar actualment unes quaranta al total del Districte. Per alguns d'aquests centenars d'okupes del barri de Gràcia, l'okupació es un fi en si mateixa, una forma de vida diferent a la de la gent "normal", en contraposició a la visió pragmàtica dels independentistes de Verdi, pel quals l'okupació és un mitjà més en la lluita per la independència i el socialisme, i també molt lluny de les concepcions integrades (okupació com a fi i com a mitjà) de les cases històriques i d'altres amb força presència als moviments socials anticapitalistes.

Aquest fet ha provocat una forta heterogeneïtat en el moviment a Gràcia, degut a diferents models d'okupació, i que ha generat que la coordinació només funcioni en temes antirepressius i legals o de protecció de les cases, mentre que alhora de fer una activitat política de cara enfora moltes cases actuïn aïlladament o prefereixin coordinar-se directament amb Sants, St Andreu o l'Assemblea d'Okupes de Barcelona.

Finalment, la pròpia diversitat dins el moviment a Gràcia, així com les característiques del teixit associatiu de Gràcia, fort però poc renovat en les seves formes, han fet que la xarxa crítica de suport a l'okupació es centri en les pròpies cases i alguns actors polítics de l'esquerra juvenil radical present al barri. Es per això que ens ha semblat adequat presentar l'okupació al barri de

⁵¹ Contra-Infos, n.ºx gener de 1999.

⁵² "Hem estat sis mesos buscant casa. El barri està ple, inclús havíem pensat d'anar al Guinardó, però al final em vam trobar una", declara una de les okupes entrevistades.

Gràcia com a estudi de cas que reflexa la diversitat dins el moviment. Per tant en parlar dels actors, descriurem diversos tipus d'okupació al barri (no pas tots), així com els diversos elements de coordinació existents, també analitzarem el nivell d'implicació amb el moviment veïnal, per continuar amb una breu cronologia del moviment al barri i acabar amb un apartat on sumariem els seus principals impactes en les polítiques.

ACTORS, DISCURSOS I ESTRATÈGIES

CSO Les Naus

Està concebut com a local d'assaig de disciplines diverses: dansa, trapezi, acrobàcia, interpretació, *suitso*, *taichí*... cosa que l'ha convertit en la seu de la cultura alternativa, underground amb rerefons polític. La seva presència ha resultat interessant per obrir estètica i simbòlicament els referents okupes, deixant entrar sensibilitats artístiques individuals que han suposat l'acceptació de la creativitat i la pluralitat d'ofertes.

Les Naus va ser okupat el 1994, abans de l'entrada en vigor del Nou Codi Penal i una sentència del Jutjat d'instrucció n 29 de Barcelona, obliga als propietaris a acudir a la via civil, i archiva la demanda penal que aquests havien interposat. En la celebració aquest any 2001 del seu setè aniversari es van recaptar mig milió de pessetes que es van destinar a la mobilització dels immigrants tancats a les esglésies durant el mes de gener.

La Kasa de la Muntanya

La Kasa de la Muntanya, situada al Sant Josep de la Muntanya, al barri de La Salut (Districte de Gràcia) de Barcelona, és una antiga caserna militar, okupada des de 1989, i on hi viuen actualment unes 18 persones. Malgrat no té vocació de Centre Social, per les característiques de la gent que hi viu (la mitjana d'edat és de trenta anys i és gent amb una llarga trajectòria militant) i per la mateixa infraestructura de la Kasa, esdevé punt de trobada del moviment i de diversos col·lectius. Des la casa s'han pres històricament iniciatives importants per al moviment, com per exemple pel que fa a la producció de materials i contrainformació. La única activitat pública regular és el sopar dels divendres.

Actualment està en recurs d'apel·lació la sentència en que s'autoritza el desallotjament. En tot cas, la solidesa d'aquesta okupació (gairebé 12 anys d'existència) i el fort suport que té la mateixa en tant que referent històric del moviment i de la xarxa crítica que l'envolta i el tarannà emprenedor dels seus habitants en tasques de fons com la generació d'espais de contrainformació, fan pensar que un intent de desallotjament de la Kasa de la Muntanya es trobaria amb una forta oposició, similar si més no al cas de l'Hamsa a Sants, que no ha estat desallotjada malgrat les sentències judicials.

La Kasa de la Muntanya pot exemplificar molt bé el fet que sovint no és suficient que la gent del moviment okupa "surti de les cases" i es proposi un projecte transformador a nivell local, ja que precisament aquesta variable de les

característiques de l'entorn pot ser determinant. La Kasa de La Muntanya està al barri de La Salut, poblat bàsicament per gent jubilada. Des de la Kasa es va veure en principi interès en reactivar l'Associació de Veïns, però l'actitud malfiada dels veïns va avortar l'intent. Els okupes van arribar a assolir càrrecs en l'Associació i això va provocar la reacció dels sectors més conservadors del barri. La proposta de treball que va presentar la gent de La Kasa de La Muntanya, només va interessar a dos o tres veïns i al final es va considerar que no valia la pena treballar amb l'Associació.

En tot cas, molts de la gent de la Kasa de La Muntanya, continua treballant en l'activació de tots aquells moviments socials amb fort component anticapitalista, al mateix temps que constitueix, amb els seus fons documentals i material audiovisual, una de les millors bases informatives i de producció teòrica del moviment okupa a Catalunya. La seva cerca de la coordinació de les lluites i la reflexió, recull la millor herència de les primeres èpoques de l'Ateneu del carrer Perill, al temps que incorpora la generació sorgida al voltant del Cinema Princesa a mitjans dels 90.

L' Ateneu del carrer Perill

El primer que cal assenyalar és que l'Ateneu no era una "casa okupa" en principi, sinó que era un espai de trobada dels moviments socials del barri, de tendències llibertàries o anarquistes. Aquest Ateneu es sensibilitza en la temàtica "okupa" a finals dels 80, i coincidint amb la "primera onada" d'okupacions al barri, esdevé la seu del moviment. En aquella primera etapa del moviment (1984-1996), de sorgiment i consolidació, l'Ateneu va tenir un paper cabdal pel que fa a un treball de l'elaboració teòrica i de reestructuració del teixit associatiu del barri des d'una perspectiva de transformació social.

Però les tendències cap a un canvi de rumb en la seva orientació ja es comencen a manifestar el 1993, quan després de la campanya repressiva dels Jocs Olímpics, es produeix un forta divisió en el si de l'Ateneu, que acaba amb la marxa dels "històrics", i el predomini de la fracció "punk", que actualment monopolitza l'Ateneu, i l'ha convertit en una "kafeta" (bar) que es limita a fer algunes activitats contraculturals dirigides a un "públic" d'estètica punk.

CSO Puig Antich

Es tracta de l'okupació d'un edifici sencer al carrer Girona (uns baixos, un principal, dos primers, dos segons, un àtic i un terrat) que fa la funció de centre social als baixos i que també inclou vivendes en els pisos superiors.

El projecte del Centre Social, que s'inaugura de 5 de novembre de 1999, pretenia realitzar un centre de política anticapitalista al barri, que en aquest cas, donada la situació limítrof de la casa, inclouria tant l'Eixample Esquerra com Gràcia. Els seus okupants corresponen al perfil de la nova generació okupa i tenen entre 16 i 21 anys. En un inici l'okupació va mostrar un tarannà molt obert, amb forta voluntat de coordinació tant amb la resta del moviment com amb els diversos col·lectius dels barris, siguin juvenils o veïnals. Per exemple van participar junt amb l'Associació de veïns de l'Esquerra de l'Eixample en la

campanya per la recuperació d'equipaments com la Model o l'edifici de l'Enher per a us social, al mateix temps que van organitzar un cicle de xerrades sobre diversos temes lligats a la transformació política i social.

Els darrers mesos, però, amb la marxa del sector "universitari", la casa està evolucionant més cap a lloc d'oci d'un nucli reduït. Els motius d'aquest progressiu abandó d'un sector dels okupants són diversos, però els més destacats corresponen a les dificultats de combinar Centre Social i Vivenda, i a la manca d'acord entre dos sectors de l'assemblea de la casa respecte la concepció de l'okupació. Així, els "universitaris" la concebien com un mitjà per dur a terme un projecte més ampli de (re)estructuració del teixit associatiu del barri des d'una perspectiva de transformació social, mentre que altres membres de l'assemblea, prioritzaven una concepció de l'okupació com a fi en si mateix, apostant sobretot per la besant de vivenda, de forma de vida alternativa al sistema amb baixos nivells de consum i nous models de relacions personals tipus comuna. Des d'aquest segon sector, sovint es desqualifica al primer titllant-lo de "polític", mentre que pel primer l'okupació és essencialment política.

Casal Popular del carrer Verdi.

Tot va començar amb l'okupació de Can Cacaú el 1997. Es tractava del projecte polític de l'Assemblea de Joves de Gràcia. Es desallotja als 4 mesos, després el 2 d'agost de 1998 s'okupa un local al carrer Verdi, en principi per les Festes de Gràcia, però el local perdurà. El Casal va ser desallotjat el 9 de maig de 2001, la qual cosa desembocà amb una manifestació de protesta que acabà amb disturbis el dia 11 del mateix mes.

Es tractava, doncs d'un Centre Social (en algun moment hi havia viscut gent, però no era vivenda) per fer activitats culturals al barri, i amb contingut polític. Pertanyia a l'àmbit de l'esquerra independentista i socialista. Els seus objectius eren l'alliberament nacional, social i personal. L'okupació s'entenia com un mitjà vàlid per dur a terme el seu projecte en el barri. El local va ser utilitzat per fer reunions de l'Assemblea de Joves de Gràcia, l'associació estudiantil Alternativa Estel de secundària, i restava obert per altres col·lectius de joves del barri que s'hi volguessin reunir.

L'Assemblea de Joves de Gràcia és un grup local d'unes 30 persones que pertanyia a la PUA (Plataforma per la Unitat d'Acció), i ara és un grup de suport d'Endavant-OSAN, (Organització Socialista d'Alliberament Nacional) organització política de l'esquerra independentista i socialista que sorgeix l'any 2000 com a superació de la PUA. Altres Centres Socials okupats, de l'òrbita d'Endavant a Catalunya, són el Cellarot a Vilafranca, La Fona a Manresa i l'Ateneu Popular de Vallcarca-Resistència Roja, a Barcelona.

L'Assemblea d'Okupes de Gràcia

Funciona de manera intermitent, quan ve gent amb propostes i ganes de tirar-les endavant. La coordinació a la pràctica es du a terme per afinitats entre cases o persones concretes. Quan l'Ateneu "funcionava", si hi havia una

coordinació que responia, bàsicament, a unes arrels punks i llibertàries. L'Ateneu a Gràcia, va fer, com si diguéssim, el paper de la Hamsa a Sants, tot i que les diferències ideològiques o de projecte polític són notables. Ara les okupacions a Gràcia surten com bolets, no hi ha un projecte d'okupació concret, sinó que cada casa va "una mica a la seva".

Darrerament s'ha intentat que l'Assemblea d'Okupes de Gràcia coordini lluites de barri concretes, encara que a la pràctica ha servit més per tema desallotjaments o per propostes molt concretes i puntuals. Certes desavinences entre alguns sectors "punks" i alguns sectors independentistes, han pogut influir en la manca de coordinació.

La Coordinadora Popular de Festes.

Encara que es tracta d'un àmbit de coordinació que té com a objectiu garantir la presència d'un espai alternatiu i transformador en la Festa Major de Gràcia, cal dir que en ella hi conflueixen gairebé tots els actors més polititzats del barri, des de les cases okupades, fins els ateneus, passant per col·lectius ecologistes, veïnals i de solidaritat, amb una clara vocació d'esquerra més o menys radical.

Associacions de veïns.

Respecte a les relacions amb el teixit associatiu del barri, cal dir que en aquests moments són prou dèbils, exceptuant les relacions amb col·lectius juvenils i/o radicals, com l'Ateneu Independentista La Torna, o altres col·lectius locals de moviments ecologistes, antiglobalització, etc. Això es dona bàsicament per dos motius: no existeix un projecte polític prou clar i coordinat a nivell de barri, d'establir o reconstruir un teixit social alternatiu, un contra-poder; i per altra banda la realitat social del mateix barri dificulta qualsevol intent en aquesta direcció. Com diuen alguns dels entrevistats, es tracta d'un barri "*ple de botiguers i gent gran*".

Ja s'ha comentat més amunt el cas de la Casa La Muntanya amb l'Associació de Veïns de La Salut, però en part, aquest fet es pot fer extensiu a tot el moviment veïnal de Gràcia, molt burocratitzat, atomitzat i generador de molt poca participació. A més l'estructura social del barri es un tant peculiar: hi ha gent o molt jove o molt gran.

A Puig Antich, en canvi, i com ja s'ha dit també, s'ha treballat conjuntament en diversos temes però més aviat amb l'Associació de veïns de l'Esquerra de l'Eixample. "*La gent de l'associació de veïns necessita que de tant en quan hi vagi gent jove, perquè estan tant decepcionats del que va passar amb la gent de la seva generació...*", afirma un dels okupes entrevistats. Clar que aquesta associació és ben diferent a les de Gràcia, participa de lluites socials amples i respon a una tradició antifranquista que encara sobreviu en bona part.

La Contrainformació

Iniciatives puntuals, com l'edició del llibre “, Okupació , Repressió i Moviments socials” de Edicions Kasa La Muntanya-Diatriba, malgrat cal valorar-les com un èxit (1era edició en català esgotada i edició en castellà, en el mateix camí), no trenquen amb l'esquema dels mitjans de comunicació de masses. Al mateix temps, des de col·lectius que han treballat a Kasa de la Muntanya s'ha elaborat multitud de materials, tant escrits com audiovisuals. En tot cas, des de la Kasa es considera que cal anar més enllà de la difusió d'informació que amaga la dinàmica dels mass media, i crear noves eines de comunicació, d'intercanvi, espais on es pugui interactuar al marge de “l'opinió pública” creada des del poder.

En aquesta línia, El Borinot, revista mensual dels barris de Gràcia, la Salut i Vallcarca, per exemple, és un pas endavant en la direcció de crear la Contrainformació, perquè recull tant temàtiques de barri, com temes més propis de les lluites dels moviments socials, amb un nivell de llenguatge que entén la gent, i que serveix per treure a la llum tot allò que la premsa silencia. A més, al contrari d'altres mitjans de contrainformació sorgits de la xarxa crítica de suport a l'okupació, arriba fóra del moviment, *“el pots posar en un quiosc, en una pastisseria, en llocs on la gent del barri l'agafa i el llegeix”*, comenta un dels entrevistats.

CRONOLOGIA.

Gràcia, “s'està okupant” des del 1984, i en 17 anys hi ha hagut diverses etapes i canvis substancials. El 1993, quan un dels okupes entrevistats va arribar a Gràcia, aquest barri concentrava pràcticament totes les cases okupades. Hi havia una casa a Cornellà, la Vaqueria a L'Hospitalet i el 1994 una okupació al Guinardó, però tota la resta estaven a Gràcia.

El 1993 es vivia un moment baix degut a la repressió dels Jocs Olímpics. El centre del moviment era l'Ateneu del carrer Perill, on hi havia una generació anterior, que havia tingut contacte amb els autònoms dels 80. En aquella època però, es produeix una forta divisió, que acaba amb la marxa dels històrics, que feien un treball més teòric, i quedà la fracció Punk.

Després de l'auge mediàtico-polític que seguí al desallotjament del Princesa i l'entrada en vigor del Codi Penal, en els darrers anys l'okupació passa a un segon pla dintre dels espais alliberats, per una barreja de dos processos: per una banda, aquells i aquelles que entenen l'okupació com a mitjà per a potenciar i exercir lluites més àmplies (anticapitalisme, antisexisme, contrainformació, etc) i per altra l'entrada de molta gent que només okupa com a vivenda i forma de vida alternativa, que concep l'okupació com a fi en si mateixa. Totes dues opcions són igualment legítimes segons els okupes entrevistats, el que passa és que això produeix una certa descoordinació entre els i les okupes del barri.

Una de les darreres accions conjuntes del moviment al barri s'esdevingué amb l'Okupació del ple del Districte de Gràcia, el 6 de juliol de 1998. L'Assemblea

d'okupes de Gràcia, demana que el Ple demani a les autoritats competents la derogació de l'article 245 del codi penal i l'aturada dels processos contra cases okupades del barri, a més de demanar que la policia urbana no col·labori en els desallotjaments. Els partits polítics diuen que cal diàleg però no voten cap dels punts proposats per l'Assemblea d'okupes.

A partir de 1998 i fins l'actualitat la dinàmica desallotjaments, disturbis, noves okupacions, s'ha consolidat al barri. En els darrers mesos, i excusant-se en la campanya de protesta contra la visita del Banc Mundial a Barcelona, l'estratègia repressiva i l'abandó de les, "negociacions" que comentarem en l'apartat següent, és la tònica predominant per part dels Poders Públics. S'han desallotjat 30 cases els darrers 5 mesos, la major part de les quals corresponen a Gràcia, Vallcarca i el Guinardó.

Es confirmen doncs en el cas de Gràcia les etapes del moviment descrites al relat conjunt, i que, pel que fa al moviment al barri en concret, es tradueixen en una forta centralitat del mateix durant la primera etapa prèvia al Cinema Princesa i entorn l'Ateneu del carrer Perill, i la diversificació, increment i pèrdua de centralitat (amb l'excepció d'algunes cases) en la segona etapa.

RENDIMENTS

La poca relació a nivell institucional es tradueix en la manca de contactes per a dialogar o negociar a nivell de barri, al menys públics. Aquest fet provoca l'absència d'impactes en la dimensió operativa i la reducció al terreny judicial i "declaratori" institucional dels impactes substantius. Els impactes a nivell simbòlic o conceptual de barri són molt més importants, i és que la presència tant notable dels i les okupes al barri de Gràcia, ha generat tota una manera d'entendre aquest tipus de vida i de lluita. En tot cas, no s'ha produït una aliança estable molt més enllà dels cercles reduïts de joves políticament radicalitzats, fet que no només es pot atribuir a la naturalesa heterogènia dels diferents "col·lectius okupes" del barri, sinó també a la realitat associativa del barri de Gràcia, força institucional i burocratitzada.

Així doncs, en el nivell substantiu es pot comptabilitzar, per una banda en un degoteig continu de sentències absolutòries, si bé moltes de elles es produeixen ja amb el desallotjament fet i la impossibilitat de recuperar l'espai. D'altra banda molts cops s'arxiven les denúncies penals, però es posa en funcionament la nova legislació Civil, que preveu el "desallotjament preventiu". És el cas de Kan Titella (Centre social i vivenda situat al Carrer Astúries), que el Gener de 1999 veu com li arxiven la denuncia per usurpació, però que serà desallotjat, molt probablement, aquest mes de maig de 2001. Pot ser el principal impacte substantiu, no és tant un canvi de les polítiques de vivenda o de joventut al barri, si no més aviat, la impossibilitat dels Poders Públics de portar a terme la legislació vigent, sobretot en aquelles okupacions que compten amb més suport, com la Kasa de la Muntanya o Les Naus.

En el nivell conceptual, es pot comprovar com alguns partits han assumit a nivell de discurs, la reivindicació de la despenalització, però no en canvi un

discurs nítid en contra dels desallotjaments. Al contrari, en els darrers anys es pot detectar una pèrdua de "simpatia" en els discursos, i de foment de la criminalització del moviment (sobretot, quan es produeixen disturbis).

Finalment, val a dir, que alguns espais okupats de Gràcia han generat discurs alternatiu amb potencial penetrador en diversos àmbits de les polítiques (sempre en la dimensió conceptual), com l'autogestió, que han demostrat viable en la mateixa pràctica dels Centres Socials, l'ecologisme, l'antiracisme o l'antisexisme.

En tot cas, per alguns dels okupes entrevistats, no es donen les condicions per un diàleg real amb les institucions:

Aturada total de les causes i judicis, i per extensió dels desallotjaments.

Solució per totes les cases, i no casa a casa.

No establiment de condicions polítiques a la gent de les cases, o dit d'una altra manera, que les cases puguin desenvolupar les seves activitats polítiques i culturals sense cap tipus d'ingerència o censura de les administracions o propietaris.

Per acabar, una conclusió que pot semblar paradoxal: l'alta concentració d'okupacions en el barri de Gràcia no s'ha traduït en un impacte rellevant en les tres dimensions de les polítiques públiques. Probablement, el fet de trobar-se en un ambient social poc favorable al discurs radical del moviment, i la mateixa heterogeneïtat i manca de coordinació (fóra de la "defensa dels espais alliberats") entre els diversos sectors okupes del barri, siguin les causes d'aquest fet.

Fins i tot, l'actual dinàmica de desallotjaments-noves okupacions-desallotjaments, està començant a generar canvis en la vivenda al barri. Molts propietaris enderroquen les cases després del desallotjament i es comencen a construir edificis nous, amb preus elevadíssims. Com a mínim aquestes propietats especulatives tornen al mercat, però això no soluciona el problema de les discriminacions en l'accés a l'habitatge, tant de compra com de lloguer. Actualment Gràcia és un dels barris amb lloguers més alts de Barcelona.

CAS 2. SANTS: UN PROJECTE DE SOCIETAT ALTERNATIU

El barri barceloní de Sants, presenta un model d'okupació interessat en la cohesió i coherència pròpia i la generació d'espais socio-polítics alternatius. La quantitat d'okupacions no és massa elevada, hi ha dos centres socials (CSA Hamsa i CSA Can Vies) i sis vivendes, però la xarxa de relacions i experiències de coordinació amb altres moviments i col·lectius del barri es força gran i intensa.

Pels i les okupes de Sants, l'okupació té dues vessants. La primera és la de la lluita contra l'especulació, entesa com a creació de vivendes fora de l'àmbit mercantilitzat. La segona és la construcció d'espais públics no mercantilitzats: Centres Socials Autogestionats (CSA), com a punt de referència d'un moviment més ampli. En paraules d'un dels entrevistats *"...no per tancar-se dintre de les quatre parets sinó per ser la infraestructura i els espais de trobada de tot un moviment assembleari, autònom i anticapitalista..."*.

Aquesta segona concepció de l'okupació segueix un model català, que entronca d'alguna manera amb els ateneus llibertaris de principis de segle i les cooperatives de consum i de treball. Potser té alguna similitud amb el model d'autonomia italià en el sentit que, com aquest, la gent que el du a terme prové d'una extrema esquerra desencantada amb el model partit i aposta per una via autònoma de transformar la societat.

Al mateix barri de Sants encara es pot trobar alguna resta del que fou un ampli moviment d'ateneus obrers a principis de segle, com l'ateneu "Sempre Avant". Després, als setanta, es recupera una mica aquesta tradició amb l'Ateneu Llibertari de Sants. Aquesta tradició es va tallar per la Dictadura i ha arribat a través de la lectura i alguns testimonis vius. Els okupes de Sants també se senten hereus de la tradició de moviment veïnal assembleari del barri, que sempre ha tingut una forta implantació.

Per un dels okupes entrevistats,

"El model assembleari, des d'un punt de vista polític, s'adapta molt millor als canvis estructurals de la societat, (...) que està molt fragmentada i és molt diversa i plural. El fet que existeixi l'autorganització, entesa com assemblearisme de petits grups que es coordinen, permet crear una xarxa organitzativa que s'adequa molt millor a la realitat social. Per ex, ara estem discutint la idea de fer un Consell de Barri, i això ho estan discutint gent de Casals independentistes, gent de les cases okupades, veïns, gent de la Plataforma Cívica, etc amb la idea de crear un Consell de la Societat Civil, sense partits, sense estructures jeràrquiques".

En la concepció que subjau a Sants, el moviment per l'okupació és la lluita a favor d'una alternativa. Parteix d'una crítica radical a l'economia i a la política, i intenta construir a la pràctica una societat alternativa. Per aquests okupes, que són coneguts dins els moviments alternatius de Barcelona com "els autònoms de Sants", la il·lusió de la revolta global genera costos personals greus, desil·lusions i una repressió duríssima; per la qual cosa aposten per anar creant contrapoders i societats paral·leles.

En un dels seus darrers textos de formació, definició política i debat, publicat per Edicions Arran, sota el títol, "*Cap a la creació de contrapoders col·lectius*", aquests són definits com "*...dinàmiques organitzatives i materials que giren del revés els valors dominants i apliquen a la quotidianitat els valors igualitaris*"

A més d'aquesta concepció autònoma de l'organització social, els okupes de Sants no consideren els poders públics com a interlocutors vàlids, i no hi pretenen incidir en les seves decisions. Així, quan parlem dels **rendiments** caldrà tenir en compte aquesta apreciació. En canvi, el seu projecte de generació de contrapoders al barri els ha portat a un esforç de coordinació amb el moviment veïnal, la qual cosa pot provocar que les associacions de veïns, que si tenen relacions amb les institucions públiques, actuïn a Sants sovint de *mediadors* de manera informal. Serà per tant important caracteritzar amb força atenció el moviment veïnal del Barri a l'apartat **d'actors, discursos i estratègies**

Abans de parlar dels rendiments, en la **cronologia**, farem un breu resum dels principals esdeveniments que s'han produït en el barri en els darrers 10 anys al voltant del moviment per l'okupació i la xarxa crítica on interactua.

ACTORS, DISCURSOS I ESTRATÈGIES

CSA Hamsa

Situada al carrer Miquel Bleach del barri obrer i d'intensa tradició associativa de Sants, La Hamsa, antiga fàbrica abandonada, ha begut d'aquest referent a l'hora de configurar el projecte, on es present una clara consciència social. Sorgeix de la fusió de diversos grups i tendències: els joves del barri que sorgeixen de l'Associació de Veïns del carrer Olzinelles (el Centre Social de Sants), juntament amb gent propera a les CJC (joventuts del PCC) i gent que es mou per àmbits universitaris d'esquerra radical. Es va okupar el 1996, i ja ha celebrat el seu cinquè aniversari.

Actualment, però, els referents són més oberts i les postures inicials s'han anat modificant. En el seu sí conviuen des de postures llibertàries fins a marxistes poc ortodoxos, alternatius o independentistes, filòsofs pròxims al nihilisme, o intel·lectuals postmoderns. Físicament, la Hamsa s'ha convertit en l'espai okupat més gran de Barcelona un cop desallotjat el Cine Okupat, i ha esdevingut el seu hereu en relació a l'oci alternatiu, alhora que seu d'importants esdeveniments locals i estatals. La crida als intents d'aturar el desallotjament han estat àmpliament secundats⁵³.

La gran importància que té la Hamsa com a centre social, no només en el moviment okupa, sinó en el moviment alternatiu català en general, ha provocat que en l'actualitat no hi hagi gaire gent utilitzant-la com a vivenda. La majoria de persones que hi vivien ha optat per okupar cases fóra i que el centre social

⁵³ Veure el relat sobre el moviment i l'apartat cronologia d'aquest estudi de cas.

tingui la seva dinàmica pròpia.

CSA Can Vies.

Situat al carrer Jocs Florals núm. 42, el Centre Social Autogestionat Can Vies, es va okupar fa quatre anys, el 1997, i ha estat un model mestís ideològicament, amb convivència de llibertaris, autònoms, independentistes i comunistes. D'aquest mestissatge han sorgit experiències interessants, com la Coordinadora d'Estudiants de Sants, butlletins contrainformatius com La Burxa, Jornades sobre la Transició, amb gent més gran del moviment obrer i del veïnal, jornades d'Economia Crítica, etc.

El relleu generacional s'ha produït els darrers dos anys, amb la marxa dels primers okupants, que ara tenen entre 25 i 30 anys i han apostat per models més estables dins el mateix projecte polític (com la llibreria, cafè, centre social Arran). L'arribada de joves de 16 a 20 anys, no ha generat grans problemes, i l'activitat i el tarannà heterogeni del Centre Social continua vigent.

Per tal d'afrontar les dificultats que pot generar el fet de combinar vivenda i Centre Social, en el sentit que la gent que està vivint al mateix CSO acaba carregant-se tot el tema d'horitzontalitat i de responsabilitats, a Can Vies la gent de la vivenda s'ha desvinculat una mica de l'organització del CSO, que té la seva pròpia assemblea oberta.

Consell de Barri

A iniciativa del propi moviment okupa i de l'**Assemblea de Barri**, que agrupa bàsicament el moviment juvenil radical del barri i altres entitats antisexistes, ecologistes i cooperatives de treballadors, a finals de l'any 2000 s'ha creat el Consell de Barri. Es tracta d'un intent de reimpulsar l'Assemblea de Barri que ha estat funcionant els darrers dos anys, i que no acabava de satisfer els objectius de coordinació ampla.

El Consell de Barri agrupa els Centres Socials, grups de joves i altres entitats que ja participaven als inicis de l'Assemblea de barri i, sobretot, les associacions de veïns. Es preveu una assemblea al mes i jornades un cop l'any, a més d'assemblees extraordinàries. A les Jornades és farien comissions, grups de discussió i plenaris, que servien per reflexionar i deixar caure propostes, però tots els col·lectius tindrien autonomia per fer allò que volguessin.

De moment és encara massa aviat per avaluar el que està significant el Consell de Barri de cara a les xarxes crítiques del barri de Sants, però sembla un intent coherent de portar a la pràctica la teoria de l'autorganització de la societat civil i la generació de contrapoders. Es poden apuntar a priori algunes dificultats, com les diferències generacionals entre el moviment veïnal i els moviments juvenils del barri, que tot sovint es tradueixen en maneres diferents de treballar. En tot cas, sembla que tant des del "moviment okupa" com des de l'Associació de veïns més important del barri, el Centre Social de Sants, la voluntat política de

coordinar les seves lluites, demandes i reivindicacions a nivell de barri, és força evident.

El moviment veïnal.

El moviment veïnal dels 70 a Sants va canalitzar la lluita política de tot tipus. Quan va arribar la democràcia i la legalització dels partits polítics, molts líders veïnals van ser cooptats per partits i institucions. El mateix Centre Social de Sants, entitat majoritària del moviment, va estar a punt de desaparèixer.

En els darrers cinc anys, està ressorgint un moviment veïnal diferent. L'aspiració d'aquest moviment ja no pot ser ficar-se en política de partits, i tampoc es troba en un "moment fundacional" com va ser la transició. En paraules del President del Centre Social de Sants,

"La nostra aspiració no es posar-nos en política, sinó controlar la política des dels barris (...) No arribar al poder, sinó controlar-lo des de la base (...) Si tu intentes entrar en el poder, competint amb ells, al final t'acabes convertint com ells, la única manera és tenir molt clar que tu no vols el poder (...) sinó simplement des del barri estirar de la política".

Aquesta recuperació en noves claus del moviment veïnal s'ha produït en un sentit d'autoorganització per problemes concrets i molt profunds del barri. L'autorganització pot fer que les mobilitzacions siguin mot més virulents i potents que si fossin dirigides per una Associació de Veïns.

A la part coneguda popularment com Sants existeixen de fet tres barris diferents, el propi Sants, Hostafrancs i La Bordeta. A part del Centre Social de Sants, a La Bordeta existeix la Comissió de Veïns de La Bordeta, que també pertany al Centre Social. Per fer-nos una idea, podem dir a les Assemblees d'aquesta Comissió de veïns de La Bordeta hi assisteixen més de 400 persones.

El Centre Social de Sants, funciona com Associació de Veïns i com a espai de trobada de col·lectius del barri. Per exemple hi ha tres grups de dones, un Grup de Jocs de Rol, un associació de música. A La Bordeta, a part de la Comissió, hi ha dues associacions de veïns més, La de la Rambla de La Bordeta i la de Badal-Brasil-Bordeta. Al marge del Centre Social de Sants, a Hostafrancs hi han dues associacions de veïns i al mateix barri de Sants existeix l'Associació de veïns del Triangle.

Finalment el Secretariat d'Entitats, que havia estat una iniciativa força interessant ara fa 20 anys, està patrimonialitzat per interessos particulars, molt vinculats a l'Ajuntament. Per la gent del Centre Social de Sants, el Secretariat que gestiona el Polisportiu i Cotxeres de Sants, s'ha convertit una mica en un negoci, sotmès a interessos partidaris i que no mobilitza, no pren iniciatives, ni promou l'associacionisme al barri.

La Plataforma Cívica per un 12 d'octubre en Llibertat

Arran dels incidents del 12 d'octubre de 1999, i a partir de la iniciativa de les associacions de veïns de Sants, La Bordeta i Hostafrancs i l'Associació de Mares i Pares Alarmats pels fets de Sants (AMAPAS), es crea una ampla Plataforma per tal d'organitzar els actes de rebuig de l'any 2000 a l'acte feixista que cada 12 d'octubre celebra a Sants L'AUN (Alianza por la Unidad Nacional) de l'ultra Ynestrillas. La Plataforma compta també amb la participació, més o menys intermitent, de la Plataforma Antifeixista, on participen la majoria de Centres Socials i cases okupades i que havia organitzat des de 1994 tots els 12 d'octubre de protesta a la provocació dels feixistes.

A la Plataforma, a més de les citades associacions de veïns i de pares i mares, hi participen sindicats (bàsicament CGT i CNT) i partits d'esquerra (bàsicament EuiA) i ERC), així com col·lectius de solidaritat, antiracistes, altres organitzacions d'extrema esquerra i anarquistes i una heterogènia amalgama de fins a setanta entitats socials de Sants i de la resta de Barcelona. La Plataforma pretén demostrar que el rebuig al feixisme no és un fet aïllat al barri, sinó que compta amb suport majoritari, al mateix temps, que vol evitar, al presentar una morfologia més ampla, que es repeteixin els incidents dels darrers anys, i donar continuïtat a la lluita contra el feixisme i el racisme, a Sants i a tot Barcelona.

La Plataforma Cívica va impactar de forma molt exitosa en el 12 d'octubre del 2000, on s'aconsegueix que l'acte feixista es traslladi a Montjuïc ("per raons de seguretat") i compti amb molt poc suport, al mateix temps que els actes antifeixistes que es produeixen l'11 i 12 d'octubre, entorn la Trobada per la Justícia Social i el Respecte a les Cultures, contin amb un suport molt important (més de 6.000 persones a la manifestació sota el lema "Feixisme mai més, ni a Sants ni enlloc", que parteix de Sants i finalitza a Plaça Catalunya el 12 d'octubre al migdia).

La Plataforma ha intentat donar-se continuïtat, i, malgrat s'ha reduït el nombre de col·lectius implicats, continua essent una ampla eina de coordinació antifeixista i antiracista, amb una destacada participació de les associacions de veïns de Sants. Els actes més destacats fins al moment, han estat les jornades contra el 20-N (aniversari de la mort del general Franco), les jornades contra l'exèrcit del 23-F (aniversari del cop d'Estat de 1981) i la solidaritat amb els immigrants sense papers, tant en l'acampada dels immigrants de l'Europa de l'Est al Parc de l'Espanya Industrial, com en la posterior tancada a l'Església de Sant Medir, durant les mobilitzacions que generà l'entrada en vigor de la "Nova" Llei 4/2000 d'estrangeria el gener de 2001.

La Contrainformació.

La Burxa, és l'experiència contrainformativa més consolidada al barri. Malgrat en un inici es realitzava com a butlletí del CSA Can Vies, actualment és elaborat pel conjunt de col·lectius i persones organitzades a l'Assemblea de Barri. J. Soler troba que malgrat que el moviment veïnal té molt més "bona premsa" que l'okupa, cal consolidar mecanismes de contrainformació. Per

exemple als seus locals es penja el Contra-Infos i es participa també a la Burxa.

Pel que fa al moviment veïnal, "L'Informatiu de Sants" pretenia ser un butlletí de contrainformació, però per diversos motius, sobretot econòmics i de professionalització, està actualment molt controlat per sectors molt propers a l'Ajuntament, com el Secretariat d'Entitats, pel propi Ajuntament i pel sector dels Comerciants. Pel President del Centre Social de Sants, ja no és un òrgan que representi el sentir del moviment veïnal.

A més de la Burxa, cal destacar la importància de Sants en dos mitjans de Contra-informació molt importants per la xarxa crítica de suport a l'okupació a Catalunya, com són el Contra-Infos, de caràcter general, i l'InfoUsurpa, de consum més intern. Ambdós es distribueixen des del CSA Can Vies, i formen part del paisatge habitual de les associacions de veïns, les associacions culturals, col·lectius de joves, locals d'oci, etc.

En opinió d'un dels okupes de Sants entrevistats, a la llarga s'haurien d'unificar totes aquestes experiències contrainformatives, per tal de donar-los-hi més força. Sobre el Contrainfos opina que ha fet la seva funció i que hauria de fer un salt qualitatiu. *"...com agència de notícies alternativa està molt bé, però el format és limitat. A nivell d'Internet sí arriba a 2 o 3 mil persones, però el format mural es reduït, i potser s'hauria de donar més cabuda a temes de periodisme d'investigació..."*. En aquesta línia, l'experiència de la publicació "Estàtotfatal", que va sortir al carrer durant els mesos de maig i juny de 2001, en el marc de les mobilitzacions contra el Banc Mundial i la globalització capitalista, suposa una bon exemple de coordinació entre els col·lectius contrainformatius de Barcelona.

CRONOLOGIA I ESDEVENIMENTS

El moviment per l'okupació al barri de Sants s'inicia a finals dels 80 amb l'okupació de l'antic edifici de la **Cross**. No es tractava encara d'un projecte gaire obert, i el primer element de canvi no apareixerà fins el 1992 amb La Garnatxa, on l'okupació inicia la seva vinculació amb el moviment universitari d'esquerra radical. **La Garnatxa**, era una antiga cooperativa vinícola que és okupada per gent procedent de la Universitat de Barcelona i es converteix en el camp de proves que desembocarà en l'actual Centre Social Autogestionat Hamsa.

A partir de l'okupació de la Hamsa, que es converteix en veritable centre del moviment al barri, el creixement de l'okupació es produeix d'una forma sostinguda i amb un projecte polític de fons força compartit, malgrat l'amalgama ideològica es d'allò més variada (independentistes, llibertaris, comunistes, etc). Actualment, com s'ha dit a la introducció, existeixen al barri dos centres socials (Hamsa i Can Vies) i sis cases okupades, la qual cosa fa el moviment més abordable que a barris amb una okupació més gran com Gràcia, Guinardó o Sant Andreu.

El 1996 és també un moment decisiu pel moviment al barri, en termes d'extensió del seu discurs, suport social i entrada definitiva de la temàtica okupa en l'Agenda, tant la política com la mediàtica. El fet que el desallotjament del Cinema Princesa coincideixi amb la forta empenta de la Hamsa, farà que Sants esdevingui un element central en el moviment, posició que mai abandonarà, si més no a nivell de potencial organitzatiu i referent polític per molts sectors de l'okupació a Catalunya i l'Estat.

De fet, abans d'ésser desallotjat el Cinema, l'Hamsa ja havia demostrat la seva capacitat de convocatòria i resistència davant l'ofensiva legal-policial llençada a partir de 1996 contra el moviment. L'intent de desallotjament de la Hamsa del setze de setembre de 1996, va ser impedit per una concentració de unes 400 persones mentre uns/es 20 okupes a dins s'atrinxeraven mostrant l'opció de resistir violentament, si calia.

Però l'empenta definitiva a la consolidació del CSA Hamsa com a referent d'un moviment més ampli és produeix a la manifestació contra el seu desallotjament del 28 de febrer 1997. Per la nit, una manifestació d'unies cinc mil persones (probablement la més gran que havia organitzat el moviment fins aleshores) recorre el centre de Barcelona per acabar al barri de Sants en una concentració davant el Centre Autogestionat Hamsa que tenia ordre de desallotjament pel dia següent. La manifestació és pacífica, a excepció d'un incident quan el jutge de guàrdia José Manuel Soler Bigas intentà creuar pel mig de la manifestació amb un cotxe oficial que va ser apedregat per alguns manifestants.

El dia següent, una concentració de més de 300 persones, que passen la nit davant la Hamsa esperant el desallotjament, fa tirar enrera als propietaris de la fàbrica okupada. La Hamsa resisteix i set dies després la comissió de govern de l'Ajuntament de Barcelona declara que intentarà obrir vies de negociació amb el moviment okupa. En declaracions del llavors tinent d'alcalde Joan Clos sembla que l'estratègia del govern local serà assimilativa, amb "*ofertes de cessió de locals municipals com a llocs de reunió i convivència*"

Les negociacions però es trencaran aviat⁵⁴ i el 1999 marca una nova tendència en les relacions entre el moviment i les institucions, més conflictiva si cal, i amb escasses portes obertes al diàleg⁵⁵. Per la seva part el propietari de la fàbrica abandonada Hamsa, Leonardo Leprevost, comença, amb l'autorització del Districte, l'enderroc de la part no ocupada de la Hamsa. Aquest fet comença a deteriorar físicament el Centre Social, i l'Ajuntament pressiona els okupes amb l'excusa de la manca de seguretat, per a que marxin.

Els darrers dos anys a Sants s'han caracteritzat doncs per l'absència de diàleg entre moviment i administracions, una penetració dels valors radicals en el teixit associatiu de Sants i una resposta repressiva i criminalitzadora per part de les administracions públiques. Aquesta resposta s'ha fet palesa en forma de desallotjaments duríssims, com el de Can Blanco, en campanyes político-policial-mediàtiques, com les del 12 d'octubre de 1999, la de la Desfilada Militar

⁵⁴ Aprofundirem en aquest aspecte a l'apartat de rendiments.

⁵⁵ Cal citar l'excepció de la Comissió impulsada per Secretaria General de la Joventut, que podem veure en el següent estudi de cas.

del maig de 2000, o la més recent i greu, que pretenia implicar el moviment amb el Comando Barcelona d'ETA.

RENDIMENTS

Les característiques de la xarxa crítica de suport a l'okupació al barri barceloní de Sants, afegeixen un matís important alhora de parlar de rendiments. La voluntat de construir contrapoders des de la Societat Civil, i el fet de ser un moviment molt sòlid i amb ampli suport social, compliquen el nostre esquema d'anàlisi.

D'entrada els **impactes operatius** queden descartats, ja que el propi moviment es nega a establir fórmules de co-gestió d'espais amb les administracions. Segons un dels okupes entrevistats, *"...per nosaltres, des de Sants, el nostre referent és la societat civil, i tot el tema de la co-gestió amb l'administració pública ens hem negat sempre, perquè som autogestionaris i no té sentit"*

Així doncs, les successives "negociacions", o més aviat tanteigs, proposats pels regidors de districte Pere Alcober i Marina Subirats, han fracassat en les dues darreres legislatures municipals.

Una possibilitat operativa no és però descartada pel moviment, i consistiria en la cessió d'espais de titularitat pública a col·lectius en règim d'autogestió, però l'administració encara no accepta aquestes propostes, malgrat existeix una experiència a la pròpia ciutat, el Casal Popular de Nou Barris.

Pel que fa als **rendiments substantius**, les successives negociacions frustrades entre moviment i administració, no permeten establir cap vincle directe entre acció col·lectiva i polítiques públiques. La relació es clarament de confrontació, i es tradueix en repressió, en alguns moments, i "consentiment passiu" en altres. Així, a la pràctica, el principal impacte substantiu, és que malgrat no s'ha encetat cap política seriosa de vivenda social o d'espais autogestionaris al barri, els Centres Socials més emblemàtics, com la Hamsa i Can Vies, continuen desenvolupant la seva activitat, al marge de les administracions, però amb una forta incidència en el teixit associatiu del barri, que s'ha radicalitzat, i si pressiona directament a l'administració en altres àmbits de les polítiques. Aquest és el cas del moviment veïnal de Sants, que en aquests darrers cinc anys ha aconseguit impactes substantius notables, com el soterrament de les vies del tren, fent canviar de plans les diferents administracions implicades mitjançant un treball de lluita al carrer i negociació política.

Com en altres casos, i com hem dit també en el relat general, l'impacte més important de la xarxa crítica de suport a l'okupació a Sants, es produeix en l'àmbit de l'allò **simbòlic o conceptual**.

Així, en aquest barri, des de la xarxa crítica de suport a l'okupació, s'han pogut llançar a l'opinió pública debats sobre si es necessari taxar les vivendes abandonades, sobre la necessitat d'espais d'ús social i cultural, una forta crítica

a l'especulació immobiliària o un important nivell de conscienciació en altres àmbits com l'antifeixisme i l'antiracisme, així com un fort discurs deslegitimador dels poders públics i una aposta teòrica i pràctica per l'autoorganització de la societat civil.

Pels i les okupes de Sants, l'okupació continuarà mentre hi hagi necessitat d'espais autogestionats, però la gent que okupa, més que treballar per l'okupació en si mateixa, ara pot ser té més ganes de reforçar altres lluites, com el feminisme, la immigració o les presons.

D'altra banda, tots els entrevistats, incloent persones del moviment veïnal, coincideixen en assenyalar que el principal impacte és que el moviment okupa ha pogut ser un pont entre la generació derrotada a la transició, que estava dormida, i les actuals generacions que lluiten. Ha estat un revulsiu perquè la gent que havia quedat desencantada amb la transició torni a lluitar.

En tot cas, és de preveure, que si la xarxa crítica de suport a l'okupació està adoptant una estratègia de generació de contrapoders, i no una de revolucionària d'avantguarda que vol prendre el poder, en algun moment s'haurà de negociar amb les administracions, si més no per consolidar el espais de contrapoder que s'estan generant.

CAS 3 : TRES PROCESSOS DE NEGOCIACIÓ ENTRE LES ADMINISTRACIONS I LES CASES OKUPADES

Un cop aprovat el nou Codi penal, i després del desallotjament del Cinema Princesa el mes d'octubre de l'any 1996, el moviment per l'okupació es situa a les agendes mediàtiques i, en conseqüència, passa a ser un tema políticament sensible. Tot i que en anys anteriors ja hi havia hagut algun punt de confluència entre les administracions públiques i alguna de les cases okupades, a partir d'aquest moment els espais de negociació són més intensos i afecten esferes polítiques més elevades.

Tal com hem estat comentant, cada casa és un món diferent i, per tant, cada negociació es pot analitzar de manera independent. Tot i així ens proposem analitzar tres espais negociadors entre els quals podrem comparar els diferents processos.

En primer lloc parlarem del Centre social okupat de Torreblanca, a Sant Cugat del Vallès, on la interacció amb l'ajuntament, que és el propietari de l'immoble, ha suposat un procés interessant que encara no ha acabat. En segon lloc tractarem la realitat d'allò que s'ha anomenat la masoveria urbana, sorgida a Mataró com una experiència diferent per trobar solucions al problema de l'habitatge. I per últim abordarem la Comissió de diàleg amb el moviment okupa (la Comissió, a partir d'ara), creada a proposta del Parlament de Catalunya i gestionada per la Secretaria General de Joventut de la Generalitat, que també ha intervingut en els dos processos citats anteriorment.

D'aquestes tres experiències en veurem els actors que hi han estat implicats, els seus discursos davant el conflicte creat i els rendiments que n'ha tret el moviment okupa d'aquestes experiències. A tall d'hipòtesi podem preveure que, si el moviment okupa basa part de la seva identitat en la manca de reconeixement de les administracions públiques com a interlocutors vàlids, els processos de negociació tindran molt d'experiències frustrades i de diàlegs per a sords.

El Centre social okupat de Torreblanca a Sant Cugat

El mes de març de l'any 1999, un grup de joves de Sant Cugat del Vallès okupa una masia, molt propera al casc urbà més important del municipi i propietat de l'ajuntament. La masia de Torreblanca estava abandonada des de feia molts anys, malgrat ser declarada patrimoni històric pel mateix ajuntament, diferents projectes municipals s'havien anat endarrerint per manca de pressupost o d'interès. Tot i ser una masia antiga disposava una part en bones condicions que de seguida es va començar a utilitzar com a centre social i fins i tot com a habitatge.

El grup de joves promotor de l'okupació estableix una xarxa de suport important, que bàsicament prové del teixit social i de les organitzacions del mateix Sant Cugat. Els mateixos integrants d'aquest grup són joves implicats en la vida associativa del municipi, cosa que els permet crear aquesta xarxa

amb facilitat i, a partir de l'okupació, molts grups utilitzen l'espai per realitzar les seves activitats. Cal destacar el paper que Torreblanca va jugar en la Consulta Social sobre el Deute Extern a Sant Cugat, com a exemple de la seva implantació entre el teixit social del municipi.

Davant d'aquesta situació, l'ajuntament es veu impossibilitada a realitzar un desallotjament ràpid i en poc temps inicia contactes amb les persones que han okupat la masia. Durant gairebé dos anys, l'ajuntament i els okupants de la casa mantenen conversacions en les quals hi impliquen altres actors. Entre aquests actors hi trobem altres organitzacions de Sant Cugat, associacions de veïns, partits polítics i també trobem la Comissió, que ha estat present en algun moment del procés.

La proposta de l'ajuntament era establir un conveni segons el qual la masia de Torreblanca havia de ser un equipament municipal on s'hi poguessin fer activitats i fos utilitzada per més grups i associacions municipals. Ara bé, hi ha dos punts conflictius en el conveni, el primer és el mecanisme de gestió de l'equipament, en el que l'ajuntament pretenia tenir-hi un paper predominant, sense reconèixer la tasca realitzada fins ara a la casa per part del grup okupa. L'altre punt és el fet que l'ajuntament volia que es desallotgés la casa per poder-hi fer les obres necessàries, ja que una part de la casa estava en molt mal estat.

La gent que ha fet seva la casa no ha estat mai tancada a les negociacions, fins i tot es va crear una associació legalitzada per fer-les més fàcils. Ha mantingut sempre obert l'edifici a altres grups de Sant Cugat i de fora de Sant Cugat, per la qual cosa aquest no és un punt conflictiu. En canvi, el model de gestió de la casa sí que és un punt en el qual no s'han posat d'acord. Els i les okupes pretenen mantenir un model de gestió obert, no dirigit per l'ajuntament, tal com ara es porta a terme. I sobretot volen que es "legalitzi" (doncs consideren que ja està legitimada) la seva situació, respectant el projecte que han tirat endavant fins ara. Per altra banda sempre s'han negat en rodó a desallotjar la casa, al·legant que es pot arreglar la part malmesa sense necessitat de sortir-ne.

Per part del teixit associatiu de Sant Cugat, l'okupació es veu amb força simpatia. Tal com hem comentat, les persones que estan vivint a la casa són gent reconeguda per la seva activitat i participació al municipi, això els dóna certa legitimitat per utilitzar Torreblanca, més encara quan allà s'hi fan activitats contínuament i mai s'ha tancat la casa a ningú. D'aquesta manera un desallotjament a la força suposaria un alt cost polític per l'ajuntament.

Per part de la Comissió, s'han intentat establir vincles de negociació entre ambdues parts, però la manca de legitimitat de la mateixa Comissió (de la qual en parlarem més endavant) i el fet que tant el govern municipal com la Secretaria General de Joventut són del mateix partit polític, no ha ajudat gens a que aquests esforços arribin a bon port.

Durant els darrers mesos de l'any dos mil i els primers de l'any 2001, la casa de Torreblanca ha estat un centre d'interès per part de les persones que tenen

contacte amb el món del moviment okupa. Per un costat, la casa ha estat patint agressions de grups de caps rapats d'ideologia feixista. Per aquest motiu es va declarar un incendi que l'ajuntament va aprofitar per insistir en la perillositat de la casa (legalment, l'alcalde és responsable de qualsevol accident que allà pogués succeir). Per la seva banda, les persones okupants de la casa denuncien que la persecució policial es centra només amb ells, sense que es faci res efectiu per controlar els agressors.

Per altra banda, durant l'estiu de l'any 2000, hi va haver un intent de desallotjament per part de la policia (desallotjament que només podia haver estat induït per l'ajuntament, amb qui encara s'estaven mantenint negociacions). El desallotjament no va reeixir, és més, els i les okupes van resistir de forma pacífica i va ser notícia a tots els mitjans de comunicació, per la qual cosa va ser encara més rentable políticament pel moviment okupa.

Amb tot això, el mes de març de l'any 2001, un programa de televisió en hores altes d'audiència va emetre un reportatge en el qual es donava una imatge pacífica i dialogant dels i les okupes de Torreblanca, que gaudeixen de cert suport a nivell social a Sant Cugat, i una imatge completament contrària a la de l'alcalde, molt bel·ligerant i autoritari.

Actualment les negociacions estan trencades, Per la seva banda el grup d'okupants ha anat arreglant la casa i es continuen fent activitats amb certa normalitat. Tanmateix tenen molt clar que Torreblanca serà desallotjada molt aviat, i sembla que els gestos de l'ajuntament van precisament per aquest camí (de fet, durant aquests dos anys el creixement de la construcció immobiliària al voltant de la masia ha estat espectacular). El que serà interessant d'analitzar és el com, i quins són els rendiments polítics que això tindrà pel moviment okupa, rendiments que a aquestes alçades, pel que es refereix a Torreblanca, ja són força elevats.

L'experiència de la masoveria urbana

Un comentari previ obligat a l'hora de parlar de l'experiència de la masoveria urbana a Mataró, és dir que ni el moviment okupa ni els mateixos integrants del grup Dret a Sostre (aquest és el nom de l'entitat creada pels promotors de l'experiència) no identifiquen la masoveria urbana com a moviment okupa. Tanmateix, l'administració ha desplegat un ampli discurs provant d'integrar les dues experiències dins el mateix sac.

L'explicació més plausible d'aquesta estratègia és la manca d'escletxes que ofereix el moviment okupa per trobar solucions al conflicte creat en general, per la qual cosa el grup Dret a Sostre dona una oportunitat de negociació més o menys clara a l'administració, cosa que ajudaria a donar entendre que hi ha algunes maneres d'abordar el problema. Per part del moviment okupa, aquest discurs serveix per comparar la bondat de les dues estratègies que denuncien el problema de l'habitatge, de manera que els okupes pròpiament dits perden legitimitat en la seva manera d'actuar.

Com ja hem comentat, el problema de l'habitatge no és l'únic problema que denuncien els okupes, per la qual cosa, si bé la masoveria urbana pot ser una solució a aquest problema, ni de bon tros soluciona la resta de plantejaments que estan sobre la taula.

L'any 1998, un grup de joves okupa el Cafè de Mar de Mataró. És un vell edifici propietat d'una cooperativa i de seguida arriben a una mena d'acord amb els propietaris que els permet estar-s'hi. Arran d'aquesta okupació, per divergències internes i per buscar noves formes de treballar, part del grup es proposa anar més enllà en la recerca de solucions al problema de l'habitatge, i engeguen una campanya que consisteix en buscar edificis deshabitats, contactar amb els propietaris i establir una relació de confiança segons la qual el llogater paga al propietari amb millores a la casa. Més tard, amb l'entrada de la Comissió en les negociacions, es tracta d'oferir un tipus de contracte pel qual, sense pagar lloguer o pagant lloguers molt baixos, unes persones poden entrar a viure en aquestes cases comproment-se a realitzar obres de millora. L'existència o no de contracte és un tema interessant pel que fa al grau d'institucionalització de la proposta.

A part d'aquesta iniciativa (que és la que centra el nostre interès), Dret a Sostre engega altres iniciatives de caràcter alternatiu, com una distribuïdora de llibres, un espai de troca (o d'intercanvi de béns sense diners).

El cert és que l'experiència no té massa èxit, i els propietaris es neguen en rodó a entrar en negociacions amb aquest grup. Però l'any 1999, un programa de televisió emet un reportatge explicant aquesta experiència. A partir d'aquí les coses canvien bastant. Els fracassos constants de negociació per part de les administracions públiques amb el moviment okupa, comporta que aquelles centrin la seva atenció en el grup Dret a Sostre, provant de trobar una sortida al conflicte que crea el problema de la manca d'habitatge per joves. Per dir-ho d'alguna manera, Dret a Sostre passa a ser la nineta dels ulls de totes aquelles persones de l'administració pública que havien estat buscant punts de contacte amb el moviment okupa. Aquesta és una sensació que el mateix grup Dret a Sostre no ha pogut defugir, amb la por que suposa poder ser manipulat i utilitzat quan el discurs de fons és una crítica al sistema tal com funciona.

Així doncs, tant l'ajuntament com la Generalitat inicien contactes amb Dret a Sostre per oferir-los tot tipus de facilitats: avals davant els propietaris, facilitats en la legalització de l'entitat i, sobretot, assessoria jurídica en la redacció de virtuals contractes i el seu encaix en la legislació actual. Aquest procés ha tingut diferents efectes depenent dels actors a qui ens referim: per un costat ha aportat a les administracions públiques una eina de legitimació del diàleg amb els moviments socials i de la feina que s'havien proposat en la recerca de solucions al problema de l'habitatge. Això s'ha portat a terme, bàsicament, des de la Comissió de diàleg amb el moviment okupa.

Per altra banda el grup Dret a Sostre s'ha trobat amb un escenari sorprenent. El suport de l'administració ha deixat una mica aclaparades a les persones que van iniciar aquesta experiència. D'alguna manera, tantes atencions els sobrepassen, i això pot anar en detriment de la seva experiència. Aquesta

certa utilització de Dret a Sostre per part de les administracions públiques els posa en una situació delicada davant alguns sectors del moviment okupa.

La Comissió de seguiment i diàleg sobre el moviment okupa

A mitjans de l'any 1999, Fidel Lora presenta la proposta al Parlament de Catalunya per crear una comissió "per buscar ponts de diàleg amb el moviment okupa". Fidel Lora havia entrat per les llistes d'IC-V i, després del trencament de la coalició d'esquerres, va passar al Grup Mixt com a representant d'EUiA. La proposta s'aprova i serà la Secretaria General de Joventut l'encarregada de coordinar les activitats d'aquesta Comissió.

A la Comissió es convida a persones vinculades amb el conflicte creat arran de les okupacions: els representants dels partits polítics, representants dels departaments de la Generalitat que hi poden tenir alguna cosa a veure (joventut, habitatge, cultura), la Cambra de la Propietat Urbana, el Col·legi d'Advocats (representat per en Jaume Asens, defensor habitual d'okupes encausats), la Federació d'Associacions de Veïns, el Consell Nacional de la Joventut, les dues associacions de municipis (ACM i FCM) i l'Associació Dret a Sostre de Mataró (els de la masoveria urbana). També es convida a gent que pot ajudar a trobar aquests punts de contacte com el sociòleg Oriol Romaní (URV), l'expert en moviments socials Tomàs Herreros (UB), i dos membres del moviment antimilitarista.

Evidentment també es va convidar a dues persones com a representants del moviment okupa. Aquestes dues persones van anar a la primera reunió convocada de la Comissió. Prèviament van celebrar una assemblea de varies cases okupades de Barcelona, en la qual es va decidir presentar una carta en la qual es negaven a participar de la Comissió mentre continués la repressió envers el moviment okupa. Era obvi que la Comissió no tenia competències per aturar la repressió, per la qual cosa els representants del moviment van declinar, de fet, la invitació a participar.

Tot i això, la Comissió va seguir treballant. Aviat es va veure que els partits polítics no tenien cap interès amb el funcionament ni amb la proposta que ells mateixos havien aprovat al Parlament. D'aquesta manera, només la part "tècnica" de la Comissió seguia treballant. La Comissió va generar quatre àmbits de treball:

Despenalització: on el Jaume Asens, advocat, va provar de dinamitzar un grup entre parlamentaris catalans per parlar del tema i fer una mica de "pedagogia" legal envers l'okupació. En un principi va semblar que seria possible, però aviat el mateix desinterès per participar en la taula per part dels partits va deixar aquest àmbit de treball sense massa contingut, de fet mai va haver cap sessió formal de reunió per parlar del tema.

Masoveria Urbana: de la qual ja n'hem parlat.

Política municipal: en el qual es pretenia, a través de l'ACM i la FCM parlar del tema de l'okupació en el nivell local i municipal. Cap de les dues associacions de municipis catalans (una molt vinculada a CiU i l'altra al PSC) no va mostrar mai cap interès envers aquest tema, per la qual cosa tampoc va funcionar.

Ponts de diàleg amb el moviment okupa: a través d'aquest àmbit es va intervenir a l'intent de desallotjament de Torreblanca, sense cap èxit, de manera que el pas en fals va acabar de fer perdre el legitimitat a la Comissió davant el moviment.

Alguns dels membres de la Comissió, els més vinculats al teixit social, va intentar canviar el sentit de la proposta, obrint l'espai de contacte amb l'administració per denunciar i aturar, si podia ser, les dinàmiques de repressió patides per tots els moviments socials a Catalunya des de l'entrada al govern central del PP, i el nomenament de la Sra. Garcia-Valdecasas com a Delegada del Govern a Barcelona. Per aquest efecte van intentar connectar amb el moviment okupa provant de trobar utilitat a la Comissió. Els representants de moviment okupa que en el seu moment van intervenir a la Comissió tampoc en va voler saber res d'aquesta proposta.

Tot i la bona voluntat de la Secretaria de la Joventut, que va provar de fer de la Comissió un espai obert (de fet es van incorporar altres membre a proposta dels qui ja hi havia i es va provar d'obrir dinàmiques més participatives), la Comissió estava abocada al fracàs des del moment que ni el moviment okupa ni els partits polítics el van considerar un espai vàlid. Cal dir que el procés no està tancat, en realitat les conclusions de la Comissió encara no s'han redactat, però per "crear ponts de diàleg amb el moviment okupa" segurament cal alguna cosa més que una comissió.

Rendiments

En la dimensió conceptual: tots tres espais de negociació han despertat força interès a diferents nivells, tant social com polític. Han estat altaveus del discurs del moviment i han ajudat a crear nous conceptes i noves visions, al capdavant, noves alternatives. El ressò mediàtic d'aquests espais ha estat molt considerable (potser el de la Comissió encara no n'ha tingut, però segurament en tindrà quan es presentin les conclusions). En qualsevol cas, els espais "formals" de negociació, al no generar resultats palpables, han augmentat la polarització de les diferents posicions, i això acostuma a ser rentable quan es vol difondre un missatge.

En la dimensió substantiva: La xarxa de polítiques públiques ha tingut diferents posicionaments, però les poques obertures que s'oferien per canviar models i continguts han estat molt cauteloses i, per altra banda, han creat recels en el moviment. Per descomptat, el fet que l'okupació sigui una acció de desobediència civil, crea grans asimetries entre els actors implicats, per la qual cosa s'ha generat un escenari inhibitori. Si bé és cert que la creació de la Comissió i el suport a la masoveria urbana poden ser exemples de rendiments substantius, els resultats d'aquestes experiències són poc esperançadors. Això

no només és degut a la cautela de l'administració, sinó també a la negativa constant del moviment a entrar en espais institucionalitzats.

En la dimensió operativa: L'ampli discurs crític del moviment okupa envers les polítiques públiques provoca, d'entrada, una impossibilitat d'identificació d'espais en els quals es podrien obtenir rendiments operatius. Si considerem les polítiques d'habitatge com l'espai més sensible a ser interpel·lat pel moviment, ni en aquest ni en cap altre es dona algun resultat en la dimensió operativa. De totes maneres cal dir que l'entrada del moviment okupa en l'espai operatiu seria més aviat un fet negatiu que no pas un rendiment positiu, pel que significaria de claudicació amb els plantejaments de caire més general d'aquest moviment.

CAS 4. EL GAZTETXE DE VITÒRIA-GASTEIZ: 13 ANYS D'HISTÒRIA D'UN MODEL D'OKUPACIÓ

El Gaztetxe es troba a la part més alta del turó on se situa el Casc Antic de Gasteiz. És un indret privilegiat, ja que es troba molt a prop de la Plaça de la Verge Blanca i, al mateix temps, és el punt més alt de la ciutat. Pel que fa al Casc Antic, durant el cap de setmana és el lloc de reunió de la joventut tot i que és una zona molt deixada; és el segon barri més pobre de tota Gasteiz.

Durant els 13 anys d'existència del Gaztetxe de Gasteiz, allà s'hi ha reunit i/o han gaudit de les instal·lacions desenes de col·lectius antimilitaristes, de solidaritat amb els presos/es, feministes, ecologistes, d'alliberament sexual, de treballadors/es, de contrainformació, de teatre, de música, de dansa,... És per això que el Gaztetxe ha estat i és un referent del moviment alternatiu a tota la ciutat.

ACTORS I DISCURSOS

El Gaztetxe i la Gazte Asanblada de Gasteiz⁵⁶

En relació a l'edifici, a l'exterior compta amb un pati, on hi ha l'escenari on es fan diverses activitats; també té una terrassa condicionada per la Gazte Asanblada; un bar (que és la principal font de finançament); una biblioteca; accés a Internet (disposa de pàgina web); una sala de reunions per a fer-hi assemblees, xerrades, passis de vídeo, cursets, tallers,...; una habitació petita com a camerino pels grups de teatre i de música; una zona per guardar el material dels col·lectius; una oficina; un magatzem; una habitació d'eines; lavabos; un àtic...

La Gazte Asanblada és qui gestiona el Gaztetxe. La seva organització és totalment oberta i horitzontal. Conceben el local com un Centre Social on s'ofereixin infraestructures als col·lectius i s'impulsin alternatives al sistema. Per tant, el Gaztetxe, el veuen com un instrument més per lluitar i canviar el món. Elles i ells afirmen que no són simplement un punt de reunió, es defineixen com a part del moviment popular de Gasteiz però, al mateix temps, també són un instrument d'aquest moviment.

És per això que col·laboren amb molts moviments socials que treballen diferents temàtiques. A vegades ells mateixos són els impulsors, altres vegades se sumen a d'altres iniciatives i grups tot oferint-se com a suport. Un exemple del que hem dit el trobem en la determinació d'elaborar un informe sobre la situació de la vivenda a Gasteiz, sorgida de la constatació del poc moviment de protesta que hi havia a la ciutat pel que fa a la manca de vivendes (mancança, especulació, nombre de cases buides). L'informe, el van presentar en una roda de premsa i li varen donar molta difusió. Arrel d'aquest informe, van aconseguir despertar i mobilitzar més sectors i moviments socials, que acabarien sumant-

⁵⁶ Gazte asanblada és pot traduir al català per assemblea de joves.

se a la denúncia i crearien una plataforma reivindicativa sobre el tema. La plataforma es dirà 8812⁵⁷ i la Gazte Asanblada/Gaztetxe s'hi integrarà.

Consideren que, per dur a terme els seus propòsits, l'autogestió, l'assemblearisme i l'autonomia respecte les institucions són imprescindibles. Tot i així, no rebutgen tenir relacions amb les institucions, és més, veuen que són necessàries, sobretot per tal d'aconseguir legitimitat i plantejar els diferents problemes que puguin tenir. Una prova d'aquest fet és la gran capacitat de negociació que demostren i els reflexos que tenen a l'hora de defensar-se, aconseguir legitimar-se i, en general, fer sentir la seva veu als *mass media*. Tot i que, això sí, sempre subratllaran que rebutgen els diners i la implicació directa a les institucions⁵⁸.

L'ajuntament

Podem distingir tres fases en les postures mantingudes per l'ajuntament. La primera arrenca dels inicis de l'okupació (1988) fins a principis dels anys 90. L'ajuntament, governat pel PNV⁵⁹ i pel seu popular alcalde Angel Cuerda se sent incòmode amb la presència del Gaztetxe, no els agrada i mantenen una posició distant, fent com si no existís. Però, en canvi, durant la segona fase (la dècada dels 90), la postura de l'ajuntament canviarà radicalment; mantindrà contactes amb Gaztetxe i oferirà la seva ajuda -ja sigui econòmica o en d'altres àmbits -. Durant aquests anys, l'ajuntament es converteix en el propietari de l'edifici, que fins llavors era del bisbat.

Aquest canvi de propietari és molt important, ja que l'equip de govern se sent amb el deure de mantenir-se informat i preocupar-se per l'edifici. Així doncs, proposa mesures de seguretat, aconsella renovacions i fins i tot arriba a oferir la cessió del local al Gaztetxe si es complissin determinats tràmits organitzatiu. La Gazte Asanblada pren nota de les mesures de seguretat i de la resta de temes, per tal de mantenir-se ben condicionats, però rebutja fer cap concessió a la imposició d'un model organitzatiu.

En general, podem dir que aquesta època va ser molt positiva i va establir lligams de comunicació entre l'ajuntament i el Gaztetxe. No es feia res que afectés Gaztetxe sense la seva aprovació. Però, la situació va canviar radicalment quan el PP va guanyar les eleccions municipals del 1999 i va començar a governar la ciutat (el tercer període). Totes les relacions amb el Gaztetxe van desaparèixer i, a més, l'any 2001, l'ajuntament va enviar un dels seus famosos "globus ones del PP", tot especulant amb el possible enderrocament del Gaztetxe per construir una torre mirador al seu lloc.

El veïnat i l'Associació de veïns/es

El Gaztetxe, des del principi, ha mantingut una relació estreta amb els diferents

⁵⁷ Dades del nombre de vivendes buides a Gasteiz que es denuncia a l'informe del Gaztetxe.

⁵⁸ Se segueix una mica el lema de "do it yourself".

⁵⁹ Cal destacar que Cuerda ha estat alcalde amb el PNV, amb EA i, després, una altra vegada amb el PNV. De tantes estrebades que feia, era igual el partit amb qui es presentés. Més endavant, alguna vegada ha tingut el PSE i UA com a coalitzats.

agents i veïns/es que integren al barri. És per això que s'impliquen en els diferents problemes que pateix el Casc Antic mentre, al mateix temps participen en l'organització de diferents activitats sorgides de la comunitat com ara les festes del barri. Un exemple d'aquesta bona coordinació és l'ajuda que van rebre des del primer dia de l'okupació.

Però, el Gaztetxe mai no ha deixat de buscar aquesta legitimitat entre el veïnat; des de principis dels 90, va acordar horaris màxims per les activitats que es fan a l'escenari amb el veïnat (les 12 de la nit pels concerts). Hi hem d'afegir, a més, que el bar no tanca mai més tard de les 2 de la matinada.

En resum, direm que hi ha hagut col·laboració amb els veïns/es en la lluita contra la droga, mantenen contactes permanents amb l'Associació de veïns, es difonen les activitats del Gaztetxe al barri (via bústies) i s'anima a utilitzar la biblioteca i la resta de serveis de la casa. Un exemple d'aquest bon ambient el podem trobar quan, fa uns anys, després d'uns sondejos arqueològics, una plaça molt propera al local va quedar inservible i ni els jardiniers municipals tallaven el mig metre d'herba que hi creixia. Fins que un dia, la gent del Gaztetxe va decidir condicionar-la. A través d'uns cartells, es va fer una crida a tot el veïnat interessat i, juntament amb la gent de la Gazte Asanblada varen treure la runa i van arreglar el jardí.

Així doncs, no ens han d'estranyar les dades d'una investigació feta el mes de novembre del 1993, on es diu que el 86,3% dels veïns/es enquestats es mostren contraris al tancament del Gaztetxe⁶⁰.

Els diferents cossos policials

Els diferents cossos policials no han intentat mai desallotjar el Gaztetxe. I no sembla que ningú ho hagi ordenat mai. Això no vol dir, però, que no hagi tingut problemes amb la Policia local de Gasteiz diverses vegades i amb l'Ertantza⁶¹. Amb la local, durant la primera època, hi van haver discussions que van arribar a ser gairebé personals; a conseqüència d'aquesta situació, alguns agents de la policia local van mostrar una actitud d'assetjament cap a la gent del Gaztetxe.

Un cop resolt o oblidats aquests problemes, la situació es va anar calmant fins que, a la segona meitat dels 90, amb el desplegament de l'Ertantza a Gasteiz, van tornar a aparèixer moments de tensió, aquesta vegada amb la policia autonòmica. Segons la gent del Gaztetxe, l'Ertantza provocava, conscient que la majoria del moviment més contestatari es trobava al Gaztetxe. Així, d'alguna manera, deixaven la seva targeta de visita. També va acostumar-se, entre d'altres coses, a passar el dia a la porta del local. Evidentment, això provocava moments de tensió que, alguna vegada, van desencadenar amb l'entrada dels efectius policials al Gaztetxe.

⁶⁰ El novembre del 1993, quan l'ajuntament planejava la construcció d'un pàrquing a l'indret que ocupava el Gaztetxe, COPIGAS (Colectivo de Profesionales de la Información en apoyo al Gaztetxe de Gasteiz) va dur a terme una enquesta a 306 veïns/es del Casc Antic i a 311 joves de Gasteiz, dirigida pel sociòleg César Manzanos Bilbao, professor titular de la Universidad del País Vasco -EHU. Els resultats eren que el 86,3 % dels veïns/es, i el 90,7% dels joves estaven en contra del tancament del Gaztetxe de Gasteiz.

⁶¹ Policia autonòmica basca.

Tot i així, sembla ser que, passats els primers moments després del desplegament de l'Ertantza, les relacions amb el Gaztetxe sempre estarien molt influenciades pel moment polític que es vivia a Euskadi. Així doncs, amb l'arribada de la Treva, la cosa es va tranquil·litzar molt, tant que, fins avui, no sembla que hi hagin tingut cap problema significatiu.

CRONOLOGIA

El naixement de la Gazte Asanblada i el Gaztetxe de Gasteiz: Anys d'efervescència (1987-1990)

Els inicis de la Gasteizko Gazte Asanblada es remunten al 1987, quan un grup de joves del sector autònom-llibertari es comença a plantejar la necessitat que la joventut s'autoorganitzi. Aquesta idea es va anar estenent entre d'altres sectors combatius de Gasteiz, fins que es varen començar a convocar assemblees on es tractaven els temes del problema de la vivenda, l'atur i la manca de locals per a joves.

A partir del 1988 la tasca més reivindicativa de l'assemblea es reforça amb la proliferació de mobilitzacions, denúncies i diverses activitats. Amb aquests actes, es procurava desplegar una labor informativa continuada que tingués un impacte a tots els mitjans de comunicació de la ciutat per a, així, amb l'extensió de la denúncia i la reivindicació, anar creant un clima favorable a la idea de la necessitat d'un Gaztetxe i aconseguir suport i participació de grups socials diferents.

El 28 d'abril del 1988, des del carrer Fariñas, surt una manifestació de prop de 300 persones cap a "la casa del jardiner del Obispado". Aquesta era una casa que estava en desús des de feia molts anys i es va considerar que era un lloc apropiat per realitzar-hi l'okupació. Després de l'okupació, el primer dia va ser sobretot d'assemblees i operacions de neteja. Es creaven comissions de treball i, amb l'ajuda dels veïns i veïnes, s'anaven traient centenars de quilos de deixalles que s'emmagatzemaven a la casa. Durant les primeres setmanes es feien assemblees diàries i prop de 20 persones es quedaven a dormir a la casa per evitar qualsevol temptativa de desallotjaments.

Poc a poc, quan es va normalitzar la situació, el Gaztetxe va aconseguir anar ampliant la seva oferta d'activitats i de treball reivindicatiu. Es va organitzar l'"AntiNadal", la "Setmana Atea", festes, concerts, exposicions, xerrades... També s'elaborava força material propi. Eren uns anys de molt activisme i il·lusió, tot i que també era l'època en què l'heroïna colpejava amb força la joventut basca.

El Gaztetxe, després de diverses assemblees, va decidir qualificar el consum d'heroïna com un fet que va més enllà d'un assumpte personal, ja que *<<suponia un doloroso problema para toda la sociedad>>*⁶². En conseqüència,

⁶² Dossier del Gaztetxe de Gasteiz del juny de 2001: *Gasteizko Gaztetxea Guztion Etxea* (El Gaztetxe de Gasteiz la casa de tots/es). Pàg. 5.

el Gaztetxe va adquirir un grau elevat de compromís i es va involucrar, juntament amb l'Associació de veïns/es, a la Coordinadora Contra la Droga del Casv Antic. Això es va traduir en diverses amenaces per part dels traficants, però també en una augment de la simpatia dels veïns i veïnes cap al Gaztetxe.

Etape de transició: tot definint el model del Gaztetxe (1990 -1994)

Des del principi, el Gaztetxe no havia estat vist amb gaire bons ulls per part de l'ajuntament governat pels nacionalistes⁶³, és per això que gairebé no s'hi mantenien relacions. Però, poc a poc, el Gaztetxe s'anirà estabilitzant i es començarà a donar un reconeixement implícit cap al local.

Pel que fa al desenvolupament intern al Gaztetxe, en un principi, les relacions entre les persones que participaven al projecte van ser molt bones, malgrat la pluralitat⁶⁴ (hi havia llibertaris, autònoms, esquerra radical clàssica (*Zutik!*), esquerra abertzale...). Però, passats els moments de més il·lusió i efervescència, van arribar les discussions al voltant de les diferents concepcions sobre el Gaztetxe. Per alguna gent, tenir el Gaztetxe era el fi en sí mateix mentre, per a d'altres, no era més que l'instrument per continuar lluitant. A aquesta polèmica, hi hauríem d'afegir les discussions de posicions polítiques; finalment, totes aquestes diferències van desembocar en l'abandonament del projecte per part de 30 persones

Noves generacions, assentament, expansió i legitimació (1994-2000)

Al final de l'etapa anterior i al començament d'aquesta nova etapa, el Gaztetxe comença a experimentar canvis molt importants, tant interns com externs. En l'àmbit intern, veiem com alguns militants que havien marxat anys enrera tornen al local amb moltes ganes de treballar i de compartir experiències amb tota aquesta gent de les noves fornades que comença a participar a la Gazte Asanblada i al Gaztetxe. Es creen noves dinàmiques de treball i es posa més èmfasi en sectors com el de la solidaritat amb els presos/es. Pel que fa al nombre de grups que utilitzen el local, també s'observa un creixement significatiu.

Pel que fa a l'àmbit extern, l'ajuntament pretén enderrocar el Gaztetxe per a construir un aparcament al seu lloc. Això serà l'inici d'un període de conversacions constants amb l'ajuntament

L'ajuntament va oferir la reubicació del Gaztetxe en un altre lloc, però, després de llargues negociacions, es va decidir mantenir-lo al seu indret actual. Aquest va ser un tema d'importància vital per la gent del Gaztetxe, ja que consideraven que un dels grans avantatges del local era, precisament, la seva excel·lent ubicació a la ciutat i la seva identificació i perfecta immersió en la vida del Casc Antic.

⁶³ Estem parlant del govern de J.A. Cuerda. Un alcalde nacionalista molt popular que va governar Gasteiz des de les files de diferents partits (PNV, EA, PNV) i amb diferents partits coalitzats (PSE, EA, UA).

⁶⁴ Podríem pensar que, a priori, un Gaztetxe es defineix per la pluralitat de posicions entre els joves. Ara bé, el fet de tenir una inquietud transformadora o revolucionària compartida contra el sistema pot no ser suficient a l'hora de col·laborar estretament, i més en una societat com la basca, que està molt mediatitzada pel poder dels partits polítics.

Durant aquestes conversacions, els membres del Gaztetxe van aprofitar l'ocasió per fer d'altres reclamacions a l'ajuntament. Així doncs, una reivindicació que va esdevenir bandera era la petició d'accés a l'aigua corrent. El Gaztetxe no tenia aigua corrent i, fins llavors, obtenia l'aigua tot omplint un barril amb una mànega que connectaven a la font d'una plaça propera. A causa d'aquesta mancança, al Gaztetxe no hi havia lavabos, fet que, quan hi havia concerts, provocava que la gent hagués de 'pixar' al carrer. Finalment, després de plantejar una campanya molt dura de reivindicació a tota Gasteiz sota el lema "ura ala guda" (aigua o guerra), l'ajuntament va accedir a facilitar-los l'aigua corrent⁶⁵. Gràcies a això, el Gaztetxe va poder tenir lavabos, entre altres coses.

La veritat és que s'acabava d'obrir una via de comunicació amb l'ajuntament i això significava el reconeixement del Gaztetxe i, fins i tot, d'una certa legitimació. Ara bé, cal destacar que l'ajuntament obre aquest canal de comunicació d'una manera constant arrel d'haver-se fet propietari de l'edifici.

Les conversacions que es tenien, parlaven de la possibilitat que l'ajuntament els pagués una porta nova per l'edifici o de les mesures de seguretat que haurien de tenir al local. Propostes que la gent del Gaztetxe recollia, ja que -com ens han remarcat diversos membres- el principal interessat que es complissin les normes de seguretat és el propi Gaztetxe. Així, des del nombre d'extintors fins a les normatives d'horari, totes les mesures que es considerin importants seran respectades pel Gaztetxe.

Taula 1

Quadre d'activitats al Gaztetxe de Gasteiz (1996-2000)

Any	1996	1997	1998	1999	2000
Xerrades	8	6	12	10	15
Concerts	48	60	52	56	54
Tallers	5	5	7	9	10
Teatres	10	12	10	15	13
Cursets	-	-	2	2	6
Titelles	3	2	4	1	5
Festes de col·lectius	17	20	28	30	35
Projecció de vídeos	12	10	24	30	36

Font: Taula i dades del propi Gaztetxe de Gasteiz, aparegudes al Dossier del juny de 2001

De totes maneres, el Gaztetxe sempre ha tingut molt clar el rebuig a tot tipus d'ajuda econòmica institucional. Després de tantes proposicions per rebre diners diners⁶⁶, mai n'ha acceptat cap perquè, segons ells/es, volen dur a terme

⁶⁵ Després de l'acord, pocs dies més tard, l'ajuntament va enviar una persona perquè facilités l'accés a l'aigua corrent.

⁶⁶ L'ajuntament va anar més enllà i va arribar a proposar-los la cessió de la propietat del Gaztetxe amb la

un projecte autogestionari que garanteixi l'autonomia i la independència del Gaztetxe.

A resultes de les negociacions i de la incorporació de les noves generacions, es pot dir que el Gaztetxe no ha parat de millorar les seves infraestructures⁶⁷. Des del 1997, es van posar a treballar seriosament en la rehabilitació de tot l'edifici i, actualment, només els queda una gran obra per fer: la cuina. La intenció és que, de la mateixa manera que tenen bar, puguin tenir un menjador amb preus populars. A tot això, també hi hauríem d'afegir tot el que el Gaztetxe ha anat oferint any rere any (veure la taula 1).

El nou govern municipal del PP i el futur del Gaztetxe (2001-?)

El 1999, el Partit Popular, mitjançant el pacte amb el PSOE, arriba a l'ajuntament. Aquest resultat comportarà un canvi radical en les relacions del consistori amb el Gaztetxe, de fet, les relacions deixen d'existir. És més, l'any 2001, es filtra a la premsa el 'Plan Especial de Rehabilitación Integral del Casco Viejo', desenvolupat per l'ajuntament, al punt 42 del qual es contempla l'enderrocament del Gaztetxe per tal de construir-hi una torre mirador. A més, es proposen una gran quantitat de canvis que transformarien la pròpia estructura del barri i dels seus habitants; i tot això amb la intenció de crear una zona d'esbarjo i d'atracció pel turisme.

Si bé el Pla encara no s'ha presentat oficialment (i tampoc no s'ha aprovat). El Gaztetxe ha aprofitat aquesta EOP per mobilitzar més i per arribar a més gent. En aquest sentit, ha realitzat jornades de portes obertes, ha editat un dossier sobre el Gaztetxe (juny de 2001) per anar difonent les seves activitats, alguns grups de jubilats del barri han vivitat el Gaztetxe, etc. La intenció és fer veure que el local és de tots i totes i que qualsevol persona el pot utilitzar. També han continuat duent a terme les activitats més comunes, com la setmana de la literatura, on hi van assistir diversos escriptors de molta talla com Bernardo Atxaga.

RENDIMENTS

Rendiments operatius i substantius⁶⁸

Quan el PNV governava a l'ajuntament, es varen desenvolupar diversos contactes i negociacions que, en una dimensió conceptual, van crear un espai de negociació permanent amb l'ajuntament. Aquests espais formals de negociació van generar resultats i, també, desavinences però, en qualsevol cas, l'important era l'obertura d'un procediment. Així doncs, els rendiments substantius han estat força satisfactoris. L'ajuntament s'ha fet enrere en

condició que designessin un/a president/a, un/a tresorer/a i un/a secretari/a. Proposta que, en sintonia amb la filosofia del Gaztetxe, va ser rebutjada.

⁶⁷ Parlem de canvis de finestres, parets, vidres, un teulat nou, nous terres de fusta, creació d'una terrassa, creació d'una biblioteca, accés a Internet, creació d'una pàgina web i un llarguíssim etcètera.

⁶⁸ Aquí no tractarem els rendiments respecte la política de la vivenda ja que, durant tot aquests anys, no ha estat aquest el tema impulsor del Gaztetxe, ni ha estat un dels seus principals àmbits de treball. Per tant, no hi pot haver rendiment sobre un *issue* sobre el qual no s'ha treballat; és per això que ens centrem més al voltant del que s'ha aconseguit en l'àmbit de la legitimació i de les necessitats del Centre Social.

algunes decisions després d'establir negociacions amb al Gaztetxe i, en general, podem dir que la xarxa de polítiques públiques ha estat força flexible i oberta en relació al Gaztetxe. Des d'una dimensió operativa, fins i tot podem veure que s'han aconseguit canalitzacions, aigua corrent, etc. Partint de la protesta es generava l'obertura de negociacions, que tenien uns resultats d'aplicació molt ràpida.

Rendiments simbòlics

- A nivell intern i extern, s'ha assolit la consolidació, l'articulació i la generació de xarxes amb altres moviments socials sobre l'estratègia de l'ocupació i sobre molts altres temes. Especialment, cal fer esment del tema de les mancances en l'àmbit de la vivenda i de l'especulació, estratègia que han impulsat durant el darrer any.

- El discurs de l'okupació i la imatge del Gaztetxe ha anat millorant sense parar entre el veïnat, els joves de la ciutat i els mitjans de comunicació gràcies a la feina constant de la casa okupada. Ha guanyat molt prestigi i legitimitat, és per això que s'ha convertit en un agent del tot reconegut en la majoria d'àmbits i organitzacions de Gasteiz.

Per últim, hauríem de destacar que són molts els grups musicals, teatrals, intel·lectuals, escriptors/es i organitzacions socials i polítiques les que han ajudat a difondre un discurs legitimador cap al Gaztetxe a través de la utilització de les seves instal·lacions per fer actuacions, xerrades, assajos, festes i d'altres activitats.

CAS 5: ELS GAZTETXES A BILBAO. CAMINS DIFERENTS I LLUITES COMUNES.

Bilbao és la gran ciutat de la Comunitat Autònoma del País Basc, a la seva àrea metropolitana s'hi concentra un 40% de la població de les províncies basques. És per això que sempre ha estat l'avantguarda de tot tipus de moviments juvenils i reivindicatius. I, per descomptat, no podia deixar de ser-ho en el tema de l'okupació; durant molts anys, el Gaztetxe de Bilbao va ser el símbol de tot un moviment que s'estenia per tota Euskal Herria a la dècada dels 80.

Així doncs, tant l'indret de l'okupació com el seu desallotjament es van convertir en mífics. Tot el que es va fer i tot el que va suposar, per bé o per mal, avui dia és referència per a tot el moviment de Gaztetxes d'Euskal Herria. Ara bé, quan es va desallotjar el Gaztetxe de Bilbao, l'únic que va quedar del moviment va ser precisament això, el mite. Un mite que potser ha enfosquit experiències posteriors, tot cedint el protagonisme a d'altres Gaztetxes com el de Vitòria-Gasteiz i Pamplona-Iruña. Però, tot i que és cert que hi ha un abans i un després del desallotjament, també és veritat que, a Bilbao, un sector de la joventut va continuar treballant per guanyar "espais alliberats".

En conseqüència, avui, a Bilbao, trobem tres Gaztetxes i uns locals de l'Ajuntament que s'utilitzen de forma autònoma. Tots ells estan ubicats a diferents barris de la ciutat i això és el que fa que no hi hagi una referencialitat per part de cap d'ells i, també, que no tinguin prou eco més enllà dels barris respectius.

CRONOLOGIA I ESDEVENIMENTS

Com a bandera de l'okupació, el Gaztetxe de Bilbao (fins el 1992)

Són els anys en què okupen l'antiga seu de la borsa de Bilbao (12-IV-1986); neix l'emblemàtic Gaztetxe de Bilbo. Va ser representatiu per moltes raons, pel fet d'estar situat a ple centre de la ciutat (al Casc Antic), pel fet d'estar ubicat a l'antiga seu de la Borsa, pel gran nombre de persones que movia i, sobretot, perquè va ser el primer punt de referència important per la joventut alternativa en una capital basca. Després d'aquesta okupació, vindrien les d'altres capitals com Vitòria o Pamplona.

Després d'un gran moviment, durant els primers anys, el Gaztetxe es va anar assentant cap a finals dels 90 i va passar a ser un punt de referència important pels circuits musicals alternatius. La seva fama traspasa l'àmbit basc i arriba a la resta de l'Estat. Poc a poc, el Gaztetxe va rebent més reconeixements; un d'ells és el que es produeix quan l'Ajuntament, amb en Gorordo (PNV) com a alcalde, l'Ajuntament fa unes obres per condicionar la casa okupada.

A principis dels 90, la Gazte Asanblada de Deusto comença a dialogar amb l'Ajuntament per aconseguir un local; mentre hi ha en J.M. Gorordo, les relacions són fluïdes i, per tant, s'arriba a un acord segons el qual l'Ajuntament es compromet a arreglar un local per la Gazte Asanblada.

Però com ja vam veure a l'estudi de cas relatiu a l'antimilitarisme a Bilbao, quan l'alcalde Gorordo ha d'abandonar l'alcaldia i el PNV hi col·loca l'Ortuondo, es produeix un canvi qualitatiu molt important en les posicions del consistori. Gorordo representava la figura d'un alcalde populista, de l'estil de l'alcalde Cuerda de Vitòria, que ofería la imatge d'un Ajuntament més obert a les propostes de la ciutadania i a la seva intervenció en les polítiques municipals. Així, mentre ell va ser l'alcalde, els moviments socials com el de l'antimilitarisme o el de l'okupació van tenir un Ajuntament poc repressiu, dialogant i, de vegades, fins i tot col·laborador. Però, amb l'ajustament de comptes intern del PNV, que retira en Gorordo de la política i fa entrar el nou alcalde Ortuondo, la cosa canviarà molt.

L'Ajuntament que ha representat Josu Ortuondo des de principis dels 90 s'ha mostrat molt més tancat a les iniciatives ciutadanes i de moviments socials, cosa que ha tingut la seva repercussió sobre els Gaztetxes i el moviment juvenil. El nou alcalde s'oblidarà dels compromisos del seu antecessor i, per exemple, no entregarà el local que s'havia promès a la Gazte Asanblada de Deusto. Com a resposta, els/les joves d'aquest barri bilbaí van okupar un local que van anomenar Deustuko Gazte Lokala.

El PNV⁶⁹ havia començat una campanya informativa d'intoxicació contra els Gaztetxes que hi havia als pobles que ells governaven i que, en molts casos, es va traduir en desallotjaments. El Gaztetxe de Bilbao no va ser pas l'excepció, i menys si tenim en compte la seva simbologia. El novembre del 1992, les policies nacional, autonòmica i municipal s'ajunten per desallotjar el Gaztetxe. Després d'una dura batalla i desenes de mobilitzacions, el local -que anys enrere havia estat condicionat i arreglat per l'Ajuntament- va ser desallotjat. En un primer moment, es pot pensar que les mobilitzacions de milers de persones, les aturades als instituts, etc... no van servir per res.

La veritat és que, a l'Ajuntament, la jugada no li va acabar de sortir del tot bé. Una prova d'això és que hi va haver gent jove que va entrar en contacte amb la gent del Gaztetxe, va conèixer el moviment i va enfortir la mobilització contra el desallotjament, que va ser molt forta. Es va crear un mite que encara dura. Un mite que encara és perseguit judicialment, fa un parell d'anys, als jutjats es continuaven posant multes pel que va passar fins el 1992 i encara hi ha gent que es mobilitza en defensa dels encausats, es posen les noves samarretes d'un Gaztetxe que ja no existeix....

Van arribant les noves generacions i els nous Gaztetxes (1993-2001)

La repressió contra els gaztetxes produeix un efecte contradictori, les noves generacions de joves es mobilitzen per defensar-los i s'introdueixen en la

⁶⁹ Un cop desallotjat, amb el material que treien dels Gaztetxes acostumaven a fer periodisme groc, tot buscant explicacions d'allò més fantasioses.

cultura del Gaztetxe. És en aquest moment que comença una nova onada d'okupacions a Bilbao i els seus voltants: Barakaldo, Santutxu, Errekalde, Portugalete, Irala...

Al barri bilbaí d'Irala, s'okupa el "Chalet Yedra". L'Ajuntament vol aixafar el projecte de Gaztetxe que es comença a gestionar, però l'experiència del desallotjament del Gaztetxe de Bilbo l'obliga a ser prudent i a negociar amb els joves si vol evitar incidents. Després de les negociacions, s'arriba a l'acord que el xalet s'enderrocarà, però l'Ajuntament es compromet a dirigir una partida de 40 milions per reconstruir-lo i cedir-lo a la joventut. Mentre no arribava aquesta reconstrucció, la Gazte Asanblada d'Irala va arribar a un altre acord amb l'Ajuntament, a través del qual se li cedien uns locals de l'Ajuntament que estaven al costat del Centre Cívic del barri. Han passat els anys i el xalet encara no s'ha reconstruït, els joves continuen utilitzant els locals de l'Ajuntament. Aquests locals són gestionats de forma autònoma i autogestionària, amb la diferència que no són okupats i que la propietat és municipal.

Pel que fa als Gaztetxes de Santutxu i Errekalde, també es van okupar a mitjans dels 90 i van ser desallotjats i enderrocats el juny del 1996. Per fer-ho, l'Ajuntament va anar molt amb compte per evitar protestes i escàndols. En el cas de Santutxu no els va resultar gens difícil perquè el col·lectiu que hi havia al darrera no era gens perillós, ja que no tenia un projecte molt definit i un compromís ferm. El cas d'Errekalde va ser diferent, per enderrocar-lo van haver d'esperar un dia a les set del matí perquè no hi hagués ningú.

Malgrat tot, a Errekalde van continuar okupant fins a finals dels 90 i van aconseguir el Gaztetxe Kukutza d'avui dia. Durant aquesta època, a Santutxu, també es tomaren a okupar locals i es crearà el Sorgintxulo Gaztetxea (a continuació explicarem les dues experiències). Resumint, aquests dos, més el Gazte lokala, són els Gaztetxes que hi ha actualment a Bilbao. També hi hauríem d'afegir l'experiència dels locals autogestionats d'Irala.

ACTORS I DISCURSOS

La Gazte Asanblada i el Gazte Lokala del barri de Deusto

El Gazte Lokala és el Gaztetxe més antic de l'escena bilbaína i el que sembla ocupar una posició més ferma en la vida del barri. S'ha forjat un cert prestigi i és ben conegut en diversos cercles. De totes maneres, les seves petites dimensions, la història, un xic més oficialista, i l'absència de lluites que el mitifiquin fan que sigui un local que no té la repercussió i l'eco que han tingut d'altres experiències; per tant, mentre hi ha altres Gaztetxes a Bilbao, el seu paper se circumscriu gairebé exclusivament al barri. Això sí, quan el Gazte Lokala s'ha quedat en solitari, ha estat una referència més important a Bilbao.

El 1989 neix la Gazte Asanblada de Deusto⁷⁰, que aviat veurà la necessitat de

⁷⁰ El significat de Gazte Asanblada és el d'Assemblea de joves; aquestes són molt comunes als barris i

dotar-se d'un local. Així doncs, es posen en contacte amb l'Ajuntament de Bilbao i, després de diverses reunions, se'ls promet que els arreglaran un local per la Gazte Asanblada. Però, quan les obres estaven a punt de finalitzar-se, el PNV va canviar d'alcalde i també de perspectiva. Totes les negociacions anteriors van quedar en paper mullat. Com a resposta, la Gazte Asanblada decideix okupar un local el 21 de juny del 1991; el seu nom -enlloc de Gaztetxe- serà el de Gazte Lokala, per recordar, d'alguna manera, que el que es pretenia en un principi era això: un local per la joventut. Però, finalment, amb l'okupació del local es crea una dinàmica de Gaztetxe, que és com ha acabat funcionant.

El lokal es troba en una zona cèntrica del barri universitari de Deusto i, si bé l'espai és reduït, la Gazte Asanblada ha sabut treure-li partit i l'ha condicionat amb un escenari de concerts i teatre, una biblioteca; ha fet un jardí al davant del local i ha arreglat el teulat. L'espai és o ha estat utilitzat per a diferents curssets, com a menjador vegetarià, com a local per festes de diferents organismes del barri i de Bilbao, exposicions, xerrades, etc...

El seu funcionament és autogestionari i mai ha mostrat un especial interès de confrontació amb l'Ajuntament. Respon a un model de Centre Social que busca espais d'autoorganització i desenvolupament de diferents iniciatives.

El cas del Gaztetxe Sorgintxulo al barri de Santutxu

Fa poc més de dos anys, es van okupar uns locals adjacents a l'església que eren propietat d'aquesta institució. Aquests locals, que l'església havia fet servir per a projectar pel·lícules i ensenyar catecisme, ja portaven molt temps abandonats. Amb l'okupació d'aquests locals, a les assemblees van sorgir discussions sobre el model de casa okupada que s'adoptaria a Sorgintxulo, l'opció de formar un Gaztetxe no era l'única que es contemplava.

A les primeres assemblees, es podia trobar gent de diferents edats i condicions, és per això que acostumaven a ser molt concorregudes i participatives. En aquest primer moment, hi havia dues posicions diferenciades. Una opció, que era defensada bàsicament per gent jove, reivindicava Sorgintxulo com a Gaztetxe, és a dir, com un espai antisistema i alternatiu. L'altra posició apostava per legalitzar la situació de la casa okupada, fer les reformes necessàries de seguretat, crear una associació cultural, en definitiva, volien legalitzar el local i la seva gestió. La intenció d'aquesta gent era crear un espai alternatiu que fos legal per no tenir problemes amb la policia i, així, poder arribar, també, a d'altres sectors del barri que no hi estaven implicats. A més, volien destacar la manca d'infraestructures del tipus "*Las Casas de Cultura*" al barri; parlaven d'assignar-li un paper semblant, però amb la diferència que seria autogestionat pel barri i no per l'Ajuntament. Per la consecució d'aquest projecte, havien parlat amb els propietaris i deien que es podia acordar una compra simbòlica de l'espai okupat (per una pesseta).

Finalment, després de tantes discussions, es va adoptar la fórmula de

pobles d'Euskal Herria i, quan hi ha algun Gaztetxe, els joves normalment són els que s'encarreguen de gestionar-lo. L'organització, com indica el seu nom, és horitzontal i totalment oberta.

Gaztetxe, és a dir, de continuar en la illegalitat. Això va fer que força gent abandonés el projecte, sobretot la gent més gran. Però els problemes interns de Gaztetxe no s'acabaran aquí. És veritat que guanyen les persones partidàries de deixar de negociar amb l'església i altres institucions però, internament, la gent que es va quedar al Gaztetxe va haver d'enfrontar-se a la discussió més habitual en aquests locals: el Gaztetxe com a mitjà o com a fi?

Durant pràcticament un any i mig, conviuen les dues maneres treballar i d'entendre un Gaztetxe. Hi ha gent que el concep com un espai de lluita, d'altres com a espai d'esbargiment i hi ha qui l'utilitza per ambdues coses alhora. Generalment, però, la desorganització i –sobretot– la manca de coordinació entre els grups fa que mentre uns treballen tot preparant xerrades, concerts i projeccions de cinema, d'altres utilitzin el local com a zona de diversió no pas gaire alternativa. Pel que fa als contactes amb les institucions, podem dir que no n'hi ha i que les institucions fan la vista grossa.

Finalment, la situació s'agreuja quan es veu que hi ha gent que ha dut un televisor al Gaztetxe i que l'únic que fa és mirar-lo, fer tripijocs i muntar les seves festetes privades sense treballar gens en les tasques organitzatives de neteja i altres feines. Després de llargues discussions, aquestes persones acaben marxant del Gaztetxe i s'adopta el model de Centre Social reivindicatiu dels Gazttxes. Aquest nou impuls alternatiu i de compromís prové dels membres més joves (18-20 anys), que s'encarreguen de gestionar l'espai okupat.

Durant tots aquests mesos de feina han condicionat i, poc a poc, han tirat endavant el Gaztetxe: sala d'ordinadors, sala de teatre, sala per fer cursets, dos tallers, biblioteca, bar-ludoteca, cinema, etc. Amb tot, encara hi ha problemes a causa de la seva joventut i per la poca gent que s'hi ha quedat; així doncs, els esforços es dirigeixen a les tasques internes gairebé sense coordinació i treball comú amb altres Gazttxes, com el de Bilbao o Bizkaia.

A més, la incomunicació amb les institucions i els propietaris sembla que no els està ajudant gaire ja que, últimament, estan patint l'assetjament de l'Ajuntament. Van haver de deixar de fer concerts; els han posat diverses multes; els han deixat sense aigua corrent; els han fet inspeccions de seguretat; els mitjans de comunicació han llençat la notícia de la possible construcció d'una residència d'avis al lloc del Gaztetxe...

Tots aquests canvis sembla que estan motivats per la pressió que van començar a exercir els veïns/es que són propietaris del local (l'església). Hi ha hagut queixes pels concerts que han fet aparèixer la policia municipal. Aquesta situació va fer que l'horari d'acabar els concerts es fixés a les 10 de la nit; malgrat tot, van continuar imposant multes i els del Gaztetxe van decidir deixar de fer concerts. Amb el tema de l'aigua, l'església es va encarregar de treure'ls-la i sembla que està disposada a posar-los les coses molt difícils.

El cas del Gaztetxe Kukutza al barri d'Errekalde

Actualment, és el Gaztetxe més dinàmic i de referència a Bilbao. Disposa de

molts metres quadrats i aporta un model diferent, en part, del model més comú a Euskal Herria. Per les seves dimensions, es concep més com a Centre Social a l'estil italià que no pas com el típic Gaztetxe d'Euskadi, de dimensions més aviat petites i centrat en les activitats musicals. En canvi, a Kukutza, hi viu gent i hi ha una gran capacitat organitzativa per desenvolupar diferents activitats; és un Gaztetxe que mou molta gent i té molta vida.

El col·lectiu Kukutza es forma el juny del 1996 quan un grup de joves dels barris bilbaïns d'Errekalde, Basurto, Indautxu i Zorrotza okupen una fàbrica al carrer Kukutza d'Errekalde. Aquest Gaztetxe serà desallotjat i enderrocat per sorpresa dos mesos després, just quan faltaven dos dies pel començament de les festes del barri, a una hora en què no hi havia ningú: dos quarts de vuit del matí.

Dos anys més tard, el maig del 1998, tornen a okupar una fàbrica que estava abandonada de feia deu anys i que havia estat denunciada més d'una vegada pels veïns/es per la seva insalubritat. Just després d'okupar-la, els/les joves van informar els veïns/es del barri de l'acció que havien dut a terme i de les seves intencions als portals de les cases i a través d'una assemblea. D'entre les accions més innovadores hi havia la posada en marxa d'un menjador vegetarià. Una de les tàctiques que faran servir per evitar que els desallotgin serà dormir al Gaztetxe, tot organitzant torns entre diferent gent de col·lectius, barris i pobles del voltant. D'aquesta manera, aconseguen contactar amb altres persones, intercanviar idees, difondre la història i l'experiència a altres llocs i implicar més gent.

Passen les festes del barri (principis de juliol) i, justament després del tancament del diari *Egin*, l'Ertzntza desallotja el Gaztetxe. La tàctica estava pensada: els mitjans de comunicació tenien els ulls posats en el tancament d'*Egin*, en aquest moment, molts col·lectius van començar a treballar i a mobilitzar-se en defensa del diari i, per tant, la repercussió del desallotjament va ser molt menor, va quedar com un assumpte de barri. L'Ertzantza va pren els teulats de les fàbriques que rodegen el Gaztetxe Kukutza, arriben 8 furgonetes, 8 persones s'encadenen al teulat; s'inicia una concentració permanent davant del Gaztetxe per tal d'explicar als veïns/es el que està passant i, finalment, els deixen treure tot el material que tenen⁷¹ dins el local. El resultat van ser: quatre detinguts que van haver de pagar multes i dotze encausats per usurpació⁷².

Després del desallotjament, es fa una acampada a la plaça del barri (mitjans de juliol) per mostrar al veïnat que no tenen on anar i que els han tret de l'espai que okupaven. Després de 15 dies de reflexions diàries a la plaça, decideixen okupar una altra fàbrica, el 5 d'agost, i crear el Kukutza III. La fàbrica feia anys que estava abandonada, després que s'hi fes una operació antidroga, a més - durant aquests anys- s'havia convertit en un indret okupat per heroinòmans que tenien la zona feta un desastre. Així doncs, el primer que van fer va ser adequar l'espai, netejar les puces... Igual que en l'experiència anterior, es va

⁷¹ Cal destacar que aquests okupes no van utilitzar la violència en cap moment i es van limitar a encadenar-se o concentrar-se.

⁷² Actualment, el tema està congelat, però pot ser reprès pels jutjats en qualsevol moment.

considerar important que hi hagués gent que s'hi quedés a dormir. Van aprofitar les vivendes de la fàbrica per habilitar un espai on pogués viure alguna gent del Gaztetxe.

El resultat d'aquest anys de condicionament del lloc, que encara continuen, és el següent:

- Una subplanta on hi ha un local per assajar i, en general, una zona per fer festes de música. Hi acostumen a assajar 6 o 7 grups, que gestionen el seu propi lloc.

- A la Planta zero hi ha una saleta (on vam fer l'entrevista), sales per reunions i per treballar el tema de la rehabilitació de l'edifici, pancartes...

- 1er pis: és on hi ha la barra del bar, l'escenari i la teteria. La teteria funciona els divendres, és una zona per estar tranquil·la, on tu entres, et fas el te, fregues el que has embrutat i deixes els diners (no hi ha ningú servint ni controlant).

- 2on pis: és on s'ubica la cooperativa del menjador, la sala d'ordinadors i l'oficina. El menjador és de cuina vegetariana i ofereix menjar a preus populars els divendres i els dissabtes al migdia; també ofereix sopars a col·lectius i particulars, per encàrrec. La relació amb el client també és especial, cadascú s'ha de responsabilitzar de recollir i fregar els seus coberts.

- 3er pis: hi ha els locals d'assaig de la Companyia de Teatre Txusma, d'un altre artista i un taller de gomaescuma i de serigrafia. La Companyia de Teatre no tenia lloc per assajar i el Gaztetxe li va oferir un espai, on han habilitat un lloc per assajar, un altre per la roba, una oficina, etc. A canvi, la gent del teatre aporta programes de teatre especials al Gaztetxe.

- 4rt pis: el rocòdrom i el gimnàs Un grup de joves es va acostar al Gaztetxe i va preguntar si hi havia lloc per fer un rocòdrom; el Gaztetxe disposava de lloc, així doncs, s'hi van posar i ara també formen part de l'assemblea del Gaztetxe.

- Sobre la teulada de la fàbrica, hi ha una casa construïda on viuen algunes persones de la Gazte Asanblada. A més, des d'aquest Gaztetxe s'està impulsant l'okupació de vivendes buides del barri com a alternativa al problema de la vivenda⁷³.

Tots els projectes han sorgit de l'assemblea, però n'hi ha que s'han mantingut sota la gestió de l'assemblea i d'altres que han adquirit autonomia. Per exemple, quan es va començar a posar en marxa el menjador va ser per respondre a una necessitat, però també era una manera de relacionar-se amb altra gent de fora la Gazte Asanblada; era una manera de mostrar el Gaztetxe, de donar-lo a conèixer i de fer que la gent s'identifiqués amb ell. En definitiva, s'aconseguia ampliar el teixit social de Kukutza. Però, a mesura que el projecte anava creixent, la feina augmentava i, per això, van decidir donar autonomia al projecte i crear la cooperativa.

Pel que fa a les diferents relacions amb l'ajuntament, els veïns/es i les forces de seguretat, sembla ser que amb l'Ajuntament les relacions són nul·les, ja que aquest no veu amb bons ulls els grups autogestionaris. A més, okupen un local molt gran ubicat en un terreny edificable, cosa que explicaria l'actitud

⁷³ Ja hi ha gent que ha anat okupant cases per utilitzar exclusivament com a vivenda.

repressiva de les forces de seguretat davant qualsevol de les iniciatives que el Gaztetxe fa arribar al carrer.

Si ens centrem en les relacions del Gaztetxe amb els veïns/es, cal destacar la cura especial que té la gent del Kukutza. Ells/es parteixen de la idea que una de les principals raons que expliquen que encara siguin allà és que els veïns/es no han mostrat cap mena de preocupació pel fet que hi hagi el Gaztetxe. És per això que cada vegada procuren molestar menys, "així estarem totes més contentes", deia l'entrevistada.

Amb aquesta idea, els concerts només es fan els divendres i dissabtes i l'horari màxim d'acabament està establert a les 00:30. A més, només en fan un cop al mes; uns dies abans, mitjançant cartells, avisen els veïns/es del dia del concert, l'horari, el motiu del concert i altres detalls (es demana perdó per les molèsties...).

Tota aquesta cura en el tracte amb el veïnat, la consideren necessària perquè una de les maneres d'aconseguir un teixit social més sòlid és la d'intentar tenir els veïns/es al teu costat⁷⁴. Així, quan van a comprar, ho fan al petit comerç del barri, fan amics al bar on prenen el cafè, tenen confiança amb la fornera del forn on compren el pa i, fins i tot, se'n van de vacances amb la de la ferreteria. Una altra manera és la implicació amb els problemes del barri i el compromís en l'intent de trobar solucions. Un exemple seria el de l'autopista que passa per sobre el cap dels habitants del barri o el futur projecte de construcció d'una incineradora prop d'Errekalde.

La coordinadora KGB

A Bilbao hi ha una Xarxa d'Acció Col·lectiva Crítica al voltant dels Gaztetzes i les assemblees de joves. És la Coordinadora de Gaztetzes i Gazte Asanbladas de Bilbao (KGB), que s'ha arribat a estendre a tot l'àmbit de Bizkaia però, actualment, se circumscriu únicament a Bilbao. De la mateixa manera, a d'altres comarques també trobem coordinadores que fan tasques semblants. Dins l'àmbit provincial, en canvi, darrerament no es fa gaire més cosa que alguna reunió, però sense una coordinació permanent.

La labor que es du a terme no és molt extensa perquè cada Gaztetxe representa un món i una experiència singular. Així doncs, per una banda, la Coordinadora té un caràcter més aviat antirepressiu i, per l'altra, de denúncia de la manca de vivenda i l'especulació que hi ha al voltant del negoci immobiliari. Tot i així, com que no manté cap mena de relació amb les institucions, les seves funcions són, bàsicament, la reivindicació dels seus drets a les festes i altres esdeveniments.

En conseqüència, van decidir treballar dins les Plataformes Contra l'Exclusió Social que hi ha a cada barri. Aquestes Plataformes tenen un discurs més integral i parlen del dret al salari social i a una vivenda digna. Les relacions que mantenen amb altres agents socials són més riques i, per tant, tenen més

⁷⁴ L'entrevistada ens comentava: "no volem que, si algun dia ens desallotgen, els veïns/es surtin a aplaudir la policia".

potencialitat que la KGB; així doncs, la Coordinadora de Gaztetxes es dedica gairebé exclusivament a l'intercanvi de punts de vista entre Gaztetxes i funciona com a xarxa de solidaritat davant un eventual desallotjament.

L'Ajuntament

Pel que fa a les postures que ha mantingut l'Ajuntament, podem distingir tres fases. La primera és la de l'alcaldia de Gorordo, que va donar un caràcter més obert a l'Ajuntament davant les demandes socials. La segona fase comença a principis dels 90 amb l'alcalde Ortuondo i es caracteritza pel rebuig explícit als Gaztetxes i per una política de repressió activa que acaba amb el desallotjament del Gaztetxe de Bilbo.

D'ençà del desallotjament -tan sonat- del Gaztetxe i de la gran resposta social que va provocar aquesta acció, la tàctica de l'Ajuntament canvia i intenta apartar la joventut de la influència dels Gaztetxes. Amb aquest objectiu, impulsa projectes com els del Bilbo Rock a La Merced. Però, amb tot, continuarà intentant dur a terme desallotjaments, això sí, de la manera més discreta possible, sense cridar gaire l'atenció i, fins i tot, negaociant-los (és el cas d'Irala). Des de l'Ajuntament, s'entén que una major repressió l'únic que provoca és una mobilització més gran i més adhesions als Gaztetxes.

En definitiva, s'intenta anul·lar el protagonisme dels Gaztetxes per la via dels fets i amb una repressió de baixa intensitat, és a dir, silenciament-los, a no ser que els tanquin. En aquest sentit, el candidat a l'alcaldia a les últimes eleccions municipals i l'actual alcalde Azkuna va remarcar que els centres autogestionaris no tenien lloc a Bilbao i que ell s'encarregaria que a cada barri hi hagués els Centres Cívics i Gazte Lekus que calguessin.

CONCLUSIONS

Rendiments operatius i substantius

Quan Gorordo va governar l'Ajuntament, es van desenvolupar diversos contactes i negociacions que, en una dimensió conceptual, van crear un espai de negociació amb l'Ajuntament. Aquests espais formals de negociació van generar resultats que, en alguns casos, no van arribar a materialitzar-se perquè Gorordo va deixar l'alcaldia, no obstant, n'hi va haver que es van arribar a concretar. Però, en qualsevol cas, el més important era que s'obria un procediment. Així doncs, els rendiments substantius van ser, en part, satisfactoris.

Amb l'arribada d'Ortuondo a l'alcaldia, la situació canvia; es trenquen tots els contactes i s'adopta una política molt repressiva. Després de l'impacte de la mobilització contra el desallotjament del Gaztetxe de Bilbao, però, l'Ajuntament ha de canviar la direcció de la seva postura i, sobretot, dels seus procediments. Podriem dir que, durant l'època de Gorordo, es buscava la manera d'acomodar els Gaztetxes dins el municipi i que, ara, Ortuondo i el PNV no intentaven pas acomodar-los sinó assimilar-los, tot fent-los desaparèixer. És per això que tornen a negociar de manera puntual, per realitzar els desallotjaments, tot i que

això implicava el reconeixement del Gaztetxe com a actor. És més, en una dimensió operativa, podem veure que s'han aconseguit locals per la Gazte Asanblada d'Irala, que seran autogestionats. I això no ha estat gràcies a la bona predisposició de l'Ajuntament sinó perquè s'ha considerat que era un mal menor; han preferit cedir la gestió de locals abans d'haver de "suportar" l'existència d'un Gaztetxe. Passa una cosa semblant amb l'experiència del Bilbo rock de La Merced, que l'Ajuntament posa en marxa com a alternativa musical als Gaztetxes.

No obstant, això no impedeix que qualifiquem la política actual entre l'Ajuntament i els Gaztetxes d'adversaris/enfrontament. Encara que, per interès explícit de l'Ajuntament, aquest enfrontament sigui de baixa intensitat.

Rendiments simbòlics

Temes que, com el de la vivenda, en un principi tenien menys importància han anat adquirint protagonisme, ja sigui com a justificació d'una okupació ja sigui com a alternativa davant la manca de vivenda. Així, des del Gaztetxe Kukutza s'ha impulsat l'okupació de vivendes com a alternativa. Aquest és un discurs que ha quallat dins la societat. En conseqüència, l'okupació i la imatge del Gaztetxe han anat millorant constantment entre els veïns/ es, joves de la ciutat i mitjans de comunicació gràcies a la feina dels diferents Gaztetxes (especialment al de Deusto i Errekalde). Les nombroses reflexions i discussions al voltant de l'estratègia de l'okupació, de la manca de vivenda i de l'especulació immobiliària han crescut constantment.

Materials utilitzats:

Diferents publicacions contrainformatives i premsa. Pel cas del Gazte Lokala de Deusto, també hem utilitzat la pàgina web de què disposen:
www.sindominio.net/dga.

Entrevistes realitzades:

Durant el juny del 2001, hem realitzat diverses visites als locals i als membres que els gestionen o utilitzen a Bilbao. Sempre ha estat amb una sola persona, tret del cas del Gaztetxe de Sorgintxulo, on ens vam reunir amb tres persones. Cal destacar, també, el cas de Kukutza perquè vam entrevistar una persona amb un perfil diferent al de la resta de gent entrevistada fins aleshores, era una jove que, a més de formar part de la Gazte Asanblada que gestiona el Gaztetxe, vivia al mateix Gaztetxe.

IV. L'ACCIÓ COLLECTIVA CRÍTICA ANTIRACISTA

IV. L'ACCIÓ COL·LECTIVA CRÍTICA ANTIRACISTA

A) Introducció.

La xarxa crítica antiracista és força heterogènia i diversa, sobretot pel que fa a les formes i les maneres que tenen d'organitzar-se els seus actors. De fet, aquesta diversitat és la que ha portat a la fragmentació de la xarxa en determinats moments. El seu grau d'inserció a l'esfera institucional i política varia en funció del nivell administratiu que estudiem. Mentre a l'àmbit local i autonòmic ha resultat més fàcil incidir en les actuacions públiques, a nivell estatal s'ha barrat l'accés i només hi ha hagut una EOP vertaderament favorable durant l'etapa en què es va dur a terme la reforma de la Llei d'Estrangeria del 1985. Una EOP que, per cert, es tornaria a tancar després de la majoria absoluta obtinguda per PP el 12 de març del 2000.

Pel que fa a la temporalització, podríem distingir tres grans etapes. Una primera etapa que va del 1989 al 1992, en què la xarxa es comença a configurar a mesura que van sorgint els primers moviments socials. La xarxa, però, té molt poca rellevància, ja que no hi ha gaire immigració ni atacs i/o actes racistes; ni la societat ni la classe política veuen la necessitat del moviment. No serà fins el 1992, després d'una manifestació multitudinària, que els dirigents i les administracions veuran la necessitat de tenir en compte la immigració a les seves agendes; tot i això, gairebé no es duran a terme polítiques públiques d'integració ja que la immigració encara no és un fenomen important, però sí que es faran moltes campanyes sobre la riquesa de la diversitat i el rebuig del racisme. La tercera etapa arrenca amb les primeres intencions manifestes de modificar la Llei d'Estrangeria i serà el moment en què la RACC estarà més a prop de l'esfera institucional i política. Es crearà una coalició promotora crítica que acabarà amb l'aprovació de la Llei 4/2000. Però, just després, es produirà l'efecte contrari, la EOP es tancarà i les protestes de la xarxa es radicalitzaran. Una bona mostra és la vaga de fam i el fet que, des de diversos sectors, es parli de la desobediència civil a la nova Llei d'Estrangeria. Amb tot, arrel dels darrers esdeveniments d'aquesta última etapa, en general, la xarxa ha trobat que la societat és més receptiva a l'hora d'escoltar el seu missatge, per bé que, dades recents tretes del CIS mostren que per la majoria de la societat la immigració es percep més aviat com un problema.

B) Antecedents

Ara fa quinze anys, la immigració era radicalment diferent a la que actualment s'estableix a l'Estat espanyol. Majoritàriament, es tractava d'immigrants joves procedents del Magrib que venien amb l'objectiu de treballar. Molta d'aquesta immigració utilitzava el territori espanyol de pas per arribar a Europa i trobar-se amb els seus familiars. L'any 1985, s'aprova la Llei d'Estrangeria amb els vots de tots els partits, tret de l'abstenció d'IU-IC. Era una legislació que tractava el fenomen migratori des d'una òptica policial i que no contemplava la possible integració dels estrangers extracomunitaris, tenint en compte la restricció de drets que suposava i el model de permisos, que generava una bossa molt gran d'irregularitat. Tot i que, durant aquesta època no podem parlar de xarxa crítica

antiracista, la veritat és que algunes organitzacions de defensa dels Drets Humans sol·liciten al Defensor del Poble que impugni la Llei mitjançant un recurs d'inconstitucionalitat que arribarà al Tribunal Constitucional. Aquest declararà la inconstitucionalitat d'alguns articles. Però, al marge d'aquesta modificació, no es produeix cap altra acció i, en realitat, durant aquesta primera època, no hi ha cap associació que marqui una alternativa a la política d'immigració ni a Catalunya ni a Euskadi. De fet, la modificació de la llei del 85 per part del TC no serà satisfactòria per la xarxa crítica que sorgirà més endavant, ja que l'oposició a aquesta primera llei serà l'eix comú en els discursos de tots els actors que integraran la xarxa.

C) Les etapes.

Primera etapa. Origen i Naixement. Del 1989 al 1992

Als ulls de la societat, sembla que la xarxa antiracista neixi sense ser percebuda com a necessària. De fet, la reacció inicial quan, el 1989, es funda SOS Racisme a Catalunya és la de qüestionar la seva creació perquè es considera que no hi ha racisme i que el que farà l'associació és, precisament, fomentar-lo. A Euskadi, l'associació de SOS Racisme neix el 1992 amb els mateixos fins que la seva homòloga catalana, tot i que l'afluència d'immigrants a Euskadi era molt menor que a la resta de l'Estat. El fet que hi hagués poca immigració i que, per tant, dins la població no s'apreciessin els efectes de la Llei d'Estrangeria, juntament amb la típica percepció del racisme clàssic (KKK, apartheid a Sudàfrica, nazisme, ...) portava a l'afirmació que no hi havia racisme ni a Catalunya ni a Euskadi. En conseqüència, era difícil fer arribar a la societat el discurs contra la Llei d'Estrangeria com a element que fomentava la discriminació. Però SOS Racisme es va crear per alertar de les possibilitats que hi havia que, en un futur, aquí es donés un racisme com el que hi havia arreu d'Europa i per denunciar el racisme institucional que suposava l'existència d'una legislació discriminatòria i que fomentava el racisme social, tot establint ciutadans de segona classe. Aquest és el discurs que, quinze anys més tard, ha fet seu la xarxa crítica antiracista per mostrar la seva oposició a l'última Llei d'Estrangeria (8/2000), caracteritzada per la duresa i la restricció de drets. Aquesta identificació de la llei a la discriminació constata un gran rendiment simbòlic.

A partir de la creació de SOS Racisme, podem afirmar que es comença a configurar la xarxa -fins llavors no hi havia cap associació específicament antiracista sinó diverses ONGs i organitzacions defensores dels Drets Humans-. En aquesta primera etapa, d'altres actors, no pròpiament antiracistes, entren en joc en el camp de la immigració, per bé que amb uns altres discursos i un altre tipus d'accions no tan polítiques i directes com les de SOS Racisme. Estem parlant de l'assistència jurídica i laboral (que ajuda els/les immigrants a aconseguir els permisos de residència i de treball) que ofereixen les seccions d'immigració dels diferents sindicats (UGT-AMIC, CCOO-CITE; etc) o de l'assistència social, d'alfabetització i també jurídica que ofereixen associacions cristianes com Càrites. La subvenció dels sindicats per poder dur a terme la seva tasca prové de fons europeus (programes Equal i Integra), finançament dels ajuntaments de les localitats on hi ha les oficines i fons dels propis

sindicats. Les diferents accions que duen a terme coincideixen en el seu rebuig frontal a la Llei del 85 perquè impedeix que es realitzi la integració dels/les immigrants a la societat receptora, un dels objectius pels quals ells estan lluitant. És en aquest sentit que es vol lluitar contra aquesta discriminació que provoca la desigualtat de drets fomentada per la pròpia legislació. De fet, aquests actors més "institucionalitzats" tenen un doble rol; per una banda actuen oferint serveis (i això fa que estiguin prop de les administracions i que, fins i tot, a vegades arribin a suplir algunes de les seves competències) i per l'altra, com que tenen molts coneixements sobre la immigració i un esperit crític, són autèntics actors que encamen un discurs alternatiu a la llei i a la política d'estrangeria, tot integrant la xarxa crítica antiracista.

També comencen a aparèixer les primeres associacions composades per immigrants. Hi predominen els immigrants de Guinea Equatorial, una antiga colònia espanyola, i els marroquins a causa de la proximitat geogràfica. En aquesta primera etapa, però, aquestes associacions no són molt significatives, ja que són més aviat poques i, sovint, estan integrades per una o dues persones, que exerceixen una funció d'oposició política al règim que els va obligar a exiliar-se del seu país d'origen. A més, aquestes associacions no tenen un discurs antiracista ni s'ocupen d'incidir en les polítiques públiques sinó que duen a terme tasques per facilitar la integració dels seus compatriotes i, algunes vegades, programes subvencionats per les administracions per la difusió de la seva cultura.

També durant aquesta primera etapa, a Catalunya es crea la *Plataforma Catalunya Solidària amb els Immigrants*, per treballar temes relacionats amb la immigració i que està integrada per més de 80 entitats, sindicats, entitats cristianes, moviments d'extrema esquerra (Revolta), associacions d'immigrants, SOS Racisme, etc. El discurs d'aquesta plataforma és sensiblement diferent al discurs que reclamava la derogació de la Llei d'Estrangeria i la igualtat de drets, pel seu rerafons paternalista i el caràcter més aviat assistencial, d'apel·lació al sentiment de solidaritat per la situació que pateixen els immigrants i no tant d'exigència de justícia. Aquesta divisió de discursos continua essent vigent i s'ha pogut veure plasmada durant els últims esdeveniments provocats per l'entrada en vigor de la modificació de la Llei d'Estrangeria, la 8/2000. A Euskadi, el 1991, també es crea una plataforma per lluitar a favor de la integració dels/les immigrants. És HA o una altra?

No obstant, en aquesta primera etapa dels inicis dels 90, la xarxa crítica és dèbil i està poc unida per la diferència d'interessos i objectius entre les entitats que hi treballen. Es comencen a observar els primers intents d'apoderar-se de la xarxa i, poc a poc, la unitat es trenca. Aquesta ha estat una dinàmica constant al llarg de la curta història de la xarxa, que sovint ha viscut ruptures o desacords causats per les estratègies i les accions i, fins i tot, per motius personals més que no pas de discurs. Tot i que la *Plataforma Catalunya Solidària amb els Immigrants* durà a terme algunes accions, s'acabarà dissolent per l'abandonament paulatí de les associacions adherides.

En aquesta primera fase, la immigració no ha entrat ni en l'agenda política ni en la mediàtica perquè no es considera un tema important. Malgrat tot, hi ha un

intent del PSOE, que busca el suport de SOS Racisme, per reformar la LOE i intenta cooptar un dels líders de SOS Racisme per legitimar la reforma. Aquesta associació s'hi nega i pateix una crisi interna perquè hi havia gent partidària d'establir una relació més forta amb els socialistes, tal com passava a França amb SOS Racisme i el PS. Al marge d'això, no s'establiran contactes importants de la xarxa amb l'esfera política.

Segona etapa. Racisme i campanyes de sensibilització. Del 1992 al 1996

La immigració augmenta (també augmenten les expulsions i el racisme), es diversifica i s'estabilitza; paral·lelament, sorgeixen noves associacions d'immigrants.

Població extracomunitària a Catalunya

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Nombre	65533	65990	60800	72291	76244	83296	106809	114264	124550
% sobre el total de la població	1,10	1,10	1	1,20	1,30	1,40	1,80	1,90	2
% sobre el total d'estrangers a Espanya	16,5	16,2	16,9	18,4	17,7	18,1	21,40	21,20	20,40
	0	0	0	0	0	0			

	1998	1999
Nombre	148803	183736
% sobre el total de la població	2,40	2,99
% sobre el total d'estrangers a Espanya	20,70	22,93

Font: Dirección General de la Policía.
Ministerio del Interior

De l'extingida *Plataforma Catalunya Solidària amb els Immigrants*, en un primer moment en sorgirà la FCIC (Federació de Col·lectius Immigrants a Catalunya). Ara bé, la representativitat de la FCIC dels col·lectius d'immigrants és qüestionable perquè hi ha poques entitats federades. L'any 1996, de l'entorn més radical de la FCIC, naixerà Papers per a Tothom com una plataforma on s'agrupen alguns actors del moviment com la FCIC la FAVB i algunes associacions d'immigrants (com l'equatoriana Portes Obertes). La seva forma assembleària (i sense personalitat jurídica) i oberta ha permès que hi anessin entrant i sortint diferents actors. Es crea arrel de la deportació de 108 immigrants en condicions infrahumanes. El seu discurs recull, sobretot, la

defensa dels 'sense papiers'; així, la visió global de les polítiques d'immigració queda en mans d'altres actors. La seva primera acció, l'estiu del 1996, serà la convocatòria d'una manifestació, convocada per tres federacions (FCIC, FAVB i la Federació Catalana d'ONGs) sota el lema Papiers per a Tothom; no s'hi van sumar els altres actors. El seu discurs és paternalista i apel·la a la solidaritat amb els immigrants; tant pel discurs com per la seva manera d'organitzar-se, se situa en una CACC diferent de la que conformen d'altres moviments com SOS Racisme, els sindicats majoritaris, Càrites, etc. No obstant, en alguns casos, s'afegirà a la xarxa per dur a terme protestes que els uneixin a tots, com són les manifestacions contra els actes racistes (com la concentració del juliol del 1999 a Barcelona contra els atacs racistes de Ca N'Anglada) o, últimament, els tancaments dels 'sense papiers' a les esglésies de Barcelona i d'altres poblacions. Al mateix temps, aquesta CACC formada pels sindicats majoritaris, Càrites i SOS Racisme tampoc ha anat sempre a la una; malgrat la seva afinitat, sempre hi ha hagut divergències. La Plataforma de Papiers per a Tothom anirà creant plataformes, on inclourà altres associacions per reivindicar fets puntuals, contínuament i, per tant, anirà creant noves CACC.

A Euskadi, durant aquesta segona etapa, diferents associacions i organitzacions que estan en contacte amb la immigració decidiran establir un espai de trobada per compartir les seves experiències en el camp de la immigració. Dins el context del procés extraordinari de regularització del 1991 i d'unes jornades sobre "Migracions i Conflictes" organitzades per Hegoa, es comencen a celebrar reunions a les seus de CITE (CCOO) i de Càrites i sorgeix la Coordinadora de Suport als Immigrants *Harresiak Apurtuz*, que pretén donar "veu i cara" als/les immigrants. La Coordinadora va ser presentada als mitjans de comunicació el 1995 (sense estar constituïda jurídicament) al Centre Cívic de "la Bolsa" a Bilbao, juntament amb un manifest de denúncia de la situació del barri de San Francisco, indret on habiten els grups més marginats de la ciutat –incloent-hi molts grups d'immigrants.

A més, són moltes les ONGs pel desenvolupament que es comencen a interessar pel fenomen de la immigració que, sovint, es relaciona amb la necessària cooperació amb el tercer món. De fet, a Catalunya hi ha un intent per dur a terme un projecte de col·laboració entre SOS Racisme, associacions d'immigrants i Cooperació per tractar el fenomen de la immigració des de diferents dimensions; l'intent va fracassar per la manca d'interès i no es va arribar a concretar res.

El febrer del 1992 marcarà un punt d'inflexió en la història de la xarxa. Aquesta vegada seran els propis esdeveniments que elevaran i mantindran el tema de la immigració a l'ordre del dia de les agendes polítiques. L'any va començar amb un tancament d'immigrants en una església de la Meridiana; a principis d'any, a Barcelona, SOS Racisme convoca una manifestació de rebuig al racisme, a la qual s'adhereix gairebé tothom (fins i tot el PP). La manifestació, en un context de poca mobilització ciutadana va ser tota una sorpresa i un èxit; van sortir al carrer prop de 50.000 persones. El lema de la manifestació era "Contra el racisme, la xenofòbia i la intolerància" i, a diferència d'altres manifestacions, no s'havia convocat com a protesta contra algun acte racista concret. La repercussió de l'acte va ser immediata, tant a nivell mediàtic com

institucional; ningú s'esperava un èxit així i els rendiments institucionals no es van fer esperar. L'endemà mateix, SOS Racisme va ser convocada a una reunió per separat amb l'Ajuntament de Barcelona i amb la Generalitat de Catalunya. En Jordi Pujol promet que parlarà seriosament del tema si guanya les eleccions.

A finals d'aquest mateix any, més de 50.000 persones van sortir pels carrers de Barcelona per protestar per l'assassinat de la dominicana Lucrecia i contra el racisme. La manifestació estava convocada per SOS Racisme sota el lema "Feixisme mai més" i s'hi van adherir moltes associacions, entitats, partits polítics, etc. Va ser l'única protesta important que es va fer a l'Estat espanyol. De fet, les manifestacions es convertiran en una constant, any rere any, però no seran tan importants com les del 1992, tret de la del febrer del 2000 contra els esdeveniments d'EL Ejido, que també va ser convocada per SOS Racisme.

Per altra banda, durant aquests anys, els moviments d'extrema dreta i els grups d'*skin-heads* neonazis creixen i les associacions antiracistes hauran de concentrar la seva feina en la denúncia de les agressions i discriminacions racistes i, al mateix temps, desenvolupar una tasca de sensibilització de la població dels efectes positius de la immigració. La Festa de la Diversitat, que SOS Racisme organitza cada any i on es dona cabuda a totes les associacions que integren la xarxa antiracista, és un exemple clar de la línia que exigeix la convivència pacífica i la igualtat de drets. Però, tot i que el racisme que es combat és el racisme violent i feixista que se'ns ensenya als mitjans de comunicació, els actors de la xarxa crítica no deixen de denunciar el racisme i la discriminació, més subtil, que provoca la legislació d'estrangeria. D'aquesta manera, trobem declaracions institucionals i de personatges polítics contra el racisme mentre es continuen aplicant polítiques discriminatòries. Així doncs, el rebuig a la Llei d'Estrangeria continua essent el discurs comú dins la xarxa crítica antiracista, tot i que hi ha actors que, a través de les seves estratègies i accions, tenen més present aquesta línia que d'altres.

En l'esfera de les polítiques públiques, també és important el Pla Interdepartamental per a la Immigració que crea la Generalitat el 28 de setembre de 1993 sota l'impuls del Departament de Benestar Social. Aquest Pla es basa en criteris de normalitat a l'hora d'establir les polítiques d'immigració (tot evitant la discriminació positiva) per tal de preveure els conflictes amb la població autòctona. El Pla es crea perquè la Generalitat, veient que la immigració havia passat a ser un fet estructural de la societat i no un fenomen concret, considera que és un tema que cal tractar seriosament. La Comissió Interdepartamental d'Immigració, que es crea el novembre d'aquest mateix any, serà l'encarregada de fer el seguiment del Pla i de proposar actuacions als diferents Departaments. Paral·lelament, el 13 de juliol, el Decret 176/94 crea el Consell Assessor de la Immigració, que pretén ser el fòrum de la societat civil. Malgrat tot, les seves funcions són limitades, ja que les seves proposicions i recomanacions no són vinculants sinó que tenen un caràcter consultiu i d'informació recíproca entre el Consell i el Comitè, òrgan executiu del Pla. La composició del Consell és de 32 membres. D'entre els actors de la societat civil, hi trobem Càrites, UGT-AMIC, CCOO-CITE, ACSAR, la Creu Roja, FCIC, l'Associació de Filipins/es, SOS Racisme, Sadaka i Salam,

ASOPXI, etc. A més, hi ha representants de l'Administració local i autonòmica, del sector empresarial, associacions de veïns/es, de pares i mares i alumnes i, també compta amb dos experts (actualment són la Teresa Losada i en Joaquim Xiol). Aquest Consell s'ha reunit 22 vegades des que es va fer la primera reunió consultiva, el 19 de desembre del 1994. Durant aquesta primera etapa, va realitzar el seguiment puntual de determinades polítiques, principalment en el camp de l'educació i la sanitat, i va elaborar propostes i actuacions en el marc de l'Any Internacional de la Tolerància (1995). Podem veure, doncs, que bona part de les accions dels moviments i els actors antiracistes estan molt subjectes a les institucions a l'hora de participar en la creació de polítiques públiques en col.laboració amb la Generalitat.

Quan el fenomen de la immigració ja ha assolit un lloc en l'agenda política, els rendiments institucionals es plasmaran en multitud de campanyes institucionals i anys antiracistes de foment de la tolerància, rebuig de la xenofòbia, valoració de la diversitat, etc. Alguns dels lemes d'aquestes campanyes eren del tipus: "som iguals, som diferents", "per la tolerància", "democràcia és igualtat". Per part de l'Administració estatal, el Ministeri de Treball era el que impulsava aquestes campanyes de sensibilització. Les associacions d'immigrants -a vegades amb subvencions públiques- organitzaven tallers i exposicions per mostrar les seves cultures i, a molts ajuntaments, es van organitzar jornades i setmanes multiculturals.

Per la seva banda, l'any 1995, a Catalunya, SOS Racisme va iniciar una campanya pel dret al vot, que incloïa la recollida de signatures i l'enviament a tots els ajuntaments de Catalunya d'una moció perquè s'aprovés als plens dels municipis. La moció demanava que s'instés a les autoritats competents perquè possibilitessin el dret al sufragi, actiu i passiu, als estrangers extracomunitaris. Més de 150 ajuntaments han signat la moció. A més, aquesta campanya ha obtingut un rendiment simbòlic important perquè, avui dia, quan es parla d'igualtat de drets s'inclou el dret al sufragi per tal de fer efectiva la integració dels/les immigrants. Abans de la campanya, aquesta demanda era minoritària. IC i EuiA recullen la petició del dret de vot dels immigrants regulars al seu programa. En canvi, el missatge que planteja que qualsevol Llei d'Estrangeria provoca discriminació, molt difós per alguns actors com Papers per a Tothom i SOS Racisme (tant a Catalunya com a Euskadi), no ha calat tan fàcilment dins la societat.

Aquests són els rendiments més importants ja que, de moment, no es plantegen polítiques públiques reals d'integració.

Tercera etapa. La reforma de la Llei d'Estrangeria. Del 1996 al 2001.

Aquesta tercera etapa, que -sens dubte- es podria dividir en altres etapes més curtes en funció del tràmits parlamentaris, estarà marcada pel procés de reforma de la Llei d'Estrangeria i el següent procés de reforma que s'ha anomenat la 'contra reforma'. El llarg i complicat procés normatiu ha situat la immigració a l'agenda política de totes les institucions (estatals, autonòmiques i locals) definitivament i de forma estable. Essent un fenomen amb incidència a

tota la societat, el trobem present a tots els àmbits, ja siguin territorials o sectorials.

L'any 1996 suposa, també a Euskadi, el principi del diàleg amb les institucions. La Coordinadora Harresiak Apurtuz presenta un informe titulat "*La immigració extranjera en Euskadi*" a la Direcció General de Benestar Social del Govern Basc i l'acompanya d'una proposta de creació d'un òrgan de comunicació i diàleg entre l'Administració basca, les associacions d'immigrants i les ONGs que treballen amb i pels immigrants. Finalment, s'acorda la creació d'un Fòrum Oficiós amb l'objectiu d'impulsar accions que incideixin de forma positiva en la convivència plural de tots els habitants d'Euskadi, ja que l'Administració basca té prou competències per incidir en temes com l'accés al món laboral, la vivenda, l'educació i la sanitat.

Pel que fa al tema de la Llei d'Estrangeria, l'evolució de les diferents propostes i reformes legislatives ha afectat molt la xarxa i ha passat a ser una variable dependent dels diferents escenaris polítics i legislatius i que modifica tant la seva composició com l'elaboració dels seus discursos i estratègies. En aquest sentit, el nombre d'actors augmenta a mesura que es van coneixent els continguts restrictius de la llei 8/2000, la 'contrareforma' que va ser aprovada amb els vots del PP, CiU i CC el 23 de desembre del 2000. Els actors principals de la xarxa crítica continuen sent els mateixos, tot i que hi ha moltes associacions i entitats que, encara que no treballin directament amb el tema de la immigració, comencen a interessar-se per la problemàtica ja que són entitats que treballen per la defensa del Drets Humans. És el cas de Justícia i Pau, Al, Acció Catòlica Obrera, associacions d'estudiants, organitzacions d'esquerres, Metges sense Fronteres (a través del Projecte Quart Món, que desenvolupa projectes assistencials a la immigració sense cap tipus de subvenció pública). A mesura que creix la immigració, les associacions d'immigrants es multipliquen i, al mateix temps, incorporen la lluita contra la Llei d'Estrangeria dins el seu discurs. D'entre aquests col·lectius, hi destaquen Ibn Batuta, l'associació de marroquins més forta a Catalunya; ASOPXI, associació de suport als xilens; Associació de Treballadors Paquistanesos; Catalunya-Líban, Associació d'equatorians, et. La FCIC també ocuparà un lloc destacat i, sovint, farà de representant dels immigrants, tot i que no ho és perquè a la Federació no hi ha totes les associacions d'immigrants. Els actors esmentats a les altres fases continuaran duent el pes principal i acostumen a ser els que estan representats als fòrums i consells institucionals que es formen a les diferents administracions, tret de la Plataforma Papers per a Tothom, pel seu caràcter antisistema. Aquests espais de representació de la societat civil no són molt rellevants perquè tenen un caràcter merament consultiu.

La realitat de la immigració -que deixa de ser un fenomen per esdevenir un fet estructural de la nostra societat- i el fracàs de la Llei d'Estrangeria per saber tractar el tema de la immigració, juntament a la pressió que exerceix la xarxa crítica social, provoca que la intenció política de canviar la llei sigui un fet i, a mitjans del 1998, començaran els debats parlamentaris en aquest sentit. És en aquest moment que es presenta una Estructura d'Oportunitats Polítiques molt permeable, a causa de la composició parlamentària del moment i la receptivitat dels partits polítics, i molt sensible a la necessitat d'un canvi de normativa; una

oportunitat que es mantindrà oberta i receptiva fins al punt que es crearà una Coalició Promotora entre els partits més proclius al canvi, CiU i IC, i els actors de la xarxa crítica més inclinats a la negociació (sindicats majoritaris, Càrites, FCIC i SOS Racisme); tot això afavorirà, al mateix temps, el canvi de la llei i, per descomptat, la participació d'algunes de les CACC de la xarxa crítica antiracista en l'esfera política. Tot i que aquest punt està desenvolupat extensament quan es tracta el cas pràctic de la Llei d'Estrangeria, cal destacar la importància de la xarxa antiracista a l'hora d'eleva la necessitat de reforma a les agendes polítiques i també per les aportacions posteriors, no tant en la redacció com pel que fa al model de fons de la nova Llei d'Estrangeria (4/2000) – que canvia la visió policial per la de la integració-. Aquest és un rendiment substantiu realment significatiu sorgit del consens social i polític, però que no servirà per res perquè el PP tomarà a reformar la llei.

Passada l'efervescència de les campanyes de tolerància, l'oposició a la Llei d'Estrangeria torna a ocupar el discurs de la major part de la xarxa crítica social. Malgrat tot, hi ha altres aspectes de l'actualitat com el drama de les pasteres o la crua realitat dels centres d'internament -tots ells derivats de la mateixa Llei- que es troben dins la línia de treball i d'acció dels actors que formen part de la xarxa crítica. SOS Racisme prepara una campanya contra el Centres d'Internament per Immigrants a través de l'enviament de postals (una denúncia al defensor del Poble i al Ministre d'Interior) i Papers per a Tothom realitza concentracions davant dels centres.

Durant aquesta etapa, el Consell Assessor centra els seus esforços en el seguiment de les propostes de reforma de la Llei del 1985. Si bé és cert que, a través del Consell, alguns actors participen -d'una manera molt dèbil- en el disseny de les polítiques en matèria d'immigració a nivell global, per altra banda cada Departament estableix les vies d'interlocució amb els diferents agents. Així, per exemple, el Departament d'Ensenyament, durant el curs 1998-99, crearà una comissió amb l'objectiu de redactar un informe sobre l'escolarització dels immigrants a Catalunya. A la comissió hi haurà membres de la xarxa com el FCIC o SOS Racisme. A les comarques de Girona, amb un índex alt d'immigració, trobem antecedents d'aquest tipus d'iniciatives. És el cas de la comissió coordinada i dirigida pel delegat d'ensenyament, que comptava amb la presència d'associacions d'immigrants com MERAGEMU o Kawral Fuladu, i que tractava el tema de la matriculació i el repartiment d'alumnes immigrants amb necessitats educatives especials. Pel que fa a la distribució d'alumnes immigrants a les escoles públiques i privades el cas d'Osona (als ajuntaments de Vic i Manlleu) és el més paradigmàtic. Tot i que, des de diferents sectors de l'ensenyament públic i del moviment antiracista, s'ha demanat un canvi de legislació que impedeixi la guetització educativa dels immigrants, el Departament d'Ensenyament no ha fet res, ni tan sols ha tingut en compte el resultat de l'informe de la Comissió que va crear ell mateix. Les dades del CIS (novembre) indiquen que el 93,7% dels ciutadans espanyols no donen importància al fet que els seus fills/es comparteixin classe amb nens/es d'altres països o viure i treballar amb ells, cosa que no correspon amb la realitat dels centres escolars catalans. El Departament de Sanitat estableix programes de traducció i de mediadors culturals amb les associacions d'immigrants per fer entendre als immigrants quins problemes de salut tenen en funció dels seus

registres culturals. En són un exemple els centres sanitaris de les Drassanes a Barcelona i el CAP de Mataró.

L'Ajuntament de Barcelona, amb la mateixa vocació que el Pla de la Generalitat, es dota del Pla de la Interculturalitat, que s'ocuparà dels temes relacionats amb la immigració. Persegueix la mateixa línia de normalitat que el Pla de la Generalitat. El 1997 també es crea el Consell Municipal d'Immigració; funciona com un òrgan amb caràcter consultiu i està integrat bàsicament per associacions d'immigrants (FCIC, Ibn Batuta, Senegalesos, ASOPXI, Catalunya-Líban, ...) Per altra banda, dins el Consell Municipal de Benestar Social hi ha el grup de Refugiats i Estrangers (associacions d'immigrants, però també sindicats, grups polítics, experts i algunes associacions com Càrites, SOS Racisme, Creu Roja, etc). El seu caràcter també és consultiu i la seva funció és d'orientació i proposició d'actuacions. D'aquests dos espais, el rendiment més important és el fet que el plenari municipal aprovés una moció a favor del dret de vot dels extracomunitaris a les eleccions locals, proposta que havien fet els dos Consells. Molts altres municipis de Catalunya es dotaran d'instruments semblants.

Al marge d'aquestes vies més institucionalitzades, el contacte entre la xarxa crítica i l'Ajuntament de Barcelona s'ha produït en moments de mobilitzacions o accions puntuals, com ara la tancada a les esglésies que es duria a terme cap al final d'aquesta etapa.

El 1997, a Euskadi, s'estableix definitivament el règim de funcionament del Fòrum Oficiós, on es reuneixen l'Administració basca, les associacions d'immigrants i les ONGs que treballen en el camp de la immigració. Es comença a lluitar des de la RACC per aconseguir una major participació i compromís de les institucions basques i es proposa la creació d'una Comissió Interdepartamental que estudiï i abordi una política d'immigració. Aquesta opció és rebutjada i l'Administració decideix crear i situar una comissió Permanent Sectorial (*Foro para la integración social de los inmigrantes*) a l'organigrama del Consell Basc de Benestar Social, en contra del que es demanava des de la Coordinadora Harresiak Apurtuz. A Bilbao, també s'aconsegueix obrir una Secretaria Tècnica per treballar el tema de la immigració amb l'ajuda de la Conselleria de Justícia, Economia i Treball, l'Ajuntament de Bilbao i Càrites.

Però les dinàmiques més interessants dins la xarxa les trobem a finals del 1999, tot coincidint amb al tràmit-thriller de la reforma de la Llei del 1985. I és que, quan la proposta passa del Congrés al Senat i el PP aprova -amb el suport de CiU- 112 esmenes que desvirtuen completament la reforma, es produeix la unió de totes les forces socials per mostrar el rebuig a aquestes esmenes que desvirtuen el contingut de la Llei que es presentava al Congrés, la que s'havia estat treballant durant un any i mig. En aquest context s'emmarca la concentració del 19 de desembre a la Plaça Sant Jaume, pocs dies abans de la votació definitiva de la reforma al Congrés. Finalment, com que CiU i CC retiren el seu suport, el PP es quedarà sol en la defensa del seu text i perdrà la votació, la primera i última de la legislatura. Així doncs, quedarà aprovada la Llei Orgànica de Drets i Llibertats dels estrangers a Espanya i la seva Integració Social (Llei 4/2000). Es tracta d'una llei que reconeix la pràctica

totalitat dels drets fonamentals a tots els estrangers (excepte el dret de vot), independentment de la seva situació administrativa, tot i que la comparació amb els drets dels autòctons no és total. Pel que fa als permisos de treball i residència, el model d'immigració no es modifica substancialment i, a la pràctica, la immigració es regula per cupons i no per fluxos migratoris, tot i que existeixen mecanismes que faciliten la regularització dels irregulars. Per altra banda, el sistema de sancions se suavitza de manera rellevant.

Sembla ser que la llei satisfà tots els partits polítics (excepte al PP, és clar) i també la xarxa crítica antiracista, excepte SOS Racisme (a Catalunya i a Euskadi), que continua creient que la llei estableix una ciutadania de segona, i la CACC liderada per Papers per a Tothom, que no vol cap tipus de legislació. Així doncs, l'aprovació d'aquesta llei trenca la unitat dins la xarxa crítica antiracista, precisament en el punt en què estava més unida, el rebuig a la Llei d'Estrangeria. Però aquesta desunió en el discurs no trigarà gaire a desaparèixer, ja que el PP farà realitat la seva promesa electoral de modificar la Llei d'Estrangeria i provocarà que la xarxa crítica torni a fer front comú per evitar aquesta reforma.

Paral·lelament a la reforma, s'esdevenen dos fets racistes molt greus. Un d'ells es produeix a El Ejido el febrer del 2000 i l'altre a Ca N'Anglada l'estiu del 1999. El moviment reacciona i convoca manifestacions (amb el suport de tots els actors del moviment, amb els partits polítics -el PP no va assistir a la d'El Ejido- i les institucions públiques); tindrà molt més èxit la del febrer del 2000 que no pas la del juliol del 1999, potser perquè era a l'estiu. En aquest atac i en el de Banyoles, el Consell Assessor tindrà un paper força actiu perquè els ajuntaments afectats demanaran la seva mediació i el Consell es mantindrà ferm i aïllarà els veïns agressors. L'Ajuntament de Terrassa crea una Comissió Assessora de la Immigració, que no ha tingut continuïtat. Sí que s'han creat, però, plans específics pels barris on es va produir el conflicte.

Durant aquesta etapa, a Catalunya, es crearà la Secretaria General per la Immigració, que dependrà del Departament de Presidència. Aquesta Secretaria serà la que impulsarà i coordinarà les actuacions públiques en matèria d'immigració. Aquest fet reflecteix la importància que ha adquirit la immigració en l'agenda política i pública. Per altra banda, feia temps que era una reivindicació del Consell Assessor, que pretenia donar un pes institucional específic al tema de la immigració, tot passant del Departament de Benestar Social al de Presidència. Així, el Consell Assessor d'Immigració passarà a denominar-se Consell Assessor dels Assumptes Socials de la Immigració. A més, la composició d'aquest Consell s'està modificant per tal de donar cabuda als actors més importants del moment, ja que la llista de l'any 1993 ha quedat desfasada. Es preveu que, l'estiu del 2001, hi haurà una nova composició del Consell i una nou Pla per a la Immigració que, aquesta vegada, serà elaborat per la Secretaria.

Si ens fixem en les dades del CIS (febrer del 2000) realitzades a tot el territori espanyol, un 43.4% dels espanyols creu que la immigració és positiva, mentre un 54.2% creu que és un problema; hi ha un tant per cent semblant que creu que el problema anirà creixent. Un 46.8% de la gent enquestada pensa que la

població espanyola actua amb desconfiança vers els immigrants. El 1994, un 35% trobava que es mostrava poca o gens de tolerància cap els costums dels immigrants mentre, el febrer del 2000, el tant per cent puja 13 punts i se situa al 48.6%. Hi ha una àmplia majoria que opina que el nombre d'estrangers augmentarà durant els propers anys.

Ens situem al març de 2000, el PP acaba de guanyar les eleccions generals amb majoria absoluta, cosa que vol dir que podrà modificar la Llei d'Estrangeria sense el suport de la resta de forces parlamentàries i, d'aquesta manera, dur a terme la seva promesa electoral de modificar la Llei. Així doncs, no només es trenca amb el consens polític assolit a l'última votació de l'anterior legislatura sinó que també s'hi oposarà la xarxa crítica antiracista. L'EOP, en la seva "versió d'accés a les esferes polítiques", es tornarà a tancar i la xarxa crítica reprendrà l'estratègia de protesta i confrontació perquè no troba la manera de fer sentir la seva veu dins l'àmbit institucional. Les paraules del Delegat del Govern per a la Immigració, Álvarez de Miranda, quan diu que "les ONGs (en el camp de la immigració) hi són per integrar i no pas per fer política", deixen ben clar que el PP no vol tenir res a veure amb la RACC. Aquesta manca de disposició al diàleg es tornarà a posar de manifest amb la proposta de reforma del Fòrum de la Immigració, que pretén reduir el nombre d'agents socials perquè hi hagi majoria de membres del govern.

Tot i que, dins la xarxa crítica, hi ha divergències ideològiques a nivell d'estratègies, s'entén que cal unir esforços. Però aquesta unitat no serà total; es crearan dues plataformes contràries a la reforma de la Llei 4/2000. Una que vol la Llei 4/2000 i l'altra que no vol cap llei o, si és el cas, prefereix la Llei 4/2000 més que la restricció anunciada pel PP. A Catalunya, de seguida es fa patent el descontent i es crearan dues plataformes. Per una banda la Plataforma per la Ciutadania i la Convivència i, per l'altra, Papers per a Tothom. Els actors de cadascuna de les plataformes són diferents i, a mesura que s'acosta la data de l'aprovació de la reforma, les adhesions a una i altra plataforma augmenten, fet que evidencia que el seu discurs i les seves accions han arribat a la ciutadania i a la societat. En aquest sentit, tenint en compte la restricció que planteja el PP, serà més fàcil construir un discurs que arribi a la ciutadania, mostra d'un rendiment simbòlic important que assolirà el punt culminant amb la manifestació del 4 de març de 2001. Hi haurà intents d'unir les dues plataformes en una de sola, però no reeixiran. Pesen més les diferències en les formes (Papers per a Tothom és assembleària i amb un vot per associació, l'altra té representants) i les estratègies que utilitzen una i altra (i també les diferències personals acumulades al llarg del temps dins la xarxa crítica antiracista) que no pas la unió que hauria de provocar l'objectiu inicial que es defensa, el rebuig frontal a la política del PP en matèria d'estrangeria.

Estudiem, ara, cadascuna de les plataformes per separat.. La Plataforma per la Ciutadania i la Convivència neix l'abril de 2000 i té com a actors principals SOS Racisme, CCOO i UGT, AI, Metges sense Fronteres, la FAVB, associacions d'immigrants com l'ASOPXI o Ibn Batuta i organitzacions d'estudiants i d'esquerres. El pes de la Plataforma el duen SOS Racisme -que torna a aquesta CACC per motius estratègics després d'haver-la abandonada quan es va aprovar la Llei 4/2000- i els sindicats, els actors més veterans d'aquesta

Plataforma. Aquesta Plataforma realitzarà diverses accions; una visita al Parlament, a l'octubre, tot coincidint amb el debat de política general, per tal d'exigir als partits polítics que rebutgin la reforma de la Llei 4/2000. No van obtenir més resultats que una resolució, proposada per IC, que no va fructificar; la lectura d'una sèrie de peticions per afavorir la integració dels immigrants i, per últim, el rebuig a la reforma per part de l'Ajuntament de Barcelona, que acabarà participant a la manifestació del novembre a través de la Regidoria de Drets Civils. Finalment, l'acció més rellevant va ser la manifestació del 26 de novembre a Barcelona que, sota el lema "Ara no a la reforma, sempre igualtat de drets", va reunir prop de 4000 persones. Diverses Universitats i els partits polítics (parlamentaris i extraparlamentaris) es van adherir al manifest. Tot i que la majoria d'integrants d'aquesta CACC eren contraris a la reforma, el fet que el lema esmentés la "igualtat de drets" -que és una reivindicació defensada sempre per SOS Racisme, contrària a qualsevol Llei que no garantis aquesta igualtat- mostra que dins aquesta CACC també hi ha divergències en el discurs. Si formaven part de la mateixa Plataforma, doncs, era més aviat per afinitat de formes i accions que no tant per raons de discurs. És significatiu que la Plataforma de Papers per a Tothom, que no es va adherir al manifest, anés a la manifestació.

Per altra banda, la Plataforma de Suport als/les Immigrants en Lluita, integrada per Papers per a Tothom, CGT, USOC, CNT, ATTAC, la Comissió de Defensa dels Drets Humans del Col·legi d'Advocats, organitzacions socials i polítiques d'esquerres i actors que també se situen a l'altra Plataforma com la FAVB, ERC, EuiA. Aquesta Plataforma està liderada per la CGT i Papers per a Tothom i centrarà el seu discurs en la defensa dels 'sense papers'. És per això que, en un principi, està molt lligada a la situació creada l'estiu del 2000 amb l'arribada dels immigrants subsaharians a la Plaça Catalunya i dels búlgars al Parc de l'Espanya Industrial; en aquest sentit, impulsarà protestes actives com l'acampada a la Plaça Catalunya per denunciar la seva situació d'abandó. Tot i que mantindrà contactes amb totes les administracions, només obtindrà resultats parcials i aconseguirà un acord institucional per la regularització de la situació dels subsaharians i dels búlgars.

Però, malgrat les propostes llençades des de les diferents Plataformes, el PP aprovarà la seva reforma amb els vots de CiU i CC i, el 23 de gener, la Llei 8/2000 (reforma de la 4/2000) entrarà en vigor. Les protestes es multipliquen; la més rellevant serà, sens dubte, la que duran a terme més de 700 immigrants 'sense papers', que es tancaran a l'església de Santa Maria del Pi – i, més tard, a d'altres esglésies- i iniciaran una vaga de fam per mostrar el seu rebuig a Llei d'Estrangeria aprovada el 23 de gener i per exigir la regularització de la seva situació. La Plataforma de Suport als/les immigrants en Lluita serà la que s'encarregarà de realitzar el suport logístic i moral a la tancada, mentre la Plataforma Ciutadana, tot i que mostrarà el seu suport a la protesta, no s'hi sumarà. Davant una protesta d'aquestes característiques, la Subdelegació del Govern s'avé a negociar i la vaga de fam, però no pas el tancament, s'atura. S'arribarà a un acord, segons el qual s'estableix que es revisaran els expedients de tots els/les immigrants 'sense papers' de Catalunya. La victòria és important perquè, tot i que la revisió ja estava contemplada a la Llei 8/2000, si no hi hagués hagut la protesta el Govern no l'hauria dut a terme. La crítica

d'alguns actors de l'altra Plataforma es basa en el fet que, si es té en compte el sistema que estableix la nova Llei, els immigrants que aconseguixin regularitzar-se ara probablement tornaran a caure en la irregularitat d'aquí un o dos anys. El col·lectiu d'advocats Ronda s'encarregarà de les negociacions sobre la regularització amb la Subdelegació del Govern i una comissió, formada per CCOO, UGT, Càrites i ACSAR, supervisarà el procés. Per altra banda, malgrat les divergències entre les dues Plataformes, i després de moltes hores de negociació entre elles dues, en un comunicat de premsa conjunt -el manifest continua essent diferent- convocaran una manifestació el dia 4 de febrer de 2001 a Barcelona. A la manifestació, hi assistiran prop de 20.000 persones, que reclamaran papers per tothom i mostraran el seu rebuig a la Llei aprovada recentment. Curiosament, tot i que l'esfera governamental s'ha tancat, apareix una EOP molt favorable a la possibilitat que l'acció col·lectiva trobi que la societat es mostra receptiva al seu missatge. Ho demostra l'ampli suport social i polític amb què comptarà la manifestació que, a més, propiciarà la creació d'una coalició promotora crítica que reclamarà la regularització dels/les immigrants 'sense papers' a la Subdelegació del Govern i al Govern.

Es crearà una coalició promotora crítica arrel del sentiment de justícia i de solidaritat que ha creat la vaga de fam; estarà formada per les dues Plataformes, l'Ajuntament de Barcelona, al Generalitat, el Síndic de Greuges, els partits d'esquerres, l'església, el Col·legi d'Advocats de Barcelona i nombrosos personatges públics. Però tot aquest suport conjunt continua topant amb la tossuderia de la Subdelegació del Govern, que titlla la protesta dels/les immigrants de xantatge social i prediu que Barcelona es convertirà en un centre d'immigració il·legal. A més, condiona la posada en pràctica dels acords presos a l'acabament de les tancades. 40 dies després, les tancades acaben i s'obre el procés de revisió dels expedients. A causa, en part, de l'estat poc receptiu de l'EOP, totes aquestes propostes i la configuració de la coalició promotora no donaran uns resultats substantius molt importants, ja que la situació del/les immigrants continuarà essent d'inestabilitat a causa de la redacció de la normativa. No obstant, és evident que els resultats a nivell simbòlic i el missatge ha arribat fàcilment a la població (una mostra és la manifestació, però també les més de 60.000 signatures recollides durant els tancaments i les nombroses mostres de suport que es van rebre).

Davant l'actitud del Govern, les protestes es radicalitzen (la vaga de fam) i des de nombrosos sectors es comença a parlar de campanyes de desobediència civil contra la Llei d'Estrangeria.

Fonts consultades: entrevista a la Rosa Llopis (Benestar social de la Generalitat de Catalunya), Velentin Río (Pla Intercultural de l'Ajuntament de Barcelona), Pilar Solanas (Directora de Participació Social de l'Ajuntament de Barcelona), Isidoro Barba (SOS Racisme), Brian Anglo (Papers per a Tothom), *Informe Anual del Racismo en Espanya por SOS Racismo 1995-1996-1997-1998-1999-2000*, *La necesaria dimensión política de las ONG en la lucha antirracista* (Núria Vives), *Non Government Organizations as policy actors* (John Casey) i textos normatius (lleis i reglaments d'estrangeria).

ANÀLISI DE CASOS

CAS 1. PROCÉS D'ELABORACIÓ DE LA LLEI ORGÀNICA 4/2000 DE L'1 DE GENER SOBRE DRETS I LLIBERTATS DELS ESTRANGERS A L'ESTAT ESPANYOL I LA SEVA INTEGRACIÓ SOCIAL

L'antiga Llei d'estrangeria es va aprovar el 1985 -durant el mandat del PSOE- pràcticament per unanimitat, tret de l'abstenció d'IU-IC, en una època en què, a l'Estat espanyol, a causa de la poca importància de l'afluència de persones immigrades, la immigració encara no havia estat motor de l'agenda política dels partits espanyols. La Llei del 1985 partia d'una visió policial de la immigració i situava la població extracomunitària en un estat estructural d'inferioritat de drets.

Des dels seus inicis, la Llei va ser qüestionada, tant a nivell polític com a nivell social. A *nivell polític*, IU-IC, durant els anys 80, van mantenir una posició constant contra la Llei vigent i a favor d'una reforma; la resta de partits polítics no contemplaven la reforma de la Llei entre els temes essencials de la seva agenda política. A *nivell social*, les crítiques van ser constants i el posicionament en contra dels diferents actors socials de l'època (sindicats, associacions assistencials i de cooperació) va desembocar en recursos d'inconstitucionalitat davant el Defensor del Poble; aquesta oposició era promoguda per les agrupacions més clàssiques com ara CEAR o APDH, que denunciaven alguns articles de la Llei i manifestaven la seva insostenibilitat com a model de societat.

A mitjans dels anys 90, la Llei continua essent qüestionada a nivell social, a nivell polític també comença a ser qüestionada. La xarxa d'actors socials que havia realitzat tasques de sensibilització sobre la immigració i la realitat, cada vegada més ineludible, d'un augment de l'afluència de persones immigrades va actuar com a factor de pressió pels partits polítics, que van començar a mostrar-se receptius a les noves visions sobre el fet migratori. Cada vegada es feia més evident la necessitat d'una resposta que estigués d'acord amb el fet que la immigració no era una cosa conjuntural sinó estructural i que, per tant, el control policial dels fluxos migratoris que establia la Llei del 1985 no semblava una mesura eficaç a l'hora de definir el model social dels anys que havien de venir.

Les diferents iniciatives sorgides de la xarxa d'acció col·lectiva crítica estan relacionades, sobretot, amb la Llei d'Estrangeria i la seva reforma. A Girona, la coordinadora d'ONGs promou les *50 proposicions de Girona*, amb la participació dels sindicats UGT i CCOO i d'associacions com GRAMC, SERGI, ETC. SOS Racisme realitza diverses campanyes de sensibilització social i un manifest que llença una sèrie de propostes d'integració. El tema es va obrint pas. Durant aquest període, l'acció col·lectiva ajunta el discurs contra la Llei d'Estrangeria amb diverses actuacions de sensibilització social, tot apostant per una reforma.

El 1996, es modifica el **reglament** de la Llei d'Estrangeria del 1985, cosa que encara posa més de manifest la ineficàcia de la Llei i la necessitat d'abordar el tema de la immigració de manera oberta, sense admetre solucions parcials. La ineficàcia del reglament, sumada a la creixent ineficàcia de la Llei -que no respon al canvi social que produeix l'augment del flux d'immigrants- va fer incrementar la pressió dels actors socials. Aquests es van posicionar en contra d'aquesta solució parcial i van aconseguir que el tema de la immigració arribés a l'àmbit de la *governance* i que formés part de l'agenda política dels diferents partits polítics.

Així doncs, existeix una demanda prèvia de modificació de la Llei important. La xarxa crítica social és qui planteja la necessitat de reforma de la Llei i eleva el tema a l'esfera política, sobretot a través d'entrevistes personals i trobades de moviments socials amb els diputats. Però és a partir de mitjans dels 90 que s'obre una estructura d'oportunitat política (EOP) i el tema entra a formar part de l'agenda dels partits polítics de tot l'Estat (sobretot gràcies a la seva receptivitat i sensibilitat davant el canvi de norma) fins al punt que arriba a configurar-se una coalició promotora entre els partits més inclinats al canvi i els actors de la xarxa més proclius a la negociació, com els sindicats majoritaris, Càrites, FCIC i SOS Racisme. A Catalunya, l'existència d'una xarxa social favorable al canvi de la Llei fa que el moviment polític assumeixi la preocupació pel tema de la immigració.

El 1996, des dels partits polítics es comencen a esbossar propostes alternatives a la Llei. Convergència i Unió (CiU) presenta una proposició de Llei de reforma de la Llei d'Estrangeria, a partir del treball del Departament de Benestar Social, presidit pel conseller Antoni Comas, des d'on es pren la decisió política d'apostar per un canvi de Llei. A Catalunya, s'obre una ronda de converses amb diversos actors socials i moviments com SOS Racisme, CCOO-CITE, UGT- AMIC, Càrites i la Federació de Col·lectius d'Immigrants de Catalunya (FCIC) per acabar de definir el model de proposició de Llei que CiU presentarà al Congrés de Diputats.

IU i IC, que havien presentat diverses proposicions de Llei durant el període 85-96, tornen a presentar una *proposició de Llei* de reforma de la Llei d'Estrangeria, el 1996, que -aquesta vegada- es veu reforçada per la proposició de reforma de CiU, presentada poc després. A totes aquestes proposicions, se'ls uneixen les esmenes a la totalitat del Partit Socialista (PSOE) i les esmenes parcials posteriors que, pràcticament, el converteixen en un text alternatiu. Prèviament, des de l'entorn socialista, s'havia promogut una taula de partits polítics sobre temes d'immigració; però la iniciativa va morir un cop iniciat el procés de reforma de la Llei.

El tema va estar bloquejat durant gairebé un any, però el juliol del 1998, el Congrés va obrir el procés de reforma de la Llei d'Estrangeria a partir de les proposicions de Llei presentades i es va plantejar una canvi general de model. Amb un acord bàsic entre partits polítics molt alt, es proposava considerar la immigració com un fet normal, necessari i positiu per la societat i es marcava l'objectiu prioritari de la integració i la igualtat de drets enlloc del control de fluxos, tot substituint l'òptica policial per una perspectiva ciutadana i social.

A partir dels textos presentats per CiU, IU i el Grup Mixt, més les esmenes del PSOE i del PP, es va iniciar -en una ponència parlamentària- l'elaboració d'un text consensuat pels diferents partits polítics, un consens de mínims que seria la base per la posterior discussió al Congrés i al Senat. L'element original va ser que el partit que estava al govern, el PP, no presentés cap proposició alternativa de reforma de la Llei, especialment si tenim en compte la importància d'una Llei Orgànica.

A la ponència parlamentària, hi van participar representants de tots els partits polítics: Carles Campuzano per CiU, Mercè Rivadulla pel Grup Mixt Diego Jordano pel PP, Margarita Uria pel Grup Basc-PNV, Pablo Castellano per IU i Matilde Fernandez pel Grup Socialista. Aquests ponents van treballar sobre els textos de les tres proposicions de Llei i les esmenes presentades pel PSOE. La ponència va estar molt aturada durant el 1998 però, el gener del 1999, es va començar a treballar fort en l'elaboració de la Llei. Dins la ponència, la feina es va dur a terme amb un consens que va durar fins l'aprovació de la Llei. Entre els partits hi va haver grans renúncies des del primer dia i a la ponència es va donar prioritat a l'elaboració d'una Llei consensuada per tots els partits polítics. En aquest punt, l'activitat dels moviments socials es pot resumir en l'elaboració de manifestos i propostes per una nova Llei. Bàsicament, però, estaven a l'expectativa, observaven el desenvolupament del procés d'elaboració, ja que la nova regulació legal significava un avenç important pel moviment antiracista.

A la ponència es va començar a treballar de manera que la presència dels actors socials que plantejaven qüestions d'immigració fos constant. Els moviments no participaven directament a la ponència. Hi havia un treball previ molt important d'anàlisi de la situació de la immigració a l'Estat espanyol; l'any anterior s'havia realitzat una ponència sobre polítiques d'immigració a l'Estat, en què els sindicats (CCOO-CITER, UGT-AMIC) i les associacions (ATIME, *Andalucía Acoge*, SOS Racisme) havien elaborat i exposat la seva visió sobre la realitat social de la immigració. Per tant, el treball amb els diferents moviments socials es va situar dins l'esfera de l'intercanvi d'opinions i textos, amb l'objectiu d'enriquir la Llei i fer-la participi als qui coneixien la realitat més de prop i, per tant, coneixien més bé les necessitats i les possibles vies de solució.

El mètode de treball de la ponència consistia en una labor conjunta de tots els ponents; es va acordar refondre les diferents iniciatives legislatives de reforma de la Llei del 1985 en un sol text. No es va prendre cap de les proposicions inicials com a punt de partida, es va decidir anar elaborant el text a partir de l'ordenació de les matèries de la Llei Orgànica que es volia modificar. Es discutia sobre un tema (per ex. reagrupament familiar) fins que s'arribava a un acord consensuat, que era redactat en prosa; el lletrejat del Congrés remetia el text a la ponència en llenguatge jurídic. A partir d'aquí, el text s'enviava als respectius partits, el ponent del PP enviava el text al Govern i, a més, els ponents feien arribar el text als diferents moviments socials amb els quals cadascú tenia més relació. Aquests discutien el text en funció del seu discurs i la seva ideologia. Així, els moviments tenien coneixement, gairebé dia a dia, dels avenços i els temes que es tractaven a la ponència parlamentària. Els

moviments, al seu torn, remetien els textos amb les seves opinions als ponents. A la sessió següent de la ponència, es valoraven les seves opinions i les del Govern i la resta de partits. El *feed-back* era constant i molt dinàmic.

A més, la ponència va participar a diverses taules rodones, conferències, reunions i seminaris sobre immigració, amb representants de moviments socials i de l'entorn acadèmic, i sempre va estar oberta (segons els ponents entrevistats) a qualsevol idea nova o incorporació que tingués relació amb el que s'estava tractant.

A Catalunya, Carles Campuzano de CiU va tenir un paper molt actiu tant en l'elaboració del text com en l'establiment dels contactes amb els sindicats, ONGs i associacions d'immigrants, amb qui va tenir una relació constant. Es van llegir tots els esborranys de la Llei.

La influència dels moviments socials en l'elaboració de la Llei va ser relativa perquè sempre existeixen els límits que imposa l'equilibri entre els partits polítics. Els moviments van tenir influència en la filosofia de fons de la Llei. El Parlament va assumir l'esperit dels moviments, que era el de donar més èmfasi a l'intent de trobar un reconeixement real i legal de la situació dels immigrants irregulars i uns mecanismes diferents dels que s'utilitzaven fins ara per resoldre la situació de les persones irregulars.

Moviments consultats pels membres de la ponència:

A Catalunya: CCOO, UGT, Càrites, SOS Racisme, Federació de Col·lectius d'Immigrants de Catalunya (FCIC), ACSAR, USO...

A nivell Estatal: *Andalucía-Acoge*, ATIME, CCOO-CITE, UGT-AMIC, SOS Racisme...

Aquesta actors són els que duren el pes principal de les mobilitzacions, juntament amb associacions i entitats que treballen indirectament amb el tema de la immigració (Justícia i Pau, Amnistia Internacional, Acció Catòlica Obrera, Metges sense Fronteres, i associacions d'immigrants com ASOPXI, Associació de treballadors Paquistanesos, Catalunya-Liban i Associació d'Equatorians. Hi ha altres actors que treballen el tema de la immigració, com ara Papers per Tothom, que es van posicionar clarament en contra de la Llei i la seva acció no va adquirir rellevància fins que es va anunciar la reforma a principis del 2000.

Durant el juny i el juliol del 1999, es van anar donant a conèixer les línies mestres de la futura Llei, que es va presentar com un text de consens: ampliació de drets a les persones regulars i irregulars, justificació de les denegacions de visat, mecanismes de regularització, etc.

Després d'un primer semestre molt actiu, l'estiu marca el punt d'inflexió en l'elaboració de la Llei. La fi de legislatura es contempla com un escenari molt proper, als mitjans de comunicació s'havien difós els avenços en l'elaboració del text de la futura Llei, els esdeveniments de Ca N'Anglada, a Terrassa, durant l'estiu, i la contínua arribada de pasteres a les costes espanyoles feien improrrogable la necessitat d'accelerar els passos per a l'aprovació de la Llei durant la present legislatura.

A l'octubre, el PP fa públics per primera vegada els seus recels davant la futura Llei. S'assumeix, a més, que el calendari de discussió s'està retardant i que, si no s'accelera, es pot acabar la legislatura sense haver aprovat la Llei. El 7 d'octubre, representants de 50 ONGs entreguen un manifest al Congrés, on es demana que s'accelerïn els canvis; tots els partits s'hi comprometen, tret del PP, que aguditza les crítiques amb arguments econòmics. A més, dins el Partit Popular es reforcen les veus discordants; el Ministre de Treball, Manuel Pimentel, defensa la Llei. Sindicats i ONGs critiquen que el PP al·legui motius econòmics per oposar-se a la Llei.

El 27 d'octubre, el treball de la ponència parlamentària acaba i el 4 de novembre es presenta l'informe de la Ponència al Congrés dels Diputats. Tots els partits subscriuen el text, però les objeccions del PP retarden la signatura del document, per la qual cosa es comença a contemplar la possibilitat que l'aprovació es dugui a terme a través d'un tràmit d'urgència. Els sindicats, el Fòrum de la Immigració i les ONGs la reclamen i anuncien mobilitzacions. Es crea la Plataforma per la Convivència a nivell Estatal, que agrupa més de 60 associacions, d'entre les quals trobem la UGT, CCOO, USO, ATDH, ARI-PERU, RED ACOGE, *Andalucía-Acoge*, ATIME, SOS Racisme, CAVE, ACOMA, l'Associació Nacional d'Equatorians, etc... Aquesta Plataforma, creada per donar suport a la nova Llei, serà el pilar que inspirarà, més endavant, la "Plataforma per la Ciutadania i la Convivència" a Catalunya que, bàsicament, tindrà els mateixos actors i discursos en un àmbit d'actuació diferent.

El 15 de novembre, a petició del Grup Parlamentari Socialista, IU i el Grup Mixt, el Congrés aprova per unanimitat la tramitació de la Llei per la via de la urgència; finalment, el PP i CiU voten a favor d'aquest mecanisme. El 25 de novembre es fa la votació del Ple del Congrés per tal que el text passi al Senat. El PP expressa s'expressa contundentment contra la Llei, després d'estar diverses setmanes fent declaracions despectives sobre la Llei, i s'abstén en 35 dels 64 articles. A la votació global, el caràcter orgànic del text s'aprova per unanimitat, es rebutgen totes les esmenes presentades per alguns partits i s'envia el text al Senat amb caràcter d'urgència.

El 30 de novembre, es reuneix la Comissió Constitucional del Senat i s'obre un termini de 7 dies per presentar esmenes a la Llei. El 7 de desembre, el PP presenta 112 esmenes al Senat que modifiquen aspectes centrals de la Llei com són el reagrupament familiar, els drets socials, la denegació de visats, etc. Paral·lèlament, un centenar d'associacions i sindicats, amb el suport de partits polítics, anuncien la convocatòria d'una manifestació contra les retallades a la Llei; se celebrarà el 19 de desembre a Barcelona.

En aquest punt, l'aprovació de la Llei entra en la cerimònia del caos. S'inicia una intensa fase negociadora PP-CiU per la votació favorable a les esmenes, fase que acaba amb la retirada de 5 esmenes per part del PP i la presentació de 55 esmenes transaccionals per part de CiU (que suavitzen alguns aspectes de les del PP), que dona suport a les 70 esmenes restants. A partir de l'aprovació de les esmenes, amb el vot favorable del PP i CiU i el contrari dels altres partits, l'11 de desembre, totes les associacions que integren el Fòrum de

la Immigració decideixen abandonar en massa la reunió com a mesura de protesta davant les retallades de la Llei. Durant aquest tràmit final de l'aprovació de la Llei, la XACC es torna més combativa i realitza accions de manera conjunta per incidir en l'aprovació de la Llei.

El 16 de desembre, es fa la votació al Ple del Senat; CiU presenta 11 noves esmenes que suavitzen alguns aspectes del que es va aprovar el 10 de desembre. Les esmenes s'aproven.

Les manifestacions contra les retallades de la Llei d'Estrangeria, anunciades uns dies abans, es convocaran a Madrid i Barcelona i comptaran amb una participació significativa però no pas multitudinària, representada per la majoria de sindicats, associacions i ONGs vinculades al tema de la immigració. L'opinió pública no acaba d'entendre el complicat procés d'esmenes a què se sotmet la Llei i, a més, paterix el bombardeig constant de les declaracions negatives per part dels membres del PP i del govern, que es dediquen a llençar missatges alarmistes sobre els perills que suposarà l'aprovació de la nova Llei.

La votació definitiva al Congrés dels Diputats es realitza el 22 de desembre. Finalment, CiU, vota a favor del text del Congrés i, per tant, les esmenes del Senat són rebutjades amb 190 vots en contra (tots els partits tret del PP) i 153 vots a favor (PP).

La Llei Orgànica sobre drets i llibertats dels estrangers a l'Estat espanyol i la seva integració social es publica al B.O.E l'11 de gener de 2000 i entrarà en vigor l'1 de febrer del mateix any.

El Partit Popular ja va anunciar, abans de l'aprovació, que si guanyava les eleccions el març del 2000 la Llei seria reformada si el resultat era que s'aprovava al Congrés.

Rendiments

En la dimensió conceptual, l'espai de negociació, diàleg i intercanvi que va suposar l'elaboració de la Llei d'Estrangeria 4/2000 va facilitar l'accés del discurs del moviment antiracista dins la societat. A través de l'impacte mediàtic que van suposar els tràmits d'elaboració i les mobilitzacions de la XACC, es va aconseguir posar de manifest la necessitat de fer front a la immigració d'una manera global, sense admetre solucions parcials.

En el moment d'elaboració i aprovació de la Llei, el discurs de la XACC es va mantenir força uniforme. Excepte en el cas d'alguns moviments com Papers per a Tothom, que es va posicionar clarament contra la Llei, la resta van assumir la possibilitat de millora respecte l'anterior legislació.

En la dimensió substantiva, la influència bàsica de la XACC va ser l'assumpció per part de l'arc parlamentari de la necessitat de reforma d'una Llei que estava quedant obsoleta davant la nova situació social; i l'assumpció per part de la Ponència parlamentària i la majoria de partits polítics de l'esperit de la XACC i la seva preocupació per la situació de les persones irregulars. Aquesta

influència, però, sempre va tenir les limitacions pròpies d'una negociació política.

La Llei aprovada va suposar la superació de la visió policial i de control de l'antiga Llei i va reconèixer de manera legal una extensió, el més àmplia possible, de drets per les persones immigrades. Es reconeix que una Llei d'Estrangeria engendra persones en situació d'irregularitat i s'assumeix la voluntat de dotar aquestes persones d'un ventall més ampli de drets i de mecanismes de regularització. Es permet, doncs, una valoració jurídica de la diferència que només es pot fer sobre la base del principi d'igualtat dels drets fonamentals, tot i que no modifica substancialment els fluxos d'entrada ni el sistema de permisos de residència.

En la dimensió operativa els rendiments de la Llei van ser escassos, ja que va ser vigent durant molt poc temps. El 18 de febrer de 2000, la regularització d'estrangers prevista a la primera disposició transitòria de la Llei d'Estrangeria, mitjançant el Reial Decret 239/2000, seria un efecte de l'aprovació de la Llei. Un altre efecte és la creació, per part d'algunes CCAA, de *Consells Assessors* per fer un seguiment de la Llei 4/2000, com a reconeixement del clima favorable de la seva aprovació.

Fonts:

Diari oficial de les Corts Generals, diari *El País*, Informe anual de SOS Racisme.

Entrevistes: Isidoro Barba (SOS Racisme), Mercè Rivadulla (IC-Verds, ponent de la Llei), Carles Campuzano (CiU, ponent de la Llei), Núria Vives (portaveu de SOS Racisme).

CAS 2 : POLÍTIQUES D'IMMIGRACIÓ A L'OSONA NORD. EL PROGRAMA ICÀRIA

Tal com s'ha esmentat, a finals dels anys vuitanta es produeix un fenomen interessant a Catalunya, es tracta d'allò que anomenem la "visualització de la immigració". Si bé fins aleshores ja s'havien donat fluxos migratoris importants d'altres països, l'augment de persones d'altres races i colors de pell fa que la societat autòctona comenci a percebre la immigració com un esdeveniment important. Un dels factors que provoquen aquesta visualització és el creixement de nuclis concrets on, per motius socials i econòmics, es concentren les persones immigrades d'altres cultures.

Un d'aquests nuclis creix a Manlleu, a la comarca de l'Osona. Al barri de l'Erm, als pisos de Can Garcia (que es poden comprar per menys de dos milions de pessetes), moltes famílies magribines hi troben un lloc on viure prop dels seus centres de treball mal pagats i sovint amb contractacions il·legals.

Tradicionalment, les persones que treballen amb població immigrada tenen la percepció que la població magribina "no s'organitza", o com a mínim, no s'organitza tant com ho fa, per exemple, la subsahariana. Des de Manlleu es va trencar aquest tòpic tirant endavant una associació anomenada Jameiat Essalam, una entitat integrada per gent del Magrib i de l'Osona que, amb poc temps, van aconseguir posar un peu dins les institucions municipals i participar de la gestió de diners públics.

Quan el teixit social entra a formar part de la gestió de polítiques públiques, es dona un procés interessant, tant interessant com les conseqüències que se'n deriven i els resultats que s'aconsegueixen. Allò que anomenem "rendiments operatius" de les xarxes d'acció crítica, acostuma a tenir un regust amarg per les persones que creuen en una gestió radicalment democràtica dels recursos públics.

Actors, discursos i estratègies

Jameiat Essalam (Manlleu)

Hi ha diferents factors que ajuden a la creació d'una entitat mixta (immigrants magribins i gent autòctona) de participació social en el tema de la immigració. Per un costat el creixement d'un nucli a Manlleu de persones immigrades que es troben en conflicte constant per la seva condició legal (explotació laboral, persecució policial, manca de serveis públics...) que ajuda a percebre la necessitat d'organització. Per altra banda persones i entitats de l'àmbit del treball social i educatiu que, arran de les "50 propostes de Girona", inicien un procés de contacte amb la població immigrada amb el discurs de treballar "amb" les persones immigrades, en comptes de treballar "per" les persones immigrades.

A títol personal, participen d'aquest procés persones vinculades a Càrites Diocesana, CCOO (abans de la creació del CITE), de les JOC i d'altres

col·lectius. Però bàsicament es treballa en aquesta direcció des de l'Escola d'Adults Miquel Martí i Pol de Manlleu i des de l'Associació GRAM (que gestiona alguns serveis socials públics en règim de prestació de serveis), perquè tenen un contacte quotidià molt directe amb les persones immigrades.

Aquestes persones, que uns anys enrera havien format l'associació Osona Solidària, opten per jugar un paper "promotor i d'assessorament" a les dinàmiques organitzatives de la pròpia població immigrada. Aquells primers anys (al voltant de 1989-90) es treballa amb un alt component reivindicatiu i amb una organització assembleària. Es troben una realitat amb problemes socials molt durs, cosa que provoca una dinàmica "terriblement participativa i amb implicacions personals molt altes" que per altra banda generen unes accions amb un caràcter festiu, de reunió, acollida i ambient familiar; "il·lusió" és la paraula que millor les defineix. Així neix Jameiat Essalam.

Poc a poc aquest grup promotor es va qüestionant la seva tasca i alguns dels actors autòctons implicats abandonen la feina. Però mentrestant el projecte engegat crida l'atenció a alguns organismes públics amb un àmbit d'actuació més ampli. La Generalitat de Catalunya i la Diputació de Barcelona volen conèixer l'experiència i, arran d'aquests contactes, es sol·liciten fons a la Unió Europea que seran concedits.

Amb aquests fons s'inicia el Programa Icària, que arribarà a implicar 13 ajuntaments de la comarca i a gestionar fins a 15 milions de pessetes anuals. El programa pretén crear polítiques d'integració per persones immigrades, donant un paper destacat a la mateixa població immigrada, en aquest cas a Jameiat Essalam.

La participació en aquest programa serà, evidentment, font de conflicte dins de Jameiat i en el mateix programa. Per un costat a Jameiat no s'acaba de saber diferenciar que una cosa és l'associació i una altra el programa, que en el programa hi estan implicats altres actors (ajuntaments, Diputació...) i no es gestiona directament des de Jameiat encara que persones molt vinculades a Jameiat hi tenen un paper destacat en la seva gestió.

Per altra banda, poc a poc es va veient que les propostes de Jameiat són rebutjades sistemàticament pel programa Icària, a més de provocar reaccions que poden ser qualificades directament de racistes per part de càrrecs polítics i tècnics municipals. La participació del teixit social en la gestió d'un programa públic empobreix les dinàmiques internes de l'associació i crea distorsions al funcionament normal de l'administració pública, fins al punt que Jameiat no vol saber res d'Icària i els responsables públics perceben que sense Jameiat el programa "funciona millor".

Actualment a Jameiat només queda la feina de parar els atacs racistes. Tenen altres prioritats; molts són adults amb familiars al seu càrrec, i dins l'associació no hi ha renovació generacional. Es percep un cert "aburguesament" de les dinàmiques. Ara Jameiat treballa com si tothom fos regular, per exemple, una de les prioritats és el carnet de conduir, mentre encara es donen problemes d'explotació laboral o d'abusos policials.

El teixit social

Podem distingir dos àmbits diferents del teixit social preexistent al procés que estem treballant. Ja hem parlat de la implicació d'actors socials d'ample abast en la gestació de Jameiat (CCOO, JOC, Càrites, GRAM...). Hem de tenir present que a finals dels anys vuitanta, aquest tipus d'entitats estaven tot just iniciant les seves activitats amb població immigrada i, sobretot, construint un marc teòric adient per la intervenció en aquest tipus de població. Les 50 propostes de Girona són un pas important en aquesta direcció i un punt d'inflexió que pot ser el punt de partida de moltes entitats per engegar el treball amb població immigrada.

Aquest tipus d'entitats són les que aporten les persones (que participen a títol personal) a la gestació de Jameiat. Però per altra banda les entitats seguiran el seu propi camí. Tant CCOO com Càrites creen serveis específics que amb els anys suposen un espai de participació i serveis important en la intervenció "amb o per " població immigrant. De fet, tant l'una com l'altra estan presents en la gestió del programa Icària, i poc a poc van abandonant la participació a Jameiat. Podem dir que les entitats d'ample abast opten per la negociació amb l'administració pública abandonant l'opció de l'organització pròpia de la població immigrada. Els rendiments que poden treure d'aquesta opció són, bàsicament, materials i, segurament, cal reconèixer que les dinàmiques de treball es tornen més senzilles (potser per ser menys interessants).

Un segon tipus d'entitats que sembla interessant analitzar és el teixit social que ja estava implantat en el territori on hi ha la població immigrada (Associació de Veïns, Peña Flamenca, Grup de Dones...). El punt clau que ens sembla important és la capacitat de Jameiat, i de les dinàmiques del Programa Icària, de treure rendiments conceptuals de tot el procés. És a dir, com el teixit social del barri de l'Erm percep la seva relació amb la població magribina en un espai de convivència i d'intercanvi.

Sembla interessant aquest punt perquè si, per exemple, al barri de Ca n'Anglada, a Terrassa, s'hagués donat un procés semblant, potser no hagués esclatat el conflicte que es treballa en l'altre cas.

La qüestió és que les associacions del barri troben en el Programa Icària un suport important per les seves pròpies activitats, de fet, en treuen beneficis indirectes però considerables. Per altra banda, el contacte previ amb la població autòctona de Jameiat, condueix un procés d'enteniment i crea un escenari propici a l'intercanvi que, en altres condicions, podria haver estat conflictiu. Aquest és un dels rendiments més importants dels quals parlarem al final de l'anàlisi del cas, la capacitat de Jameiat (amb el suport d'Icària) de generar escenaris que eviten el conflicte.

Les administracions públiques

Tot i que el treball inicial de Jameiat no genera massa interès als ajuntaments de la comarca (ni tan sols al de Manlleu, que és on concentra la seva activitat),

la qüestió migratòria és un tema que els ens municipals no podran defugir durant massa temps.

Com que el procés al barri de l'Erm de Manlleu sí que desperta interès al Parlament, a la Generalitat i a la Diputació, l'ajuntament de Manlleu es veu obligada a centrar-hi l'atenció. Bàsicament perquè des de la Unió Europea s'aproven els pressupostos pel Programa Icària, que seran gestionats per la Diputació i, com a condició, demana que es posin d'acord els ajuntaments de la zona. Torelló, Roda de Ter i el mateix Manlleu són els tres ajuntaments que inicien el Programa Icària l'any 92, que acabarà integrant un total de 13 ajuntaments de la comarca.

Tot i així no es pot dir que el Programa Icària il·lusioni terriblement als municipis. Més aviat es veuen obligats per una qüestió de diners i per una dinàmica política concreta, en la qual "cal fer alguna cosa" amb la immigració. El programa, per part dels municipis, es tolera i poca cosa més.

Si abans comentàvem la dificultat d'encaixar les dinàmiques d'una associació com Jameiat en el treball de l'administració pública, també és necessari esmentar la mateixa dificultat per part dels ens municipals (en els nivells polítics i en els nivells tècnics) per seguir el ritme del teixit social. Aquest és un altre dels temes clau en la nostra anàlisi de cas. Una vegada les xarxes d'acció crítica aconseguixen integrar-se en el nivell operatiu de les polítiques, es generen unes dissonàncies per les dues parts que no permeten fer un treball com el que caldria esperar-ne.

Per part dels ajuntaments s'acaba tenint la percepció que sense el teixit social es treballa millor. Les dinàmiques laborals funcionaries no s'adapten als temps que requereixen les intervencions de base que proposa el programa. Pel que es refereix al nivell polític, es nega sistemàticament la representativitat del teixit social, cosa que genera conflictes constants. El teixit social, per la seva banda, no pretén ser representatiu, sinó fer aportacions sobre allò que sembla més adequat en la intervenció.

De fet, la Diputació de Barcelona ha creat, fa poc, un servei propi sobre la immigració. El discurs que serveix de base per les seves actuacions és el discurs que fa quinze anys que defensa la gent que va iniciar Jameiat, però la seva aplicació a la pràctica no respon a aquest discurs. De fet cada vegada és més difícil justificar l'existència de programes concrets sobre immigració, darrera el discurs de "normalitat" que les administracions públiques proven de fer creure.

En general sembla que subcontractar empreses sense "ideologia" és molt més fàcil per gestionar serveis que no pas comptar amb les aportacions del teixit social. Per part del teixit social es té la percepció que no només no s'ha aconseguit canviar certes percepcions dels responsables polítics i tècnics de les administracions respecte a la immigració, sinó tot el contrari; cada vegada compten menys amb la població immigrada i fan els programes que a ells els semblen necessaris. Persones vinculades a Jameiat i al programa Icària tenen

la sensació que hi ha una feina de desmuntar el programa per alliberar la tasca dels ens municipals de la pressió de la societat civil.

Cronologia i esdeveniments

Primera etapa. De l'arribada d'immigrants marroquins a la creació del Programa Icària (1985-1992)

L'any 1985 és un moment clau donada l'aprovació de la primera llei d'estrangeria a l'estat espanyol. Aquesta era una llei amb un marcat caràcter policial i de repressió que té conseqüències concretes al barri de l'Erm de Manlleu. Una batuda policial posa de cap per vall el barri i molts immigrants (quasi tots sense papers) entren en processos d'expulsió o en medis de vida semi clandestins.

Això crea molta desconfiança entre la població immigrada, que comença a organitzar-se i, per altra banda crea cert rebombori social. D'aquí neix Osona Solidària que deixa d'existir al cap d'un temps i molta de la gent implicada s'afegeix al procés de creació de Jameiat.

Amb la regularització del 91 arriben els diners de la Unió Europea, a través de la Diputació de Barcelona. L'any 1992 es crea el Programa Icària com a intervenció integral en l'àmbit de la població immigrada. El programa serà una suma d'activitats i d'ajuntaments i mai arribarà a tenir pressupost propi, sinó que els diners es destinaran a activitats concretes. Aquest serà un dels problemes que arrossegirà el programa, que no podrà crear una estructura prou ferma per donar una visió integral a la intervenció.

Segona etapa. La concreció del programa Icària (1992-1998)

Un de les tasques bàsiques del teixit social en el programa serà provar de donar aquest caràcter participatiu i d'integralitat a la intervenció. Els immigrants, teòricament, entraven en la definició de polítiques i programes. Això serà font constant de conflictes amb les administracions.

Per altra banda, dins de Jameiat hi ha la dificultat de distingir entre el programa i l'associació. Un dels problemes era que la gent que exercia professionalment alguna tasca a Icària, cobrava diners per fer-ho, i això no era ben entès per part de la gent que estava a l'associació. Els marroquins que van treballar a Icària es van cremar per no saber distingir què era estar associat i què era treballar. És difícil fer entendre a la població immigrada que el programa depèn bàsicament de les administracions i que, malgrat estigui coordinat per una persona molt propera a l'associació, no són pressupostos per què els gestioni Jameiat.

Una vegada superats aquests conflictes interns, es donen els conflictes amb l'administració que nega sistemàticament les propostes que provenen de

Jameiat. Per altra banda la percepció dels nivells tècnics de l'administració era que el teixit social feia una mica de nosa, i només servia per fer "d'escolanet". Poc a poc, veient que les dinàmiques de coordinació amb les administracions no donen peu a una negociació o coordinació real, Jameiat deixa de participar en el programa. De fet la percepció actual és que es van destinar excessius esforços al programa deixant de banda la feina pròpia de l'associació.

Des de 1998 no apareixen els immigrants a les reunions del programa. Quan el programa creix de manera tant desproporcionada hi havia confrontació continuada. A Jameiat es reben atacs ferotges per part de tècnics i polítics.

Tercera etapa. La nova proposta, el Pla Global d'Acció Social (1998-2000)

Si el programa Icària era una suma de tallers, sobretot de caire formatiu i ocupacional, sense la possibilitat d'entrar de manera integral en la qüestió de la immigració, la proposta que sorgeix del "fracàs" del programa és la d'un Pla d'Acció Global. Durant els anys 1998 i 99 es va fer un treball de redacció del pla i en aquests moments està presentat tant al Ministeri d'affers socials, com a la Diputació i als ajuntaments. De totes maneres no sembla que hi hagi massa entusiasme per part de les administracions públiques, entre d'altres coses pels conflictes generats amb Icària.

Tot i així el pla ha tingut una resposta diferent per part d'entitats com la Fundació Jaume Bofill que, a través de finançament privat (com la Caixa de Manlleu) pot arribar a donar suport a la implementació del pla.

És curiós com l'Ajuntament de Manlleu no dona suport al pla, però en canvi accepta la intervenció del CRIT (el programa per la immigració de la Diputació de Barcelona) que bàsicament parteix de les mateixes premisses. Segurament es tracta d'una qüestió de maneres de treballar i de plantejaments ideològics molt fonamentals.

Rendiments

Dimensió conceptual:

Si prenem la xarxa d'acció col·lectiva crítica en un sentit ampli, cal incloure no només a Jameiat Essalam com l'organització en la que basem el nostre cas, sinó també a les altres organitzacions que prenen un paper rellevant, Osona Solidària, Càrites, GRAM, l'Escola d'Adults, CCOO (i després el CITE)... El treball realitzat per tota aquesta xarxa a l'Osona Nord és realment impactant en la seva dimensió conceptual. L'impacte va en dues direccions, la classe política i la tècnica dels ens municipals i la societat en general.

Pel que es refereix al cos administratiu local (tant tècnic com polític) els avenços són relativament pobres. Tal com hem anat comentant, les divergents dinàmiques de funcionament provoquen que s'accentui el conflicte de caire més ideològic. Si es pot fer una diferenciació entre el racisme polític (aquell més institucional) i el racisme convivencial (el que es dona la carrer), les dinàmiques del Programa Icària han destapat algunes actituds de racisme

polític que potser haurien quedat tapades en cas que el programa no hagués existit. De totes maneres considereu que fer patents aquest tipus d'actituds no és un resultat dolent, els conflictes ajuden a superar les situacions, i les capacitats de les xarxes d'acció crítica radiquen, en gran part, en fer aflorar els conflictes latents.

Pel que es refereix a la societat en general, el Programa Icària, a través de Jameiat, ha fet una feina constant de posar un discurs ideològic sobre la taula i ha connectat amb molts sectors socials creant xarxes de relació i espais de convivència. Tal com hem comentat abans, aquesta tasca pot haver estat imprescindible per evitar conflictes socials com el de Ca n'Anglada. Segons alguna persona entrevistada "s'han trencat estereotips i motlles preconcebuts".

Dimensió substantiva:

Sembla bastant evident que sense l'existència d'una organització com Jameiat, el Programa Icària no hagués existit. I amb el programa s'hi inclouen els espais de gestió i els models de negociació entre el teixit social i l'administració pública.

Aquest models han estat referents per altres llocs on s'han engegat processos semblants. La capacitat del teixit social per incidir en els models de gestió i en els continguts de les polítiques ha estat, en aquest cas, molt elevades.

Potser aquesta alta capacitat és la que la fa morir d'èxit. Un informe avaluatiu de la Diputació de Barcelona arriba a la conclusió que el teixit social dificultava el treball de l'administració. Una de les persones entrevistades comenta que cal una mica d'autocrítica per part del mateix teixit social, ja que hi ha coses que caldria fer d'una altra manera.

Dimensió operativa:

En aquest cas que estem analitzant, el teixit social entra a gestionar un programa amb fons públics. Tot i així aquest èxit en la dimensió operativa es converteix en una arma de doble fil, doncs crea tensions dins de la mateixa xarxa i acaba malmetent les relacions amb l'administració. Massa energies dedicades a la gestió, deixant de banda els plantejaments propis de l'entitat. "Amb els diners et vens l'ànima", aquesta és la frase que pot ajudar més a definir la sensació de la xarxa d'acció crítica a l'hora d'avaluar el Programa Icària.

La necessitat de claudicar davant els plantejaments "tecnòcrates" de l'administració acaba per repercutir en les persones i en les organitzacions que hi estan implicades. La pregunta clau és si els moviments socials són capaços de gestions serveis de l'administració pública. Segurament la resposta és que millor no pretendre-ho. Cal plantejar si els rendiments operatius són espais reals d'incidència política per part dels moviments socials.

La relació entre la xarxa social i l'administració, segons una de les persones entrevistades, ha de tenir una dinàmica diferent; "els moviments socials han de

tornar al carrer i, de tant en tant, demanar suport puntual a l'administració. L'administració farà els seus programes i de tant en tant buscarà el suport del teixit social”.

ANNEXE

No volem passar per alt la qüestió de la pèrdua del poder municipal per part de la coalició d'esquerrres a Manlleu, un tema que va ser tractat als mitjans de comunicació i que està relacionat amb la immigració. La visió d'algunes persones entrevistades difereix sensiblement de la versió pública actual. Aquests són els punts clau:

1. Manlleu és un municipi convergent. En les eleccions que va pujar l'alcalde socialista va ser perquè CiU s'hi va presentar per separat i el candidat no era creïble. La suma de les esquerres va ser majoritària per pèls.
2. Un cop a l'alcaldia van fer una gestió prepotent, elitista, i poc ancorada al poble (“no hi ha ningú més prepotent que els socialistes”).
3. Tot i haver pactat que el tema immigració calia que no fos arma política, els convergents fan guerra bruta amb això a les eleccions següents. Per altra banda l'alcalde socialista no va saber gestionar la crisi, fins i tot va sortir als mitjans de comunicació amenaçant.
4. Per altra banda, en el pla personal, l'alcalde socialista es divorcia i s'ajunta amb una noia que es diu Moreta, cosa que fa que el poble comentí que l'alcalde va amb una “moreta”. Això afegeix més llenya al foc.
5. Era normalíssim que perdessin les eleccions, però a algú li va interessar difondre que el problema era la política d'immigració. Hi ha algú a qui li interressi dir que no ha sabut gestionar un ajuntament?

Entrevistes: Montserrat Solerdelcoll (membre de Jameiat Essalam, de GRAM i mestra de l'Escola d'Adults de Manlleu. Coordinadora del Programa Icària). Joan Vera (Membre de Jameiat Essalam, tècnic municipal a Torelló).

Documentació: JAMEIAT ESSALAM. Associació d'Osona per la Pau. Experiències de Pedagogia Social. Fundació Serveis de Cultura Popular.

CAS 3: EL CONFLICTE RACISTA AL BARRI DE CA N'ANGLADA, TERRASSA, JULIOL DE 1999.

A mitjans el mes de juliol de l'any 1999, el barri de Ca n'Anglada de Terrassa va ser escenari d'una agressió racista puntual. A partir d'una petita espurna es van generar enfrontaments entre la població magribí i la resta de veïns i veïnes del barri. L'entrada en el conflicte de grups racistes organitzats, el tractament sobredimensionat de la premsa de masses, el paper ambigu de la classe política local i catalana i un moviment social antiracista poc articulat van mostrar una faceta de la societat terrassenca i catalana amb poca capacitat de reacció.

Provem de veure quines va ser les claus que van fer desenvolupar i créixer el conflicte i quina va ser la resposta de la xarxa crítica. En aquesta resposta s'hi van involucrar entitats d'àmbit català i, tenint en compte que el conflicte va ser en plena època de vacances estivals, va acabar generant una manifestació prou concorreguda uns dies després.

ACTORS, DISCURSOS I ESTRATÈGIES

La població immigrada

Ca n'Anglada és un barri d'uns vint mil habitants, dels quals uns sis-cents són magribins (només n'hi ha 300 censats i la majoria en edat escolar). Les tensions amb el veïnat venen de lluny i es basen en problemes socials i econòmics, entre els quals podem destacar l'ocupació de l'espai públic, les rivalitats juvenils i algun problema de delinqüència i tràfic de drogues.

Hi ha dues organitzacions d'immigrants que, segons SOS Racisme, durant l'esclat del conflicte van fer molt bé el seu paper provant de parar els enfrontaments. Aquestes associacions no van signar les convocatòries de les manifestacions de rebuig al racisme. Tenen un discurs poc articulat políticament però molt ben articulat en temes convivencials.

L'existència d'aquestes associacions, segons CITE, no ha de portar a enganys. Són associacions centrades bàsicament a l'activitat de la mesquita que no aborden els problemes reals de convivència.

Durant el conflicte, la població magribí es va quedar tancada a casa esperant que passés la tempesta, aconsellada per aquestes associacions i per la prudència. Hi havia policia per tot arreu, i la seva actuació també va ser criticada (com ho havia estat per exemple durant un conflicte semblant a El Ejido, Andalusia) per no donar prou protecció a les persones amenaçades i per no detenir als qui clarament eren els agressors.

Els veïns i veïnes del barri

Ca n'Anglada havia estat, en els darrers temps del franquisme, un barri roig on

el moviment obrer tenia molta presència i reconeixement entre la gent que va lluitar contra la dictadura. Aleshores ja era un barri amb un alt component migratori procedent de la resta d'Espanya, que va saber organitzar-se i ser referència pel moviment antifrancista.

Tot i així, el conflicte esclata, bàsicament, a causa del malestar del veïnat amb la població magribí. Es tracta d'un esclat de racisme convivencial, segons SOS Racisme, que és un fet social que es pot aturar amb formació i reflexió. A aquest tipus de racisme s'hi contraposa el racisme polític, aquell que darrera té una ideologia formada.

Els veïns i veïnes del barri, un cop esclaten els enfrontaments, demanen que l'alcalde doni la cara, però el senyor Manuel Royes, alcalde de la ciutat i president de la Diputació de Barcelona, no apareix en escena fins que els problemes s'escapen de les mans. Aquesta és la crítica més explícita que es va fer a la gestió del conflicte per part de l'ajuntament.

El veïnat va centrar la seva organització en les assemblees de l'Associació de Veïns. Van ser assemblees molt concorregudes en les quals el racisme popular es va deixar sentir amb força i van treure la gent al carrer el primer dia.

De la manera que va evolucionar el conflicte, el veïnat va veure clar que se'ls estava utilitzant, tant per part de la premsa com per part dels grups de caps pelats. Aleshores van canviar el seu discurs i, després d'un estira i arronsa, va acabar signant el manifest antiracista i la convocatòria de manifestació.

Una de les notícies que la premsa va destacar és que després dels conflictes van incorporar un magribí a la Junta de l'A.VV. Més tard veurem com van anar les coses exactament.

Els grups racistes

Tots els indicis apunten que l'alta difusió del conflicte i l'oportunisme d'aquest va fer arribar a Ca n'Anglada diferents petits grups organitzats de feixistes i caps pelats. De fet, aquests grups van portar el pes dels enfrontaments un cop el conflicte ja havia esclatat. Els veïns van ser utilitzats per aquests grups per les seves estratègies, fins que se'n van adonar i van provar de desmarcar-se'n.

L'existència d'una xarxa més o menys ben comunicada de grups d'ideologia racista va fer que una gran part de les persones vinculades a aquesta xarxa es trobés a Ca n'Anglada. Alhora, el fet de ser la segona quinzena de juliol va permetre que aquestes persones, majoritàriament joves, es quedessin per Terrassa durant uns quants dies ja que no tenien gaires coses més a fer.

L'Ajuntament de Terrassa

Val a dir que feia menys de dos mesos que s'havien celebrat eleccions municipals, per la qual cosa les persones responsables polítiques municipals encara no estaven situades en els seus llocs i tenien poca perspectiva de la

realitat. En Jordi Labòria i la Maria Victòria Horta, responsables directes dels àmbits on esclata el conflicte, eren nous regidors al consistori.

El seu va ser un posicionament a la defensiva. Tot i que van rebutjar la xenofòbia en públic, provaven de no perdre connexió amb l'electorat. Es tractava de vetllar per què no se'ls culpés de res, ni de ser racistes ni d'afavorir les persones immigrades per sobre de la població autòctona (unes declaracions de la Regidora d'acció cívica anaven explícitament encaminades en aquesta direcció).

El plantejament del CITE és el següent: "si no hi ha serveis públics, no hi ha benestar, es crea conflicte i aquest es torna contra els immigrants com a bocs expiatoris", per part de l'ajuntament no es va treballar en previsió d'un esclat com el que va ocórrer, tot i que, segons les fonts consultades, es veia a venir.

Tal com hem comentat, l'A.VV de Ca n'Anglada va demanar des d'un primer moment que l'Alcalde es presentés en el lloc dels fets i "donés la cara", però fins a l'últim moment aquest no va fer acte de presència, i les seves declaracions enmig del conflicte no van ajudar a apaivagar els ànims. La mateixa administració local va admetre haver arribat una mica tard a l'escenari del conflicte.

Els partits polítics

IC-V i ERC van ser les formacions polítiques que de seguida es van afegir a la xarxa ciutadana per frenar l'ofensiva racista. Són dos grups amb una representació molt testimonial al consistori, però la seva disposició a treballar conjuntament amb el teixit social per l'eradicació del conflicte va ser important.

Hi ha una diferència entre l'organització local i la seu central dels partits polítics. La local té sempre una visió més oberta, més ancorada al carrer. Per SOS és molt fàcil subscriure manifestos amb declaracions de principis i després no fer res efectivament en les polítiques aplicades, en referència al PSC i a CiU. Fins i tot el PP va signar el manifest de rebuig al racisme que convocava la manifestació a Barcelona uns dies després (però al cap de dos anys encara no ha pagat la col.laboració que es demanava).

La premsa

Els mitjans de comunicació van tenir un paper destacat en el conflicte de Ca n'Anglada. La manca de notícies en època estiuenca i la morbositat del tema van fer que la premsa sobredimensionés el cas i, a causa d'això, el conflicte creixés. Molts veïns del barri estaven encantats de "sortir per la tele", malgrat que fos en aquestes circumstàncies.

Pel que fa als mitjans locals, el Diari de Terrassa i TV Terrassa només van oferir la versió institucional dels fets, doncs són mitjans controlats directament per l'ajuntament. L'únic mitjà local que va oferir una visió una mica crítica amb l'actuació municipal va ser el 9 NOU.

La xarxa d'acció crítica antiracista

Segons diversos testimonis de la xarxa crítica, gran part de la responsabilitat del conflicte i els enfrontaments la té l'Ajuntament de Terrassa que, per altra banda, després no va saber reaccionar un cop havia esclatat. Per un costat l'ajuntament no va fer res per prevenir un conflicte que es veia a venir; cap reflexió sobre convivència, cap presència als carrers. Per altra banda l'actuació municipal posterior al conflicte ha estat molt poc encertada.

La fractura social que suposa el conflicte és trasllada dins mateix de les associacions. Cada associació té, en el seu interior, posicionaments personals diferents. SOS Racisme va provar d'aconseguir que els càrrecs representatius de les diferents associacions fessin públic un discurs conciliador i reflexionat, més enllà del conflicte puntual obert a Ca n'Anglada.

Algunes associacions importants que prenen part en la mobilització davant el conflicte són les següents:

- CITE – CCOO Terrassa: Gran coneixedora de la realitat i amb un plantejament molt proper a SOS Racisme.
- Plataforma antifeixista: Sorgida dels nuclis okupes de Terrassa. Tenen un discurs i unes estratègies més combatives. Tot i que en un inici no veia clara la presència de SOS Racisme a les reunions de la Plataforma, després es van anar llimant diferències quan cadascú va entendre el paper que li tocava. SOS Racisme considera que l'estratègia d'enfrontament combatiu ha d'existir, però ells creuen més en les posicions negociadores, transcendint els conflictes puntuals.
- SOS Racisme: El discurs de SOS Racisme prova de no individualitzar el conflicte a Terrassa o a qualsevol altre lloc. Es tracta de fer públic que els conflictes existeixen perquè hi ha una situació general amb la immigració que cal resoldre de manera integral.
- CONFAV i FAVB: Tenen un discurs interessant, i van estar presents en tot moment quan la xarxa es va ampliar transcendint el nivell local. La seva percepció és que hi ha una necessitat important de formació dels agents socials en aquest tema.

CRONOLIGIA I ESDEVENIMENTS

11 de juliol de 1999

Festa Major al barri de Ca n'Anglada. Existia un conflicte real entre les dues poblacions culturalment diferenciades al barri, sobretot es tractava de conflictes entre grups de joves per qüestions identitàries. De fet el conflicte neix d'una baralla entre dos joves, un d'ells magribí, que deriva aquella nit en una batalla campal.

12, 13, 14 i 15 de juliol de 1999

Dos centenars de joves continuen amb les baralles (segons fonts municipals només eren una cinquantena). L'ajuntament va reforçar la presència policial. En un primer moment fonts municipals van negar que les agressions tinguessin caràcter racista. El dia 13 hi ha una manifestació espontània contra la població

immigrada en la qual hi participen unes 300 persones. Hi ha atacs contra la casa d'un magribí. El dia 14 la manifestació acull més de mil persones i les agressions contra dos bars, quatre habitatges i dos magribins encenen finalment la senyal d'alarma.

El dia 15 hi torna a haver manifestació racista d'unes cinc-centes persones, on queda clar que grups de caps pelats amb insígnies feixistes són les que porten la veu cantant i el veïnat deixa d'assistir-hi, ja que se sent manipulat. Les imatges de televisió i les notícies a la premsa escrita fan que el conflicte tingui cada dia un ressò més gran. Hi va haver 11 detinguts, un d'ells per amenaçar la població magribí a través de les càmeres de televisió.

16 de juliol de 1999

Manifestació antiracista a Terrassa. Unes tres mil persones convocades per 56 entitats de Terrassa es manifesten a contra el racisme. L'Ajuntament i l'A.VV de Ca n'Anglada acaben donant suport a la manifestació en últim moment. De fet "l'Alcalde va desaconsellar la manifestació, fins que no li van garantir que encapçalaria l'acte", segons el CITE.

27 de juliol de 1999

Manifestació a Barcelona convocada per més de cent entitats que va congrega més de cinc mil persones. El manifest va ser signat per tot l'espectre polític català. La premsa va dir que "només" hi havia cinc mil persones, quan, donades les dates, les entitats convocants no n'esperaven més de mil.

Després de tot el conflicte

Es va crear una mesa de "savis" on participaven entitats, partits, sindicats, periodistes, gent del camp de l'ensenyament... Aquesta comissió va ser dissolta abans d'acabar la seva feina; "quan l'ajuntament va veure que la comissió creada no arribava a les conclusions que ella volia, va decidir acabar amb la comissió i va demanar un estudi tècnic" segons el CITE.

L'Ajuntament va encarregar un projecte d'intervenció al senyor Luís Miguel Narbona, politòleg. Segons fons de la xarxa crítica, l'única conclusió a la que arriba és que "els veïns i veïnes de Ca n'Anglada són racistes", tot i que no hem tingut accés al document.

Es va crear un equip de quinze mediadors, dels quals nou eren de fora de Terrassa i sis eren estrangers. Tampoc va generar cap resultat ja que el plantejament no semblava el correcte. Segons el CITE, els punts de mediació que poden ser realment operatius estan als hospitals o a les escoles, però ja hem comentat que l'ajuntament no va permetre un abordatge ampli i des de la diversitat d'opinions del conflicte.

De fet, la premsa va donar com a notícia important la incorporació d'un magribí a la Junta Directiva de l'Associació de Veïns de Ca n'Anglada. La lectura que fa el CITE d'aquesta incorporació és que aquesta persona era una de les mediadores que va escollir l'ajuntament i es va fer tot un exercici institucional per tal que s'incorporés a l'Associació. Les úniques solucions que ofereix

aquesta persona davant el conflicte són que les persones magribins no surtin al carrer durant la Festa Major i que no s'estiguin de nit a la plaça on es va encetar el conflicte.

Una altra de les denúncies que es fan des de la xarxa crítica és que un bar de la plaça, on es troben els magribins, va ser comprat per l'ajuntament a un preu desorbitat, a més de regalar-li un pis a l'amo. Una manera de fer que els magribins vagin renunciant a utilitzar la plaça. De fet, sembla que un dels projectes per eradicar el conflicte latent al barri és fer-hi una intervenció urbanística important, que pugin els preus dels lloguers i, per tant, que els immigrants es desplacin a altres llocs. Quan un barri té problemes de degradació, és cert que l'ajuntament hi ha de fer una intervenció, però posant les mesures correctores que no obliguin als veïns a marxar-ne.

Una iniciativa de la xarxa crítica va ser fer una jornada de convivència entre famílies autòctones i famílies magribins a la Plaça Roja del barri de Ca n'Anglada (escenari dels primers conflictes). Van trobar-se tots els participants de l'activitat al centre de Terrassa i van voler arribar a Ca n'Anglada. Els va ser impossible accedir a la plaça, doncs policies vestits de paisà els ho van impedir.

RENDIMENTS

La dimensió conceptual

En conflicte de Ca n'Anglada té la particularitat de ser un dels primers esclats a Catalunya en el qual grups racistes i xenòfobs prenen la iniciativa i el lideratge de les manifestacions contra la població immigrada. Fan dels immigrant els bocs expiatoris dels problemes d'inseguretat i manca de serveis que pateix un barri. També és un conflicte que té una extraordinària cobertura per part dels mitjans de comunicació d'àmbit estatal.

Aquests dos factors fan que la reacció de la xarxa crítica tingui més ressò del que hauria estat habitual. De fet, convocar cinc mil persones a Barcelona un 27 de juliol és una fita important per qualsevol mobilització ciutadana. La sensació que hi ha una part de la societat disposada a parlar sobre racisme obertament i a combatre'l des de la mobilització social és un dels rendiments importants que la xarxa crítica antiracista treu del conflicte.

La dimensió substantiva

La creació d'una comissió d'experts de diferents àmbits, per afrontar els conflictes racials que hi ha en la societat, va ser un bon inici pel que es refereix a la regulació de la política local en la matèria, però aquesta comissió va tenir una curta vida, i va ser liquidada per l'ajuntament sense donar massa explicacions. El posterior encàrrec d'un estudi era molt menys satisfactori segons el parer dels integrants de la xarxa, i els seus resultats així ho han corroborat.

Tot i els discursos de bones intencions, el poder municipal a Terrassa no ha afrontat el procés d'acollida d'immigració amb prou visió estratègica ni comptant amb les persones que volen dir-hi la seva.

De totes maneres, el panorama a Terrassa no és massa afalagador pel seu teixit social en un sentit ampli. Sobretot pel teixit social crític amb les polítiques públiques del seu ajuntament. Es a dir, si la xarxa crítica antiracista no ha tingut massa èxit a l'hora de ser escoltada davant el conflicte de Ca n'Anglada, tampoc l'han tingut els okupes ni els grups contraris al camp de golf de Torrebónica, per citar alguns exemples.

La dimensió operativa

Si en la dimensió substantiva, poc a poc la xarxa d'acció col·lectiva va anar perdent pes (fins i tot van haver de renunciar a una manifestació que no fos encapçalada per l'alcalde), en la seva vessant operativa tampoc ha tingut massa sort. El procés de situar una quinzena de mediadors al barri, per fer de pont entre les dues comunitats culturals i per mantenir l'ajuntament informat en tot moment, es va fer sense comptar amb ells en cap moment.

Cap de les polítiques engegades per l'ajuntament en aquest aspecte no ha comptat ni amb l'opinió ni amb la possible col·laboració d'aquesta xarxa.

Podem considerar el fet convivencial entre dues cultures com un dels escenaris amb més possibilitats per fer-hi participar el teixit social interessat en aquests temes. Podem considerar, també, que el nivell local és un dels espais facilitadors en aquest aspecte. Fins i tot podem pensar que els marcs cognitius que en aquest moments genera la qüestió de la immigració es caracteritzen per uns valors encara poc tancats, encara per modelar. Tot i així sembla que l'Ajuntament de Terrassa va deixar passar una bona oportunitat per implicar la societat en un procés que interessa tothom.

Fonts: entrevista a David Cárceles de SOS Racisme, entrevista a Said d'ATIME Terrassa. Documents: buidatge de premsa d'aquelles dates. Manifestos de les manifestacions antiracistes. L'Ajuntament de Terrassa no ha accedit a l'entrevista.

CAS. 4. HARRESIAK APURTUZ (TRENCANT MURS). LA COORDINACIÓ ANTIRACISTA A EUSKADI.

ORIGEN

És la Coordinadora d'ONGs que dóna suport als/les immigrants; el 1985 s'aprova la Llei d'Estrangeria, l'efecte principal de la qual va ser la marginació social de gran part del col·lectiu immigrant, tot perpetuant -pel seu marcat caràcter restrictiu- la indocumentació i la "il·legalitat" de nombroses persones; lluny de fer millorar la situació, després del Procés Extraordinari de Regulació d'Estrangers el 1991, els trastorns burocràtics pels immigrants van augmentar.

Va ser amb aquest marc de fons -després de les jornades sobre "Migracions i conflictes" que va organitzar Hegoa el novembre del 1993, i com a colofó d'aquestes- que diferents organitzacions i associacions que estaven en contacte amb la immigració van decidir establir un espai de trobada.

ESTRATÈGIES

Durant aquesta etapa, es van mantenir reunions mensuals a les seus de CITE (CCOO) i de Càrites Diocesana, reunions on participaven totes les associacions de Bizkaia que estaven interessades en compartir la seva experiència en el camp d'intervenció amb els/les immigrants. També llavors, es percep la importància de l'acostament del màxim nombre d'immigrants possible, tant per arreglar els seus papers com per implicar-los en el procés de reivindicació dels seus drets com a ciutadans/es. També s'inicien les primeres gestions per a contactar com a grup amb les institucions públiques.

El juny del 1995, la Coordinadora, encara sense estar constituïda estatutària i jurídicament, es va presentar als mitjans de comunicació al Centre Cívic de *la Bolsa*, a Bilbao, juntament amb un manifest de denúncia sobre les situacions que s'estaven patint al barri de San Francisco. El principi fonamental que regia les actuacions com a Coordinadora era el de donar "veu i cara" a les persones immigrades.

La Coordinadora inicia el seu procés de legalització, impulsada per un major coneixement de la realitat de la immigració, per la urgència a l'hora de buscar solucions i per la necessitat d'enfortir la seva tasca d'intermediació amb les institucions.

A Bilbao, s'aconsegueix obrir una Secretaria Tècnica amb l'ajut de la Conselleria de Justícia, economia i Treball, l'Ajuntament de Bilbao i la ONG Missions Diocesanes.

FÒRUM PER A LA INTEGRACIÓ SOCIAL DELS/LES IMMIGRANTS

El procés de legalització de la Coordinadora i del Fòrum van ser paral·lels. A mesura que comencen les converses amb el Govern Basc, aquest reclama la

legalització de la Coordinadora que, al seu torn, reclama un espai de trobada entre les organitzacions i les institucions públiques.

Aquest procés implicarà la pèrdua d'alguns grups que no eren específicament d'ajuda a l'immigrant, com ara Amnistia Internacional o Psicòlegs del món.

La Coordinadora es crea com una federació d'associacions i inicia la seva activitat com a impulsora d'un Fòrum que serveixi de punt de trobada als diferents actors. A la Declaració oficial del Fòrum (1997), hi apareix com a membre que integra el Fòrum al costat de les Administracions Públiques (autonòmiques, forals i locals), l'Ararteko i Eudel (Associació de Municipis Bascos).

Des de l'oficialització de la Coordinadora, el 1997, com a Coordinadora d'Organitzacions No Governamentals d'Euskadi de Suport als Immigrants, s'aposta per la creació d'un vertader Fòrum per a la integració del i les immigrants i es demana l'oficialització del Fòrum, que no es produirà fins el 1998.

Les primeres reunions periòdiques s'estableixen amb que llavors era el Conseller de Benestar Social, que pertanyia al PSE, i s'organitza un funcionament a través de Comissions de treball. Es crea una estructura força fictícia ja que, en realitat, no es podien pas abastar totes les Comissions dividides per temes (salut, vivenda, treball, etc.) perquè, dins la Coordinadora, no hi havia experts per a totes les àrees i el Govern no posava a treballar experts amb un mínim de continuïtat.

RENDIMENTS

Harresiak Apurtuz demanava la creació d'un departament específic d'immigració i no un espai dependent; però el que es va aconseguir va ser l'oficialització del Fòrum, com un Fòrum per a la integració social del/les immigrants dins una Comissió Permanent Sectorial, que depenia del Consell Basc de Benestar Social; la Comissió funciona amb paritat entre l'Administració i la Coordinadora, amb representació de totes les conselleries relacionades amb temes d'immigració i dues persones expertes designades a proposta de la Coordinadora.

L'oficialització del Fòrum, podem dir que és el resultat d'un pacte entre el Govern i la Coordinadora, ja que el 1999 va ser l'any europeu contra el racisme i el Govern va demanar a la Coordinadora que fessin una declaració conjunta; la Coordinadora va aprofitar l'ocasió per donar un "ultimàtum" a l'oficialització del Fòrum.

Per part de la Coordinadora, es demana un Fòrum de caràcter decisor i no només consultiu; el cert és que, després de l'entrada d'EA a la Conselleria de Benestar Social, les converses i les trobades es van anar debilitant fins que, l'any 2000, el tema de la immigració es troba com a tema important a totes les agendes dels partits polítics i el Govern es proposa que, a través de l'EUSTAT,

s'incloguin una sèrie de variables que estudiïn la immigració a Euskadi, tot tenint un coneixement real de la població immigrant resident.

Sembla ser que també es parla de designar un delegat d'immigració, però haurem d'esperar la conformació del nou Govern Autonomàtic al juny.

S'ha dit, també, tot i que encara no s'ha començat a fer res, que es vol tirar endavant un pla integral d'immigració a nivell d'Euskadi; fins i tot s'havien nomenat els representants del govern i de les ONGs que havien de formar part de la Comissió encarregada d'impulsar l'estudi.

Pel que fa a l'Ajuntament de Bilbao, hi va haver una Moció de Censura presentada per d'EB-IU, on es deia que cal oposar-se a la Llei d'Estrangeria; la rèplica a la moció va resultar ser no només el suport de l'Ajuntament a la moció sinó la predisposició a crear un pla integral per a la integració del/les immigrants a la ciutat (sempre, és clar, en funció de les directrius marcades pel Fòrum del Govern Basc).

Si es crea una línia de treball seriosa, tot partint de l'orientació que es va donar en aquesta declaració municipal, pot tirar endavant i pot tenir aspectes molt positius, però de moment cal esperar que els projectes es facin realitat.

Ja dins aquest any 2001, el canvi real més significatiu en la normativa del Fòrum ha estat l'ampliació de la participació als (CONFEBASK), a més de la incorporació d'altres ONGs i de *Cooperación al Desarrollo* del Govern Basc.

Dins la Comissió d'Educació, s'ha aconseguit que les EPAs (Educació Permanent d'Adults) tinguin pressupost específic per a l'ensenyament a les persones immigrades.

Aquest, però, és un guany "a mitges" perquè moltes EPAs de Bizkaia ja treballaven amb immigrants i no pas gràcies a cap iniciativa institucional -que no reconeixia aquesta tasca i, per tant, no hi destinava un pressupost- sinó gràcies a la voluntat del professorat.

També s'ha aconseguit -gràcies a la pressió de les ONGs al Consell Basc de Benestar Social i a la pressió de la Coordinadora al Fòrum- que els immigrants entrin a formar part dels beneficiaris dels Ingressos Mínims (IMIS) i de les Ajudes d'Emergència (AES) abans que s'aprovi per llei.

EL CAS DE LES EPAs

Com ja apuntàvem abans, l'ensenyament que facilitaven les EPAs als immigrants era una pràctica anterior a la seva institucionalització a molts llocs d'Euskadi, però és veritat que l'Administració va respondre favorablement a les demandes que feien les organitzacions.

Les EPAs de Bizkaia compten amb la presència d'immigrants des de fa anys; les classes de castellà que rebien podien adoptar dos models diferents:

- 1- Persones immigrades que volien aprendre castellà i eren incloses als grups existents. Molta d'aquesta gent abandonava les classes ràpidament.
- 2- Altres centres. Si la demanda era relativament alta i/o el professorat i l'equip directiu tenien una certa sensibilitat vers el tema i possibilitats reals, llavors s'organitzaven grups específics per l'ensenyament del castellà a les persones immigrades. En aquest sentit, les experiències han estat molt enriquidores i hi ha hagut diferents modalitats.

Quan, l'any 1997, es va crear el Fòrum per a la integració social dels immigrants d'Euskadi després d'un procés d'intercanvis i debats, es va aprovar una declaració on es proposaven diferents recomanacions sobre el tema de l'educació.

En relació al Fòrum d'immigrants, aquest curs 2000-2001, s'ha creat una comissió sobre l'Educació de Persones Adultes amb l'objectiu d'analitzar la situació de les classes de castellà per a immigrants que es fan als centres i proposar alternatives al Departament d'Educació del Govern Basc i als mateixos centres per tal de millorar la integració i la formació dels/les alumnes. Aquesta Comissió està formada per dos representants del Departament d'Educació, un/a membre d'Harresiak Apurtuz, un/a membre del sector de suport als immigrants en l'estudi i la formació de Bilbo-Etxezabal, dos representants del professorat dels centres de Bizkaia que tenen alumnes immigrants y el tècnic i l'assessora d'EPA a Bizkaia.

A tall d'exemple, explicarem l'experiència educativa de l'*aula oberta d'Irala* (Bilbao).

Durant el curs 1996-97, van anar al centre d'EPA. (Irala) acompanyats d'una representació de l'ONG Bilbo-Etxezabal per aprendre castellà. Es troben que no els poden respondre perquè tenen una bona formació acadèmica en la seva llengua i no se'ls pot integrar en un grup d'alfabetització amb persones analfabetes però amb domini verbal oral de la llengua.

Sorgeix la necessitat, doncs, de buscar un model diferent al que hi ha al centre; una aula on s'atengui els immigrants amb un programa educatiu específic i reglamentat que satisfaci les seves necessitats.

Es va aconsellar al col·lectiu de Bilbo-Etxezabal que elaborés una memòria projecte sobre la seva experiència (a la seva oficina feia anys que es feien classes a immigrants) des del curs 1991-1992, tot entenent que la seva tasca de voluntariat hauria de ser assumida pel Departament d'Educació.

El maig del 1997, van presentar una llista dels alumnes que havien assistit a les seves classes; el país d'origen; la dedicació; el sexe; la forma d'accés; l'assistència i les dificultats en l'aprenentatge. Es van presentar dues d'aquestes còpies a la Delegació, una a la Inspecció de zona i una altra al Departament d'EPA. A principis del curs 1997-98 es va fer saber que es creava una aula a temps complet amb dues professores.

El curs 2000-2001 disposen de dues classes i una sala d'atenció a l'immigrant i de treball pel professorat.

ACTIVITATS NO REGLAMENTADES

Tot i que, en un principi, la tasca prevista era purament educativa, encaminada cap a l'aprenentatge ràpid del castellà, a la pràctica, resulta que els/les alumnes han sol·licitat altres serveis relacionats amb l'educació que són vitals per assegurar la seva permanència a l'aula i l'aprofitament satisfactori de l'aprenentatge.

Així doncs, aquesta necessitat va arribar a la Coordinadora d'ONGs Harresiak Apurtuz, que va elaborar una proposta de creació d'un servei d'atenció integral als immigrants dins els centres per adults de Bilbao. La posada en marxa del servei ha rebut l'aprovació de l'Ajuntament de Bilbao i de la Delegació d'Educació. Cal destacar que la persona que s'ha contractat és un immigrant, antic alumne de l'aula i coneixedor del medi, els serveis socials existents, dues llengües africanes, francès i anglès bàsic.

CURS ALFA-CARNET

Aquesta experiència fa referència a un conveni educatiu on intervenen la Delegació d'Educació, la Delegació de Trànsit i la Coordinadora d'Autoscoles amb l'objectiu de fer accessible l'adquisició del carnet de conduir a persones que tenen nivells d'instrucció molt elementals. Si bé en un principi l'experiència estava dirigida a les persones de l'ètnia gitana, durant el curs 99-2000, l'alumnat ha estat majoritàriament senegalès, persones amb permís de residència i de treball.

El professor de l'autoscola explica el Codi de Circulació i, a continuació, la professora treballa la comprensió lectora dels textos. L'examen teòric, supervisat per Trànsit, es fa a la mateixa aula mitjançant vídeos.

ENSENYAMENT DE LA LLENGUA I LA CULTURA D'ORIGEN ALS FILLS/ES DE LA COMUNITAT XINESA

Aquesta realitat educativa és impulsada per la Coordinadora Harresiak Apurtuz per respondre a les necessitats culturals dels infants d'origen xinès (aprox 100) en relació a la seva cultura d'origen. En aquest sentit, a partir del gener del 2001, s'ha posar en marxa un servei d'ensenyament de xinès amb un professor natiu els caps de setmana, iniciativa que ha estat molt ben acollida per la comunitat xinesa.

Hi ha 60 alumnes que participen en aquesta iniciativa; l'associació de xinesos/es d'Euskadi paga les despeses que suposa el professorat i l'Ambaixada xinesa de Madrid hi contribueix amb els materials d'estudi.

Aquest capítol s'ha pogut realitzar gràcies a les entrevistes amb Ernesto Mendiola, Rigoberto Jara, Marian Albiz, alguns/es membres i el president de Harresiak Apurtuz i Begoña Gómez Rojo (E.P.A. d'Irala).

CAS 5. EL BARRI DE SAN FRANCISCO A BILBAO

San Francisco és el barri de Bilbao on viuen i van els grups més marginats de la ciutat; fins fa 10 o 15 anys era una zona habitada per la classe obrera que comptava amb nombrosos comerços; els carrers que enllacen San Francisco amb Les Corts eren la zona de prostitució i d'espectacles i ja existia una certa marginalitat, formada per homosexuals, prostitutes i persones que es dedicaven al joc i a la compravenda d'objectes robats.

Els cabarets i prostíbuls van decaient i es comença a traficar amb drogues il·legals, que es promouen des dels mateixos bars i clubs de prostitució.

En un primer moment, el tràfic de drogues el realitzen i controlen els països des de pisos particulars; després passa a mans de grups de gitanos i, recentment, a mans dels immigrants estrangers.

En general, els seus habitants són gent amb pocs recursos i molts d'ells són aturats, jubilats amb pensions baixes. Les característiques socials del barri fan que, durant el dia, també sigui habitat per molts toxicòmans, traficants que viuen fora del barri i persones estrangeres que s'hi acosten per motius laborals o afectius.

L'ambient conflictiu del barri i la imatge parcial i distorsionada que n'ofereixen alguns mitjans de comunicació fa que moltes persones no vulguin ni passar-hi o visquin de forma traumàtica la seva necessitat de passar-hi per motius laborals. Això també passa amb les persones estrangeres que viuen fora del barri i que, recentment, sobretot en els moments més conflictius, eviten haver-hi de passar. Aquest és un altre dels motius pels quals el comerç ha decaït i la vivenda s'ha abaratit, tant de venda com de lloguer. De la mateixa manera, aquesta imatge del barri fa que la gent que transita per allà miri els seus habitants amb recel i prejudicis, cosa que no contribueix pas a normalitzar la situació.

Quan comencen a arribar les primeres persones immigrades de països empobrits, acaben ubicant-se a San Francisco, la qual cosa porta a un procés de retroalimentació amb l'arribada d'altres immigrants.

Des de fa dècades, San Francisco és un barri d'immigració; primer va ser el receptor de l'emigració interior arribada majoritàriament de Galícia; la immigració exterior va començar a arribar a principis dels anys 80 i va augmentar durant la dècada dels 90; és en aquesta època que es comença a observar una concentració d'immigrants al barri -cosa molt normal, per altra banda, si tenim en compte la "xarxa de suport" existent al barri, on habiten molts dels seus conciutadans que els ofereixen suport, casa, els ajuden a buscar feina i, a més, parlen el seu idioma. També hi ha molta gent estrangera que ha fet l'esforç de no viure al barri a causa de l'estigma social que suposa (sospita permanent) o per problemes amb la policia o amb els veïns⁷⁵.

⁷⁵ Beatriz Díaz i Javi Fantova. *El color de la sospecha, el maltrato policial a personas inmigrantes en el barrio de San Francisco (Bilbao)*. Bilbao, 1998.

El principal problema del barri és l'exclusió social; la gent que no és del barri no gosa entrar-hi, tene por i desconeixen la realitat del lloc. Hi ha una frase molt significativa de la Coordinadora de grups per la rehabilitació: *"la distancia que separa San Francisco de cualquier lugar es la mitad que la que separa cualquier lugar de San Francisco"*.

Els immigrants acostumen a agrupar-se per comunitats a tots els nivells, professionals i relacionals. Tot i que abans no es notava molta barreja entre els immigrants d'origen diferent, sembla que la cosa està canviant i cada vegada hi ha més relació. Un fet important és que els immigrants tenen una relació molt fluïda amb la població gitana, fins al punt que els matrimonis mixtos entre gitanos/es i immigrants d'origens diferents no són inusuals i els matrimonis entre immigrants d'origen diferent són cada vegada més freqüents. El nombre d'immigrants de segona generació no és gens significatiu, tot i que segurament és un fenomen social que sorgirà durant aquests propers anys ja que la majoria dels immigrants són persones joves i amb més tradició de família nombrosa que els europeus. En general, els immigrants que arriben a Euskadi valoren força l'educació; molts d'ells vénen de grans ciutats amb una cultura força desenvolupada, on l'educació és concebuda com un mitjà per assolir benestar a tots els nivells i per aconseguir una integració plena. És curiós observar que molts immigrants estudien el model d'ensenyament íntegre en euskera. No només porten els seus fills/es a l'escola sinó que, a més, procuren portar-los a escoles "bones". Sorpren el fet que, a l'escola de San Francisco, no hi ha molts nens i nenes del barri matriculats; no és estrany que molts d'ells vagin a escoles privades o, fins i tot, religioses; així doncs, a San Francisco, s'hi acostumen a quedar els infants de les famílies que viuen situacions de màxima exclusió i que, per tant, acostumen a ser els que tenen més problemes.

Al mateix temps, a l'escola hi ha professionals que lluiten contra l'exclusió i que fins i tot relitzen tasques alternatives per a captar l'atenció dels infants. Alguns exemples d'això són l'existència d'un petit hort que les nenes i els nens aprenen a cultivar; el fet d'esmorzar a la mateixa aula; la recerca de formes d'estudi i aprenentatge alternatives, és a dir, l'intent de fer que els infants se sentin motivats per anar a l'escola.

Les autoritats institucionals no interfereixen en el procés de degradació de San Francisco, ja sigui perquè es volia especular amb el barri o bé perquè la problemàtica els desbordava; no es feia res per evitar la destrucció de les cases ni l'expulsió dels veïns/es, cosa que implicava una major degradació del barri.

Tot això ha fet que la gent més exclosa acabi vivint allà a causa del baix cost que suposa.

Es fa una mena de pacte entre estrangeria i la Conselleria d'Interior del Govern Basc, segons el qual l'entrada d'estrangers no importa sempre que la policia tingui amplis poders d'actuació. Aquesta situació desemboca en la presentació, per part de l'Ararteko (Defensor del poble), d'un manifest de denúncia a la Comissió de Drets Humans del Govern Basc, on es denuncien els casos de maltractaments policials.

MALTRACTAMENT POLICIAL

El 1998, a conseqüència del maltractament policial als immigrants que viuen o passen pel barri de San Francisco, es comença a gestar una campanya de denúncia per part de les associacions que treballen al barri que desemboca en un informe, nascut de la subscripció popular. S'havia arribat a un punt en què el maltractament era acceptat com una realitat del barri.

El primer informe el van elaborar CITE, SOS Racisme, l'associació Afrobasca, l'associació de Senegalesos i dues associacions de veïns/es del barri.

La investigació es basava en testimonis trets del carrer i la part que investigava l'Ararteko són els testimonis dels policies que patrullen pel barris, que en la major part dels casos negaven o minimitzaven els fets. S'utilitza l'informe com a eina de denúncia.

L'esborrany que resulta de la feina de les associacions no rebrà el suport de l'equip de l'Ararteko, tot al·legant que hi ha errades de forma i de contingut. Acaben corregint-lo conjuntament. Per tant, acaba sortint un informe recolzat per les associacions i amb fons de subscripció popular (març del 1998) i un altre informe recolzat per l'Ararteko que es presenta a la Comissió de Drets Humans del Govern Basc (maig del 1999), on s'inclouen una sèrie de recomanacions per poder solucionar el problema dels maltractaments.

COORDINADORA DE GRUPS PER LA REHABILITACIÓ DE SAN FRANCISCO, BILBAO LA VIEJA I ZABALA.

El deteriorament en què es trobava el barri, juntament amb les condicions de marginalitat i d'abandonament institucional que s'hi donaven, fa que les associacions de veïns/es i la resta de moviments socials actius al barri iniciïn una campanya per la rehabilitació del barri.

La coordinadora es crea durant la primera meitat del anys 90 (93- 94) i comença amb una campanya per aconseguir que l'Ajuntament pari atenció a la zona perquè es creï un canal de participació entre les entitats del barri i les institucions.

Amb aquesta campanya s'aconsegueix que, en un ple, l'Ajuntament declari el barri com a àrea de rehabilitació integral i que es creï un instrument de treball, la Taula per la Rehabilitació, integrat per regidors de tots els partits polítics que tenen representació i per les associacions de veïns i grups socials.

A partir d'aquest moment, la coordinadora de grups -que bàsicament treballa a partir del pla que es desenvolupa a la Taula per la Rehabilitació- s'estabilitza.

1995-1999

Durant aquest període, s'avança molt poc. Es demana un pla de rehabilitació integral, a curt i a llarg termini, que respecti les estructures originàries del barri (en un principi, les institucions apostaven per una reestructuració del barri i no

per la rehabilitació), també es demanen pressupostos específics per dur a terme la rehabilitació i que es racionalitzi eoe el que van fent a la zona els diferents grups.

A causa de la poca o inexistent voluntat política per a la consecució dels objectius, els avenços es paralitzen.

El 1998, la Taula fa quatre anys i és quan s'impulsa una campanya molt forta, dins la qual apareix l'informe sobre els maltractaments policials al barri amb el suport de l'Ararteko.

1999

La coordinadora de grups aprofita l'informe per escriure un text que es presenta al nou Ajuntament que s'ha creat després de les eleccions. Aquest sembla que respon amb una certa voluntat política per resoldre la situació. També es presenta un text al Parlament Basc.

Tot això desemboca amb l'aprovació d'una moció per part de l'Ajuntament de Bilbao i d'una proposició no de llei per part del Parlament en què s'insta a la realització d'un pla integral on han de participar l'Ajuntament, la Diputació Foral de Bizkaia i el Govern Basc. També és una oportunitat per potenciar les relacions entre les institucions i els moviments socials.

Es fa una crida a seguir les recomanacions de l'Ararteko sobre el tema dels maltractaments policials als immigrants. El paper de la Coordinadora, que durant els darrers anys havia anat perdent força, pren embranzida i inicia una campanya interna dels grups per tal de coordinar-se millor i adoptar una estructura més eficaç. Es creen unes estructures mínimes de treball i s'obre una nova etapa en la història de la Coordinadora.

La Coordinadora es defineix, ara, com una *plataforma social i veïnal plural del barri*; agrupa 40 organitzacions de diferents ideologies amb formes d'intervenció plurals.

El que els uneix és l'asoliment del Pla de Rehabilitació integral per la zona, entès des d'una perspectiva progressista de valors relacionats amb la solidaritat, l'equitat i el desenvolupament.

El que realment funciona és una Coordinadora de prop de 20 grups, la resta dels grups donen el seu suport però no hi participen directament. La Coordinadora s'estructura en tres comissions de treball:

1- Comissió d'urbanisme, s'ocupa de la vivenda, les obres i els serveis.

2- Comissió de Desenvolupament local: s'ocupa fonamentalment del treball i el comerç.

3- Comissió Sociocomunitària: s'ocupa dels grups específics de la zona, de les minories ètniques, de les dones i dels serveis bàsics.

Hi ha una comissió permanent que coordina tota la feina i, cada més, se celebra una assemblea amb tots els grups.

2000

Durant l'any 2000, tant la Taula per a la Rehabilitació com la Coordinadora de grups han treballat en l'elaboració del pla per 5 anys. Tot i que el Pla és responsabilitat de les institucions, es fa l'esforç d'unir propostes.

Dins el Pla, hi apareixen propostes fetes des de la Taula i la Coordinadora de grups, però també n'hi ha d'altres que van ser rebutjades per elles dues, per la qual cosa no apareixen públicament com a redactores d'aquestes propostes..

Quan es va presentar el Pla, van fer una roda de premsa tot explicant la seva valoració i remarcant els aspectes positius i negatius del Pla.

L'any 2001, la tasca principal, tant de la Taula com de la Coordinadora, és el seguiment real del Pla, l'intent d'incloure temes i aspectes que n'han quedat exclosos i cridar l'atenció sobre els problemes que van apareixent sobre la marxa.

La Coordinadora realitza una tasca de publicitat del barri; ara mateix, per exemple, està preparant unes jornades sobre barris desafavorits.

EL PLA

Està dividit en les tres àrees de les Comissions:

Urbanisme:

És la part que compta amb un pressupost més gran; inclou una urbanització nova que implica l'enderrocament de 400 vivendes a la zona de *Bilbao la Vieja* i diferents ajustaments urbanístics com un pàrking i el canvi de lloc de l'escola. El Pla urbanístic és el de més gran envergadura en relació a la inversió i al canvi de fesomia que projecta pel barri; alguns projectes es plantegen exclusivament des del punt de vista urbanístic.

Les vivendes noves serien de tres tipus: socials, de protecció pública i d'iniciativa privada. La vivenda social està destinada, sobretot, a la gent desallotjada arrel de l'enderrocament de les seves cases. Des de la Coordinadora, s'intenta posar èmfasi en els aspectes socials, el tipus de vivenda, la gent que ocuparà les noves vivendes, etc.

Desenvolupament local i comerç:

Troben diferents iniciatives, sobretot de l'Ajuntament. Es donen subvencions als grups que treballen el tema de l'ocupació, comerciants, joves, dones, aturats/des de llarga durada, emigrants.

En principi, l'objectiu era aconseguir que els emigrants poguessin accedir a aquest tipus de programes i, per altra banda, que se'n fes un d'específic sobre integració o de suport als petits comerços sorgits a iniciativa dels emigrants. La dificultat més gran és que l'Ajuntament no estableix mecanismes específics per a fer tot això.

Pla Sociocomunitari:

És una mena de calaix de sastre, hi trobem totes les iniciatives públiques i privades existents relacionades amb els serveis socials bàsics i amb grups especials (dins els quals hi ha el grup específic d'emigrants), la qual cosa es tradueix en el suport a algunes iniciatives dels grups socials que van dirigides a immigrants.

ÈXITS CONCRETS

Dins el Pla, hi podem incloure l'"Oficina per la Pau", que es dedica als temes de l'objecció de consciència i antimilitarisme i a la tasca d'informació i assessorament a persones immigrades.

A la pràctica, es troba a faltar l'existència d'una perspectiva integral i global (emigració, joventut, minories ètniques, infància) com a línia transversal i, després, la visió de les especificitats concretes dels temes concrets.

Els projectes de l'associació de veïns/es de San Francisco juntament amb SARTU (Inserció sociolaboral) són programes subvencionats pel govern Basc i l'Ajuntament. Durant un any, es contracta un grup de persones que reben formació i obtenen feina.

Rehabilitació de vivendes, són vivendes que necessiten una rehabilitació però el propietari no se'n pot fer càrrec; llavors, l'Ajuntament paga la rehabilitació de la vivenda tot encarregant-la a grups d'aturats, estatals o immigrants.

"Recreados", és un programa amb la mateixa perspectiva, però amb un sol grup de 10 aturats/des, menors de 25 anys i a càrrec de tres monitors/es durant un any. La feina consisteix en elaborar productes nous partint de productes vells, reciclar objectes vells i convertir-los fins i tot en objectes de disseny. Durant tot l'any es du a terme un estudi de viabilitat per esbrinar si es pot muntar una petita empresa de prop de 5 persones tutelades per un o dos monitors/es.

"EIP", "Equip d'Integración al Paisatge", és un projecte d'intervenció als espais públics, places, murals; la idea és, aquest primer any, treballar la formació i, l'any vinent, muntar una petita empresa; és un programa subvencionat per a joves menors de 25 anys.

A més de reformar l'ensenyament reglat, es pensa que s'han de dur a terme actuacions específiques, tallers ocupacionals, coses que tinguin relació amb les àrees d'interès general dels col·lectius, la motivació.

Un dels elements positius i atractius del barri és la interculturalitat que hi trobem; i això, traduït en forma de comerços pot ser un gran atractiu per al barri, a més de ser una font de creació d'ocupació tant per a immigrants com per a no immigrants.

BIBLIOGRAFIA

BIBLIOGRAFIA

AGUIRRE, X. AJANGIZ, R. IBARRA, P, SAINZ DE ROZAS, R. (1998) *La insumisión; un singular ciclo histórico de desobediencia civil*. Tecnos. Madrid

AJANGUIZ, R. (2000) *Política militar y movimientos sociales. El fin de la conscripción en Europa, Tesis doctoral*. Dep. Ciencia Política y del Administración UPV /EHU

BARBER, B. (1984) *Strong democracy; Participatory Politics for a New Age*. University of California

BARCENA, I. IBARRA, P. y ZUBIAGA. M. (1998) *Movimientos sociales y democracia en Euskadi: insumisión y ecologismo*". En Ibarra P. Tejerina B. (eds.) *Movimientos sociales, transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid. Trotta

BENSON, J.K. (1982). "A framework for policy analysis" Pp. 136-176. A D. Rogers, D. Witten et. Alt *"Interorganizational Co-ordination"*. Iowa State University Press.

BORJA J, CASTELLS M (1998) *Local y global. La gestión de las ciudades en la era de la información*. Taurus, Madrid.

BÖRZEL, Tanja A. (1997). "Policy Networks: A new paradigm for european governance". Florencia, EUI Working Paper, 97/19.

BROCKETT, C. (1991). "The Structure of Political Opportunities and Peasant Mobilization in Central America" en: *Comparative Politics*, 53.

BUTTON, J.W. (1989). *Blacks and Social Change*. Princeton: Princeton University Press.

CACIAGLI, M. (1991). *¿Condenada a gobernar? La Democracia Cristiana en el sistema político*. WP ICPS, # 41. Barcelona.

CASTELLS, M (1998) *La era de la información. Vols II i III*. Madrid. Alianza

CASTILLO, EVA I GONZÁLEZ, ROBERT. (1997), *Cóm i per què d'aquestes almorranes kabrejades. Anàlisi d'un moviment de protesta política*. , Universitat Autònoma de Barcelona, 1997.

COHEN, J & ROGERS J. (1998) *Asociaciones secundarias y Gobierno Democrático*, en *Zona Abierta* nº84/45 .

COLEMAN, William D. (1998). "From protected development to market liberalism: paradigm change in agriculture". *Journal of Public Policy*, 16 (3): 273-303.

COSTAIN, A. (1992). *Inviting Women's Rebellion: A Political Process Interpretation of the Women's Movement*. Baltimore: John Hopkins University Press.

DALTON, J. RUSSELL /KUECHLER, MANFRED/ BÜRKLIN, WILHELM. (1992) *El reto de los nuevos movimientos*, a Dalton, J. Russell /Kuechler, Manfred (compiladores), *Los nuevos movimientos Sociales : un reto al orden político*, Ed. Alfons el Magnànim, València.

DELLA PORTA, D. A) (1995). *Social Movements, Political Violence and the State. A Comparative Analysis of Italy and Germany*. Cambridge: Cambridge University Press. B) (1998). "Las motivaciones individuales en las organizaciones políticas clandestinas" Ibarra y Tejerina. *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Editorial Trotta. C) (2000). *Social Movement and Representative Democracies: At turn of the of Millenium. The Italian Case*. Santiago de Compostela: Paper presentado en el Congreso Europa Mundi.

Della PORTA, D. y RUCHT, d. (1995): "Left-Libertarian Movements in context: Comparing Italy and West Germany, 1965-1990", en Jenkins, C.J. y Klandermans, B. (eds) *The politics of social protest: comparative perspectives on States and social movements*. Minneapolis. University of Minnesota Press-UCL

DIANI, M. a) (1992). "The Concept of Social Movement": *The Social Review*, 38.b) (1998). "Las redes desde una perspectiva de análisis" en: Ibarra y Tejerina. *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Editorial Trotta. C) (2000). *Leadership and Representation in Local Movement Networks*. Santiago de Compostela: Paper presentado en el Congreso Europa Mundi.

DÖHLER, Marian. (1991). "Policy Networks, Opportunity Structures and Neo-Conservative Reform Strategies in Health Policy". Pp. 235-297. A "Policy Networks", Bernd Marin and Renate Mayntz (eds), Westview Press.

EDER, K. a) (1996) *The social construction of nature*. London. Sage. B) (2000). *From interests to Identity and from Indenty Back to Interests. The Limits of the Movementization of Modern Society*. Santiago de Compostela: Paper presentado en el Congreso Europa Mundi.

ERIKSEN E, FOSSUM, J (2000) *Democracy in the European Union. Integration through deliberation ?* Routledge, Londres

EYERMAN, R. Y JAMISON, A. (1991). *Social Movements: A Cognitive Approach*. Cambridge: Polity Press.

FLAM, H. (ed.) (1994) *States and Antinuclear Movements*. Edinburgh University Press. Edimburgh

FONT, J (2000) *Ciudadanos y decisiones públicas*. Ariel, Barcelona

GAMSON, W. a) (1988). "Political Discourse and Collective Action" en: *International Social Movement Research*, CAPut!'. b) (1992). *Talking Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

GAMSON, W. A. Y MEYER, D.S. a) (1990) *The Strategy of Social Protest*. Belmont, Wadsworth Pub. b) (1992). "The Framing of Political Opportunity." Paper presentado en el Congreso *European/American Perspectives on Social Movement*, Washington, D.C. c) (1999). "Marcos interpretatvos de la oportunidad política" en: McAdam, D. McCarthy, J. y Zald, M. *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*. Madrid: Istmo.

GAMSON, W.A.; FRIEMAN B.; Y STEVEN, R. (1982). "Encounters with Unjust Authorities" *Homewood*, 111.

GENERALITAT DE CATALUNYA, DEPARTAMENT DE CULTURA, *Conclusions de la Comissió d'estudi sobre el moviment okupa*.

GIUGNI, M. MC ADAM D. y TILLY CH. (Eds.) (1999) *How social movements matter. Theoretical and comparative studies on consequences of social movements*. Minneapolis. University of Minnesota Press

GOFFMAN, E. (1974). *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. Cambridge: Cambridge University Press.

HANF, Kenneth. (1992). "Network analysis and the neglect of policy management". Document presentat per al seminari ECPR de "Management of international networks". Limerick (Irlanda).

HAY, Colin i Daniel Wincott. (1998). "Structure, agency and historical intuitionism". *Political Studies*, 46: 951-956.

HECLO, Hugh. (1978). "Issue Networks and the Executive Establishment", a A. King (ed) , *"The new American political system"*, Washington, DC. American Enterprise Institute.

HERITIER, Adrienne. (1993). "Policy network analysis: a tool for comparative political research". Pp. 143-160. A "Comparative Politics: New Directions in Theory and Method", Hans Keman (ed.) Amsterdam, U.V.: University Press.

HERREROS I SALA, T, "El moviment okupa a finals del segle XX", a *Okupació, repressió i moviments socials*. Edicions Kasa de la Muntanya-Diatriba, Barcelona, 1999.

HIRSCHMAN, A. a) (1982). *Shifting Involvements*. Princeton: Princeton University Press. B) (1991). *The Rethoric of reaction*. Cambridge: Harvard University Press.

HUNT, S., BENFORD, R., SNOW, D. (1994) "Marcos de acción colectiva y campos de identidad en la construcción social de los movimientos" en Laraña E. y Gusfield J. (eds.) *Los nuevos movimientos sociales ; de la ideología a la identidad*. Madrid. CIS

IBARRA Y TEJERINA, (1998). *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Editorial Trotta.

IBARRA, P. (2000) Los movimientos por la solidaridad ; ¿Un nuevo modelo de acción colectiva? *Revista Española de Investigaciones Sociológicas* (REIS) nº 88

IBARRA, P. y LETAMENDIA, F. (1998) Los movimientos sociales, en Caminal M. (e). *Manual de Ciencia Política*. Tecnos. Madrid

INGLEHART, R. (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.

JORDAN, G. y K. Schubert. (1992): "A preliminary ordering of policy network labels". *European Journal of Political Research*, 21 (1-2): 1-29.

JORDANA, Jacint. (1995). "El análisis de los "policy networks": ¿una nueva perspectiva sobre la relación entre políticas públicas y Estado?. *CAPP*, n.3: 77-89.

KENIS, Patrick. (1991). "The Preconditions for policy networks: some findings from a three-country study on industrial restructuring". Pp. 297-330. A "Policy Networks" op.cit.

KICKERT, KLIJN (1997) *Managing complex networks* Sage, Londres

KINGDON, John W. (1984). *"Agendas, Alternatives and Public Policies"*. Londres: Scott, Foreman et alt.

KITSCHOLT, H. a) (1986) Political opportunities structure and political process, Antinuclear Movements in four Democracies. *British Journal of Political Science*, 16 , pp 57-85. b) (2000). *Landscapes of Political Interest Intermediation: Social Movements, Interest Groups and Parties in the Early Twenty-First Century*. . Santiago de Compostela: Paper presentado en el Congreso Europa Mundi.

KLANDERMANS, B. a) (1989) "Organizational Effectiveness" en: *International Social Movement Research*, vol. 2, JAI Press. B) (1993). "Dynamics of Protest Waves: West Germany 1965 to 1989": *American Sociological Review*, 42.

KRIESI, H.P. a) (1988). "The Political Opportunity Structures of the Dutch Peace Movement" en: *West European Politics*, 12. b) (1992) "El contexto político de los nuevos movimientos sociales en Europa Occidental" en J. Benedictoy F.Reinares (eds.) *Las transformaciones de la política*. Madrid. Alianza c) 1999. "La estructura organizacional de los nuevos movimientos sociales en su contexto político" en: McAdam, D. McCarthy, J. y Zald, M. *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*. Madrid: Istmo.

KRIESI, H.P. KOOPMANS, R. DUYVENDAK, J.W. y GUINGI M. (1995) *New social movements in Western Europe. A Comparative Analysis*. Minneapolis. University of Minnesota Press

LARAÑA, E (1999) *La construcción de los movimientos sociales*. Alianza, Madrid

MAC CARTHY, J.D. y ZALD, M. N. (1987) *Social Movements in a organizational Society*. New Brunswick (N. J.) Transaction Book.

MALONEY, William A; Grant Jordan y Andrew M.Mc. Laughlin. (1994). "Interest Groups and Public Policy: the Insider/Outsider Model Revisited". *Journal of Public Policy*, 14(1): 17-38.

MARCH, J. G. Y OLSEN, J.P. (1989). *Rediscovering Institutions*. New York: Free Press.

MARGOLIS, M. Y MAUSER, .G (EDS). (1989). *Manipulating Public Opinion: Essays on Public Opinion as a Dependent Variable*. Pacific Grove: Brooks.

MARIN, Bernd and Renate Maintz (eds.) (1991). "Introduction: Studying Policy Networks" a "Policy Networks". Frankfurt, Campus Verlag. Pp. 11-25.

MARSH, David. a). amb Gerry Stoker (eds.) (1995). "*Theory and Methods of Political Science*" Londres: Mc Millan.. b) amb R.A.W. Rhodes. Ed. (1992): "*Implementing thatcherite policies: audit of an Era*", Buckingham: Open University Press; c) (1998) "The utility and future of policy network analysis" pp. 185-96. A "*Comparing Policy Networks*". Londres: Open University Press
Mazzoleni, 1998

MCADAM, D. a) (1982). *Politica Process ant the Development of Black Insurgency, 1930-1970*. Chicago: Chicago University Press. B) 1986. "Recruitment to High-Risk Activism: The Case of Freedom Summer": *American Journal of Sociology*, 30. C) 1998. "Orígenes conceptuales, problemas actuales, direcciones futuras" en: Ibarra y Tejerina. *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Editorial Trotta. D)(1999). "Oportunidades políticas. Orígenes terminológicos, problemas actuales y futuras líneas de investigación" en: McAdam, D. McCarthy, J. y Zald, M. *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*. Madrid: Istmo.

MCADAM, D. MCCARTHY, J. Y ZALD, M. 1999. *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*. Madrid: Istmo.

MCCARTHY, J.D. (1999). "Adoptar, adaptar e inventar límites y oportunidades" en: McAdam, D. McCarthy, J. y Zald, M. *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*. Madrid: Istmo.

MCCARTHY, J.D. Y ZALD, M.N. a) (1973). *The Trend of Social Movements in America. Professionalization and Resource Mobilization*. Morristown: General Learning Press. B) (1977). "Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory". *American Journal of Sociology*, 82, 6..

MELUCCI, A. a) (1985). "The Symbolic Challenge of Contemporary Movements" *Social Research*, 52. b) (1988). "La experiencia individual y los temas globales en una sociedad planetaria" en Ibarra y Tijerina. *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Editorial Trotta. C) (1989). *Nomads of Present*. Philadelphia: Temple University Press.

MEYER, DAVID (1990) *A Winter of Discontent: The Nuclear Freeze and American Politics*

NOHRIA, Nitin and Robert G. Eccles. (1992). "*Networks and organizations. Structure, form and action*". Harvard Business School.

OFFE, C (1988) *Partidos políticos y nuevos movimientos sociales*. Sistema, Madrid

OLSON, M. (1965). *The Logic of Collective Action*. Cambridge: Harvard University Press.

PANEBIANCO, A (1982) *Modelos de partidos*. Madrid, Alianza

PASTOR, (1998). "la evolución de los nuevos movimientos sociales en el estado español" en: Ibarra y Tejerina. *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Editorial Trotta.

PELÀEZ I VINYES, LLUC (2000) *Insubmissió. Moviment social i incidència política*. Col·lecció documents, Servei de publicacions UAB, Barcelona.

POWELL, W.W. Y DIMAGGIO, P.J. (1991). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: University of Chicago Press.

PUTNAM, R. (1993) *Making democracy work*. Princeton University Press, Princeton, NJ.

RADAELLI, C (1997) *The politics of corporate taxation in the EU*. Routledge, Londres

RHODES, R.A.W. (1997). "*Understanding Governance: Policy networks, Governance, reflexivity and Accountability*". Londres: Open University Press.

RIECHMAN, J. Y FERNÁNDEZ BUEY, F. (1994). *Redes que dan libertad. Una introducción a los nuevos movimientos sociales*. Barcelona: Paidós.

ROOTES, C. (1997) .Shaping Collective Action: Structure, Contingency and Knowledge en Edmonson, R. (ed.)*The political context of Collective Action*. London. Routledge / ECPR

RUCHT, D. (1992) Studying the effects of social movements. Cocptulizacion and Problems. *Paper*. Limmerick IRL. ECPR Meeting.

SABATIER, Paul A and Jenkins-Smith, Hank C. (1993). *"Policy Change and policy learning: an advocacy coalition approach"* Boulder: Westview Press.

SARO Jauregui, G. (2000). *"Convergencia y redes de políticas: la reconversión siderúrgica en España y Gran Bretaña, 1977-94"*. Universidad Autónoma de Madrid. Tesis Doctoral.

SARTORI, G. (1999). *Homo Videns*. Madrid: Taurus.

SHNEIDER, Volker. (1990). "Control as a generalized exchange medium within policy process?" . Pp. 171-189. A "Governance and Generalized Exchange", Bernd Marin (ed.). Frankfurt: Wesview Press.

SMITH, M (1993) Pressure, power and policy. Harvester Wheatsheaf, Londres

SNOW, D.A i altres, (1986). "Frame Alignment Process, Micro mobilization, and Movement Participation": *American Sociological Review*, 51

SNOW, D.A. i BENFORD, R.D. (1992) Master Frames and Cycles of Protest, en A.D. Morris y C. M. Mueller *Frontiers in Social Movement Theory*. New Haven, Yale University.

SUBIRATS, J. Y GOMÀ, R. (2000). *"Governar la complexitat: xarxes d'actors i polítiques multinivell"*. Equip d'Anàlisi Política, UAB.

SWILDER, A. (1986). "Culture in Action: Symbols and Strategies": *American Sociological Review*, 51.

SZTOMPKA, P. (1995) *Sociología del cambio electoral*. Madrid. Alianza.

TARROW S. a) (1983). *Struggling to Reform: Social Movements and Policy Change during Cycles of Protest*. Ithaca: Cornell University Press. b) (1989) . *Democracy and Disorder: Protest and Politics in Italy, 1965-1975*. Oxford: Oxford University Press. C) (1997) *El poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*. Madrid. Alianza D) 1999. "Estado y oportunidades: la estructuración política de los movimientos sociales" en: McAdam, D. McCarthy, J. y Zald, M. *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*. Madrid: Istmo.

TEJERINA, (1998). "Los movimientos sociales y la acción colectiva. De la producción simbólica al cambio de valores" a Ibarra y Tejerina,. *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Editorial Trotta.

TILLY, CH, a) (1978) *From mobilization to revolution*. Reading (MA) Addison b) (1998). "Conflicto político y cambio social" Ibarra y Tejerina. *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Editorial Trotta. TOURAINE, A. (1981). *The Voice and the Eye. An Analysis of Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.

WESLEY B (1999) From interactions to outcomes in Social Movements, en GIUGNI, M. MC ADAM, op.cit.

WRIGHT, Maurice. A) (1988). "Policy community, Policy network and Comparative Industrial Policies". *Political Studies*, 36: 593-612. b) 1991. *The Comparative analysis of Industrial Policies: Policy Networks and Sectorial Governance Structures in Britain and France*. EPRU Working Papers 1/91. Victoria University.

ZALD, N. (1999). "Cultura, ideología y creación de marcos estratégicos" en: McAdam, et alt, (1999) op. Cit.